SOCIETATEA DE ŞTIINȚE FILOLOGICE
DIN
ROMÂNIA
FILIALA TIMIŞOARA

PHILOLOGICA BANATICA

1

Timişoara, 2015

G. I. Tohăneanu

In memoriam

G.I. Tohăneanu

1925–2008

Philologica Banatica apare de două ori pe an, sub egida
Societăţii de Ştiinţe Filologice. Filiala Timişoara

Coperta: Dan Niţu; Tehnoredactare computerizată: Ladislau Szalai

ISSN 1843-4088

Notă: În cazul studiilor referitoare la alte limbi decât româna, Redacţia a stabilit ca trimiterile bibliografice să respecte normele din limbile respective.

Sumar

CONTENTS

OPERA OMNIA

LISTA LUCRĂRILOR PUBLICATE

Volume tipărite

1. *Studii de stilistică eminesciană,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1965, 187 p.
2. *Stilul artistic al lui Ion Creangă,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1969, 235 p. (Ediţia a Il-a: Timişoara, Editura Anthropos, 2001, 198 p.)
3. *Expresia artistică eminesciană,* Timişoara, Editura Facla, 1975, 259 p.
4. *Dincolo de cuvînt. Studii de stilistică şi versificaţie,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1976, 267 p.
5. *seamă de cuvinte româneşti* (în colaborare cu Teodor Bulza), Timişoara, Editura Facla, 1976, 172 p.
6. *Arta evocării la Sadoveanu,* Timişoara, Editura Facla, 1979, 270 p.
7. *Cuvinte româneşti,* Timişoara, Editura Facla, 1986, 268 p.
8. *Eminesciene (Eminescu şi limba română),* Timişoara, Editura Facla, 1989, 316 p.
9. *Dicţionar de imagini pierdute,* Timişoara, Editura Amarcord, 1995, 272 p.
10. *„Viaţa lumii” cuvintelor. Vechi şi nou din latină,* Timişoara, Editura Augusta, 1998, 335 p.
11. *De ce Eminescu?* (în colaborare cu Eugen Todoran), Reşiţa, Editura Timpul, 1999, 311 p.
12. *Măiastra*, Reşiţa, Editura Timpul, 2000.
13. *Neajungerea limbii. Comentarii la Ţiganiada de I. Budai-Deleanu,* Timişoara, Editura Universităţii de Vest, 2001, 212 p.

14. *Scrisori din roase plicuri,* Timişoara, Editura Eubeea, 2002, 309 p.
15. *Surugiu la cuvinte,* Timişoara, Editura Amphora, 2004,191 p.
16. *Lampa de lîngă tîmplă*, Timişoara, Editura Amphora, 2005.

Traduceri

1. Macrobius, *Satumalia.* Studiu introductiv, traducere din limba latină, note şi indici, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1961, 380 p.
2. Publius Vergilius Maro, *Eneida.* Prefaţă şi traducere din limba latină: G.I. Tohăneanu. Note şi comentarii: Ioan Leric, Timişoara, Editura Antib, 1994, 634 p.
3. Publius Vergilius Maro, *Bucolice. Georgice.* Prefaţă şi traducere din limba latină: G.I. Tohăneanu. Note şi comentarii, glosar: Ioan Leric, Timişoara, Editura Amarcord, 1997, 292 p.

Antologii, texte comentate

1. Ion Creangă, *Amintiri din copilărie.* Prefaţă, tabel cronologic, note, bibliografie şi glosar de G.I. Tohăneanu şi I. Funeriu, Bucureşti, Editura Albatros, 1976
2. Tudor Arghezi, *Arte poetice. Versuri.* Tabel cronologic, prefaţă, note şi bibliografie de G.I. Tohăneanu şi Livius Petru Bercea, Bucureşti, Editura Albatros, 1987

Volume multiplicate

1. *Limba română contemporană. Curs. Fascicula I. Lexicologie,* I, TUT, 1972 (Ediţia a Il-a, 1973; Ediţia a IlI-a, 1976)
2. *Literatura latină. I*. Poezia, TUT, 1981
3. *Literatura latină. II*. Proza, TUT, 1981
4. Fedru, *Fabule alese.* Note şi comentarii (în colaborare cu Alexandru Belu), TUT, 1984
5. *Antologe vergliană cu comentarii.* Pentru uzul studenţilor, TUT, 1986, 106 p.

Volume coordonate

1. *Studii de limbă şi stil,* Timişoara, Editura Facla, 1973

Prefețe, studii introductive

1. *Studiu introductiv* la I. Budai-Deleanu, *Țiganiada.* Ediție critică de Florea Fugariu, Timişoara, Editura Amarcord, 1999
2. *Cuvînt înainte* la D. Vlăduț, *Poetici simboliste în România şi Franța. Interferențe retorico-stilistice,* Timişoara, Editura Augusta, 1999
3. *Prefață* la Mirela-Ioana Borchin, *Modalitatea şi predicatul verbal compus,* Timişoara, Editura Helicon, 1999.

Referent ştiințific la:

1. M. Bucă, Ivan Evseev, Fr. Király, D. Craşoveanu, Livia Vasiluță, *Dicționar analoge şi de sinonime al limbii române,* Bucureşti, Editura Ştiințifica şi Enciclopedică, 1978
2. Nicolae Felecan, *Ghid practic pentru predarea şi învățarea limbii latine,* Baia Mare, Editura Umbria, 1994

Studii, articole*

1. *Limba cronicilor sportive,* în „Cum vorbim”, 1, 1949, nr. 3, p. 29-30
2. *Limba fiarelor,* în „Cum vorbim”, 1,1949, nr. 5, p. 17-18
3. *Către profesorii de limba română,* în „Cum vorbim”, 1,1949, nr. 7, p. 10-12
4. *Cacofonia,* în „Cum vorbim”, 2, 1950, nr. 2, p. 20-22
5. *Muncă,* în „Cum vorbim”, 2, 1950, nr. 3, p. 5-6
6. *Noțiuni noi – termeni noi,* în „Cum vorbim”, 3,1951, nr. 9-10, p. 7-11
7. *Limbă şi stil individual artistic,* în „Cum vorbim”, 4, 1952, nr. 2, p. 4-8
8. *Cîteva probleme privind limba literaturii noastre artistice,* în „Cum vorbim”, 4, 1952, nr. 5, p. 10-14

9. *Analiza stilistică a textului literar (Mihai Eminescu,* ***Sara pe deal),*** 5, 1956, nr. 5, p. 37-46
10. *Probleme de stil în romanul* ***Nicoară Potcoavă.*** *I: Situarea în timp,* în „Scrisul bănățean”, 8, 1957, nr. 4, p. 65-69
11. *Probleme de stil în romanul* ***Nicoară Potcoavă.*** *II: Structura frazei,* în „Scrisul bănățean”, 8, 1957, nr. 5, p. 60-71
12. *Probleme de stil în romanul* ***Nicoară Potcoavă.*** *III: Structura frazei,* în „Scrisul bănățean”, 8, 1957, nr. 6, p. 75-78
13. *Sensul analizei stilului,* în „Scrisul bănățean”, 8,1957, nr. 7, p. 65-69
14. *Despre limba şi stilul unor poeți tineri, (I),* în „Scrisul bănățean”, 8, 1957, nr. 9, p. 74-79
15. *Observații asupra limbii şi stilului unor poeți tineri* (II, III), *în „Scrisul bănățean”,* 8, 1957, nr. 11, p. 60-65; nr. 2, p. 71-75
16. *Culoare şi simbol,* în „Scrisul bănățean”, 9, 1958, nr. 3, p. 50-54
17. *Elemente poetice în proza lui Delavrancea,* în „Scrisul bănățean”, 9, 1958, nr. 4, p. 59-63
18. *Limba literară şi ramificațiile limbii naționale,* în „Scrisul bănățean”, 9, 1958, nr. 5, p. 57-61
19. *Tendințe noi în structura frazei artistice contemporane,* în „Scrisul bănățean”, 10, 1959, nr. 1, p. 62-66
20. *Proporția nominală în stilul beletristic contemporan,* în „Scrisul bănățean”, 10, 1959, nr. 10, p. 69-74
21. *Probleme de limbă şi stil în proza lui Zaharia Stancu, I: Punctuația expresivă,* în „Scrisul bănățean”, 10, 1959, nr. 11, p. 78-83
22. *Probleme de limbă şi stil în proza lui Zaharia Stancu, II: Fraza,* în „Scrisul bănățean”, 10,1959, nr. 12, p. 68-82
23. *Elemente de sintaxă poetică în stilul lui Tudor Arghezi,* în „Scrisul bănățean”, 12, 1961, nr. 1, p. 44-51
24. *Sintaxa poetică a lui Tudor Arghezi: Ordinea cuvintelor,* în „Scrisul bănățean”, 12, 1961, nr. 2, p. 75-79
25. *Unele probleme de lexic în limba literaturii artistice,* în „Scrisul bănățean”, 12, 1961, nr. 10, p. 77-83
26. *Note despre limba şi stilul lui Caragiale,* în „Scrisul bănățean”, 13, 1962, nr. 8, p. 106-112

27. *Onomatopeele în proza lui Mihail Sadoveanu,* în „Scrisul bănățean”, 13, 1962, nr. 12, p. 68-74
28. *Lexicul poeților lui Nicolae Labiş* (*I-II*), în „Scrisul bănățean”, 13, 1962, nr. 12, p. 68-74; 14, 1963, nr. 1, p. 95-102
29. *Valori stilistice ale întrebuințării timpurilor în poezia lui Eminescu,* LR, 13, 1963, nr. 3, p. 185-195
30. *Limba poeților lui M. Eminescu din perioada 1866-1869, I: Lexicul,* AUT, 1, 1963, p. 147-179
31. *Limba poeților lui M. Eminescu din perioada 1866-1869, I: Structura gramaticală, stilul, versificația,* AUT, 2, 1964, p. 49-108
32. *Sinonimie şi polisemie metaforică,* LR, 14, 1964, nr. 5, p. 495-499
33. *Un laitmotiv eminescian: marmura,* în vol. *M. Eminescu – I. Creangă. Studii,* Universitatea din Timişoara, 1965, p. 203-261
34. *Clausula în proza lui Sadoveanu,* LR, 14, 1965, nr. 1, p. 143-158
35. *Considerații cu privire la stilul artistic al lui Ion Creangă, (I, II),* LR, 14, 1965, nr. 4, p. 453-466; nr. 5, p. 565-585
36. *Un laitmotiv eminescian: marmura* (variantă prescurtată), în vol. *Omagiu Rosetti,* EA, 1965, p. 929-933
37. *Convergența procedeelor stilistice în poemul eminescian Din valurile vremii...,* în vol. *Studii de poetică şi stilistică,* Bucureşti, EPL, 1966, p. 205-225
38. *Sinonimia mor epitete cromatice în poezia lui M. Eminescu,* LR, 16, 1967, nr. 3, p. 211-229
39. *Predarea cunoştințelor de stilistică în învățămîntul de cultură generală,* în vol. *Probleme de gramatică şi stilistică,* Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1967, p. 99-118
40. *Probleme de stil şi artă literară în poemele eminesciene de inspirație folclorică,* FL, 1, 1967, p. 219
41. *Analiza stilistică a poemului arghezian* ***Dacica,*** LR, 17, 1968, nr. 5, p. 423-433
42. *Contribuții la studiul limbii şi stilului poeților lui Mihai Eminescu* (Rezumatul tezei de doctorat), Universitatea din Timişoara, 1968

43. *Structura stilistică a poemului* ***Ulise*** *de Lucian Blaga,* LR, 18, 1969, nr. 2, p. 105-113
44. *Valori stilistice ale repetiției în proza lui M. Eminescu,* în vol. *Studii de limbă, literatură şi folclor,* Reşița, 1969, p. 111-120
45. *Ritm dominant, „substituiri" ritmice, ritm secund,* LR, 18, 1969, nr. 6, p. 551-565
46. *Derivare semantică şi derivare propriu-zisă,* în „Cariatide", Arad, mai 1969, p. 12
47. *Nicolae Labiş şi sentimentul ritmului,* în „Cariatide", Arad, decembrie 1969, p. 5
48. *Arta literară a lui Ion Slavici,* în „Cariatide", Arad, mai 1970, p. 5-8
49. *Sur une particularité de la versification roumaine,* în *Actes du Xe Congrès international des linguistes, III,* Bucarest, 1970, p. 43-50
50. *Un motiv dominant în poezia eminesciană: ochii,* LL, 24, 1970, p. 9-40
51. *Ritm şi adecvare în proza lui Sadoveanu,* VR, 1971, nr. 2, p. 117-119
52. *Sinonimia în afara vocabularului, (I, II),* VR, 1971, nr. 12, p. 106-110; 1972, nr. 1, p. 123-125
53. *„Punerea în pagină" a textului poetic,* LR, 20, 1971, p. 237-246
54. *Observații cu privire la lexicul* ***Țiganiadei,*** LL, 26, 1971, p. 113-135
55. *Procedee artistice modeme în proza lui Ion Creangă,* în *Actele celui de-ai XII-lea Congres Internațional de Lingvistică şi Filologie Romanică, II,* EA, 1971, p. 657-662
56. *Observații sintactico-stilistice la* ***Antologia de poezie populară*** *a lui Lucian Blaga,* în vol. *Studii de limbă, literatură şi folclor, II,* Reşița, 1971, p. 227-233
57. *Prestigiul stilistic al rimei,* SLLF, *II,* EA, 1972, p. 207-240
58. *Expresia oralității în poemele ciclului folcloric,* CME, 1, 1972, p. 126-149
59. *Sinonimia dincolo de cuvînt,* în vol. *Studii de limbă şi stil,* Timişoara, Editura Facla, 1972, p. 95-135

60. *Lexicul în poemele eminesciene ale ciclului folcloric,* FL, 3,1972, p. 136-175
61. *Omonimia poetică,* LL, 1973, nr. 4, p. 735-740
62. *Oralitate şi relief,* în vol. *Studii despre Ion Creangă, II,* Bucureşti, Editura Albatros, 1973, p. 145-177
63. *Termeni din domeniul muicii şi semnificaţia lor în lexicul eminescian,* LL, 1974, nr. 4, p. 649-652
64. *Reflexe lingvistice ale corelaţiei spaţiu-timp,* în vol. *Studii de limbă, literatură şi folclor, III,* Reşiţa, 1976, p. 155-160
65. *Convergenţă şi contaminare metaforică în poezia lui V. Voiculescu,* LR, 24, 1975, nr. 6, p. 587-595
66. *Originea unei imagini poetice eminesciene,* LR, 24, 1975, nr. 5, p. 511-514
67. *Locuri eminesciene la Sadoveanu,* LR, 24, 1975, nr. 5, p. 511-514
68. *Corectitudine şi accesibilitate,* în „Presa noastră”, 21, 1976, nr. 7, p. 40-42
69. *Tudor Arghezi. Ochii şi mîinile,* în „Orizont”, 27, 1977, nr. 28 (489), p. 3
70. *Expresia sadoveniană în* ***Povestiri de război,*** în vol. *Studii de limbă, literatură şi folclor,* IV, Reşiţa, 1978, p. 73-90
71. *Derivate poetice,* LL, 1978, nr. 2, p. 171-180
72. ***Pe aceeaşi ulicioară...*** *de Mihai Eminescu: încercare de recitire,* LL, 1979, nr. 4, p. 25-32
73. *Naraţiunea poetică,* LLR, 5, 1979, nr. 4, p. 12-14
74. *Sinonimia fonetică la Sadoveanu,* în vol. *Studii de stilistică, poetică, semiotică,* Cluj-Napoca, 1980, p. 42-49
75. *Puterea cuvîntului,* în vol. *Mărturii – Evocări,* Oradea, 1980, p. 995-1011
76. ***Rune*** *şi* ***Runa*** *în poezia lui Blaga,* LL, 1980, nr. 3, p. 371-376
77. *Ritmuri sonore şi ritmuri „mute” în proza lui Sadoveanu,* LL, 1981, nr. 2, p. 187-198
78. *Glose eminesciene* (*I*), LL, 1981, nr. 4, p. 515-526
79. *Glose eminesciene (II),* LL, 1982, nr. 5, p. 13-24
80. *Motivul* ***ivirii*** *la Eminescu,* în vol. *Filologie XXV,* 1, TUT, 982, p. 32-39

81. *Statutul prozodic al negațiilor,* LR, 31,1982, nr. 2, p. 143-154
82. *Variații eminesciene pe tema strofei safice,* SCL, 22,1982, nr. 5, p. 407-412
83. *Glose stilistice la* ***Luceafărul*** *eminescian centenar,* VR, 1983, nr. 12, p. 57-70
84. *Cultivarea limbii,* VR, 1983, nr. 1, p. 38-43
85. *„Nomen agentis" la Al. Macedonski,* în „Contribuții lingvistice", TUT, 1983, p. 24-34
86. *Însemnări despre lexicul* ***Istoriei literaturii române de la origini pînă în prezent,*** VR, 1983, nr. 8, p. 59-63
87. *Un motiv eminescian: „Colbul şcolii",* LL, 1983, nr. 3, p. 308-320
88. *Un singur grai,* RLit., 1983, nr. 44, p. 13
89. *Aliterația,* LL, 1984, nr. 2, p. 158-165 (în colaborare)
90. *Accidentări expresive ale traseului ritmic dominant,* SCL, 35, 1984, nr. 4, p. 317-325
91. *Un excurs eminescian: de la* ***liră*** *la* ***daltă,*** LL, 1984, nr. 2, p. 158-165
92. *„Neajungerea limbii" în poemele originale ale lui George Murnu,* în „Caietul Cercului de Studii", 2, 1984, p. 119-132
93. *Mihai Eminescu,* ***Singurătate.*** *Marginalii,* LR, 34, 1985, p. 441-444
94. *Constelat,* LR, 33, 1984, nr. 2, p. 112-118
95. *Descrierea în versuri:* ***Coliba împistrită*** *din poemul eminescian* ***Călin,*** LLR, 13, 1984, nr. 4, p. 16-19
96. *Motivul „lebedei" în poezia lui V. Voiculescu,* LL, 1985, nr. 1, p. 17-26
97. *Régia gîndirii",* LR, 34, 1985, nr. 2, p. 124-129
98. *Statutul prozodic al formelor vocative,* SCL, 36, 1985, nr. 4, p. 290-295
99. *Marginalii la* ***Țiganiada*** *lui I. Budai-Deleanu (versul 2575),* LL, 1985, nr. 4, p. 472-479
100. *Eminescu şi Alexandrescu: reminiscențe,* LR, 35, 1986, nr. 2, p. 89-98
101. *Macedonski şi neologismele – Mic dicționar poetic,* în „Contribuții lingvistice", TUT, 1986, p. 147-155

102. *Mihai Eminescu, **Pe aceeaşi ulicioară...***, în vol. *Analize de texte poetice. Antologie.* Coordonator: Acad. I. Coteanu, Bucureşti, EA, 1986, p. 178-188
103. *Regimul prozodic al formelor verbale de imperativ,* SCL, 36, 1986, nr. 1, p. 15-23
104. *Sinereza şi capcanele ei,* SCL, 37,1986, nr. 2, p. 158-167
105. *Un epitet dominant în poezia lui Octavian Goga: **păgîn,*** LL, 1986, nr. 2, p. 144-153
106. *„Fața nevăzută" a cuvîntului poetic,* în vol. *Il momento Eminescu. Aspetti e problemi nella ricenzione dell'opera letteraria. Aspecte şi problema ale receptării operei literare. Momentul Eminescu.* Casa editrice „Eminescu", 1987, p. 139-145
107. *G. Călinescu şi neologismele,* RLit., 20, 1987, nr. 39, p. 9
108. *Mihai Eminescu: **Dorința.** Un comentariu posibil,* LL, 1987, nr. 2, p. 221-232
109. *Un diftong friabil în versuri: **-oa-** din **oază,*** SCL, 38,1987, nr. 6, p. 475-478
110. *O metaforă moartă,* RLit., 20,1987, nr. 43, p. 19
111. *Glose la **Glossă,*** RLit., 20,1987, nr. 46, p. 9
112. *Talaz, tălăzui („Marea" în **Cartea Oltului),*** LL, 1988, nr. 4, p. 501-507
113. *„Trimiterile" textului poetic,* LL, 1988, nr. 1, p 5-17
114. *Marginalii stilistice la elegia **Despărțire,*** LR, 38, 1989, nr. 3, p. 257-263
115. *Ion Creangă's Artistic Style: Orality and Emphasis,* în „Cahiers roumains d'études littéraires", 1989, nr. 2, p. 122-124
116. ***The Deşire** – A Possible Comment,* în „Cahiers roumains d'études littéraires", 1989, nr. 2, p. 123-125
117. *O serie de sinonime în poeziile lui M. Eminescu,* LL, 1989, nr. 4, p. 449-459
118. *„Iscoditorii firii",* RLit, 22,1989, nr. 12, p. 4
119. *„Ca luna lui april",* RLit, 22, 1989, nr. 15, p. 8
120. *„Când amintirile... ",* RLit, 22, 1989, nr. 20, p. 4
121. *O creație lexicală* (la M. Eminescu: *a heiniza,* n.n.), RLit, 22, 1989, nr. 24, p. 18

122. *De la „rarişte" la „ochi de mare",* RLit, 22, 1989, nr. 33, p. 11
123. *„Zimbrul sombru... ",* RLit, 22, 1989, nr. 37, p. 19
124. *„Un moale pas... ",* RLit, 22, 1989, nr. 49, p. 8
125. *„Amare foarte... ",* în „Dreptul la timp", 1, 1990, nr. 1, p. 4
126. *Un singur grai,* în „Cele Trei Crişuri", Oradea, 1, 1990 [*3,* 1992, nr. 5: inc.]
127. *Pro domo,* în „Orizont", 2,1990, nr. 4, p. 12
128. *Ambiție,* în „Orizont", 2,1990, nr. 6, p. 11
129. *Bust,* în „Orizont", 2, 1990, nr. 7, p. 11
130. *Treptat,* în „Orizont", 2, 1990, nr. 8, p. 11
131. *Carieră şi cărare,* în „Orizont", 2, 1990, nr. 10, p. 11
132. *Potecă şi potică,* în „Orizont", 2, 1990, nr. 12, p. 13
133. *Diminutive mascate,* în „Orizont", 2, 1990, nr. 13 p. 11
134. *„Ascultă, meştere tîmplar... ",* în „Orizont", 2, 1990, nr. 15, p. 11
135. *„Sunt un june tînăr... ",* în „Orizont", 2, 1990, nr. 16, p. 11
136. *Istoria unui neologism,* în „Orizont", 2, 1990, nr. 19, p. 11
137. *Candidat,* în „Orizont", 2, 1990, nr. 20, p. 11
138. *Pecuniar si... păcurar,* în „Orizont", 2,1990, nr. 21, p. 11
139. *„O dulce limitare... ",* în „Orizont", 2, 1990, nr. 22, p. 8
140. *Mens sana...,* în „Orizont", 2, 1990, nr. 23, p. 11
141. *Un lied al morții,* în „Orizont", 2, 1990, nr. 24, p. 11
142. *Cîntăreț din nai?,* în „Orizont", 2, 1990, nr. 29, p. 12
143. *Dincolo de cuvînt,* în „Orizont", 2,1990, nr. 31, p. 11
144. *Sarcasm,* în „Orizont", 2, 1990, nr. 32, p. 11
145. *Lacună,* în „Orizont", 2, 1990, nr. 33, p. 11
146. *Firmament,* în „Orizont", 2, 1990, nr. 34, p. 11
147. *Recidivă,* în „Orizont", 2,1990, nr. 35, p. 11
148. *Trivial,* în „Orizont", 2, 1990, nr. 36, p. 11
149. *Poftim?,* în „Orizont", 2, 1990, nr. 37, p. 11
150. *Haide!,* în „Orizont", 2, 1990, nr. 38, p. 11
151. *Ostracism,* în „Orizont", 2,1990, nr. 39, p. 11
152. *Tarcu,* în „Orizont", 2, 1990, nr. 41, p. 11
153. *Doamna mărilor,* în „Orizont", 2,1990, nr. 42, p. 11
154. *Floarea brumei,* în „Orizont", 2,1990, nr. 43, p. 11

155. *„Mai pasă de dă ochi cu mătuşa Mărioara...”,* RLit, 23,1990, nr. 13, p. 4
156. *Întîmpinarea crailor,* RLit, 23, 1990, nr. 16, p. 10
157. *„Cui ce-i pasă că-mi eşti dragă?”,* RLit, 23, 1990, nr. 22, p. 8
158. *„O depeşă fe -fe urgentă!”,* RLit, 23,1990, nr. 24, p. 8
159. *Aducere-aminte,* RLit, 23,1990, nr. 28, p. 8
160. *„Din prag... ”,* RLit, 23,1990, nr. 30, p. 8
161. *„Venin şi farmec”,* RLit, 23, 1990, nr. 34, p. 8
162. *Insipid,* RLit, 23,1990, nr. 37, p. 7
163. *Greieriş,* RLit, 23, 1990, nr. 40, p. 2
164. *Greierii citeți,* RLit, 23, 1990, nr. 51-52, p. 12
165. ***Ţiganiada,*** *v. 918. Comentariu filologe,* LL, 1991, nr. 1, p. 9-14
166. *Sta, viator...,* în „Orizont”, 3, 1991, nr. 1-2, p. 11
167. *Şarm,* în „Orizont”, 3, 1991, nr. 4, p. 11
168. *Anotimpuri... ,* în „Orizont”, 3, 1991, nr. 5, p. 11
169. *Un verb mioritic,* în „Orizont”, 3, 1991, nr. 6, p. 11
170. *Cine-a scornit uritu... ,* în „Orizont”, 3,1991, nr. 7, p. 11
171. *„Nici ştiu... ”,* în „Orizont”, 3,1991, nr. 8, p. 11
172. *Crezămînt,* în „Orizont”, 3, 1991, nr. 9, p. 11
173. *Teacă,* în „Orizont”, 3,1991, nr. 10, p. 11
174. *„Dorințele-i încrede”,* în „Orizont”, 3, 1991, nr. 11, p. 11
175. *Calul lui Harap-Alb,* în „Orizont”, 3, 1991, nr. 12, p. 11
176. *„Prier, tu frate bun... ”,* în „Orizont”, 3, 1991, nr. 13, p. 11
177. *„L-am luat cu mereuțul... ”,* în „Orizont”, 3, 1991, nr. 14, p. 11
178. *„Umerii să ni-i astruce...”,* în „Orizont”, 3, 1991, nr. 15, p. 11
179. *‚A-ur de Ophir”,* în „Orizont”, 3, 1991, nr. 16, p. 11
180. *Parlament,* în „Orizont”, 1991, 3, nr. 17, p. 12
181. *„Din drugă-ndrugînd... ”,* în „Orizont”, 3, 1991, nr. 20, p. 11
182. *O imagine pierdută,* în „Orizont”, 3, 1991, nr. 21, p. 11
183. *Aurul negru,* în „Orizont”, 3,1991, nr. 22, p. 11
184. *„O, filosoafe... ”,* în „Orizont”, 3, 1991, nr. 23, p. 7 şi 10
185. *Sălbatic,* în „Orizont”, 3, 1991, nr. 24, p. 11
186. *„Greu e totul... ”,* în „Orizont”, 3, 1991, nr. 25, p. 13
187. *Inul şi cămeşa,* în „Orizont”, 3, 1991, nr. 26, p. 11

188. *Levant,* în „Orizont”, 3, 1991, nr. 27, p. 11
189. *Prutețul lui Axinte,* în „Orizont”, 3, 1991, nr. 28, p. 13
190. *Pe şleau,* în „Orizont”, 3, 1991, nr. 29, p. 11
191. *Oaste,* în „Orizont”, 3,1991, nr. 30, p. 11
192. *El ştergarul i-l desprinde...,* în „Orizont”, 3, 1991, nr. 31, p. 11
193. *„Un mînzoc buiac",* în „Orizont”, 3, 1991, nr. 32, p. 11
194. *„Un chip aievea...”,* în „Orizont”, 3, 1991, nr. 33, p. 11
195. *Ciudata viață a cuvintelor,* în „Orizont”, 3, 1991, nr. 34, p. 11
196. *Vîlva băilor,* în „Orizont”, 3,1991, nr. 35, p. 11
197. *Gînduri despre metaforă,* în „Orizont”, 3, 1991, nr. 36, p. 11
198. *Indolență,* în „Orizont”, 3, 1991, nr. 37, p. 11
199. *Ca un fagure de miere,* în „Orizont”, 3, 1991, nr. 38, p. 11
200. *Haide/,* în „Orizont”, 3, 1991, nr. 38, p. 11
201. *Perioadă,* în „Orizont”, 3, 1991, nr. 39, p. 11
202. *Cuvinte uitate,* în „Orizont”, 3,1991, nr. 40, p. 14
203. *Modru,* în „Orizont”, 3, 1991, nr. 41, p. 11
204. *Reverendă şi reverență,* în „Orizont”, 3, 1991, nr. 42, p. 13
205. *Savantlîc,* în „Orizont”, 3, 1991, nr. 43, p. 11
206. *Anemie,* în „Orizont”, 3, 1991, nr. 44, p. 13
207. *Perpessicius,* în „Orizont”, 3, 1991, nr. 45, p. 11
208. *Un imn latinității,* în „Orizont”, 3, 1991, nr. 48, p. 11
209. *„Un neted nătărău”,* în „Orizont”, 3, 1991, nr. 49, p. 11
210. *Nătărău,* în „Orizont”, 3, 1991, nr. 50, p. 11
211. *Clopoțel,* în „Orizont”, 3,1991, nr. 51-52, p. 11
212. *Pastorul Brand,* RLit, 24, 1991, nr. 8, p. 8
213. *Cocoarele gonace,* RLit, 24,1991, nr. 12, p. 8
214. *„Cum să-i rămîie muierea?”,* RLit, 24, 1991, nr. 15, p. 8
215. *„Dă-mi fiecare deget...”,* RLit, 24, nr. 17, p. 8
216. *„Ce e mic şi mititel... ?”,* RLit, 24, 1991, nr. 22, p. 8
217. *„Cerul d-Egipet... ”,* RLit, 24,1991, nr. 26, p. 8
218. *„Obidul Ion”,* RLit, 24, 1991, nr. 31, p. 8
219. *„O creangă ninsurie... ”,* RLit, 24, 1991, nr. 33, p. 8
220. *„Petecul unui crepuscul”* RLit, 24,1991, nr. 41, p. 8
221. *Preambul şi... prealabil,* RLit, 24, 1991, nr. 46, p. 8
222. *„Printre tomuri brăcuite...”,* în „Meridianul Timişoara”, 3, 1992, nr. 1, p

223. *Mărţişor,* în „Meridianul Timişoara”, 3, 1992, nr. 3, p. 4
224. *Privighetoarea,* în „Meridianul Timişoara”, 3, 1992, nr. 4, p. 4
225. *Mai,* în „Meridianul Timişoara”, 3, 1992, nr. 5, p. 4
226. *Grui,* în „Meridianul Timişoara”, 3, 1992, nr. 6, p. 4
227. *Cultivarea limbii,* în „Meridianul Timişoara”, 3, 1992, nr. 10, p. 4
228. *Panii şi profanii,* în „Meridianul Timişoara”, 3, 1992, nr. 11-12, p. 4
229. *„Un palat din stînce sure”în* „Orizont”, 4, 1992, nr. 1-5, p. 11
230. *„Ochi de peruzea”,* în „Orizont”, 4, 1992, nr. 4, p. 14
231. *Vagabond,* în „Orizont”, 4,1992, nr. 5, p. 11
232. *Năpîrstoc,* în „Orizont”, 4, 1992, nr. 6, p. 11
233. *Dobitoc,* în „Orizont”, 4,1992, nr. 6, p. 10
234. *La răscruci...,* în „Orizont”, 4, 1992, nr. 7, p. 10
235. *„Rană a tăcerii”,* în „Orizont”, 4, 1992, nr. 8, p. 10
236. *Privirea-i corosivă,* în „Orizont”, 4, 1992, nr. 9, p. 10
237. *„Albul unanim”,* în „Orizont”, 4, 1992, nr. 10, p. 10
238. *„Şi dacă... ”,* în „Orizont”, 4, 1992, nr. 12, p. 10
239. *„Sara Montiel... redivivus”,* în „Orizont”, 4, 1992, nr. 13, p. 10
240. *„Eu aligherizam”,* în „Orizont”, 4, 1992, nr. 14, p. 11, 15
241. *Defăimarea cîinelui,* în „Orizont”, 4, 1992, nr. 15, p. 10
242. *La baionetă,* în „Orizont”, 4, 1992, nr. 16, p. 10
243. *„Mi ţi le-a înfulicat”,* în „Orizont”, 4, 1992, nr. 17, p. 10
244. *„O sticluţă de pomadă”,* în „Orizont”, 4, 1992, nr. 18, p. 10
245. *„Untul”,* în „Orizont”, 4,1992, nr. 19, p. 10
246. *„O toamnă va veni... ”,* în „Orizont”, 4, 1992, nr. 20, p. 12
247. *Cerneală,* în „Orizont”, 4, 1992, nr. 21, p. 11
248. *„Poate fi recuperabil?”,* în „Orizont”, 4, 1992, nr. 22, p. 11
249. *Colinde, colinde,* RLit, 25, 1992, nr. 1, p. 8
250. *„Te-am văzutără cîteşitrei”,* RLit, 25, 1992, nr. 3, p. 7
251. *Ieftin la făină,* RLit, 25, 1992, nr. 13, p. 5
252. *De la „hiat” la... căscăund,* RLit, 25, 1992, nr. 17, p. 11
253. *„Pe mal nemernicind...*” RLit, 25, 1992, nr. 19, p. 11
254. *„Mină birjar...!”,* RLit, 25,1992, nr. 22, p. 8
255. *Punem pariu?,* RLit, 25, 1992, nr. 27, p. 9

256. *„Prin a-ntunerecului scutință”,* RLit, 25, 1992, nr. 29, p. 9
257. *Cățelușul Samurache,* RLit, 25, 1992, nr. 39, p. 10
258. *Pajul Cupidon,* în „Meridianul Timişoara”, 4, 1993, nr. 7, p. 4
259. *„Sună la şambru”,* în „Meridianul Timişoara”, 4, 1993, nr. 5-6, p. 4
260. *Arătare,* în „Meridianul Timişoara”, 4, 1993, nr. 4, p. 4
261. *~La iernatic... ,* în „Meridianul Timişoara”, 4, 1993, nr. 2-3, p. 4
262. *„Minune cu ochi mari”,* în „Meridianul Timişoara”, 4, 1993, nr. 1, p. 4
263. *„O să vă bată fericea”,* în „Meridianul Timişoara”, 4, 1993, nr. 10-11, p. 4
264. *Pompier şi pojarnic,* în „Meridianul Timişoara”, 4, 1993, p. 4
265. *„Tinzîndu-mi dreapta... ”,* în „Orizont”, 4, 1993, nr. 1, p. 10
266. *„De cîte ori, iubito...”,* în „Orizont”, 4, 1993, nr. 2, p. 11
267. *Matusalem,* în „Orizont”, 4, 1993, nr. 3 p. 10
268. *‚Ai făcut Retezatul?”,* în „Orizont”, 4, 1993, nr. 5, p. 10
269. *Mite sau Veronica?,* în „Orizont”, 4,1993, nr. 6, p. 10
270. *Succint,* în „Orizont”, 4, 1993, nr. 7, p. 10
271. *„Acea grindin – oțetită”,* în „Orizont”, 4, 1993, nr. 10, p. 10
272. *„Al nemuririi nimb”,* în „Orizont”, 4, 1993, nr. 13, p. 10
273. *„Scuturarea podoabelor”,* în „Orizont”, 4, 1993, nr. 14, p. 11
274. *Revigorare?,* în „Orizont”, 4, 1993, nr. 15-16, p. 11
275. *Haihui,* în „Orizont”, 4, 1993, nr. 17, p. 10
276. *Verbele lăcomiei,* RLit, 26, 1993, nr. 13, p. 10-11
277. *Ex nihile nihil?,* RLit, 26, 1993, nr. 15, p. 10
278. *Crizantema de... aur,* în „Banatul”, 1, 1994, nr. 4, p. 3
279. *Flava Ceres,* în „Banatul”, 1, 1994, nr. 3, p. 3
280. *Ca Ieremia... ,* în „Banatul”, 1, 1994, nr. 5, p. 3
281. *Ecouri eminesciene,* în „Bucovina literară”, 4, 1994, nr. 1, p. 2-4
282. *„Văd poeți”,* în „Meridianul Timişoara”, 5, 1994, nr. l, p. 4
283. *Făt-Frumos din lacrimă,* în „Orizont”, 5, 1994, nr. 12, p. 10
284. *Trebuie,* în „Orizont”, 5, 1994, nr. 13, p. 10
285. *Măi, măi, măi,* în „Orizont”, 5, 1994, nr. 14, p. 12

286. *Un epitet al vechimii,* în „Bucovina literară”, 5, 1995, nr. 2 (48), p. 17-18
287. *„Păr de aur moale”,* în „Bucovina literară”, 5, 1995, nr. 8-10 (54-56), p. 35-37
288. *„Un mîndru chip se-ncheagă”,* în „Bucovina literară”, 5, 1995, nr. 11-12 (57-58), p. 32-34
289. *Neologisme – imagini uitate,* LL, 40, 1995, nr. 2, p. 54-58
290. *„De treci codrii de aramă...”,* în „Orient latin” Supliment, an 3, 1995, nr. 7, p. 10
291. *Un epitet al vechimii,* în „Orizont”, 6, 1995, nr. 1, p. 12
292. *„Luminiş de lîngă baltă”,* în „Orizont”, 6, 1995, nr. 2, p. 10
293. *Prour de primăvară,* în „Orizont”, 6, 1995, nr. 3, p. 10
294. *Al dracului lighioaie,* în „Orizont”, 6, 1995, nr. 4, p. 10
295. *Greier, fluture, privighetoare,* în „Orizont”, 6, 1995, nr. 5, p. 10
296. *In cotlon torcea motanul,* în „Orizont”, 6, 1995, nr. 6, p. 10
297. *Călin (file din poveste),* în „Orizont”, 6, 1995, nr. 6, p. 10
298. *Felix,* în „Orizont”, 6, 1995, nr. 7, p. 10
299. *Istețul dop,* în „Orizont”, 6, 1995, nr. 8, p. 10
300. *Venit şi... vinitură,* în „Orizont”, 6, 1995, nr. 10, p. 12
301. *Imn, imnuri, imne,* în „Orizont”, 6, 1995, nr. 11, p. 12
302. *„Viie zeu – Amor”,* în „Orizont”, 6, 1995, nr. 12, p. 10
303. *„Cînta călcînd prin moarte”,* în „Rostirea românească”, 1, 1995, nr. 3, p. 34-36
304. *La produfuri,* în „Rostirea românească”, 1, 1995, nr. 5-6, p. 49-52
305. *Dihănii în cojoace,* în „Rostirea românească”, 1, 1995, nr. 7-8, p. 63-66
306. *„Trei turme de miei... ”* (I), în „Rostirea românească”, 1, 1995, nr. 11-12, p. 2
307. *„Pururi tânăr... ”,* în „Bucovina literară”, 5, 1996, nr. 3-6 (61-64), p. 19-21
308. *Valmă,* în „Bucovina literară”, 6, 1996, nr. 1-2 (59-60), p. 41-43
309. *„Trăieşte floarea încă... ”,* în „Bucovina literară”, 6, 1996, nr. 7-12 (65-70), p. 16-18

310. *„Şi se tot duce”,* în „Orizont”, 7, 1996, nr. 1, p. 10
311. *,,,Astfel zise lin pădurea”,* în „Orizont”, 7, 1996, nr. 2, p. 12
312. *Un verb poznaş,* în „Orizont”, 7, 1996, nr. 3, p. 10
313. *„Şăgalnicul Pepele”,* în „Orizont”, 7, 1996, nr. 4, p. 10
314. *Călin file din poveste),* în „Orizont”, 7, 1996, nr. 5, p. 10
315. *Răsai din umbra vremilor încoace,* în „Orizont”, 7, 1996, nr. 5, p. 10
316. *Nomen-Omen,* în „Orizont”, 7, 1996, nr. 7, p. 10
317. *Mal, țărm, liman,* în „Orizont”, 7, 1996, nr. 8, p. 10
318. *Piedică şi... impediment,* în „Orizont”, 7, 1996, nr. 9, p. 10
319. *Atenție la accent!,* în „Orizont”, 7, 1996, nr. 11, p. 10
320. *Ridică-te, neguriță!,* în „Renaşterea bănățeană”, vineri 17 mai 1996, nr. 1899, p. 2
321. *„De la cuină...”,* în „Renaşterea bănățeană”, vineri 21 iunie 1996, nr. 1929, p. 2
322. *„Drăguțule bace...”*, în „Renaşterea bănățeană”, vineri 5 iulie 1996, nr. 1941, p. 2
323. *„In strunga de oi... ”,* în „Renaşterea bănățeană”, vineri 2 august, nr. 1965, p. 2
324. *Omenie şi politețe,* în „Renaşterea bănățeană”, vineri 30 august 1996, nr. 1989, p. 2
325. *„Frumos nume Sinoe!”,* în „Renaşterea bănățeană”, vineri 13 septembrie 1996, p. 2
326. *Zgârie brâncă,* în „Renaşterea bănățeană”, 27 septembrie 1996, nr. 2013, p. 2
327. *Țara de dincolo de negură,* în „Renaşterea bănățeană”, vineri 11 octombrie 1996, p. 2
328. *Paznic de far... ,* în „Renaşterea bănățeană”, vineri 6 decembrie 1996, nr. 20731, p. 2
329. *„Oaspeți cu azur pe gene... ”,* în „Renaşterea bănățeană”, vineri 20 decembrie 1996, nr. 2085, p. 2
330. *„Trei turme de miei”* (II), în „Rostirea românească”, 2,1996, nr. 1-2, p. 77-82
331. *„Cu şapte rime pe secundă”,* în „Rostirea românească”, 2, 1996, nr. 3-4, p. 42-46

332. *Mândrii codrului păuni,* în „Rostirea românească”, 2, 1996, nr. 5-6, p. 97-100
333. *„În pâlnia muntelui”,* în „Rostirea românească”, 2, 1996, nr. 9-10, p. 5-11
334. *„În câmp de mohor”,* în „Rostirea românească”, 2, 1996, nr. 11-12, p. 19-22
335. *„Trăieşte floarea încă...”,* în „Analele Institutului de Studii şi Educație Permanentă «Tibiscus» din Timişoara. Seria Jurnalistică – Drept”, 7, 1996 p. 67-72
336. *Ziarul,* în „Argonauții”, 1997, nr. 3 (12), p. 8
337. *Diminutive metaforice,* LL, 40, 1997, nr. 3-4, p. 30-39
338. *„Toamna frunzele colindă... ”,* în „Orizont”, 6,1997, nr. 1, p. 10
339. *„Părea că printre nouri... ”,* în „Orizont”, 8, nr. 2, p. 10
340. *Moşie,* în „Orizont”, 6, 1997, nr. 3, p. 10
341. *„Ab, subțire şi gingaşă... ”,* în „Orizont”, 9, 1997, nr. 4, p. 10
342. *Clopotul de dandaná,* în „Orizont”, 9, 1997, nr. 5, p. 10
343. *Rohatcă,* în „Orizont”, 9, 1997, nr. 7, p. 10
344. *Valea!,* în „Orizont”, 9, 1997 nr. 8, p. 10
345. *Strada Dropiei,* în „Orizont”, 9, 1997, nr. 9, p. 10
346. *Faeton,* în „Orizont”, 9, 1997, nr. 10, p. 10
347. *„Voce ruginită”*în „Orizont”, 9, 1997, nr. 11, p. 5
348. *Epitaf,* în „Orizont”, 9,1997, nr. 12, p. 10
349. *Revelion,* în „Renaşterea bănățeană”, vineri 3 ianuarie 1997, nr. 2093, p. 2
350. *„Întreabă-ți inima…”*, în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), 20 ianuarie 1997, p. 4
351. *„Tăriile albastre”,* în „Renaşterea bănățeană”, vineri 17 ianuarie 1997, nr. 2105, p. 2
352. *Angrosist şi... toptangiu,* în „Renaşterea bănățeană”, vineri 31 ianuarie 1997, nr. 2117, p. 2
353. *Măi plodule... ,* în „Renaşterea bănățeană”, vineri 14 februarie 1997, nr. 2129, p. 2
354. *Şerb şi... servus!,* în „Renaşterea bănățeană”, sâmbătă 1 martie 1997, nr. 2142, p. 2

355. *„Te-nalță din călcîie”,* în „Renaşterea bănățeană”, vineri 14 martie 1997, nr. 2153, p. 2
356. *„Prea v-ați arătat arama...”,* în „Renaşterea bănățeană”, vineri 28 martie 1997, nr. 2165, p. 2
357. *Învățăcel,* în „Renaşterea bănățeană”, vineri 11 aprilie 1997, nr. 2177, p. 2
358. *„Când bate clopotul bate...”,* în „Renaşterea bănățeană”, vineri 25 aprilie 1997, nr. 2189, p. 2
359. *„Gloaba cea de cal...”,* în „Renaşterea bănățeană”, vineri 9 mai 1997, nr. 2199, p. 2
360. *Riduri,* în „Renaşterea bănățeană”, vineri 23 mai 1997, nr. 2211, p. 2
361. *„Stupii amintirii...”,* în „Renaşterea bănățeană”, vineri 6 iunie 1997, nr. 2223, p. 2
362. *„O poală de uium...”,* în „Renaşterea bănățeană”, vineri 20 iunie 1997, nr. 2235, p. 2
363. *Razna,* în „Renaşterea bănățeană”, vineri 4 iulie 1997, nr. 2247, p. 2
364. *Laie,* în „Renaşterea bănățeană”, vineri 1 august 1997, nr. 2271, p. 2
365. *Fanatic,* în „Renaşterea bănățeană”, vineri 29 august 1997, nr. 2295, p. 2
366. *„Parcă tot m-aş însura... ”,* în „Renaşterea bănățeană”, vineri 12 septembrie 1997, nr. 2307, p. 2
367. *„...Ca la Ploieşti”,* în „Renaşterea bănățeană”, vineri 26 septembrie 1997, nr. 2319, p. 2
368. *„Cât ai clipi...”,* în „Renaşterea bănățeană”, vineri 10 octombrie 1997, nr. 2331, p. 2
369. *„Dacă voi spune clipei...”,* în „Renaşterea bănățeană”, vineri 24 octombrie 1997, nr. 2343, p. 2
370. *Stan Pățitul,* în „Renaşterea bănățeană”, vineri 7 noiembrie 1997, nr. 2355, p. 2
371. *Inscripții lapidare,* în „Renaşterea bănățeană”, vineri 28 noiembrie 1997, nr. 2373, p. 2
372. *Lăcrimioare,* în „Renaşterea bănățeană”, vineri 5 decembrie 1997, nr. 2378, p. 2

373. *Feciorul Corindei,* în „Renaşterea bănățeană”, vineri 19 decembrie 1997, nr. 2390, p. 2
374. *Furcă de dansuri,* în „Rostirea românească”, 2, 1997, nr. 3-4, p. 44
375. *„De treci codrii de aramă... ”,* LL, 43, 1998, nr. 2, p. 78-83
376. *I. Budai-Deleanu:* ***Ţiganiada,*** *v. 5758. Comentarii,* LL, 43, 1998, nr. 3-4, p. 68-73
377. *I. Slavici – expresii, portrete, peisaje,* LLR, 27, 1998, nr. 1, p. 9-13
378. *„Se cufunda în mare”,* în „Orizont”, 10, 1998, nr. 1, p. 10
379. *Ciurilă,* în „Orizont”, 10, 1998, nr. 2, p. 10
380. *„Al veacurilor caier”,* în „Orizont”, 10,1997, nr. 3, p. 10
381. *Zarişte,* în „Orizont”, 10, 1998, nr. 4, p. 10
382. *„Pe degetul suleget”,* în „Orizont”, 10, 1998, nr. 5, p. 10
383. *„Străveziul demon... ”,* în „Orizont”, 10, 1998, nr. 6, p. 10
384. *Cumplit şi... complet,* în „Orizont”, 10, 1998, nr. 7, p. 21
385. *„Păşirea ta tiptilă... ”,* în „Orizont”, 10, 1998, nr. 8, p. 21
386. *„Mare pehlivan!”,* în „Orizont”, 10, 1998, nr. 9, p. 3
387. *Nevăstuicile ploscaşe... ,* în „Orizont”, 10, 1998, nr. 10, p. 21
388. *„Dumnezeu să te custe...* ” în „Orizont”, 10, 1998, nr. 11, p. 28
389. *„Haita cea bătrînă”* în „Orizont”, 10, 1998, nr. 12, p. 20
390. *Închinare,* în „Renaşterea bănățeană”, miercuri 7 ianuarie 1998, nr. 2402, p. 2
391. *„Clopotul lui Ştefan-Vodă...” în* „Renaşterea bănățeană”, vineri 16 ianuarie 1998, nr. 2410, p. 2
392. *Mereuț,* în „Renaşterea bănățeană”, vineri 27 ianuarie 1998, p. 2
393. *Comişi şi... comişei,* în „Renaşterea bănățeană”, vineri 13 februarie 1998, nr. 2434, p. 2
394. *Reclamă,* în „Renaşterea bănățeană”, vineri 27 februarie 1998, nr. 2446, p. 2
395. *Muiere,* în „Renaşterea bănățeană”, vineri 3 martie 1998, p. 2
396. *Văleni de munte,* în „Renaşterea bănățeană”, vineri 10 aprilie 1998, nr. 2482, p. 2
397. *„Pantaloni mândri domneşti”,* în „Renaşterea bănățeană”, vineri 24 aprilie 1998, nr. 2493, p. 2

398. *Vârful-cu-Dor,* în „Renaşterea bănăţeană”, vineri 8 mai 1998, nr. 2503, p. 2
399. *„Oame ticăloase...”,* în „Renaşterea bănăţeană”, vineri 22 mai 1998, nr. 2515, p. 2
400. *„Cobori în jos...”,* în „Renaşterea bănăţeană”, vineri 5 iunie 1998, nr. 2527, p. 2
401. *Puterea cuvîntului,* în „Renaşterea bănăţeană”, vineri 19 iunie 1998, nr. 2539, p. 2
402. *Statornicie,* în „Renaşterea bănăţeană”, vineri 17 iulie 1998, nr. 2563, p. 2
403. *Vag şi... vagabond,* în „Renaşterea bănăţeană”, vineri 31 iulie 1998, nr. 2725, p. 2
404. *„Eram «un plod»... ”,* în „Renaşterea bănăţeană”, vineri 14 august 1998, p. 2
405. *„Maţe spintecate”,* în „Renaşterea bănăţeană”, vineri 28 august 1998, nr. 2599, p. 2
406. *Sărmăluţe,* în „Renaşterea bănăţeană”, vineri 11 septembrie 1998, nr. 2611, p. 2
407. *„Un lainic...”,* în „Renaşterea bănăţeană”, vineri 25 septembrie 1998, nr. 2623, p. 2
408. *„Tulesc oile devale”,* în „Renaşterea bănăţeană”, vineri 9 octombrie 1998, nr. 2635, p. 2
409. *Drumuri,* în „Renaşterea bănăţeană”, vineri 23 aprilie 1998, nr. 2647, p. 2
410. *Calea-valea,* în „Renaşterea bănăţeană”, vineri 6 noiembrie 1998, nr. 2659, p. 2
411. *Zavragii,* în „Renaşterea bănăţeană”, vineri 4 decembrie 1998, nr. 2682, p. 2
412. *Cărare şi carieră,* în „Renaşterea bănăţeană”, vineri 18 decembrie 1998, p. 2
413. *Lingvistica şi poezia,* în „Rostirea românească”, 4, 1998, nr. 1-2-3, p. 28-32
414. *Graiul mioritic,* în „Rostirea românească”, 4,1998, nr. 4-5-6, p. 78
415. *Eruptul oilor,* în „Rostirea românească”, 4, 1998, nr. 7-8-9, p. 61

416. *„Huliți au fost romanii”,* în „Bucovina literară”, 9, 1999, nr. 7-9 (101-103), p. 19-22
417. *Laudă limbii latine,* LL, 44,1999, nr. 1, p. 19-29
418. *Dihănii, dobitoace, nămăi,* LL, 44, 1999, nr. 2, p. 17-23
419. ***Rîmă**... şi **rîmător**,* LL, 44, 1999, nr. 3-4, p. 9-14
420. *Ananké...,* în „Orizont”, 11, 1999, nr. 1, p. 28
421. *Broboadă,* în „Orizont”, 11, 1999, nr. 2, p. 22
422. *Tînjală,* în „Orizont”, 11, 1999, nr. 3, p. 21
423. *Coleaşă,* în „Orizont”, 11, 1999, nr. 4, p. 22
424. *Versificare, lingvistică şi filologie,* în „Orizont”, 11,1999, nr. 5, p. 21
425. *„A codrilor potică”,* în „Orizont”, 11, 1999, nr. 6, p. 24
426. *Văset,* în „Orizont”, 11,1999, nr. 7, p. 27
427. *Eminescu şi limba latină,* în „Orizont”, 11, 1999, nr. 8, p. 20
428. *„Alme sol...* ” în „Orizont”, 11, 1999, nr. 9, p. 25
429. *Un cetățean turmentat,* în „Orizont”, 11, 1999, nr. 10, p. 28
430. *„O tîmplare groaznică... ”,* în „Orizont”, 11, 1999, nr. 12, p. 18
431. *„Un bătrân atât de simplu...”,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), 12 ianuarie 1999, nr. 2711, p. 1-2
432. *„Bine-ai venit sănătoşel!",* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), marți 23 martie 1999, p. 3
433. *Mihnea Turcitul,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), marți 6 aprilie 1999, p. 3
434. *Ce, eşti turc?,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), marți 20 aprilie 1999, p. 3
435. *Nichita... ,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), marți 4 mai 1999, p. 3
436. *„Domnişori şi domnişoare”,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), marți 18 mai 1999, p. 3
437. *Copil,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), marți 1 iunie 1999, p. 3
438. *„Iar tu, Hyperion rămîi...”,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), marți 15 iunie 1999, p. 3

439. *„Peste vîrf de rămurele... ”,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), 29 iunie 1999, p. 3
440. *Samurache,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), marți 13 iulie 1999, p. 3
441. *Farmec şi... farmacie,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), marți 27 iulie 1999, p. 3
442. *Potică,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), marți 10 august 1999, p. 3
443. *Timp şi spațiu,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), marți 24 august 1999, p. 3
444. *Rînduri, rînduri,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), marți 7 septembrie 1999, p. 3
445. „– Eşti get?”, în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), 21 septembrie 1999, p. 3
446. *„Dulci nimicuri",* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), marți 5 octombrie 1999, p. 3
447. *„Gropițe în obraji”,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), marți 19 octombrie 1999, p. 3
448. *„Vine iarna”* în Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), marți 16 noiembrie 1999, p. 3
449. *Noaptea Sfîntului Andrei,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), marți 30 noiembrie 1999, p. 6
450. *Pogonici,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), 14 decembrie 1999, p. 3
451. *Slab de înger,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), marți 28 decembrie 1999, p. 3
452. *„Pe potica dinspre codri... ”* (III), în „Renaşterea bănățeană”, vineri 8 ianuarie 1999, nr. 2708, p. 2
453. *„Limanul fericirii”,* în „Renaşterea bănățeană”, vineri 15 ianuarie 1999, nr. 2714, p. 2
454. *Mihai Bravul,* în „Renaşterea bănățeană”, vineri 29 ianuarie 1999, nr. 2726, p. 2
455. *Morțiş,* în „Renaşterea bănățeană”, vineri 12 februarie 1999, nr. 2738, p. 2
456. *Găinar,* în „Renaşterea bănățeană”, vineri 26 februarie 1999, nr. 2750, p. 2

457. *Despre cărare, iarăşi,* în „Renaşterea bănăţeană", vineri 12 martie 1999, nr. 2762, p. 2
458. *Cuvinte regionale şi cuvinte populare,* în „Rostirea românească", 5, 1999, nr. 1-2-3, p. 34
459. *Rime dominante,* în „Rostirea românească", 5,1999, nr. 7-8-9, p. 23
460. *Odi et amo,* în „Rostirea românească", 5,1999, nr. 10-11-12, p. 15
461. *„Molcoma cadenţă a undelor...",* în „Bucovina literară", 10, 2000, nr. 10-11 (116-117), p. 30-32
462. *Graiul mioritic: a traduce,* în „Bucovina literară", 10, 2000, nr. 12 (118), p. 17-18
463. *Armonie,* LL, 45, 2000, nr. 3-4, p. 5-11
464. *„Ghicitori, eresuri",* în „Orizont", 12, 2000, nr. 1, p. 21
465. *Eminescu şi Macbeth,* în „Orizont", 12, 2000, nr. 2, p. 21
466. *Întunecarea... auzului,* în „Orizont", 12, 2000, nr. 3, p. 21
467. *„Ursitei maştere şi rele",* în „Orizont", 12, 2000, nr. 4, p. 21
468. *„Măritul împărat",* în „Orizont", 12, 2000, nr. 5, p. 19
469. *„Vremea loatră",* în „Orizont", 12, 2000, nr. 6, p. 20
470. *„Mrejile - aruncă",* în „Orizont", 12, 2000, nr. 7, p. 21
471. *„Obrăzare viclene",* în „Orizont", 12, 2000, nr. 8, p. 20
472. *„Scrisori din roase plicuri... ",* în „Orizont", 12, 2000, nr. 9, p. 20
473. *„Şi-ncovoiat sub pîrgă... ",* în „Orizont", 12, 2000, nr. 10, p. 20
474. *Boca del Rio... ,* în „Orizont", 12, 2000, nr. 11, p. 20
475. *„Colb mărunt de aur... ",* în „Orizont", 12, 2000, nr. 12, p. 20
476. *Inima de-aramă,* în „Paralela 45" (Supliment cultural la „Renaşterea bănăţeană"), marţi 25 ianuarie 2000, p. 3
AII. Iubirea de moşie, în „Paralela 45" (Supliment cultural la „Renaşterea bănăţeană"), 11 ianuarie 2000, nr. 3019, p. 1
478. *Feciorul meu,* în „Paralela 45" (Supliment cultural la „Renaşterea bănăţeană"), marţi 1 februarie 2000, p. 3
479. *Feciorii mîndrei cosînzene,* în „Paralela 45" (Supliment cultural la „Renaşterea bănăţeană"), 15 februarie 2000, p. 3

480. *Flăcău tomnatic,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), 29 februarie 2000, p. 3
481. *Citeț,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), 14 martie 2000, p. 3
482. *Dintele pricinos,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), marți 28 martie 2000, p. 3
483. *„Şi se duc pe rind, pe rind...”,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), 11 aprilie 2000, p. 3
484. *La uşa creştinului,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), 25 aprilie 2000, p. 3
485. *„– Mulțămim, voinic străin!”,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), 6 mai 2000, p. 3
486. *O comparație eminesciană,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), 9 mai 2000, p. 3
487. *Astă seară, relaş!,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), 23 mai 2000, p. 3
488. *A traduce,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), 20 iunie 2000, p. 3
489. *Pita cu sudoare agonisită,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), 4 iulie 2000, p. 3
490. *Aprodul Purice,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), marți, 1 august 2000, p. 3
491. *„Îngînat de glas de ape”,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), 5 septembrie 2000, p. 3
492. *Năvodari,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), 3 octombrie 2000, p. 2
493. *Tăletură,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), 7 noiembrie 2000, p. 3
494. *„Scîrțîirea de condeie... ”,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), 5 decembrie 2000, p. 4
495. *Scrisoarea III de Mihai Eminescu: Marginalii,* în „Rostirea românească”, 5, 2000, nr. 1-2-3, p. 20
496. *Eminesciana: „zgomot” şi „zvon”,* în „Rostirea românească”, 5, 2000, nr. 4-5-6, p. 11
497. *„Dumnezeu să te custe”,* în „Rostirea românească”, 6, 2000, nr. 7-8-9, p. 18

498. *„Ne-om bate morţiş cu danaii”,* în „Rostirea românească”, 6, 2000, nr.
10-11-12, p. 20
499. *„Filosofia cea lămurată",* în „Studii de literatură română şi comparată” (Timişoara), 2000-2001, vol. XVI-XVII, p. 9-17
500. *„Cichindeal gură de aur”,* în „Bucovina literară”, 11, 2001, nr. 2-3 (120-121), p. 30-34
501. *„Ies stelele din strungă”,* LL, 46, 2001, nr. 1-2, p. 15-20
502. *Ritmurile lumii,* LL, 46, 2001, nr. 3-4, p. 5-10
503. *„Coadre verde, – întunecoase... “,* în „Orizont”, 13, 2001, nr. 1, p. 21
504. *„Ceata noastră goleață”,* în „Orizont”, 13, 2001, nr. 2, p. 20
505. *„Moleața de-acum junie”,* în „Orizont”, 13, 2001, nr. 3, p. 20
506. *„Golfuri cu apă micsunie”,* în „Orizont”, 13, 2001, nr. 4, p. 22
507. *„Te joci cu marfa omului?”,* în „Orizont”, 13, 2001, nr. 5, p. 20
508. *„Catifea pembè şi grena”,* în „Orizont”, 13, 2001, nr. 6, p. 21
509. *„Creştin” şi „păgîn” în limba română,* în „Orizont”, 13, 2001, nr. 7, p. 31
510. *„În pâlnia muntelui”,* în „Orizont”, 13, 2001, nr. 8, p. 27
511. *Telegar,* în „Orizont”, 13, 2001, nr. 9, p. 20
512. *„Să vă-ntoarceți voioşi... ”,* în „Orizont”, 13, 2001, nr. 10, p. 22
513. *Neologisme macedonskiene,* în „Orizont”, 13, 2001, nr. 11, p. 28
514. *„Ți-ai mîncat liftiria...”*, în „Orizont”, 13, 2001, nr. 12, p. 27
515. *„Pluteşti ca visul de uşor”,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), 9 ianuarie 2001, p. 1
516. *Tîrla,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), 6 februarie 2001, p. 3
517. *Ies stelele din strungă,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), 6 martie 2001, p. 2
518. *Orbiş,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), 3 aprilie 2001, p. 4
519. *„Stol de cocori”,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), 8 mai 2001, p. 3

520. *„Fețele” curcubeului,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), 3 iunie 2001, p. 4
521. *Inscripții,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), 3 iulie 2001, p. 3
522. *„Mările țărmuitoare”,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), 7 august 2001, p. 3
523. *Rețete...* , în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), 4 septembrie 2001, p. 3
524. *Vecinicul repaos,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), 2 octombrie 2001, p. 3
525. *Ghiuj,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), 6 noiembrie 2001, p. 3
526. *Au lovit cu baltagul,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), 3 decembrie 2001, p. 3
527. *Un mîndru chip se-ncheagă,* în „Rostirea românească”, 7, 2001, nr. 1-2-3, p. 8
528. *„Noaptea de culori flămândă”,* în „Rostirea românească”, 7, 2001, nr. 4-5-6, p. 10
529. *Amic la Eminescu şi Caragiale,* în „Rostirea românească”, 7, 2001, nr. 7-8-9, p. 18
530. *„Zoe! Zoe! Fii bărbată...”*, în „Rostirea românească”, 7, 2001, nr. 10-11-12, p. 21
531. *Neologisme călinesciene,* în „Aradul cultural”, 2002, nr. 1-2, p. 146-151
532. *Întâmpinări crăieşti,* în „Bucovina literară”, 2002, 12, nr. 2 (132), p. 21-23
533. *„La obârşie, la izvor... ”,* în „Bucovina literară”, 12, 2002, nr. 9 (139), p. 19-22
534. *Plai codrean,* în „Bucovina literară”, 12, 2002, nr. 10 (140), p. 20-23
535. *Eugen Todoran,* în vol. *Eugen Todoran in memoriam. 1918-1998,* Timişoara, Editura Mirton, 2002, p. 276-278
536. *„Voce ruginită”. Lui Eugen Todoran in memoriam,* în vol. *Eugen Todoran. 1918-1998,* Timişoara, Editura Mirton, 2002, 353-356

537. *„E chestiune de traducere”,* LL, 47, 2002, nr. 3-4, p. 12-18
538. *Din păcate... ,* în „Orizont”, 14, 2002, nr. 1, p. 23
539. *„Turma visurilor... ”,* în „Orizont”, 13, 2002, nr. 2, p. 20
540. *„Iuvenes dum sumus... ”,* în „Orizont”, 14, 2002, nr. 3, p. 20
541. *„Contemplu o tufă de scaieți”,* în „Orizont”, 14, 2002, nr. 4, p. 20
542. *Cervantes şi Caragiale,* în „Orizont”, 14, 2002, nr. 5, p. 21
543. *„Oceanica tălăziure a munților”,* în „Orizont”, 14, 2002, nr. 6, p. 22
544. *„Îl brinceşte cît acolo”,* în „Orizont”, 14, 2002, nr. 7, p. 27
545. *„Angel radios!”,* în „Orizont”, 14, 2002, nr. 8, p. 23
546. *„Sub poliță şi sub icoane”,* în „Orizont”, 14, 2002, nr. 9, p. 27
547. *Zahei orbul,* în „Orizont”, 14, 2002, nr. 10, p. 28
548. *Spațiul şi timpul: corelații lingvistice,* în „Orizont”, 14, 2002, nr. 11, p. 13
549. *La răscruce... ,* în „Orizont”, 14, 2002, nr. 12, p. 23
550. *Ca vuietul marilor ape... ,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), 8 ianuarie 2002, p. 3
551. *„Nu găsesc că-i vreo scofală...”,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), 5 februarie 2002, p. 3
552. *Moş virgulă,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), 5 martie 2002, p. 3
553. *Imagini crepusculare,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), 2 aprilie 2002, p. 3
554. *„Tînguiosul glas de clopot”,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), 7 mai 2002, p. 3
555. *Liturghia muncilor,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), 4 iunie 2002, p. 3
556. *Netezeşte mîța...,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), 2 iunie 2002, p. 3
557. *Elena brațalba,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), 6 august 2002, p. 3
558. *Intelectualii... şi profanii,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), 3 septembrie 2002, p. 3
559. *Pledoarie pentru simplitate,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), 1 octombrie 2002, p. 3

560. *Aievea,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), 5 noiembrie 2002, p. 3
561. *Decembrie,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), 3 decembrie 2002, p. 3
562. *„Jacques cel trist sau cele şapte vârste”,* în „Rostirea românească”, 8, 2002, nr. 1-2-3, p. 18
563. *„Pururi tânăr... ”,* în „Rostirea românească”, 8, 2002, nr. 4-5-6, p. 3
564. *„Gornicul de sub iezer”,* în „Rostirea românească”, 8, 2002, nr. 7-8-9-10-11-12, p. 8
565. *Un cuvânt al vechimii: lotru,* în „Studii de literatură română şi comparată”, (Timişoara), 2002-2003, vol. XVIII-XIX, p. 23-32
566. *De la „birjar” la „automedon”,* în „Aradul cultural”, 2003, nr. 1-2, p. 78-84
567. *Cântecul obârşiei,* în „Bucovina literară”, 13,2003, nr. 3-4 (145-146), p. 22-25
568. *„Regele Burtea”,* în „Bucovina literară”, 13, 2003, nr. 7-8 (149-150), p. 23
569. *„Fireşa plecare”* (I), în „Bucovina literară”, 13, 2003, nr. 10-11 (152-153), p. 27-28
570. *„Fireşa plecare”* (II), în „Bucovina literară”, 13, 2003, nr. 12 (154), p. 19-21
571. *„Dolca, haita cea bătrină”,* LL, 48, 2003, nr. 1-2, p. 5-13
572. *„Remunerație mică... ”,* în „Orizont”, 15, 2003, nr. 1, p. 28
573. *„Clipa cea repede... ”,* în „Orizont”, 15, 2003, nr. 2, p. 20
574. *Venin şi farmec... ,* în „Orizont”, 15, 2003, nr. 3, p. 26
575. *„Fulgura frango... ”,* în „Orizont”, 15, 2003, nr. 4, p. 21
576. *„Mi-iese sîngele-n obraz”,* în „Orizont”, 15, 2003, nr. 5, p. 20 şi 31
577. *Excurs marin,* în „Orizont”, 15, 2003, nr. 6, p. 20 şi 31
578. *Victimă,* în „Orizont”, 15, 2003, nr. 7, p. 20 şi 29
579. *„Farmec indicibil”,* în „Orizont”, 15, 2003, nr. 8, p. 21 şi 31
580. *„Şi mi-i ciudă... ”,* în „Orizont”, 15, 2003, nr. 9, p. 26 şi 31
581. *„Nu mor strămoşii niciodată”,* în „Orizont”, 15,2003, nr. 10, p. 25 şi 28

582. *„Din hotară în hotară... ”,* în „Orizont”, 15, 2003, nr. 11, p. 28
583. *Fragment,* în „Orizont”, 15, 2003, nr. 12, p. 27 şi 31
584. *Sfînta noastră lege,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), 7 ianuarie 2003, p. 3
585. *Carmen,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), 4 februarie 2003, p. 3
586. *Bucine ferecate,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), 4 martie 2003, p. 3
587. *Şagă şi şăgalnic,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), 1 aprilie 2003, p. 2
588. *Al mărilor talaz* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), 6 mai 2003, p. 3
589. *Muşețel,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), 3 iunie 2003, p. 3
590. *„Fiind băiet...”,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), 1 iulie 2003, p. 3
591. *Perifraze sadoveniene,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), 5 august 2003, p. 3
592. *Poetul vorbăreț,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), 2 septembrie 2003, p. 3
593. *Nevoie şi nevoiaş,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), 7 octombrie 2003, p. 3
594. *„Apune greul soare”,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), 4 septembrie 2003, p. 3
595. *Vulturi şi munți,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), 2 decembrie 2003, p. 3
596. *„Un trandafir brumat”,* în „Rostirea românească”, 9, 2003, nr. 10-11-12, p. 11
597. *Degradări semantice,* în „Bucovina literară”, 14, 2004, nr. *4-5* (158-159), p. 31-34
598. *„Muri lungi cât patru zile...“* în „Rostirea românească”, 9, 2003, nr. 4-5-6-7-8-9, p. 63-70
599. *„Veniți, vraci şi vrăjitoare”,* în „Bucovina literară”, 14, 2004, nr. 6 (160), p. 26-28

600. *„Codri negri aiurează”,* în „Bucovina literară”, 14, 2004, nr. 10-11 (164-165), p. 34-36
601. *Firmament,* LL, 49, 2004, nr. 1-2, p. 5-9
602. *Serpentine,* în „Orient latin”, 11, 2004, nr. 1, 2, 3, p. 12-13
603. *„Părintescul lor rămas”,* în „Orizont”, 16, 2004, nr. 1, p. 27 şi 31
604. *Un verb zburdalnic,* în „Orizont”, 16, 2004, nr. 2, p. 31
605. *„Arcan de aur amăgeu”,* în „Orizont”, 16, 2004, nr. 3, p. 21 şi 31
606. *„Domnul ce sloboade din obede...”*, în „Orizont”, 16, 2004, nr. 4, p. 27 şi 31
607. *„Am ieşit să puşc hulpea”,* în „Orizont”, 16, 2004, nr. 5, p. 28
608. *Rubrică,* în „Orizont”, 16, 2004, nr. 6, p. 28 şi 31
609. *„Animula Vagula”*, în „Orizont”, 16, 2004, nr. 7, p. 22 şi 31
610. *Cu nemiluita... ,* în „Orizont”, 16, 2004, nr. 8, p. 15 şi 31
611. *Arătarea adoratei”,* în „Orizont”, 16, 2004, nr. 9, p. 11 şi 29
612. *Docendo discitur,* în „Orizont”, 16, 2004, nr. 10, p. 22 şi 31
613. *Mă fură somnul,* în „Orizont”, 16, 2004, nr. 11, p. 20 şi 31
614. *„Nimicurile – aceste”,* în „Orizont”, 16, 2004, nr. 12, p. 12 şi 31
615. *Gînduri la început de leat,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănăţeană”), 6 ianuarie 2004, p. 3
616. *Bezmetic, beciscnic, beznă,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănăţeană”), 3 februarie 2004, p. 3
617. *Mărţişor,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănăţeană”), 2 martie 2004, p. 2
618. *Coviltirele lui Dumnezeu,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănăţeană”), 6 aprilie 2004, p. 3
619. *Rămăşiţă,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănăţeană”), 4 mai 2004, p. 3
620. *Tudor Vianu,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănăţeană”), 1 iunie 2004, p. 3
621. *Clopotul inimii... ,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănăţeană”), 6 iulie 2004, p. 3
622. *„Greu e totul…”*, în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănăţeană”), 4 august 2004, p. 3

623. *„Urgelnicul zeu Războilă”*, în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), 7 septembrie 2004, p. 3
624. *„La îndelăbuță”,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), 5 octombrie 2004, p. 3
625. *„Alunece luna...”*, în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), 2 septembrie 2004, p. 3
626. *„Doar în inişti cele linişti",* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), 7 decembrie 2004, p. 3
627. ***Creştin** şi **păgân,*** în „Rostirea românească”, 10, 2004, nr. 1-2-3, p. 17
628. *„Ochi vil şi viclean",* în „Rostirea românească”, 10, 2004, nr. 4-5-6, p. 10
629. *„E atât de albă noaptea”,* în „Rostirea românească”, 10, 2004, nr. 7-8-9-10-11-12, p. 15
630. *„Erai in cu floricică albastră... ”,* în „Orizont”, 17, 2005, nr. 1, p. 19 şi 31
631. *„Sătul de lucru... ”,* în „Orizont”, 17, 2005, nr. 2, p. 24 şi 31
632. *Bezmetic,* în „Orizont”, 17, 2005, nr. 3, p. 25 şi 31
633. *„Mai sunt încă roze, mai sunt”,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), 4 ianuarie 2005, p. 3
634. *Focuri în noapte,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), 1 februarie 2005, p. 3
635. *„Nat de rînd”,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), 1 martie 2005, p. 3
636. *Carne macră,* în „Paralela 45” (Supliment cultural la „Renaşterea bănățeană”), 5 aprilie 2005, p. 3

SIGLE

AUT = „Analele Universității din Timişoara”, 1956 ş.u.
CME = „Caietele Mihai Eminescu”. Studii, articole, note, documente, iconografie şi bibliografie. Prezentate de Marin Bucur, Bucureşti, Editura Eminescu, 1972 ş.u.
FL = „Folclor literar”, Timişoara, TUT, 1967 ş.u.
LL = „Limbă şi literatură”, Bucureşti, 1955 ş.u.
LLR = „Limba şi literatura română”. Revistă trimestrială pentru elevi, Bucureşti, 1971 ş.u.

LR = „Limba română”, Bucureşti, 1952 ş.u.
RLit = „România literară”, Bucureşti, 1968 ş.u.
SCL = „Studii şi cercetări lingvistice”, Bucureşti, 1950 ş.u.
SLLF = *Studii de limbă literară şi filologe,* II, Bucureşti, Editura Academiei RSR, 1972
VR = „Viaţa românească”, Bucureşti, 1948 ş.u

*) Bibliografia este incompletă, autorii ei neputând înregistra sutele de articole pe teme de limbă şi stil, cu deosebire cele dinainte de 1990 răspândite în revistele literare şi de cultură, unde Profesorul G.I. Tohăneanu a avut ani în şir rubrici permanente. O bibliografie exhaustivă G.I. Tohăneanu rămâne un obiectiv al viitorului.

Notă: Text preluat, cu acordul autorilor, din vol. *In Magistri honorem G.I. Tohăneanu*, Timişoara, Editura Universităţii de Vest, 2005, alcătuit de Prof. Ligia Tohăneanu, Livius Petru Bercea şi Dumitru Vlăduţ.

UN MANUSCRIS DE TINEREȚE AL PROFESORULUI G. I. TOHĂNEANU

Printre manuscrisele păstrate de Profesorul G.I.Tohăneanu se află cel pe care îl reproducem alăturat în copie foto și pe care încercăm să-l comentăm minimal. Cele mai multe manuscrise pe care Profesorul le-a păstrat conțin inegalabilele traduceri din opera lui Vergiliu, manuscrise care depun mărturie despre cunoașterea impecabilă a limbii latine, despre inventivitatea lexicală a Profesorului și despre capacitatea sa de găsire directă a soluțiilor optime în ce privește versificația și imaginile traducerii.

Manuscrisul de față (formularea din titlu – **de tinerețe** – va fi imediat justificată) face parte din arhiva „de suflet" a Profesorului, pentru că păstrarea lui nu se justifică altfel din anii 1955-1960, când, probabil, l-a conceput autorul. Erau anii „debutului" său didactic la Universitatea din Timișoara, ani în care a început să publice comentarii pertinente despre poezia românească. Manuscrisul este format din 7 (șapte) file format A4, scrise cu cerneală albastră, file numerotate în colțul din dreapta sus cu creionul (probabil după ce manuscrisul a fost considerat ca încheiat). Presupunerea noastră că numerotarea a fost făcută ulterior încheierii manuscrisului se bazează și pe faptul că textul a fost revăzut sigur, iar intervențiile în text sunt făcute cu același tip de creion (posibil cu același creion) cu care sunt numerotate paginile. În afara celor 7 file numerotate, manuscrisul mai are două file (la începutul lui) nenumerotate (cărora le vom spune **a** și **b**) și care fac iarăși dovada că textul manuscrisului este din tinerețea Profesorului. Manuscrisul nu are titlu, dar se poate deduce ușor din conținutul său că este o formă incipientă a comentariilor despre limba și stilul operei poetice a lui Tudor Arghezi. Câteva cuvinte despre filele nenumerotate. Textul incipient

al unui comentariu despre poezia argheziană a fost abandonat la mijlocul filei **b**. După formulările de pe filele **a** și **b** se vede că Profesorul n-a fost mulțumit de felul în care debutase comentariul său despre Arghezi. Multe aprecieri exprimate prin adjective superlative, rânduri șterse, repetiții nepotrivite stilului Profesorului determină renunțarea la acest început de comentariu. Iată câteva sintagme: „conținut, prin adâncime și vastitate, tulburător", „ marele poet a fiert și a strecurat densele ei sucuri [ale limbii, n.n.]", „ungherele tainice – de o tainică frumusețe – ale limbii", „limpezi și mândre cupole, cu largi și profunde ecouri" etc.

Cele 7 file numerotate sunt acoperite de scrisul, ușor înclinat spre dreapta, al Profesorului pe o singură față, cu excepția filelor 2 (unde, pe verso, este transcrisă o strofă dintr-un poem arghezian) și 7 (în care, pe verso, se încearcă o concluzie a comentariului din articol). Calitatea hârtiei, „ezitarea" în unele formulări și, mai ales, confruntarea cu viitoarele exegeze stilistice despre poezia lui Arghezi ne întăresc convingerea că e un manuscris **de tinerețe**. Unele formulări despre ritmul arghezian, despre sintaxa poeziei argheziene (dislocările sintactice, densitatea exprimării, contragerea prin participiu, gerunziu sau adjectiv) au fost reluate (de cele mai multe ori ca idee) în studiile ulterioare despre Arghezi: *Elemente de sintaxă poetică în stilul lui Tudor Arghezi*, în „Scrisul bănățean", 1961, nr. 1, *Sintaxa poetică a lui Tudor Arghezi. Ordinea cuvintelor,* în „Scrisul bănățean", 1961, nr. 2 și *Sintaxa operei poetice a lui Tudor Arghezi* (text definitiv în volumul **Dincolo de cuvânt**, București, 1976, pp. 152-181). Corecturile sunt puține, în general exemple din opera poetică argheziană, adăugate textului, care vin să întărească formulările exegetului. Cu creionul sunt subliniate formulările esențiale (probleme care formează osatura comentariului) și unele din vocabulele și sintagmele poetului, care sunt discutate de Profesorul G. I. Tohăneanu. Manuscrisul este valoros și interesant prin valoarea sa documentară, oferind celor interesați o mostră din laboratorul de lucru al Profesorului.

Prof. Ligia Tohăneanu

Versul arghezian are, în istoria poeziei românești, o situație deosebită. Rar, în trecut, a poet care să fi fost, în același timp, blamat și adorat, la aceeași tensiune. Un conținut, prin adîncime și vastitate, tulburător, Arghezi l-a înveșmîntat în straie de o, pînă la el, nemaipomenită originalitate. Marele poet a supus unei dulci violențe limba, a fiert și a strecurat densele ei „seve", cu miros de sarică și brazdă reavănă, și - filtrînd aceste esențe tari - a „preschimbat veninul" lor într-o miere străluminată și suavă.

Calitatea esențială a stilului arghezian este __densitatea__. Foarte mulți ~~în~~ poeți - spun nimica, cu vorbe ~~enorme~~ multe, ~~ca~~ ~~dimensiune~~ Arghezi, el a spus ~~enorm~~ mult, cu vorbe mărunte și puține. ~~Ad~~ Ungherele tainice de taină frămîntate ale limbii - Arghezi le pătrunde și le cutreieră, cu opinteală, culegînd - din sufletul Miticei și pînă la Negoiul Mioriței - ~~frazele~~ cuvinte și har, doine și blesteme!

Lamura limbii poporului - curată ca lacrima Cosînzenei și ca floarea de colț crescută din stînci carpatine - se ~~frînge~~ cerne, se ~~de mîine~~ strecoară și se ~~răsfrînge~~ înalță, arcuindu-se în limpezi și mîndre cupole, cu largi și profunde ecouri.

Dalta și mistria, plugul și ciocanul –
sînt unelte pe care poetul și le-ar vrea ale sale.
~~Cuvîntul e prea marmură și prea piatră;~~
~~pietros,~~ ~~Cuvîntul – cremene fie – miezul~~,
e ~~pietroasă~~ piersică, ~~sub crustă, rămîne~~.
Cuvîntul – îmbătrînit și încremenit –
rostit de sute de generații – e istovit și sterp ?
Nu! Poetul îl adulmecă și îl împresoară,
îi despoaie de ~~patentele~~, și-i răcie rugina [interlinear: curăță de]
și – ~~prăvălit~~ ~~și tăiat~~ – îl
frămîntîndu-l și cutreierîndu-l, ni-l
redăruie, să spulbere flăcări, să înghețe
și să sfarme.

Să mi fie verbul limbă
De flăcări rată ce destrag ...

(1)

Excepţionala ~~capacitate~~ valoarea sugestivă a artei argheziene – mă refer la aspectul lingv. al cuv. – zace, într-o mare măsură, în capacitatea de ei a surprinde: inteligenţa şi, mai presus, sensibilitatea cititorului trăiesc, în faţa versului arghezian, clipe de cea mai înaltă tensiune, niciodată deluate, intoleranţă acută, intimând strunele cele mai fine, și mai adânci ale fiinţei noastre. Arghezi a supus unei dulce violenţe limba, a făcut și a strivit sucurile ei dense, cu miros amărui de sânge și brazdă și – filtrând aceste esenţe tari, ~~a reţinut~~ a prelucrat veninul lor într-o mierea severă și suavă.

Însuşirea de căpetenie a stilului lui A. este densitatea, concentrarea sa interioară, tensiunea sa structurală.

1 Tiparul ritmic, de pildă, se frânge neaşteptat, separându-se, vezi: ∪–∪–∪–∪–∪–
∪–∪–∪–∪–∪–   –∪∪–∪/–∪∪–

Zace neamul boului meu.

În „Psalmul de taină":

∪–∪–∪–∪–∪ (Pentru te-am purtat brăţară
La mâna casei a grădinii).

Dar: Unde ţi-s mânile să ţi le strâng
–∪∪ –∪

Intenţional ritmic, În aer calde luminii (∪–∪–∪–∪–∪)
Unde sunt degetele tale (–∪∪–∪–∪–∪
Să ţi cânte-n cununa genei

2 Sonurile se alătură și se stabilesc, în amorul tulburător de negrăit trecutul în față limpede
Când urma lui de umbră merge să se doar.
Și luna-și lua lin ~~[illegible]~~ drumul pe zăvoi

În morfologie tradiţia aceasta este evidentă: Una din expresiile ei este lanţul de participii cu un singur auxiliar. Poetul renunţă cu plăcere

la aux. maf., exprimându-l o singură dată: (2)
frunza ce-a fost și strălucit; alături de aux. și pron. ob.:
Cu o roată de picioare l-au dus și mișcat; ~~și pron. refl.~~

Nu v-am sădit și nu v-am semănat
Ați încolțit în drojdii de țărână
Bezna din zgură v-a pus și semănat [v-a]
Și de ogor v-ați prins cu o lătură.

Aux. și pron. refl. — Culoarea și accentul s-au stins și risipit [s-au]
— Ca pleava și țărâna s-au dus și risipit.

Aux. viit.: mă vor lua și duce departe
+ pron. ob.

Maf. conj. + pron. refl.: Abia a de-a-nvățat să stea
Să se târască și culce [să-se]
sau: să se bucure și scalde [să se]

Pretinde chiar la distanță: Am isprăvit ciocoiul din alun și îngropat
Și, vecinul!

sintaxă-n clar această tendință. Ramif. sintactic (subord.) adesea înlocuită prin constr. ~~a scurta~~ prin participii, adjective sau chiar constr. nom. de o mare densitate stil.:

Adj.: S-ar fi ales de tine, ceva, Adame, cumva [dacă ar fi fost.]
Punctuația te ajută să ieșim din încurcătura:
Și dă trufie celui ce, prost, te poruncește

Procedeul și comb. cu unele dislocări topice:
Și boul cară greul pământului, dar cum
Joran nu s-ar abate, redus de ori din drum? [dacă n-ar fi dus de ori]

Subiectul astfel obținut este remarcabil;
Făptura de cuvinte, din grai sunat și mută;
Nu are, cercetată, făptura cunoscută.

Statura-și arată puternica costală
Și-n sura noapte e ca un fum oprit
Pe care frământându-l meșterul dual
L-a împietrit pietrarul, l-a pus; *și cioplat*.

3

Cp: Și [illegible], cu martori, popii și poporul
Cari cad [illegible] le scoate [illegible]
Și dacă nu e locul, tocit și săleat,
Și fii-a doua oară, cu preot, îngropat

Cp. Sp: Și istovită vlaga de munci să le cerceți,
Nu te mai fură somnul, adormi și nu mai vezi.

Sp. (vers): Astâmpărată foamea și împăcată truda,
Un neastâmpăr altul îți întețire ciuda.

Pecețile de beznă rupte de pe pleoape
Încep-a [illegible] de ziuă să se crape

Comment

o dată despicate sensul

Strădania – implicată de restul relatului liric,
și ~~[illegible]~~ sublimată în [illegible], ~~[illegible]~~

Aceeași lucru se face vizibil în constr. cu dativul
a unor verbe necesitând în mod obișnuit prepoziționale,

Este ca o floare, anume înflorită
Mâinilor mele, care s-au deschis

Frecv. constr. part. atestă aceeași preferință:

– Și tu, străduitul cu palma grea a tace
– Adăugat pământ la câteva palate
– Și ochii plâng, dar plânge și mai adânc vreoua
Că plânge mâna-a coarda oftată, sonoră.
– Suflete flămânzi desculți și goi [voi, ei...]

Topica, ordinea afect. a cuv. și a unităților sintactice
este unul din arg. ult. argumentele ale stilului al marelui poet.
Elementele logico-sintactice, sînt rupte din nexul lor logic,
„dezbinate" – izolate unul de altul.

Ager, oțelul rupe-n la fund
Pămîntul greu, muncit cu dușmanie
Și cu nădejde, pînă ce, rotind,
Luna-și așază ~~[illegible]~~ cercul pe moșie.

De cele m. m. ori – determinantul – atribut sau atributiv – este despărțit de determinatul său:

a) – Pan lectu dă, de biblie moderne –
– Urechea lui, închisă pentru grauri
Cu ocarină s-a umplut, de mici găuri.

b) – Tăcerea vocile și le-a pierdut
Care-o făceau pe vremuri să răsune

Între determ. și determinant se strecoară, deosebit de punctuație severă, orice cuvînt, cît și neașteptat, adesea compl. circ. ale pred., exp. prin adverbe:

Aveai otravă-n fire, de-atunci, de cărturar.

Asemenea versuri sînt m. des accesibile lecturii vizuale, ochiul, rostind punct, restabilește în placare legăturile sale logico-sintactice

(Trăiau în țară, doi, alăturea, pe om)

apărînd spăimîntat:

Neascultînd de vîntul de la stîng
Te-ai aruncat în floare verde a zile.
Și dorurile pacum, / ale zambilei.
Putea le amorțite și le rup

~~Inutil de spus~~ Interesant de remarcat conceptul asupra intonației, o adevărată tehnică a pauzelor sau tonului, cu rol gramatical:

5

Tu te-ai pierdut din anul lunii
Ca o săgeată fără țintă
Și frumusețea ta [.....] făcută
Pare a fi fost ca să mă mintă.

Coliz. ob-sub: inton: O seară sloa nedea să-e rememtrau.
O lectură inatentă, superf, duce la echivocul;
prin conf. val. suit, prin confuzia obiect-sub:

Munte, cădelniță de izvoare
Altar de zori, sălaș de sori,
Care nu înflorești // floarea trecătoare
Să te îmbete cu miros de flori...

Dislocarea ~~s-au~~ compl. drept din subord. conj. contravine sensul logic. comun, deprins cu faptul că prop. începe la... conj;

Cine-o să vrea, trupul tău de afară
Să-l cânte (în nu știi să suflet al)?

Aceasta talentului nebiruit a vorbelor ~~...~~ în inculcă frapă o vibrație nervoasă rar întâlnită scandată în cazurile următoare, când adverbul de comparație (ca) este izolat de termenul de comparație:

— Coborî și urci în tine ca pentru un turn o scară

— Prin aer timpu-i despărțit de ore
Ca — de neamul lor — niște garafe.
— Erai-ca pe o hlamidă de purpură — o scamă.

„Aranjamentul sintactic este reliefat ~~...~~ prin „amânarea" rostirii lui: (prin „mengini" sub.,
Ne-a luat pe sus cu steagurile din liniște și muncă)
De la cazma și lupii, dec tati. o prunc

[L]exicul arghezian este deosebit de bogat, dar nu în sensul unor numeroase creații personale (cf. Eminescu).
Cuv. sînt scormonite și silite să-și depoziteze adevărat semantica, și-i valorifică valențele tainice. De aceea lexicul arghezian nu poate fi studiat decît în legătură cu sintaxa, ~~[illegible]~~ [illegible] apar [illegible] astfel ~~[illegible]~~ [illegible] semnificațiilor contextuale ale cuv.:
[illegible] ex.: – un crâmpei de minte [= o leacă de minte]

N. clar:
Am înghețat sub
(fărîma)... de lumină!
— — —
Sub (petecul)
de [illegible]
[illegible]
[illegible] —
([illegible]

– Născut dintr-un crâmpei de soare [= fărîmă]
Și o fărîmă de pămînt

– Aștept crâmpeie noi de [illegible] [[illegible]; semne]

– Și cântă bunica sub lacrima de rouă,
Crâmpeiele de carne, pierdute-n iarba nouă [bucăți]

– Doamne, fă-i bordei în soare
Într-un colț de țară veche
Nu mai înalt decît o floare
Și îngust cît o ureche

Și-n pridvor, un ochi de apă —
Cu o lumină cît o chibritel
Ce-n crâmpeiul ei să-ncapă
Cerul tău [illegible] [în [illegible] ce încape]

~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~

A vrut Ogu să scrie / Și nici nu era hârtie
N-avea nici un fel de scule / Și nici liber destul
~~[illegible]~~ C-un crâmpei de alfabet / [illegible]
(C-un [illegible] de alfabet)

Atîta ce-a fost atîta sat
Atîta Ogu la un crâmpei! [= la nevoie, frate)

Cum își dilată astfel volumul semantic, 7
~~valori~~ concentratoare ~~semantice~~ semnificative / sporește, înfrățindu-se
cu ~~semni~~fica sensurii înainte noi, de o mare subtilitate.
Poetul nostru, conștient de această mărturisește:

Anume, din floare, mie-le
Și, din înțeles, fumuri-le -

Tensiunea stil. stil ~~se~~ în lexic se vede
și prin polarizarea semnificatului propriu și figurativ
a aceluiași verb, întrebuințat, singur dată,
cu ambele valori sau într-un singur context:

Și frunza tremură pe crengi cerești
Și pasămite-o taină-i brâu

Sau: Cetera au ucis
Spăima ori un furt, ori un vis

Multe și interesante lucruri s-ar putea spune
în ale stilistic. Dar timpul ce ne dă pentru
~~Arghezi~~ și poetul nostru evocă a celor-cetăți
o stăpân mari în care timpul trăgea și adormise —

Pus în cauză, ~~el~~ (chabatau) batjocorit universitarii și profesând
30 de ani, numele adevărului ~~Arghezi~~ căuta cu supărare, acum
și-l dezvăluie:

O! de-mi putea să scufund
O lume rară, lucezindu-
Și să trimeasă apoi din fund
O alta, limpede și blondă -

~~Mulat pe tiparul riguros al stiș cuvântul său — rupt din graiul cu ademeniri pt vite, ~~stăpâni~~ și fulgeră ~~[illegible]~~ frumuseți unor celor stăpâni~~

Rupt din graiul cu ademenirii pentru vite al robilor în sarică plini de osemință, cuvântul lui Arghezi — pleasnă de bici ~~sau~~ petală de opal și fulgeră frumuseți unor stăpâni.

De la Eminescu — neuitatul / intransigentul căutător al cuvântului „ce exprimă adevărul" — nimeni ~~[illegible]~~ n-a tălmăcit ~~[illegible]~~ intensitate ca Tudor Arghezi menirea sfântă (a verbului poetic:

Să-mi fie verbul limbă
De flacără vastă ce ardea
Țâșnind ca șerpi când se-nalță;
Cuvântul meu să te-nfrâng,
~~Cu fața ta [illegible] [illegible]~~
Ce chipul tău [illegible] schimbe,
Lăsând în urma lui belug.

REFERINȚE CRITICE
(Selectiv)

A. ÎN VOLUME

Marian Popa, *Dicționar de literatură română contemporană.* Ediția a doua revăzută şi adăugită, Bucureşti, Editura Albatros, 1977, p. 569; Jana Balacciu, Rodica Chiriacescu, *Dicționar de lingvişti şi filologi români,* Bucureşti, Editura Albatros, 1979, p. 245; Alexandru Ruja, *Parte din întreg,* Timişoara, Editura de Vest, 1994, p. 335; *G.I. Tohăneanu 70*. Volum omagial coordonat de: Fr. Király, Sergiu Drincu, I. Funeriu, Timişoara, Editura Amphora, 1995, p. 9-17; 247-251; 363-368; Petru M. Ardelean, *Strângeți piatra lucitoare. Pagini de(spre) limbă şi literatură,* Arad, 1997, p. 179-184; Eugen Dorcescu, *Scrisori de la un prieten*, Timişoara, Editura Excelsior, 2000, p. 123-124; Constantin Cubleşan, *Eminescu în oglinzile criticii*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2001, p. 161-164; *Panorama criticii literare româneşti. 1950-2000. Critici şi istorici literari teoreticieni, eseişti, esteticieni.* Dicționar ilustrat alcătuit de Irina Petraş, Cluj, Casa Cărții de Ştiință, 2001, p. 611; Alexandru Ruja, *Ipostaze critice,* Timişoara, Editura Excelsior, 2001, p. 241-248; *Dicționarul scriitorilor* români, vol. IV, *R-Z*. Coordonare şi revizie ştiințifică: Mircea Zaciu, Marian Papalagi, Aurel Sasu, Bucureşti, Editura Albatros, 2002, p. 571-572; Olimpia Berca, *Lecturi provinciale,* Timişoara, Editura Eubeea, 2003, p. 12-16; Olimpia Berca, *Despre maeştri,* Timişoara, Editura Mirton, 2003, p. 172-174; Mircea Şerbănescu, *Timişoara. Memorie literară,* II, *1949-2000. Istorie literară şi amintiri,* Timişoara, Editura Albatros, Editura Augusta, 2004, p. 185-188; *Dicționar al scriitorilor din Banat.* Concepție, coordonare generală şi revizie: Alexandru Ruja, Timişoara, Editura Universității de Vest, 2005, p. 795-804; *In Magistri honorem G.I. Tohăneanu.* Volum coordonat de: Mirela

Borchin, Iosif Cheie-Pantea, Alexandru Ruja, Timişoara, Editura Universităţii de Vest, 2005, p. 11-14; 17-115; 545-556; Deliu Petroiu, *Cartea prietenilor mei,* Timişoara, Editura Universităţii de Vest, 2006, p. 121-132; Alexandru Ruja, *Printre cărţi,* Timişoara, Editura Universităţii de Vest, 2006, p. 321-325; Aurel Sasu, *Dicţionarul biografic al literaturii române (DBLR)*, vol. II, M-Z, Piteşti, Editura Paralela 45, 2006, p. 717-718; Paul Eugen Banciu, Aquilina Biräescu, *Timişoara literară. Uniunea Scriitorilor din România – Filiala Timişoara. Dicţionar biobliografic.* Cu o postfaţă de Cornel Ungureanu, Timişoara, Editura Marineasa, 2007, p. 217-218; *Dicţionarul general al literaturii române*, vol. VI (S/T). Coordonator general: Eugen Simion, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 2007, p. 731-733; Marian Popa, *Istoria literaturii române de azi pe mâine*, volumul II, *23 august 1944 – 22 decembrie 1989*. Ediţie revizuită şi augmentată, Bucureşti, Editura SemnE, 2009, p. 1024; Ion Vianu, *Amor intellectualis. Romanul unei educaţii,* Iaşi, Editura Polirom, 2010, p. 176, 189-195, 223-224; Marcu Mihai Deleanu, *Izvoare şi preocupări dialectale în Banat. I. Restituiri*, Timişoara, Editura David Press Print, 2012, p. 335-336; Dumitru Vlăduţ, *G.I. Tohăneanu, întemeietor de stilistică în Banat*, în vol. *Lucrările primului simpozion internaţional „Istorie şi cultură în Banat", Giroc, 1-3 noiembrie 2012. Cultura*. Coordonator: Ioan David. Cuvânt introductiv de Crişu Dascălu, Timişoara, Editura Brumar, 2013, p. 185-209.

B. ÎN PERIODICE

Gheorghe Caragiani, *G.I. Tohăneanu,* ***Studii de stilistică eminesciană,*** „Revue roumaine de linguistique", XI, 1966, nr. 4, p. 405-408; Cătălina Velculescu, *G.I. Tohăneanu,* ***Studii de stilistică eminesciană,*** „Revista de istorie şi teorie literară", XV, 1966, nr. 2, p. 372-373; Constantin Crişan, *Exigenţele monografiei stilistice,* „Viaţa românească", XIX, 1966, nr. 11, p. 169-171; Luiza Seche, *G.I. Tohăneanu,* ***Studii de stilistică eminesciană,*** „Cercetări de lingvistică", XII, 1967, nr. 2, p. 334-337; Andrei Nestorescu, *G.I. Tohăneanu,* ***Studii de stilistică eminesciană,*** „Limba română", XVI,

1967, nr. 3, p. 275-279; Elena Slave, *G.I. Tohăneanu, **Studii de stilistică eminesciană,*** „Studii şi cercetări lingvistice”, XIX, 1968, nr. 2, p. 197-198; Al. Graur, *Stilul lui Ion Creangă (de G.I. Tohăneanu),* „România literară”, II, 1969, nr. 41, p. 14; Elena Găgeanu, *G.I. Tohăneanu, **Stilul artistic al lui Ion Creangă,*** „Studii şi cercetări lingvistice ”, XXI, 1970, nr. 4, p. 504-507; Olimpia Berca, *Despre **Expresia artistică eminesciană,*** „Orizont”, XXVI, 1975, nr. 27, p. 2; Mircea T. Radu, *G.I. Tohăneanu, **Expresia artistică eminesciană,*** „Limbă şi literatură”, XX, 1975, nr. 2, p. 397-399; D. Vlăduţ, *G.I. Tohăneanu, **Dincolo de cuvânt. Studii de stilistică şi versificaţie,*** „Orizont”, XXVII, 1976, nr. 52, p. 3; Livius Petru Bercea, *G.I. Tohăneanu, **Dincolo de cuvânt. Studii de stilistică şi versificaţie,*** „Limba română”, XXVI, 1977, nr. 5, p. 581-583; Şerban Cioculescu, ***O seamă de cuvinte româneşti** (de G.I. Tohăneanu şi Teodor Bulza),* „România literară”, X, 1977, nr. 24, p. 7; Veronica Mocanu, *G.I. Tohăneanu, **Dincolo de cuvânt. Studii de stilistică şi versificaţie,*** „Cercetări de lingvistică”, XXIII, 1978, nr. 1, p. 124-126; Ion Simuţ, *G.I. Tohăneanu, **Arta evocării la Sadoveanu,*** „Familia”, XV, 1979, nr. 12, p. 2; Livius Petru Bercea, *G.I. Tohăneanu, **Arta evocării la Sadoveanu,*** „Drapelul roşu”, 1980, nr. 10989, p. 2; Constantin Ciopraga, ***Arta evocării la Sadoveanu** (de G.I. Tohăneanu),* „Convorbiri literare”, Serie nouă, an X, 1980, nr. 12, p. 2-3; Vasile Chifor, *Sadoveanu şi arta evocării,* „Convorbiri literare”, Serie nouă, an. X, 1980, nr. 6, p. 15; Dumitru Vlăduţ, *G.I. Tohăneanu, **Arta evocării la Sadoveanu,*** „Cercetări de lingvistică”, XXV, 1980, nr. 2, p. 247-248; Olimpia Berca, *G.I. Tohăneanu, **Arta evocării la Sadoveanu,*** „Orizont”, XXXII, 1981, nr. 2, p. 3; Mihaela Mancaş, *G.I. Tohăneanu, **Arta evocării la Sadoveanu,*** „Limbă şi literatură”, XXVI, 1981, nr. 1, p. 143-144; Sorina Ioanovici, *Profesorul şi cuvintele sale,* „Orizont”, XXXIII, 1982, nr. 30, p. 3; Livius Petru Bercea, *G.I. Tohăneanu şi vocaţia frumosului*, „Orizont”, XXXVI, 1985, nr. 19, p.3; Ştefan Badea, „*Cuvinte româneşti*”, „România literară”, XIX, 1986, nr. 21, p. 8; Felicia Moşoianu, ***Cuvinte româneşti** de G.I. Tohăneanu,* „Argeş”, XXI, 1986, nr. 10, p. 5; Nicolae Manolescu, *Povestiri despre cuvinte,* „România literară”, XIX, 1986, nr. 25, p. 9; Livius Petru Bercea,

Însemne ale spiritualităţii româneşti (*G.I. Tohăneanu,* ***Cuvinte româneşti****),* „Orizont”, XXXVII, 1986, nr. 20, p. 2; Eugen Todoran, *Dincolo de sensuri,* „Orizont”, XXXVII, 1986, nr. 30, p. 5; Marcel Lucaciu, *G.I. Tohăneanu,* ***Dincolo de cuvânt,*** „Limbă şi literatură română”, XIV, 1986, nr. 3, p. 60; Vasile Sari „*Cuvinte româneşti*”, „Forum”, XXVIII, 1986, nr. 21, p. 86-89; Daniel Vighi, *Lumea prin cuvânt,* „Orizont” XXXVIII, 1986, nr. 30, p. 5; Vasile Popovici, *Reverii lingvistice,* „Orizont”, XXXVII, 1986, nr. 30, p. 5; Andreea Ghiţă, *G.I. Tohăneanu,* ***Cuvinte româneşti,*** „Limbă şi literatură”, XXXI, 1986, nr. 4, p. 525-529; Al. Graur, *Cuvinte româneşti,* „România literară”, XX, 1987, nr. 17, p. 8; Şerban Foarţă, *G.I. Tohăneanu,* „Orizont”, XXXVIII, 1987, nr. 24, p. 5; Şerban Cioculescu, *Tudor Arghezi,* ***Arte poetice. Versuri,*** „România literară”, XXXVIII, 1987, nr. 30, p. 7; Alexandru Ruja, *G.I. Tohăneanu,* ***Cuvinte româneşti,*** „Familia”, XXIII, 1987, nr. 8, p. 6; D. Vlăduţ, *G.I. Tohăneanu,* ***Cuvinte româneşti,*** „Caietul «Cercului de studii»”, V, 1987, nr. 2, p. 177-185; Cornel Ungureanu, *Un eminescolog: G.I. Tohăneanu,* „Orizont”, XL, 1989, nr. 40, p. P. 2; M. Mihăieş, *G.I. Tohăneanu: cuvântul irepetabil,* „Orizont”, XL, 1989, nr. 13, p. 9; Tudorel Urian, *Fascinaţia cuvântului,* „Orizont”, XL, 1989, nr. 35, p. 35, p. 3; Ion Buzaşi, *G.I. Tohăneanu,* ***Eminesciene (Eminescu şi limba română),*** „Tribuna”, XXXIII, 1989, nr. 47, p. 6; Cornel Ungureanu, *Scurtă istorie,* „Orizont”, Serie nouă, I, 1990, nr. 22, p. 8; Iosif Cheie-Pantea, *Literatura română azi. G.I. Tohăneanu,* „Orizont”, Serie nouă, I, 1990, nr. 22, p. 8-9; Stela Petecel, ***Eneida*** *într-o versiune românească,* „România liberă”, 1994, 23 februarie, nr. 1187, p. 2; Gabriela Creţia, ***Eneida*** *– o nouă traducere,* „România literară”, XXVII, 1994, nr. 24, p. 15; Şerban Foarţă, *Exegi monumentum,* „Orient latin”, II, 1994, nr. 3, p. 14; Şerban *Foarţă, Ora de lingvistică, „Orient latin”, III, 1995, nr. 7, p. 9; I. Funeriu, G.I. Tohăneanu – autor modern, „Orient latin”, III, 1995, nr. 7, p. 12; D. Vlăduţ, La o aniversară: G.I. Tohăneanu 70, „Rostirea românească”, I, 1995, nr. 5-6, p. 42-49; Radu Cernătescu, Despre un dicţionar al paradisului pierdut, „Luceafărul”, XXXIX, 1996, nr. 11, p. 11; Eugen* Dorcescu, *În căutarea sensului pierdut,* „Orizont”, VII, 1996, nr. 6, p. 12; Adrian Dinu Rachieru, *G.I.*

Tohăneanu – 70, „Dacia literară”, VII, 1996, nr. 1, p. 12; Stelian Dumistrăcel, *Înțelepciunea cuvântului,* „Orizont”, XI, 2000, nr. 1, p. 25; Liana Otilia Pătraş, *G.I. Tohăneanu,* ***Neajungerea limbii.*** *Comentarii la* ***Ţiganiada*** *de I. Budai-Deleanu,* „Limbă şi literatură”, 2002, nr. 3-4, p. 117-119; Sergiu Drincu, *Magistrul,* „Paralela 45”, 3 mai 2005, nr. 4647, p. 2; Crişu Dascălu, *Albo lapillo diem notare,* „Paralela 45”, 3 mai 2005, nr. 4647, p. 2; Alexandru Ruja, *Cuvintele – bidivii năzuroşi,* „Paralela 45”, 3 mai 2005, nr. 4647, p. 3; Adrian Dinu Rachieru, *Erudiția sfielnică,* „Paralela 45”, 3 mai 2005, nr. 4647, p. 3; Dumitru Vlăduț, *Exemplaritatea operei stilistice,* „Paralela 45”, 3 mai 2005, nr. 4647, p. 4; Livius Petru Bercea, *Vrednic, spornic, trudnic,* „Paralela 45”, 3 mai 2005, nr. 4647, p. 5; Simona Constantinovici, *Inscripție pe suflet,* „Paralela 45”, 3 mai 2005, nr. 4647, p. 5; Dumitru Vlăduț, *Profesorul G.I. Tohăneanu la 80 de ani,* „Limbă şi literatură”, L, 2005, nr. 1-2, p. 116-123; Dumitru Vlăduț, *G.I. Tohăneanu,* ***Surugiu la cuvinte,*** „Limbă şi literatură”, L, 2005, nr. 1-2, p. 116-122; Dumitru Vlăduț, *G.I. Tohăneanu,* ***Lampa de lângă tâmplă,*** „Limbă şi literatură”, LI, 2006, nr. 1-2, p. 117-121; Dumitru Vlăduț, *Magistrul G.I. Tohăneanu,* „Coloana infinitului”, XI, 2008, nr. 64, p. 46-47; Dumitru Vlăduț, *Insomniile unui mare cărturar:* ***Lampa de lângă tâmplă*** *de G.I. Tohăneanu,* „Analele Universității de Vest din Timişoara. Seria ştiințe filologice”, XLVI, 2008, p. 32-44; Mirela-Ioana Borchin, *Din nou despre G.I. Tohăneanu,* „Analele Universității de Vest din Timişoara. Seria ştiințe filologice”, XLVI, 2008, p. 11-20; Ionel Funeriu, *O barieră în calea imposturii,* „Analele Universității de Vest din Timişoara. Seria ştiințe filologice”, XLVI, 2008, p. 20-25; Vasile D. Țâra, *O personalitate distinctă a lingvisticii româneşti,* „Analele Universității de Vest din Timişoara. Seria ştiințe filologice”, XLVI, 2008, p. 25-32; Dumitru Vlăduț, *G.I. Tohăneanu – comentator al operei literare a lui I. Budai-Deleanu,* „Analele Universității de Vest din Timişoara. Seria ştiințe filologice”, XLVII, 2009, p. 245-257; I. Funeriu, *G.I. Tohăneanu – o barieră în calea imposturii (evocare la trei ani de la dispariție),* „Arca”, XXI, 2011, nr. 7-8-9, p. 50-58.

Selecție de DUMITRU VLĂDUȚ

LAUDATIO
rostită în ziua de 5 decembrie 2007 la Prefectura Județului Timiş cu prilejul decernării de către Consiliul Județean a premiilor Pro Cultura Timisiensis 2007

Onorați membri ai juriului,
Doamnelor, domnişoarelor şi domnilor,

Consiliul Județean Timiş dovedeşte astăzi o orientare sigură rânduind printre personalitățile culturale cărora li se acordă premiul Pro Cultura Timisiensis 2007 pe profesorul G.I. Tohăneanu, al cărui nume se leagă de participarea la întemeierea şi creşterea învățământului filologic în această parte a țării, de contribuția la instituirea unui climat cultural şi ştiințific în Vestul României şi, evident, de crearea unei opere întinse ce impune un respect nețărmurit. Este vorba de o operă întinsă pentru că pe lângă darurile creative profesorul G.I. Tohăneanu rămâne şi un mare truditor intelectual. Această trăsătură a individualității sale e sugerată şi de titlul ultimei sale cărți apărute, *Lampa de lângă tâmplă* din urmă cu doi ani, unde într-o mişcătoare prefață lampa e desemnată ca simbol al veghii nocturne la masa de scris de către cel a cărui viață e legată de o idee, de scris, de patima descoperirii. Sub semnul „lămpii de lângă tâmplă" stau cele 15 volume individuale tipărite, 3 cărți de traduceri din Macrobius şi Vergiliu, 2 antologii de texte comentate de Creangă şi Arghezi, 5 volume multiplicate, peste 700 de studii şi articole în volume colective, în reviste de specialitate, literare, de cultură ori cotidiene unde profesorul G.I. Tohăneanu a avut ani în şir rubrici permanente.

Nu doar întinderea creației trebuie remarcată, ci intensitatea de gând a acesteia, unicitatea ei, faptul că ea a rodit şi rodeşte cu adevărat.

Prin formație latinist şi lingvist cu sensibilitate specială față de cuvânt, domnul profesor G.I. Tohăneanu a fost un partizan al alianței între ştiința limbii şi literaturii, alianță pentru care a pledat de multă vreme. Rod al acestei pledoarii sunt multele studii, articolele şi cărțile sale în care prin inteligență şi erudiție, dublate de har şi voluptatea analizei, procedează la o examinare stilistică simpatetică a operei unor scriitori de primă însemnătate ai literaturii noastre.

Scriitorul ce a făcut cel mai stăruitor obiectul analizelor stilistice inimitabile este Mihai Eminescu, acest fapt întâmplându-se începând chiar cu cartea de debut în stilistică din 1965, intitulată *Studii de stilistică eminesciană*. Patru cărți de stilistică eminesciană în total (*Studii de stilistică eminesciană*, 1965; *Expresia artistică eminesciană*, 1975; *Eminesciene. Eminescu şi limba română*, 1989; *De ce Eminescu?*, 1999 – aceasta din urmă în colaborare cu E. Todoran) la care se adaugă capitole ori articole prin alte cărți sunt neîntrecute arheologii contemporane în creativitatea eminesciană în materie de limbaj poetic.

Un poet drag inimii sale ce a constituit materia unei întregi cărți, poet etalon s-ar putea spune pentru izbânda în lupta cu un material lingvistic rebel pentru acea perioadă, este I. Budai-Deleanu în *Neajungerea limbii. Comentarii la „Țiganiada” de I. Budai-Deleanu* (2001). Sunt atâția alți poeți de întâie mărime ai literelor noastre precum Macedonski, Arghezi, Blaga, Voiculescu, Minulescu, Labiş ş.a. în cazul cărora palpitul limbajului liric e dezvăluit prin analize parțiale din perspectiva stilisticii sale originale de către profesorul G.I. Tohăneanu.

Sensibilitatea specială față de cuvânt l-a făcut să privilegieze întrucâtva poezia. Totuşi, metoda stilisticii sale s-a dovedit concludentă şi pentru proză, mai întâi în *Stilul artistic al lui Ion Creangă* din 1969 unde printr-o seamă de fapte stilistice analizate ilustra printre altele cum limba populară e supusă unui complicat proces de elaborare şi rafinare, iar apoi în *Arta evocării la Sadoveanu* din 1979.

În toate aceste cărți G.I. Tohăneanu s-a dovedit înainte de toate un practician al stilisticii literare, preferând dezvoltărilor teoretice autonome analiza efectivă printr-un demers simpatetic. Generalizările teoretice, acolo unde sunt, se sprijină întotdeauna pe realitatea lingvistică şi stilistică a textelor comentate.

Există de asemenea o categorie aparte a creației profesorului G.I. Tohăneanu în care s-a manifestat plenar vocația sa, şi anume cele patru cărți care descriu viața cuvintelor, pe care le caută cu deosebire în literatură, dar şi în cultură şi ştiință şi a căror tratare se face mai liber, prin metode diferite întrucâtva de cele din lucrările strict lexicografice: *O seamă de cuvinte româneşti* (1976), *Cuvinte româneşti* (1986). *Dicționar de imagini pierdute* (1995) şi *„Viața lumii" cuvintelor. Vechi şi nou din latină* (1998). Este vorba de o lexicologie *sui-generis*, de o „ştiință a cuvintelor" cu cele mai largi conexiuni în planul literaturii şi culturii, cu o infuzie vitală a ştiinței literaturii. Aceste cărți au avantajul (mai rar în rândul lingviştilor) al unei active şi lejere receptări din partea cititorilor datorită unei permanente implicări a autorului în text şi ramificare a demonstrației. Metoda e inefabilă, iar încercările de a o imita se vor solda, tare ne e teamă, cu un iremediabil şi neplăcut epigonism. Există în aceste cărți, mai ales în *„Viața lumii" cuvintelor. Vechi şi nou din latină*, şi o pledoarie pasionată pentru limba latină ca „limbă a noastră, a graiului mioritic" cum spune profesorul la începutul acestei cărți.

Doct şi rafinat clasicist, profesorul G.I. Tohăneanu a realizat de asemenea trei remarcabile traduceri din Macrobius (*Saturnalia*, 1961) şi Vergilius (*Eneida*, 1994 şi *Bucolice. Georgice*, 1997) care pun în lumină harul şi sensibilitatea în a afla fericite echivalențe între mesajul artistic al originalului latin şi cel din limba română. Versiunea *Eneidei* mai ales, prin atâtea împliniri literare, a fost socotită în critica de specialitate ca un act de re-creație original.

Pentru înfăptuirile sale ştiințifice şi culturale profesorului G.I. Tohăneanu i s-au decernat nu mai puțin de 14 premii, medalii şi distincții venind din partea mai multor instituții: Academia Română, Uniunea Scriitorilor din România, Asociația Scriitorilor din Timişoara, Ministerul Culturii, Inspectoratul pentru Cultură Timiş, Preşedinția României ş.a. Acestei din urmă instituții amintite i se

datorează două ordine: Ordinul „Serviciu Credincios” cu grad de comandor conferit de Preşedintele României de Ziua Națională (1 Decembrie 2000) pentru realizări artistice şi promovarea culturii; Ordinul „Serviciu Credincios” în grad de Cavaler conferit de Preşedintele României (2002). Din 2002 este de asemenea Cetățean de Onoare al Municipiului Timişoara.

Confirmările, recunoaşterea ar fi trebuit să meargă mai departe. Iată la ce anume ne gândim. În „Paralela 45”. Supliment de literatură, cultură şi artă al „Renaşterii bănățene” din 5 iulie 2005, Lăcrămioara Ursa publica un interviu cu istoricul şi criticul literar Eugen Simion, ex-preşedintele de atunci al Academiei Române, căruia îi adresa printre altele şi întrebarea mai delicată referitoare la lăsarea nejustificată în afara celui mai înalt for ştiințific a profesorului G.I. Tohăneanu. Răspunsul fostului preşedinte al Academiei Române a fost edificator în sensul necesarei recunoaşteri de care am vorbit: „Este, într-adevăr, adevărat. Domnia sa este şi un filolog remarcabil. Din păcate, nu ştiu prea bine ce s-a întâmplat. Sunt atâția oameni extraordinari care ar fi trebuit să intre în Academia Română”.

Profesorul G.I. Tohăneanu, Magistrul cum i-au spus discipolii şi generații de studenți, a fost şi un strălucit reprezentant al unei alese elocințe universitare, un maestru al rostirii care ştia să-şi subjuge auditoriul. Ce nemilos se dovedeşte azi destinul lovind tocmai în acest dar al profesorului aflat la vârsta de 82 de ani şi privându-ne de plăcerea de a-l asculta!

Dumitru VLĂDUȚ

STUDII ŞI ARTICOLE

CONSIDERAȚII PRIVIND OMONIMIA MORFEMELOR ÎN LIMBA ROMÂNĂ

FLORINA-MARIA BĂCILĂ
Universitatea de Vest din Timişoara

Cuvinte-cheie: *morfem*, *declinare*, *conjugare*, *omonimie*, *gramatică*

Unitățile morfematice sunt, în general, reduse ca realizare fonetică. Din diverse motive, raportate mai ales la istoria limbii, anumite forme din flexiunea părților de vorbire prezintă o structură morfematică identică în redarea unor valori ale aceleiaşi categorii gramaticale. Morfemele corespunzând acestor „sensuri” gramaticale intră în relație de *omonimie*[1], căci „aceeaşi unitate fonică poate

---

[1] Omonimia la nivelul morfemelor a fost numită şi *omomorfie* – vezi Vasile Şerban, Ivan Evseev, *Vocabularul românesc contemporan. Schiță de sistem*, Timişoara, Editura Facla, 1978, p. 172; Valeria Guțu Romalo, *Morfologie structurală a limbii române (substantiv, adjectiv, verb)*, Bucureşti, Editura Academiei, 1968, p. 48: „Dacă, în cele mai multe cazuri, aceeaşi zonă a paradigmei este caracterizată prin afixe diferite, se constată frecvent prezența în zone diferite, deci corespunzând unor semnificații diferite, a unor afixe identice ca expresie. În asemenea situații, avem a face cu afixe *omonime*. Prezența afixelor omonime are ca directă consecință neutralizarea opoziției dintre morfemele realizate prin aceste afixe.” (aceeaşi idee în idem, *Flexiune*, în LRC. FFM, p. 107-108); Paula Diaconescu, *Evoluția noțiunii de* **morfem** *şi stadiul actual al analizei morfematice*, în *Elemente de lingvistică structurală*. Redactor responsabil I. Coteanu, Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1967, p. 99: „Două elemente distincte de conținut pot fi [...] morfeme independente dacă, în planul expresiei, le corespund, cel puțin o dată, elemente distincte”; Angela Bidu-Vrănceanu, în idem et alii, *Dicționar general de ştiințe. Ştiințe ale limbii*, Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1997, p. 335, s.v. *omonim*: „Omonimele *morfologice* sunt morfemele care au o realizare comună, cu condiția să apară în zone diferite ale aceleiaşi paradigme, fiind diferite ca valoare şi ca funcție; omonimele morfologice se disting prin raporturi paradigmatice diferite”.

funcționa ca suport al unor semnificații complet diferite. Unitățile morfematice omonime se pot subordona, ca alomorfe, la două sau mai multe morfeme, dezambiguizarea realizându-se prin contextul morfematic şi prin participarea la sisteme diferite de opoziții."[1].

Sunt *omonime* „două afixe *identice ca expresie*, dar care se deosebesc prin *apartenența la zone diferite* ale aceleiaşi paradigme şi prin *posibilitățile combinative* [...]. Considerăm de asemenea *omonime* (având în vedere existența sufixelor variabile în flexiunea verbală românească) două sufixe, chiar dacă nu coincid ca expresie în *toate* realizările lor, deci *dacă au o singură realizare comună* [subl. aut.], cu condiția să aparțină la zone diferite ale aceleiaşi paradigme şi să se deosebească prin posibilitățile lor combinative (sub aspectul afixelor)"[2].

Aşadar, un morfem gramatical poate dispune de „o expresie identică cu aceea a altui morfem gramatical, dar de un conținut sau de o semnificație cu totul diferite."[3]. În aceste cazuri, omonimia se rezolvă fie în plan paradigmatic, fie prin distribuțiile în plan sintagmatic: „Morfemele omonime care corespund unor categorii gramaticale distincte își fixează identitatea specifică în legătură cu termenii corelativi ai diferitelor opoziții categoriale"[4]; ele nu reprezintă variante ale aceluiaşi morfem. Un rol important în clasificarea lor îl deține faptul că anumite tipuri de sincretisme pot fi realizate prin afixe distincte; vezi, de exemplu, omonimia genitiv-dativ, feminin singular = nominativ-acuzativ-genitiv-dativ, feminin plural, realizată de afixele -*e*: *(unei, nişte) cas***e**; -*i*: *(unei, nişte) flor***i**; -*le*: *(unei, nişte) basma***le** etc.

---

[1] GALR I, p. 15.

[2] Valeria Guțu Romalo, *Verbul*, în LRC. FFM, p. 198-199; aceeaşi idee o regăsim în idem, *Morfologie structurală a limbii române (substantiv, adjectiv, verb)*, p. 196.

[3] Gheorghe Constantinescu-Dobridor, *Dicționar de termeni lingvistici*, Bucureşti, Editura Teora, 1998, p. 220, s.v. *morfem*; cf. şi Marin Bucă, Ivan Evseev, *Probleme de semasiologie*, Timişoara, Editura Facla, 1976, p. 32: „În cazul morfemelor cu mai multe sensuri, se vorbeşte nu de polisemie, ci de polifuncționalism gramatical".

[4] Dumitru Irimia, *Gramatica limbii române*, Iaşi, Editura Polirom, 1997, p. 31-32.

În română, flexiunea nominală se caracterizează prin prezența unui număr mare de desinențe omonime, comune mai multor genuri sau categorii. Flectivele substantivale şi adjectivale pot exprima o informație morfologică distinctă, ceea ce determină apariția unor omonimii specifice. Desinențele nominale omonime se întâlnesc, în general, şi la substantiv, şi la adjectiv, dar, pe lângă unitățile comune, substantivul are şi desinențe diferite de cele ale adjectivului[1].

Anumite forme din paradigmele substantivelor şi, ca urmare, flectivele pe care le includ sunt susceptibile de a reda valori omonime, care permit distingerea unor tipuri flexionare variate, realizate prin acele serii de afixe. Astfel, desinențele prin care se exprimă genul neutru sunt omonime, la singular, cu cele de masculin, iar la plural – cu cele de feminin.

La singular, substantivele dezvoltă omonimii de gen şi caz: desinențele *-ă* şi *-e* de la nominativ-acuzativul substantivelor feminine sunt omonime cu cele de la masculin: *creang***ă** / *pop***ă**; *lum***e** / *reg***e**, iar desinențele *-u* vocalic şi *-u* semivocalic de la nominativ-acuzativul substantivelor masculine sunt identice cu cele ale neutrelor: *codr***u** / *sceptr***u**; *le***u** / *brâ***u**. Sunt omonime desinențele de nominativ-acuzativ singular ale substantivelor masculine şi neutre cu cele de genitiv-dativ. Tot la genitiv-dativ singular, desinența *-e* a substantivelor masculine este omonimă cu cea de la feminine: *(al) unui frat***e** / *(al) unei doamn***e**.

La plural, omonimia desinențelor de nominativ-acuzativ şi genitiv-dativ este generală, formele flexionare dezvoltând omonimii variate. Desinența *-e* de la substantivele feminine este omonimă cu cea de la neutre: *cas***e** / *teatr***e**. Desinența *-i* final asilabic postconsonantic de la substantivele feminine este omonimă cu cea de la masculine: *flor***i** / *poeț***i**. Desinența *-i* semivocalic de la substantivele masculine este omonimă cu cea de la feminine şi de la

[1] Pentru clasele flexionare de substantive şi de adjective, diferențiate între ele prin numărul temelor omonime şi diversele distribuții ale omonimiilor, vezi idem, *ibidem*, p. 51-53, respectiv, p. 83-85, iar pentru omonimia morfologică la nivelul flectivelor nominale (ale substantivelor şi ale adjectivelor), vezi Luminița Hoarță Lăzărescu, *Sinonimia şi omonimia gramaticală în limba română*, Iaşi, Editura Cermi, 1999, p. 139-149.

neutre: *fi***i** / *famili***i** / *concedi***i**. Desinența *-uri* de la substantivele neutre este omonimă cu cea de la feminine: *lucr***uri** / *mâncăr***uri**. La vocativul singular, desinențele substantivelor masculine, feminine şi neutre sunt omonime cu cele de nominativ-acuzativ singular, cu mențiunea că, la cele masculine şi feminine, pot apărea şi desinențele *-e*, *-o*, specifice vocativului singular. La plural, pentru toate genurile, desinențele de vocativ sunt omonime cu cele de nominativ-acuzativ plural, deşi la vocativul plural se poate întâlni şi desinența (specifică) *-lor*.

Morfemele omonime intervin şi în organizarea aceleiaşi categorii gramaticale, generând neutralizarea unor opoziții categoriale. Astfel, în structura substantivelor feminine româneşti formate cu sufixul *-toare*, având trăsătura semantică [+ Uman], desinența *-e* caracterizează şi singularul, şi pluralul acestora (*învăță***toar<u>e</u>**, *direc***toar<u>e</u>**), ceea ce duce la neutralizarea opoziției de număr. Ea se restabileşte prin introducerea altor morfeme; articolul – morfem al determinării – precizează numărul substantivului: **o** *directoare* (singular) / **nişte** *directoare* (plural); *directoare***a** (singular) / *directoare***le** (plural).

La adjective, desinențele *-u* vocalic, *-u* semivocalic şi *-e* de la masculin, nominativ-acuzativ, sunt omonime cu cele de la genitiv-dativ: *negr***u** / *gre***u** / *mar***e**. La plural, desinențele *-i* vocalic, *-i* semivocalic, *-i* final asilabic postconsonantic de la adjectivele masculine la nominativ-acuzativ sunt omonime cu cele de la genitiv-dativ: *negr***i** / *roşi***i** / *mar***i**. Pentru feminin singular, desinențele de nominativ sunt omonime cu cele de acuzativ – vezi *-ă* şi *-e* de la adjectivele feminine (*plin***ă** / *subțir***e**). Desinențele adjectivelor feminine la genitiv-dativ singular sunt omonime cu cele de nominativ-acuzativ şi genitiv-dativ plural ale acestora: *-e*, *-i* semivocalic, *-i* final asilabic postconsonantic şi *-le*, de la adjectivele feminine la singular, în cazurile genitiv şi dativ, sunt omonime cu cele de la adjectivele feminine la plural, nominativ-acuzativ şi genitiv-dativ (*bun***e** / *no***i** / *mar***i** / *gre***le**). În situația adjectivelor feminine, omonimia morfologică de număr şi de caz (singular, genitiv-dativ = plural, nominativ-acuzativ şi genitiv-dativ) poate fi

dezambiguizată luându-se în considerare numărul şi cazul la care se află nominalele regente ale acestora.

Aşadar, omonimia morfemelor se manifestă în interiorul aceluiaşi tip de flexiune (*-e* se asociază singularului în *part***e**, pluralului în *cravat***e**, *teatr***e**), în paradigma aceluiaşi cuvânt (*-e* din *cas***e***le* este alomorf al morfemului de plural, dar exprimă genitiv-dativul singular în *cas***e***i*; în acest caz, dezambiguizarea se sprijină pe cel de-al doilea component al flectivului), dar şi în flexiunea unor părţi de vorbire diferite. Desinenţa *-i* exprimă persoana a II-a singular în flexiunea verbală, în opoziţie cu *-ă* sau *-e* de la persoana a III-a (*cânt***ă**, *merg***e** / *cânţ***i**, *merg***i**), dar redă pluralul în flexiunea nominală, în opoziţie cu desinenţele *-ϕ*, *-e*, *-ă*, *-u* de la singular: *student***ϕ** / *studenţ***i**, *codr***u** / *codr***i**, *ţar***ă** / *ţăr***i**, *cart***e** / *cărţ***i**. Desinenţele *-ă* din *catedr***ă**, *-e* din *cart***e** se subordonează morfemului de singular în flexiunea nominală, spre deosebire de *-ă* din *urc***ă** sau de *-e* din *rup***e**, expresie a persoanei a III-a în paradigma verbelor. Desinenţa *-ă* din *(el) ceart***ă** este omonimă cu *-ă* din substantivul *ceart***ă** (şi din altele precum *cas***ă**, *mam***ă** etc.), dar, în primul caz, *-ă* este un morfem verbal care marchează persoana a III-a singular şi se opune desinenţelor *-ϕ*, *-i* din *cert***ϕ**, *cerţ***i**, iar în al doilea – un morfem nominal ce indică genul, numărul şi cazul, opunându-se desinenţelor *-e*, *-uri* din *cert***e** (genitiv-dativ), *cert***uri** (plural); cf. şi desinenţa *-i* din *cărţ***i**, omonimă cu *-i* din *(tu) vez***i**[1].

Cazurile de omonimie a afixelor sunt numeroase şi în flexiunea verbală românească. Identitatea desinenţelor priveşte fie acelaşi mod şi timp, fie moduri şi timpuri distincte. Omonimia sufixelor se întâlneşte în zone diferite ale paradigmei verbale şi poate fi mai extinsă sau mai restrânsă la anumite categorii de verbe[2].

---

[1] Vezi şi Luminiţa Hoarţă Lăzărescu, *op. cit.*, p. 165, nota 342: „Unele flective *verbale* pot fi omonime morfologic cu unele flective *nominale*, omonimia morfologică stabilindu-se, în acest caz, între flectivele cuvintelor ce aparţin unor clase semantico-gramaticale diferite".

[2] *Ibidem*, p. 154: „În funcţie de *omonimiile morfologice sufixale* şi de *omonimiile morfologice desinenţiale* şi având în vedere gruparea verbelor în cele cinci clase lexico-morfologice, vom identifica între verbele româneşti cu *flexiune regulată cinci* [subl. aut.] tipuri de flexiune verbală." (şi Dumitru Irimia, *op. cit.*, p. 187-

În GALR I, noua propunere de clasificare a verbelor în conjugări se bazează pe două criterii: criteriul omonimiilor specifice şi al afixelor specifice. În afara omonimiilor comune, generale, prezente în flexiunea tuturor verbelor regulate din limba română, există şi omonimii caracteristice anumitor verbe.

Funcționează ca *omonimii specifice* următoarele *omonimii sufixale*:

1) sufixul infinitivului = sufixul imperfectului = sufixul perfectului simplu = sufixul persoanei I plural, indicativ prezent = primul element al sufixului participiului (tipul *a ara*, *a proteja*: *ar***a**, *ar***a***m*, *ar***a***i*, *ar***a***ți*, *ar***a***t*);

2) sufixul infinitivului = sufixul perfectului simplu = sufixul persoanelor I şi a II-a plural, indicativ prezent = primul element al sufixului participiului (tipul *a doborî*, *a veni*: *dobor***î**, *dobor***â***i*, *dobor***â***m*, *dobor***â***ți*, *dobor***â***t*; *ven***i**, *ven***i***i*, *ven***i***m*, *ven***i***ți*, *ven***i***t*);

3) sufixul infinitivului = sufixul imperfectului (tipul *a vedea*, *a părea*: *ved***ea**, *ved***ea***m*);

4) sufixul perfectului simplu = primul element al sufixului participiului (tipul *a vedea*, *a trece*: *văz***u***i*, *văz***u***t*; *trec***u***i*, *trec***u***t*);

5) sufixul infinitivului = sufixul persoanelor I şi a II-a plural, indicativ prezent (tipul *a crede*, *a duce*: *cred***e**, *cred***e***m*, *cred***e***ți*).

Funcționează ca *omonimii specifice* următoarele *omonimii desinențiale*:

1) persoana a III-a singular, indicativ prezent = persoana a III-a plural, indicativ prezent (tipul *a ara*, *a aranja*, *a diferi*, *a doborî*: **el** / **ei** *ar***ă**; **el** / **ei** *aranjeaz***ă**; **el** / **ei** *difer***ă**; **el** / **ei** *doboar***ă**);

2) persoana I singular, indicativ prezent = persoana a III-a plural, indicativ prezent (tipul *a vedea*, *a rupe*, *a veni*: **eu** / **ei** *văd*ϕ; **eu** / **ei** *rup*ϕ; **eu** / **ei** *vin*ϕ);

3) persoana a III-a singular, indicativ prezent = persoana a III-a singular, conjunctiv prezent (tipul *a tăia*, *a contribui*: **el** *ta***ie** / **el** *să ta***ie**; **el** *contribu***ie** / **el** *să contribu***ie**);

191, identifică cinci tipuri de flexiune verbală); pentru omonimia flectivelor verbale (sufixe şi desinențe), vezi Luminița Hoarță Lăzărescu, *op. cit.*, p. 153-165.

4) persoana I singular, indicativ prezent = persoana a II-a singular, indicativ prezent (tipul *a mângâia*, *a tăia*, *a contribui*, *a sui*: **eu** / **tu** *mângâi*, *tai*, *contribui*, *sui*).

Dintre acestea, omonimiile desinențiale (3-4) sunt, în mare parte, condiționate fonetic, apărând la verbe cu radical vocalic / semivocalic. Dintre omonimiile specifice sunt reținute numai acelea fără determinare fonetică. Luarea în considerație numai a alomorfelor de tip morfologic şi a omonimiilor specifice necircumscrise fonetic are drept efect o reducere considerabilă a numărului de conjugări, care, de la un total de 38 de clase, ajunge la 11 clase[1].

Afirmam, mai sus, că diferitele serii de flective verbale se includ în două categorii de omonimii[2]: comune, generale, pe care le regăsim în (aproape) toate tipurile de paradigme (aşa sunt, de pildă, *(el) să ar***e** / *(ei) să ar***e**; *ar***ф** / *(să) ar***ф**; *ar***i** / *(să) ar***i**; *ar***ăm** / *(să) ar***ăm**), şi specifice, care caracterizează un anumit grup de verbe (de exemplu, *(el) coboar***ă** / *(ei) coboar***ă**; *încep***u***i* / *încep***u***t* etc.): „Compararea diferitelor serii de afixe stabilite, sub aspectul realizării lor concrete, duce la constatarea că, în multe cazuri, diferențele dintre seriile caracterizate prin aceleaşi omonimii fundamentale nu privesc decât

---

[1] Pentru discuția despre clasificarea verbelor româneşti în conjugări după criteriul flexiunii, vezi GALR I, p. 544-553, iar pentru omonimiile morfemelor verbale (omonimii generale şi specifice ale sufixelor şi ale desinențelor), în funcție de care se propune delimitarea a 10 conjugări reprezentând 8 tipuri flexionare, vezi Valeria Guțu Romalo, *Morfologie structurală a limbii române (substantiv, adjectiv, verb)*, p. 196-197; idem, *Clasificarea verbelor în conjugări*, în LRC. FFM, p. 199-202; idem, *Descriere structurală a verbului românesc (VI). Clasificarea verbelor în conjugări*, în „Studii şi cercetări lingvistice”, XVI (1965), nr. 3, p. 355-372.

[2] Cf. şi Luminița Hoarță Lăzărescu, *op. cit.*, p. 165, care include la *omonimiile generale* seria omonimică dezvoltată de desinența *-m*, ocurentă la indicativul prezent, imperfect, perfect simplu şi mai-mult-ca-perfect, persoana I singular şi / sau plural, iar la cele *specifice* încadrează omonimiile sufixale de la fiecare tip de flexiune verbală (cum sunt omonimia dintre desinența imperativului singular, forma afirmativă, şi desinențele indicativului prezent, persoana a II-a sau a III-a singular, omonimia dintre desinențele indicativului prezent, persoana a III-a singular şi plural etc.).

anumite [subl. aut.] zone ale paradigmei"[1]. Uneori, aceeaşi omonimie poate fi realizată prin afixe diferite: *(el) cânt***ă** / *(ei) cânt***ă** vs *(el) ta***ie** / *(ei) ta***ie**. De cele mai multe ori, elementele care rezolvă omonimiile sufixale şi desinenţiale din paradigma verbală sunt alte sufixe gramaticale sau distribuţia contextuală. Exemplificăm, în continuare, câteva dintre acestea.

Sufixul gramatical *-a* al infinitivului de la verbe precum *a lucr***a** este omonim cu cel de la imperfect (*lucr***a***m*), de la perfectul simplu (*lucr***a***şi*), de la mai-mult-ca-perfect (*lucr***a***sem*) şi de la participiu (*lucr***a***t*)[2]. Sufixul gramatical al infinitivului *-i* de la verbe ca *a mur***i**, *a cit***i** este omonim cu cel de la perfectul simplu (*mur***i***şi*, *cit***i***şi*), de la mai-mult-ca-perfect (*mur***i***se*, *cit***i***se*) şi de la participiu (*mur***i***t*, *cit***i***t*); cf. şi sufixul infinitivului *-i* de la verbul neregulat *a f***i**, pe care-l regăsim la conjunctiv: *(eu) să f***i***u*, *(tu) să f***i***i*, *(el) să f***i***e* etc. Pentru verbele cu sufixul infinitivului *-î* (*a cobor***î**, *a hotăr***î** etc.), sufixul gramatical *-î* de la perfectul simplu (*(el) cobor***î**, *(el) hotăr***î**) este omofon cu cel de la mai-mult-ca-perfect (*cobor***â***se*, *hotăr***â***se*) şi de la participiu (*cobor***â***t*, *hotăr***â***t*).

Sufixul gramatical *-ea* de la infinitivul verbelor de tipul *a ved***ea** este omonim cu cel de la imperfect (*ved***ea***m*), iar sufixul gramatical *-u-* de la perfectul simplu (*văz***u***i*) este omonim cu cel de la mai-mult-ca-perfect (*văz***u***sem*) şi cu cel de la participiu (*văz***u***t*). De asemenea, sufixul gramatical *-u-* de la perfectul simplu (*av***u***i*, *cer***u***i*) este

---

[1] Valeria Guţu Romalo, *Morfologie structurală a limbii române (substantiv, adjectiv, verb)*, p. 200; pentru omonimiile sufixale şi desinenţiale din flexiunea verbală, vezi idem, *Descriere structurală a verbului românesc (VI). Clasificarea verbelor în conjugări*, p. 361-362.

[2] În paradigma verbelor în *-a*, omonimia priveşte numai realizarea /a/: perfect simplu *(el) cânt***ă** / mai-mult-ca-perfect *(el) cânt***ase**, dar perfect simplu *(tu) cânt***aşi** / mai-mult-ca-perfect *(tu) cânt***ase***şi* – vezi GALR I, p. 433; pentru omonimia flectivelor din structura formelor de mai-mult-ca-perfect, cf. Valeria Guţu Romalo, *Verbul. Flexiunea verbului*, în LRC. FFM, p. 180-181. La acest timp al indicativului, există un sufix omofon cu cel care apare în formele de perfect simplu – vezi *-se-* din formele *mer***se***i* şi *mer***se***sem*. Primul *-se-* din forma verbală de mai-mult-ca-perfect *spu***se**se reprezintă sufixul temporal al perfectului, iar al doilea *-se* – sufixul temporal al mai-mult-ca-perfectului.

omonim cu cel de la mai-mult-ca-perfect (*av***u***sesem*, *cer***u***sem*) şi cu cel de la participiu (*av***u***t*, *cer***u***t*).

Desinenţele de indicativ prezent, caracterizate printr-o mare diversitate, prezintă omonimii repartizate în felul următor:

a) persoana a III-a singular = persoana a III-a plural la verbele cu infinitivul în *-a*: *(el / ei) adun***ă**, *(el / ei) angajeaz***ă**; la verbele cu infinitivul în *-î* şi sufix de prezent *-ϕ*: *(el / ei) coboar***ă**; la unele verbe cu infinitivul în *-i* şi sufix de prezent *-ϕ*: *(el / ei) difer***ă**, *(el / ei) descoper***ă** etc.; cf. şi omonimia desinenţelor *-e*, *-ă* la conjunctivul prezent, persoana a III-a singular şi plural: *(el / ei) să desenez***e**; *(el / ei) să vad***ă**; *(el / ei) să umpl***e**; *(el / ei) să cread***ă**; *(el / ei) să sui***e**; *(el / ei) să doarm***ă**; *(el / ei) să citeasc***ă**; *(el / ei) să coboar***e**; *(el / ei) să hotărasc***ă** etc., omonimie care poate fi anulată avându-se în vedere numărul singular sau plural al pronumelui-subiect cu care verbul-predicat intră în distribuţie;

b) persoana I singular = persoana a III-a plural la unele verbe cu infinitivul în *-i* şi cu sufix de prezent *-ϕ*: *(eu / ei) fug***ϕ**, *(eu / ei) vin***ϕ** sau cu sufixul de prezent pozitiv: *(eu / ei) povestesc***ϕ**, *(eu / ei) nimeresc***ϕ**, *(eu / ei) tăgăduiesc***ϕ**; la verbele cu infinitivul în *-î* şi sufixul de prezent pozitiv: *(eu / ei) hotărăsc***ϕ**, *(eu / ei) urăsc***ϕ**; la verbele cu infinitivul în *-ea*: *(eu / ei) apar***ϕ**, *(eu / ei) plac***ϕ** sau în *-e*: *(eu / ei) încep***ϕ**, *(eu / ei) ard***ϕ**, *(eu / ei) merg***ϕ**, *(eu / ei) rup***ϕ**[1]; cf. şi omonimia desinenţială dintre persoanele I şi a II-a singular la verbe precum *a apropia – (eu / tu) apropii*, *a tăia – (eu / tu) tai*, *a continua – (eu / tu) continui*, *a sui – (eu / tu) sui*, care se păstrează şi la conjunctivul prezent: *(eu / tu) să apropii* ş.a.m.d. Tot în paradigma acestor verbe, sunt omonime şi desinenţele de persoana a III-a singular şi plural, indicativ şi conjunctiv prezent. Omonimia terminaţiilor de prezent indicativ şi conjunctiv pentru patru dintre cele şase forme ale paradigmei sau, în cazul unor verbe, pentru toate formele a dus la ataşarea, la conjunctiv, a elementului de origine

---

[1] Pentru această problemă şi exemple, vezi GALR I, p. 404-405; Valeria Guţu Romalo, *Verbul. Structura formelor verbale*, în LRC. FFM, p. 189, unde se arată că desinenţele indicativului prezent se caracterizează prin prezenţa unor omonimii diferite de la o categorie de verbe la alta.

conjuncțională *să*, devenit, prin rolul său diferențiator, marcă a acestui mod.

Desinența *-ă* de la indicativul prezent (*(el) deseneaz***ă**) şi de la perfectul simplu (*(el) desen***ă**), persoana a III-a singular, este omonimă cu cea de la indicativul prezent, persoana a III-a plural (*(ei) deseneaz***ă**) şi cu cea de la imperativ, persoana a II-a singular, forma afirmativă (*explic***ă** *(tu)!*). O situație similară, care însă nu priveşte şi formele de perfect simplu, cunosc verbele de tipul *a cobor***î**. Mijloacele care dezomonimizează această identitate pot fi atât distribuția contextuală, cât şi intonația distinctă (exclamativă, în cazul imperativului).

Desinența de persoana I plural a indicativului prezent *-m* şi cea de persoana a II-a plural *-ți* a aceluiaşi mod şi timp sunt comune tuturor verbelor, ca şi toate desinențele de imperfect: *-m*, *-i* [ĭ], *-ϕ*, *-m*, *-ți* [*ț* + *i* final asilabic], *-ŭ*[1]. Sufixul invariabil şi desinența *-m*, comună pentru persoana I singular şi plural, determină prezența unei omonimii speciale în paradigma imperfectului: *(eu / noi) adresam*. Desinența *-m* de la indicativul prezent, imperfect, perfect simplu, mai-mult-ca-perfect, persoana I plural (vezi *(noi) explică***m**, *explica***m**, *explicară***m**, *explicaseră***m**), este omonimă cu cea de la indicativul imperfect şi mai-mult-ca-perfect, persoana I singular: *(eu) explica***m**, *explicase***m** (la celelalte persoane ale indicativului mai-mult-ca-perfect, avem omonimie desinențială cu perfectul simplu: *-şi*, *-ϕ*, *-m*, *-ți*, *-ϕ*). Un element care anulează omonimia desinenței *-m* este şi sufixul flexionar *-ră-*, care apare numai în structura pluralului perfectului simplu şi al mai-mult-ca-perfectului.

Desinența *-e* de la indicativul prezent, persoana a III-a singular (vezi *(el) cred***e**, *(el) prind***e**), este omonimă cu cea de la imperativ, persoana a II-a singular, forma afirmativă: *cred***e** *(tu)*!, *prind***e** *(tu)!*. De altfel, afixele din structura formelor de imperativ sunt, de regulă, omonime cu cele ale indicativului prezent: unele verbe au, la imperativul afirmativ, persoana a II-a singular, desinență omonimă cu cea a persoanei a II-a singular a indicativului prezent: *(tu) rămâ***i** / *rămâ***i** *(tu)!* sau a III-a singular: *(el) coboar***ă** / *coboar***ă** *(tu)!*.

---

[1] Vezi GALR I, p. 424.

Totdeauna omonime sunt desinenţele de persoana a II-a plural a celor două paradigme: *cântaţi*, *veniţi*, *şedeţi* etc.; deosebiri apar deci numai în cazul desinenţelor de persoana a II-a singular a imperativului afirmativ, ale căror particularităţi depind şi de criterii sintactice.

Anumite morfeme, ataşate la teme diferite, au mai multe valenţe, sunt omonime: în română, *-esc* este atât sufix lexical adjectival, cât şi desinenţă verbală (*franţuz***esc**, *român***esc** vs *asurz***esc**, *umez***esc**); *-eşte* formează adverbe şi persoana a III-a singular a indicativului prezent la numeroase verbe (*prieten***eşte**, *român***eşte** vs *cit***eşte**, *prim***eşte**), unele forme putând aparţine atât verbului, cât şi adverbului (*gospodăr***eşte**, *orb***eşte**, *prost***eşte**, *şmecher***eşte**).

În anumite limbi, există morfeme funcţionale, cum ar fi ordinea cuvintelor. În propoziţia din franceză *Pierre voit Paul.*, nu s-ar putea spune *Paul voit Pierre.*, căci, în acest caz, subiectul şi obiectul nu ar mai fi aceleaşi. În latină însă, indiferent de topică, funcţiile sintactice se exprimau prin intermediul desinenţelor; în oricare dintre următoarele variante: *Petrus videt Paulum.*, *Paulum videt Petrus.*, *Paulum Petrus videt.*, *Petrus Paulum videt.* ş.a.m.d., *Petrus* este subiect, iar *Paulum* – complement direct. Aşadar, chiar admiţând fenomenul economiei de expresie într-o limbă dată, să nu uităm că adesea e vorba numai de o economie aparentă.

După cum se observă, în cadrul flexiunii se pot identifica situaţii variate de omonimie a morfemelor, având, adesea, consecinţe semnificative şi la nivel sintactic. Româna deţine un număr apreciabil de omonimii ale afixelor, implicând cazuri interesante a căror analiză atentă facilitează clasificarea părţilor de vorbire în funcţie de particularităţile de flexiune. În plus, cercetarea lor duce, evident, la îmbogăţirea inventarului de omonime morfologice în toate limbile care cunosc flexiunea.

Deşi rămâne o problemă de gramatică, omonimia morfemelor trebuie studiată în legătură cu semantica sau fonetica, reprezentând un caz tipic de interdependenţă între compartimentele limbii.

Bibliografie

Bidu-Vrănceanu, Angela, Călăraşu, Cristina, Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana, Mancaş, Mihaela, Pană Dindelegan, Gabriela, *Dicţionar general de ştiinţe. Ştiinţe ale limbii*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1997.
Bucă, Marin, Evseev, Ivan, *Probleme de semasiologie*, Timişoara, Editura Facla, 1976.
Constantinescu-Dobridor, Gheorghe, *Dicţionar de termeni lingvistici*, Bucureşti, Editura Teora, 1998.
Diaconescu, Paula, *Evoluţia noţiunii de* **morfem** *şi stadiul actual al analizei morfematice*, în *Elemente de lingvistică structurală*. Redactor responsabil I. Coteanu, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1967, p. 90-112.
GALR I = ***, *Gramatica limbii române. I. Cuvântul*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2005.
Guţu Romalo, Valeria, *Descriere structurală a verbului românesc (VI). Clasificarea verbelor în conjugări*, în „Studii şi cercetări lingvistice”, XVI (1965), nr. 3, p. 355-372.
Guţu Romalo, Valeria, *Morfologie structurală a limbii române (substantiv, adjectiv, verb)*, Bucureşti, Editura Academiei, 1968.
Hoarţă Lăzărescu, Luminiţa, *Sinonimia şi omonimia gramaticală în limba română*, Iaşi, Editura Cermi, 1999.
Irimia, Dumitru, *Gramatica limbii române*, Iaşi, Editura Polirom, 1997.
LRC. FFM = Ciompec, Georgeta, Dominte, Constantin, Forăscu, Narcisa, Guţu Romalo, Valeria, Vasiliu, Emanuel, sub coordonarea acad. Ion Coteanu, *Limba română contemporană. Fonetica. Fonologia. Morfologia*, ediţie revizuită şi adăugită, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1985.
Şerban, Vasile, Evseev, Ivan, *Vocabularul românesc contemporan. Schiţă de sistem*, Timişoara, Editura Facla, 1978.

CONSIDERATIONS REGARDING MORPHEMIC HOMONYMY IN ROMANIAN
(*Abstract*)

Key-words: *morpheme*, *flexion*, *conjugation*, *homonymy*, *grammar*

Starting from the idea that linguists have extended the homonymy to other levels of the language, except for the lexical one, and defined it as an association of some identically pronounced complexes with different meanings, the current paper's objective is to take into consideration some of the problems regarding morphemic homonymy in Romanian. We will have in view the fact that the phenomena appears in all the languages that have flexion.

Thus, even if the homonymy of the affixes doesn't always involve identical forms, some forms that occur during flexion present a morphemic structure which is identical in expressing some values of the same grammatical category. We will focus on these aspects in the nominal flexion (characterised by the presence of a big number of identical endings, common to more genders or categories or which occur in the organisation of the same grammatical categories, neutralising oppositions). We will also focus on the verbal flexion, a case in which the identical endings characterise either the same mood and tense, or distinct moods and tenses). In such cases, homonymy is solved in a paradigmatic plan or through the distributions in a syntagmatic plan.

VALORI ALE LIRISMULUI EMINESCIAN ÎN POEMUL *SE BATE MIEZUL NOPȚII*

RODICA BĂRBAT
Universitatea de Vest din Timişoara

Cuvinte-cheie: *Eminescu, eu empiric/eu poetic, lirism obiectiv, muzicalitate.*

În biografia spirituală a operei eminesciene, etapa cuprinsă între anii 1876 - 1883 rămâne înalt-semnificativă. Sunt anii în care poetul scrie *Sonetele* dar şi *Melancolie, Dorința, Despărțire, Și dacă..., De câte ori, iubito...* şi multe altele. Construite pe teme poetice vechi (iubire, natură, viață, moarte), poemele acestei perioade nu mai reprezintă o lirică de confesiune, asistăm la o depăşire a eului subiectiv, la o experiență ce anulează faptul biografic şi, implicit realitatea eului empiric. Subiectul poetic tinde spre o neutralitate a trăirii, făcând loc unei lumi ce nu există decât prin limbaj. Poemele se structurează în jurul unor nuclee menite să consemneze realitatea poetică ca semnificant al condiției umane, mereu tensionate de aspirația spre cunoaştere, care pentru poet înseamnă totodată, şi autocunoaştere. Lirismul eminescian se încarcă acum cu valențe ce-l apropie pe poet de experiența modernă a continuatorilor săi. În aspirația comună de *a ființa* lumea prin cuvânt, de a fi o experiență dintre cele mai complexe a cunoaşterii înseşi. Asistăm, de fapt la un complex proces al obiectivării sentimentelor care dobândeşte acum, mai pregnant, valoarea unor intuiții poetice comunicabile în limbajul esențializat-simbolic al atâtor poeme. Cu alte cuvinte, poezia acestei etape nu mai comunică „sentimente" sau, mai exact „dacă se poate vorbi şi trebuie să se vorbească de sentiment, îl înțelegem în sensul în care acest cuvânt indică nu o dispoziție sau o reacție subiectivă, ci

o revelație, o intuiție poetică [....] cu condiția de a înțelege prin asta o anumită lectură a lumii pentru care ființa să îl pregătească pe poet."[1]

Sentimentul modern al depersonalizării eului poetic de propria lui alcătuire fenomenală prin convertirea eulului în obiect al reflexiei şi contemplației, se caracterizează la Eminescu prin capacitatea de a transforma o tensiune din planul afectelor într-o intuiție poetică cu valoare emblematică pentru umanitate. În felul acesta poezia rămâne, în primul rând, modalitate de revelare şi cunoaştere prin cuvânt. În critica românească, studiul lui D. Caracostea, *Arta cuvîntului la Eminescu,* apărut în 1938, centrat pe analiza funcției expresiv-sonore a cuvântului poetic eminescian,în ciuda primatului acordat de autor factorului formal (citeşte stilistic), îşi păstrează încă însemnătatea. De fapt, D. Caracostea anticipează, înaintea lui T. Vianu, critica stilistică a textului literar, convins fiind că individualitatea creației poate fi descifrată prin analiza mijloacelor ei de expresie (forme gramaticale, lexic, imagini, sonorități). Criticul vede, în chiar datele textului literar, în unicitatea alcătuirii lui, secretul ireductibil al artei. Din această perspectivă metodologică va analiza structura stilistică şi metrică în sonetul *Veneția,* „axa imaginilor" în *Epigonii,* expresiile ritmice pentru sentimentul timpului în *Stelele-n cer, Dintre sute de catarge* şi, mai ales, amplul poem *Luceafărul.* Studiul lui D. Caracostea, dincolo de unele opinii discutabile, reprezintă o reală contribuție în cunoaşterea „artei cuvîntului" la Eminescu.

Revenind la tendința constantă a poetului de a obiectiva prin cuvânt noul raport dintre eul poetic şi lume, o confruntare dramatică între cunoaştere şi existență, timbrul lirismului dobândeşte noi valori. Este vorba de puritatea melodică a versului, de tendința lui de a atinge şi converti în imagine muzicală resursele sonore ale limbajului. Această condiție o îndeplinesc mai ales textele reduse ca număr de strofe. Şi nu e deloc întâmplător faptul că aceste poezii cunosc, în laboratorul intim al creației, forme succesive de distilare muzicală a ideii poetice, în efortul dramatic de a găsi „cuvântul ce exprimă adevărul".

---

[1] M. Dufrenne, Poeticul, Bucureşti, Ed. Univers, 1971, p. 161.

La acestea se adaugă puritatea melodică a versului, tendința lui de a atinge şi converti în imagine muzicală resursele sonore ale limbajului. Şi nu e vorba de o anume muzicalitate exterioară, ci de un fenomen greu analizabil prin factori formali. Mai trebuie spus că funcția sugestiv muzicală a cuvintelor nu acționează în poezie izolat; ea face parte organic din natura particulară a relației dintre semnificant şi semnificat, ca factori esențiali ai expresivității poetice.

În acest mod se construieşte şi poezia *Se bate miezul nopții…* care inițial făcea parte din poemul dramatic de tinerețe *Andrei Mureşanu.* Puține texte care ne sunt familiare nu numai din lirica eminesciană, dar şi din aceea a poeților reprezentativi ai literaturii române, refuză cu atâta obstinație orice demers analitic făcut într-un limbaj conceptual, diferit, deci, de limbajul poeziei. Hugo Friedrich vorbea de magia limbajului ca o caracteristică a liricii moderne, de „versuri ce vor mai mult să sune decât să spună", de puterea sunetului de a transcende sensul. Există însă şi o putere a sensului de a se instaura în sunet într-o fericită întâlnire a sensului cu sunetul.

Poemul *Se bate miezul nopții* este alcătuit din şase versuri într-o unitate oarecum constrângatoare: realitatea poeziei începe şi se sfârşeşte în cuvânt, devenit element suficient sieşi.

„Se bate miezul nopții în clopotul de-aramă,
Şi somnul, vameş vieții, nu vrea să-mi ieie vamă.
Pe căi bătute-adesea vrea moartea să mă poarte,
S-asamăn într-olalta viață şi cu moarte;
Ci cumăna gîndirii-mi şi azi nu se mai schimbă,
Căci între amîndouă stă neclintita limbă."

Aşadar, timpul se goleşte în chiar clipa în care clopotul bate miezul nopții. Somnul, vameş vieții, refuză să oprească introspecția lucidă a eului poetic care a descoperit în sine imaginea golită de fapte a lumii; hotarul despărțitor dintre viață şi moarte devine el însuşi iluzie, pură incertitudine, devreme ce conştiința nu mai înregistrează lumea fenomenală încadrată în timp, supusă schimbării şi devenirii. "Cumpăna gândirii", încremenită în propria ei tăcere, desfăcută - nu ca idee ci ca lucru! – de propriul ei conținut, golită de voința de a

ordona lumea şi de a o reface prin cuvânt, acceptă tăcerea pe care sunetul clopotului o face şi mai grea, şi mai enigmatică.

Căci limba neclintită a clopotului, prin transfer, devine limba nemişcată a cuvântului ce divulgă cea mai gravă dintre consecinţele oricărei gândiri: incapacitatea sa de a se surprinde în cuvânt.

Și toate acestea într-o tonalitate inefabilă de descântec, lipsit de culori exterioare, lipsit chiar de mari simboluri poetice, dar încărcat de lumină interioară a sunetului, care pătrunde în memorie, învăluindu-şi acolo, încă o dată, marile lor adâncimi.

Tendinţa aceasta de esenţializare a unei trăiri face din Eminescu unul din marile spirite ce au contribuit la izbânzile moderne ale poeziei.

LYRIC VALUES IN EMINESCU'S POEM MIDNIGHT BEATS

(Abstract)

Key-words: *Eminescu, empiric/poetical self, objective lyricism, musicality*

The study examines several of the Eminescu lyric values: overcoming self subjective, making real sense, as well as the musicality of verse, a phenomenon hardly looked only through formal factors. The analysis focuses on a text of Eminescu: *Midnight beats* from 1883, representative of the ideas in the article.

DOUĂ EDIȚII ARGHEZIENE
– observații filologice –

PETRU LIVIUS BERCEA
Universitatea Europeană „Iosif Constantin Drăgan”, Lugoj

Cuvinte-cheie: *ediție, grafie, lexic, variantă*

Despre deosebirile (de cele mai multe ori, minime) dintre edițiile poeziilor lui Tudor Arghezi nu s-a (prea) scris (**1**). Cu câteva excepții (poemele *Rugă de seară, Satan, Binecuvântare*), poetul n-a intervenit în text, de la o ediție la alta, în aşa măsură încât să se poată vorbi de **variante.** Pe manuscrisele reproduse, nu o dată, în volumele tipărite, se pot observa minime schimbări de grafii, de cuvinte sau chiar de sintagme, iar aceste opțiuni expresive pot oferi o oarecare informație despre ceea ce se numeşte curent „laboratorul de creație” al poetului. Cvasiabsența preocupărilor privitoare la variantele (câte sunt !) ale textului poetic arghezian ne-a determinat să recurgem la compararea diferențelor de scriere a unor cuvinte din două ediții importante ale unui ciclu de poeme actualmente mai puțin semnificativ în ansamblul liricii lui Arghezi şi să încercăm o explicare a repercusiunilor acestor deosebiri asupra semnificației versurilor. *Cântare omului,* amplul poem „sociogonic”, a generat, în 1956, la momentul primei publicări, comentarii elogioase, unele meritate, altele de circumstanță. Chiar un estetician fin, ca Tudor Vianu, girează ciclul *Cântare omului* printr-un comentariu extins, în care azi nu mai putem crede pe de-a-ntregul (**2**).

Am comparat textul *Cântării omului* din ediția primă (1956) cu textul din *Scrieri* (vol. 3, apărut în 1963), ediție „vegheată” încă de poet şi, probabil, „adusă la zi” din mai multe puncte de vedere şi demnă de încredere pentru filolog. În ciuda câtorva (puține, două-

trei) erori tipografice (descoperite de mine în paginile primelor 5 volume !), am constatat că ediţia e ireproşabilă grafic. Grupând pasajele (de fapt, contextele, uneori doar un singur cuvânt) din cele două ediţii, am descoperit 7 tipuri de diferenţe, grupabile în 3 categorii, în funcţie de gradul de importanţă cu care e (sau nu) modificat textul, de repercusiunile asupra semnificaţiei sale. Unele sunt simple grafii diferenţiatoare, care nu modifică sensul versurilor (prima categorie), altele – diferenţe datorate şi unor erori tipografice (probabil !), care pot schimba (minimal) semnificaţia contextelor în care apar (a doua categorie) şi diferenţe de scriere care devin „sensibile” la nivelul semnificaţiei (a treia categorie).

I. Din prima categorie fac parte mai multe tipuri de diferenţe. În ediţia din 1956, unii termeni erau grafiaţi cu **s-** (iniţial), iar în textul din *Scrieri* (1963) apar cu **z-** (iniţial) – grafie adoptată, nu o dată de poet şi în alte cazuri –, dar diferenţa de scriere nu afectează sensul cuvântului, ci doar „sonoritatea” contextului (**3**). Scrierea diferită se constată în grupul consonantic iniţial: **sm-** (1956), devenit **zm-** (1963):

1956: „Din plămădeala nouă a **smârcului** cu ceaţa / Se va ivi,...”
dar:

1963: „Din plămădeala nouă a **zmârcului** cu ceaţa...”

Întrucât exemplele sunt puţine, le reproducem pe toate: 1956: **smalţ** (p. 37), **smârc** cu **smârc** (p. 61).

Situaţia poate fi şi inversă. În acelaşi grup consonantic iniţial, găsim **zmulgi** (p. 23), în ediţia din 1956, dar **smulgi**, în cea de *Scrieri* (1963). Exemplul din urmă ne sugerează o „atenuare” a gestului acţiunii (altfel, brutal prin sonoritate), mai ales că versul în care apare verbul înlesneşte o asemenea interpretare. Contextul, în 1956: „Dar cum să **zmulgi** comoara pe care-ai flămânzit...”

Tot acestei prime categorii îi aparţin diferenţierile, dintre cele două ediţii, datorate grafiilor pe care Arghezi le-a adoptat în *Scrieri*, unele care se apropie mult de pronunţia cuvintelor . Grafii personale care se abat de la scrierea „literară” apar şi în ediţiile dinainte de *Scrieri*, dar într-o măsură mai mică. Personal, sunt încredinţat (convins) că formele „literare” din multe ediţii anterioare *Scrieri*-lor

erau, nu o dată, expresia unui exces de zel din partea tipografilor, mai înclinați spre corectitudinea formală, decât spre păstrarea originalității manuscrisului încredințat. Aici s-ar încadra forme ca: **înnalt (se-nnalță, s-o-nnalțe, Prea înnălțimii), iarăş, întâiaş** (dată) – în 1963, scrise, în volumul din 1956: **înalt** (p. 19), **iarăşi** (p. 18), **întâiaşi** (p. 26) etc.

Acestor grafii li se adaugă scrierea diferită, în funcție de ediție, a unor forme, în general, compuse. În *Scrieri* (1963), ele sunt „aduse la zi” din perspectiva ortografiei. Le-am urmărit apariția şi în alte contexte argheziene şi am văzut că au acelaşi tratament. Arghezi scrie, în 1956, **de-odată** (adverb, p. 19 şi 62), **şi-o dată** (p. 19), **A-toate-făcătorul** (p. 21), **de vale** (adverb, p. 43), **nici cum** (adverb compus, p. 55), **ne' nchipuit** (p. 64), dar: **deodată, şi-odată, Atoatefăcătorul, devale, nicicum, nenchipuit,** în 1963**.** Scrierea diferită reflectă modalitatea de adaptare la normele lingvistice uzuale la acea dată, dar numai atât.

Scrieri diferite sunt folosite pentru locuțiunea **de altădată**; în 1956 – **de-altdată** (p. 57) şi: **de-alt' dată**, în 1963, marcând, prin ultima opțiune grafică, sincoparea vocalei **ă**, impusă de metrul versului.

II. În a doua categorie îşi află locul diferențierile care înlesnesc interpretări diferite, dar nu semnificative, ale fragmentului de text în care apar. Prima dintre aceste situații este *scrierea fără virgulă,* în 1956, în anumite contexte. În afara posibilei intenții a autorului de a da o anume nuanță contextului (numai în anumite situații se poate presupune asta), mai putem bănui şi omiteri sau greşeli din partea zețarilor care, pe atunci, culegeau textul. Am înregistrat şapte asemenea situații; în majoritatea cazurilor, un cititor atent şi „obişnuit” cu sintaxa argheziană îşi dă seama cum e „corect” textul, aşadar putem admite, aproape cu certitudine, erori tipografice.

Înainte de a prezenta situațiile concrete, trebuie amintit că Arghezi e un artizan al dislocărilor sintactice (**4**), pe care le marchează, scrupulos, prin plasarea corectă a virgulelor în text. Aşadar, în contextele care apar ca mai jos, în 1956: „Lua față adâncimea şi **nouă toată** firea...”(p. 20); „De câte ori o viață întreagă nu se-ngână / **Mâhnită printre lacrimi cu**-o strângere de mână...” (p. 31); „Şi

galbene mătănii, în **mâini de chihlimbar**...” (p. 52); „Poporul, **blând primise** pământul drept prinos...” (p. 52), trebuie încă nişte virgule, între **nouă** şi **toată;** între **mâhnită** şi **printre;** între **lacrimi** şi **cu**; între **mâini** şi **de (chihlimbar)**; între **blând** şi **primise**, virgule plasate corect în textul din 1963. Altfel, un context ca **mâini de chihlimbar** e greu de interpretat în vers, deşi imaginea n-ar fi imposibilă. Determinantul **de chihlimbar** e, în realitate, atributul substantivului anterior, **mătănii**, şi nicidecum al... **mâinilor**, iar **blând** trebuie interpretat „fiind blând”, „pentru că era blând” sau „care era blând” şi nicidecum element predicativ suplimentar al verbului **primise.** Fragmentele de vers: **nouă, printre lacrimi** şi **în mâini** sunt dislocate, au poziție antepusă față de locul lor „firesc” în vers şi atrag asupra lor un accent mai puternic.

Alte câteva situații, legate de utilizarea corectă a virgulei, ne dau certitudinea că Arghezi a urmărit atent textul din ediția de *Scrieri* (1963). Aici, virgulele marchează corect raportul de juxtapunere /coordonare (nemarcat, în 1956, în textul câtorva poeme). În 1956: „N-o să mai uit nici lupta cu sine-ți nici această...” (p. 29) – virgula lipseşte între **sine-ți** şi **nici** (a doua ocurență în vers); „Că fără vânt nici aripi, de cum se iscă zboară...” (p. 45) – virgula ar fi trebuit plasată între **vânt** şi **nici.**

În alte două situații, poetul a adoptat o punctuație aparte în *Scrieri.* Dacă în 1956, contextele de mai jos erau fără virgule (justificat, pentru că virgula nu apare înainte de conjuncțiile **şi, ori**), acest semn e folosit în 1963. Aşadar: „Încredințare dârză o zi şi-o zi tăgadă...” (p. 41) şi: „S-o-ntinerească nouă pe veci ori s-o scufunde...” (p. 65) – scria Arghezi în 1956, dar: „Încredințare dârză o zi [**,**] şi-o zi tăgadă...” şi: „S-o-ntinerească nouă pe veci [**,**] ori s-o scufunde...” – în 1963 (parantezele drepte îmi aparțin, pentru a evidenția semnul, adică virgula – L. Bercea). Explicații posibile s-ar găsi: **şi** din primul vers e perceput ca un adversativ slab („iar”); în versul celălalt, virgula marchează şi întăreşte o opoziție puternică, nu numai o simplă disjuncție. Chiar dacă ar exista numai disjuncția, aceasta e, în mod real, aici, una de tipul **fie... / fie...**, aşadar virgula ar fi necesară („**Fie** s-o-ntinerească nouă pe veci **,** **fie** s-o scufunde”).

O situație la fel de interpretabilă e cea care grupează cuvinte grafiate diferit în edițiile comparate de noi, situație care, în anumite contexte ar putea influența semnificația comunicării. Din cele şase asemenea deosebiri, primele trei, prezentate aici la început, nu modifică sensul textului. Astfel, textul rămâne identic sub aspectul semnificației, în exemple ca: „Ai biruit **țărână** şi-ai rupt împletitura...”(p. 20, în ediția din 1956, o posibilă greşeală de tipar), dar **țărâna** (corect, cu articol hotărât, în 1963, cu semnificația: „ți-ai depăşit condiția strict terestră”); „A scos în privelişte **greşala** sau o iartă ?” (p. 34), dar **greşeala**, în *Scrieri* (1963); „**De-altmintreli**, cârmuirea şi bunii ei cârmaci...” (p. 58), adverb cu formă literară în 1963: **de-altminteri.**

În exemplele care urmează, diferența de scriere ar putea schimba sensul contextului, dar minimal: „Să te cunoşti odraslă de zmeu sau **împărat** ?” (p. 42); „Nu adunați în **viața** durerilor comoară” (p. 56) şi „Cu cât mai mare rangul şi**-ntinderea** mai mare” (p. 57). În 1963: **de-mpărat, viață** şi **întindere.** Am marcat cu aldine termenii în discuție. Micile diferențe de grafiere au consecințe preponderent sintactice, iar valorile stilistice sunt doar consecutive funcțiilor sintactice diferite. Astfel, **împărat** (fără prepoziția **de**) ar putea fi coordonat disjunctiv fie cu **odraslă**, fie cu **zmeu**, dar în ediția de *Scrieri* opțiunea poetului e clară: **de-mpărat** e atribut al substantivului **odraslă** şi e coordonat disjunctiv doar cu atributul vecin: **de zmeu.** Termenul din exemplul următor – **întinderea –** articulat în 1956, îşi sporeşte valențele expresive prin preferința pentru forma nearticulată – **întindere** – în 1963, aşa cum se întâmplă frecvent cu nearticulatele care vin în „concurență” cu posibilele forme articulate. **Şi**, anterior substantivului **întindere**, are dublă valență, în ambele ediții (prepoziție + adverb), cu toate consecințele stilistice ale unei asemenea situații, fiind, în primul rând, purtătorul unui accent de intensitate deosebit de puternic. Cât priveşte substantivul **viața** (articulat, în 1956), în această formă este regentul unui atribut (**viața durerilor** = „viața terestră, concretă, expresie a condiției pământeşti a omului”), iar versul, în întregime, poate fi interpretat ca: „nu adunați comori (bunuri trecătoare, perisabile) cât sunteți vii, întrucât ceea ce trăiți e doar o viață a durerilor”. Dacă nu

e cumva o greşeală de tipar, putem presupune că Arghezi a intuit banalitatea unei asemenea exprimări. Cu formă nearticulată (**viață**), aşa cum apare în *Scrieri*, substantivul îşi schimbă regimul sintactic şi permite o altă interpretare a textului din perspectivă stilistică. Nu mai este „legat” de **durerilor** prin raport atributiv şi, ce este mai important, **durerilor** devine complement indirect, mai expresiv decât tot grupul atributiv anterior (**viața durerilor**). Impresia mea poate fi subiectivă, dar semnificația versului cu forma nearticulată a substantivului (**viață**) mi se pare mai apropiată de spiritul poeziei argheziene: „Nu adunați **în viață** durerilor comoară” = „Nu trăiți astfel, încât prin ceea ce faceți să vă sporiți suferința”.

III. Un tratament aparte am acordat termenilor care, prin grafiere diferită, de la ediție la ediție, pot genera interpretări vizibil diferențiate. Un prim set de deosebiri grupează termenii care, scrişi cu inițială mică, în 1956, vor fi scrişi ulterior cu inițială mare, atrăgând, astfel, atenția asupra lor. Din acest grup fac parte exclusiv termeni din domeniul religiei, cărora Arghezi le acordă, fără îndoială, o importanță aparte, din moment ce, atunci când cenzura timpului o permite, poetul nu va mai scrie aceste cuvinte decât cu inițială mare. Aici îşi află locul: **cartea** (p. 17), **cuvântul** (p. 17), **tăria** (şi **tărie, tării** – p. 24, 37, 64), **celui ce** (p. 55) – grafiate astfel în 1956, dar **Cartea, Cuvântul, Tărie, Celui** – în 1963 şi în edițiile ulterioare. Deşi *Cântare omului* nu e, nici pe departe, o ilustrare a unei posibile manifestări a religiozității argheziene (ba, dimpotrivă), scrierea cu majusculă a acestor cuvinte, după model biblic, este semnul că spiritul arghezian nu abandonase valorile etice şi culturale din paginile *Cărții Cărților*. De altfel, substantivul **Tărie** (în special pluralul **Tării**) şi pronumele **Cel ce** vor fi întotdeauna, de aici încolo, scrise numai cu majusculă. E – acesta – un motiv care a determinat opțiunea noastră de a încadra diferența de scriere a acestor cuvinte în categoria de schimbări cu repercusiuni evidente în scrisul lui Arghezi.

Ultimul exemplu pe care îl supun discuției ilustrează preferința lui Arghezi pentru ineditul lexical, pentru termenul rar, eventual pentru expresivitatea dubletului accentual.

La pagina 56, în ediția primă a *Cântării omului*, rețin atenția filologului şi stilisticianului versurile: „Răbdați cu bucurie **mucenii** şi chin / Prigoană, nedreptate, batjocură... Amin”. Am reprodus ambele versuri, pentru a le compara metric. Poemul *Un altul zise,* din care fac parte aceste versuri, e scris în iambi, versurile având măsura de 14 silabe şi, uneori, de 13 silabe, în ambele situații cu cezura după silaba a şaptea. Primul dintre versurile citate de noi are însă 12 silabe, fiind „şchiop”, străin în ansamblul poeziei, iar ritmul e defect tocmai în emistihul al doilea, în segmentul final, acolo unde se produce „redresarea ritmică” (**5**). Motivul acestei situații ? Substantivul **mucenii** (pluralul lui **mucenie**) – deocamdată, accentul cuvântului în discuție e mai puțin important (nici nu e marcat, cum obişnuia poetul, în situații deosebite) – e trisilabic, dar versul, pentru a fi corect, metric, „cere” un termen format din patru silabe. Dacă rămânem la cuvântul care apare, în 1956, în text, singurele vocabule apropiate ca formă, care „răspund” cerinței, sunt, fie pluralul nearticulat al substantivului **mucenicie** (recte, **mucenicìi** – cu accentul pe penultimul **i**), fie singularul substantivului din text, adică **mucenie.** În ediția de *Scrieri*, la pagina 103, versul are forma: „Răbdați cu bucurie **mucènie** şi chin...”, care certifică cea de-a doua supoziție a noastră. Accentul cuvântului e marcat în text: **mucènie**. Presupunem că în 1956 e vorba de o greşeală de culegere. Necunoscând forma **mucenie**, probabil culegătorul textului a vrut să grafieze **mucenicìi**, dar a greşit, pentru că **mucenie**, e rar şi mai puțin cunoscut, pe când **mucenicie** (cu pluralul **mucenicìi**) există în *DEX* cu sensul adecvat contextului: „suferință extremă, martiriu, chin” (v. *DEX*, s. v.). **Mucenie** nu apare în varianta tipărită a *DEX*, ci doar în *DEX on-line* (varianta electronică), dar cu accentul pe **i** (**mucenìe**). Arghezi, care cunoştea cuvântul, a „creat” dubletul accentual **mucènie** (a marcat, scrupulos, acest dublet accentual) care se încadrează prozodic versului. În *DEX on-line*, sinonimele termenului sunt: „martiraj, mucenicie, supliciu”, deci termenul folosit este semantic compatibil cu contextul.

Compararea celor două ediții ne arată un Arghezi atent la amănunt, un poet care oferă cititorului surprize, poate mici, dar constante.

Note

1. Printre puținele contribuții, găsim, semnificative: Ion Simuț, *Corecturi în reeditarea poeziei argheziene,*în „România literară”, 2005, nr. 42; Ion Simuț, *Ineditele anilor 1948-1955*, „blog, revista cultura.ro”; Livius Petru Bercea, *Variante argheziene ?,* în vol. *In magistri honorem G. I. Tohăneanu*, EUVest, Timişoara, 2005, p. 149-159.
2. Tudor Vianu, *„Cântare omului” în cadrul literaturii universale*, Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1964.
3. În paranteză apar paginile, de la care se citează exemplele, din prima ediție: *Cântare omului*. Stihuri de Tudor Arghezi, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, Bucureşti, 1956 (am reprodus exact foaia de titlu). Volumul mai cuprinde, pe lângă *Cântare omului*, ciclurile *Stihuri noi, Carnet – mai 1944, Alte stihuri.*
4. Vezi G. I. Tohăneanu, *Sintaxa operei poetice a lui Tudor Arghezi,* în vol. *Dincolo de cuvânt,* Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1976, p. 52-81.
5. G. I. Tohăneanu, *Ritm dominant, „substituiri” ritmice, ritm secund,* în „Limba română”, 18, 1969, nr. 6, p. 551-565.

TWO EDITIONS OF ARGHEZI
(Abstract)

Key-words: *edition, variant, vocabulary, writing*

This study makes a comparison between two basic editions of Arghezi's poem *Cântare omului* (*Ode to Manking,* 1956 and 1963), discussing the most significant differences in writing words and syntagms that may influence the meaning of poetic text. Although there are no genuine variants in Arghezi's poetry, these narrow differences become landmarks in acknowledging Arghezi's process of creation.

VÂRSTE ȘI CĂRȚI

VALY CEIA
Universitatea de Vest din Timişoara

Cuvinte-cheie: *literatură latină, literatură română, semnificația, intertextualitate*

În versiunea sa asupra istoriei romane, Jean-Yves Boriaud îl evocă empatic pe Freud, meditând adesea la cetatea eternă, spațiul unde „rien de ce qui se produit ne se serait perdu et où toutes les phases récentes de son développement subsisteraient encore à côté des anciennes."[1] Reflecția ne înlesnește o propensiune în chiar resorturile ce conferă forță devenirii romane: „A privi spre viitor și a nu zăbovi cu încăpățânare într-o admirație convențională a trecutului"[2]. Pentru romanitatea altitudinală, binele propriu este răsplata celor care trăiesc gândind şi practicând neîncetat binele comunitar, iluminați de *exempla veterum*, deoarece „Când se clădeşte o lume nouă, amintirea celei vechi trebuie ținută trează în inimă şi minte."[3] *Imagines maiorum* străjuie vajnice, jalonând drumul nostru prin lume. În felul acesta, *ubi sunt* nu e un simplu clişeu cultural, ci îşi dovedeşte cu asupra de măsură validitatea, atâta vreme cât nu privim trecutul ca un tărâm ideal, îndepărtat şi intangibil, ci drept sursa, imboldul propriilor izbânzi. Raportarea la antecesori și solidaritatea cu aceștia devin cruciale, bătrânețea umanității constituind izvorul şi, totodată, depozitarul propriilor noastre virtuți şi idealuri.

---

[1] Jean-Yves Boriaud, *Histoire de Rome*, Editions Perrin, 2001, p. 6.

[2] Raymond Bloch, Jean Cousin, *Roma şi destinul ei. I.* Traducere şi note de Barbu şi Dan Sluşanschi, Bucureşti, Editura Meridiane, 1985, p. 115.

[3] Tudor Vianu, *Studii de filozofia culturii.* Ediție îngrijită de Gelu Ionescu şi George Gană. Studiu introductiv de George Gană, Bucureşti, Editura Eminescu, 1982, p. 462-463.

Într-un portret succint, Horațiu ne oferă în *Epistula ad Pisones* o plastică descriere a fiecărei vârste[1]. Să urmărim liniile desenului ce profilează chipul împovărătoarei bătrâneți:

Multa senem circumveniunt incommoda, vel quod
quaerit et inventis miser abstinet ac timet uti,
vel quod res omnes timide gelideque ministrat,
dilator, spe longus, iners avidusque futuri,
difficilis, querulus, laudator temporis acti
se puero, castigator censorque minorum.[2]

Totuși, dincolo de metehnele sale, senectutea este cea care subsumează lamura vârstelor. Bătrânețea răzbună capătul de drum cu înțelepciunea, care i-ar fi intrinsecă. Să deschidem și tratatul lui Cicero *Despre bătrânețe*: „Aptissimo omnino sunt, Scipio et Laeli, arma senectutis artes exercitationesque virtutum, quae in omni aetate cultae, [...] mirificos efferunt fructus”[3]. Iată de ce prețuirea bătrâneții devine un reper existențial fundamental în vremuri de altitudine spirituală. Exemple, nenumărate. Să ne oprim pentru început la *Țiganiada* lui Budai-Deleanu. Invocarea acestui autor nu e nicidecum întâmplătoare în context. Avem în personalitatea sa un model peren de apropriere a trecutului spre a clădi viitorul, cu grija obligatorie de a păstra nealterat un drum al exemplarității. Citez fragmentar din capodopera iluministă:

Ah! căruntă vechie cinstită!
　　Unde-s a tale sânte tocmele?...
Ce urgie-acum lumea-ntărâtă

---

[1] V. Horatius, *Epistula ad Pisones*, 158-176, în Quintus Horatius Flaccus, *Opera omnia.* Volumul 2. Ediție critică. Ediție îngrijită, studiu introductiv, note şi indici: Mihai Nichita. Stabilirea textului şi selecția traducerilor: Traian Costa, Bucureşti, Editura Univers, 1980.

[2] Idem, *ibidem*, 169-174: „Multe neajunsuri pândesc pe bătrânul ce strânge într-una,/ Bietul se ține de-o parte și-i teamă s-atingă avutul,/ Sau că fricos și zgârcit e în ceea ce pune la cale,/ Șovăitor și greoi și lacom scrutând viitorul,/ E cârcotaș, plângăreț, lăudând a juneței lui vreme,/ Dojenitor și sever și cenzor al celor mai tineri.” (ed. cit.).

[3] Cicero, *De senectute*, III, 9: „Fără îndoială, cele mai potrivite arme ale bătrâneții, Scipio şi Lelius, sunt studiul şi practicarea virtuților, care, cultivate la orice vârstă, [...] aduc minunate roade”.

Ş'o-înneacă-întru cel noian de rele?
Perit-au credința cea bătrână!
Ah! lume-întoartă! vreme păgână![1]

Pentru spațiul roman, această apreciere își găsește efigia, cred, în tulburătorul tablou al lui Eneas părăsind Troia incendiată. Pictura de pe oenochoé, ce străjuiește din Luvru generațiile spre a le fi pildă, este grăitoare: abandonându-și patria, eroul troian îl poartă pe umeri, dulce povară, pe Anchise, părintele-i iubit. Zugrăvit exemplar de către Vergiliu, ce contrapune simplității descriptive tensiunea afectivă clocotitoare, episodul concentrează însăși legea sfântă a firii[2].

Pe urmele lui Cicero, dar și ale tradiției greco-romane, Budai-Deleanu vorbeşte despre „coapta la cap bătrânime", expresie pe care G. I. Tohăneanu o găseşte „în felul ei, hăzoasă, dar şi plină de tâlc"[3]. (Dar la Menandru, de pildă, una dintre sentințele într-un vers ne avertizează: „Perii albi arată vârsta, nu înțelepciunea" – *Sentințe într-un vers*, 705.) Nu miră atunci că jucăușul Proteus, zeul marin care avea puterea de a-şi schimba necontenit înfăţişările, dezvăluitor al celor trecute, dar şi prooroc al celor ce urmează să se săvârşească este, întocmai sfătosului Nestor din epopeile homerice, *bătrân*, vocabulă ce îi cheamă şi îi caracterizează obstinant. Și e drept să fie așa, fiindcă pentru cei mai mulți bătrânețea se asociază înțelepciunii izvorâte din încercări, din exersarea diferitelor căi, din experiență.

Însă înțelepciunea nu este atributul intrinsec al bătrâneții, întrucât înțelepția patriarhală este recognoscibilă doar în spiritele care au *in nuce* capacitatea de a desprinde din întâmplările vieții

[1] I. Budai-Deleanu, *Țiganiada*. Studiu introductiv de G.I. Tohăneanu. Ediție critică de Florea Fugariu, Timişoara, Editura Amarcord, 1999, v. 3918-3924.

[2] Vezi Vergilius, *Eneida,* II, 747-750 (Prefață şi traducere din limba latină: G. I. Tohăneanu. Note şi comentarii, glosar: Ioan Leric, Timişoara, Editura Antib, 1994).

[3] G. I. Tohăneanu, *„Viața lumii" cuvintelor. Vechi şi nou din latină*, Timişoara, Editura „Augusta", 1998, p. 28. A se vedea întregul articol dedicat dubletului *Bătrân/veteran*, plin, la rându-i, de tâlcuri (*ibidem*, p. 22-33). Vezi și G. I. Tohăneanu, *Cuvinte românești*, Timișoara, Editura Facla, 1986, p. 89.

sâmburele adevărului, i.e. al alegerii bune; iar existența ni se dezvăluie sub forma unor permanente opțiuni. Mai mult, Tudor Vianu constată în eseul intitulat chiar *Despre experiență*, din *Studii de filozofia culturii*, faptul că, surprinzător, experiența nu înseamnă, precum pare, simplificare, facilitate, ci, dimpotrivă, ea aduce cu sine un soi de „disperare" în fața „complexității enorme a lucrurilor în realitate". Astfel, alături de experiență rămâne, mereu suverană, o înțelepciune nativă, pe care o putem numi chibzuință, rațiune, intuiție.

Constatarea că senectutea singură e incapabilă de a fi „păstrătoarea" înțelepciunii are un îndoit beneficiu: e dezamăgitor şi frustrant să ştii că nu vei putea atinge înțelepciunea decât plătind cu bătrânețe, dar e, totodată, şi... trist să fii martor ori, chiar, la un moment dat, membru al unei caste a înțelepților. Uniformitatea, indistincția, chiar în bine, generează treptat istovire spirituală, împietrire, duşman al devenirii, al vieții, de fapt. Frumusețea fără urma ei de imperfecțiune e palidă. Sculpturile lui Michelangelo, bunăoară, se singularizează printr-o îndoită luptă lăuntrică, surprinsă de artist, între, cum spune un cercetător, „libertarea de voință şi starea de constrângere"[1], şi, apoi, între trăirile diferite ale sculptorului şi ale subiectului său. În orice este exemplar se află, trebuie să se afle!, o tensiune, manifestă sau obnubilată, care îi asigură durabilitatea, valoarea. Înțelepciunea bătrâneții ni se revelează atunci tocmai drept asumare a acestui crez. De aceea, mai însemnată, la o atare privire, decât cea mai subtilă mintoşie se dovedeşte toleranța, îngăduința. Aici descoperim adevărata forță a senectuții.[2]

Dacă „bătrânețea posacă/ Riduri lăsa-va-n obraz și-albele fire în păr" (*tarda senectus/ Inducat rugas inficiatque comas*)[3], atunci

---

[1] Herbert von Einem, *Michelangelo*. Traducere de Emeric Deutsch, Bucureşti, Editura Meridiane, 1984, p. 31.

[2] Am expus aceste reflecții privind bătrânețea în articolul *Bătrânețe şi înțelepciune*, în „Reflex", an XI (2010), nr. 7-12 (118-123), p. 150-151.

[3] Albius Tibullus, *Carmina*, II, 2, 19-20, în *Albius Tibullus și autorii Corpusului tibulian*. Ediție îngrijită, text stabilit, cuvânt înainte, traducere în metru original și note de Vasile Sav, București, Editura Univers, 1988.

șirul urmașilor (*prolum turba*, precum ne încredințează Tibul, dar și toată literatura romană) compensează atare suferință. În mod simplist, tindem să asociem vârsta copilăriei cu joaca. Nimic, însă, mai fals, constatăm la o afundare în lumea sensului lexemului, întrucât, precum ne încredințează Lucian Blaga, toate vârstele omului îşi mărturisesc, fiecare în felul său, nevoia de joc. Într-o structură tripartită, în care se regăsesc cunoașterea, iubirea și jocul, elementele fundamentale ce definesc omul se manifestă după o relație combinatorie decisă de vârstă:

> Copilul râde:
> „Înțelepciunea şi iubirea mea e jocul!"
> Tânărul cântă:
> „Jocul şi-nțelepciunea mea-i iubirea!"
> Bătrânul tace:
> „Iubirea şi jocul meu e-nțelepciunea!"

Da, jocul e manifestarea predilectă a copilăriei, dar, fapt nu mai puțin important, el nu se răzlețește de cunoaștere și de iubire, ci le cumulează.

Nu e mai puțin adevărat însă că jocul comportă semnificații dintre cele mai complexe și adânci, expuse pe larg de către Huizinga în tratatul asupra ludicului[1]. Astfel, la nivel ontologic se desfăşoară cel mai „serios" dintre jocuri. În lucrarea sa *Jocul ca simbol al lumii,* Eugen Fink decriptează mecanismele instituante ale jocului și semnificațiile sale cele mai de adâncime. Un episod cu repercusiuni tragice e capabil a reflecta dinamismul ce nutrește jocul și fațetele sale multiple, un episod mitologic celebru și, aș spune, emblematic pentru relația *corectă* dintre real și vis, dintre realitate și idealuri: povestea lui Icar. Cunoaștere și re-cunoaștere, creare și re-creare a lumii, povestea mitului icaric reflectă pilduitor natura transgresivă, în fond, a jocurilor. În versiunea ovidiană a mitului, sunt zugrăvite joaca lui Icar, curios ca orice copil, exaltarea avidă de descoperire, impetuozitatea inocentă a copilului.

---

[1] Vezi Johan Huizinga *Homo ludens. Încercare de determinare a elementului ludic al culturii*. Traducere din olandeză de H. R. Radian. Prefață și notă biobibliografică de Gabriel Liiceanu, București, Humanitas, 2012.

Redau fragmentar:

[...] Puer Icarus una
Stabat; et ignarus sua se tractare pericla,
Ore renidenti modo, quas vaga moverat aura,
Captabat plumas, flavam modo pollice ceram
Mollibat, lusuque suo mirabile patris
Impediebat opus.[1]

Valențele hipotipozei, ce ne azvârle *sub oculis* întreagă tensiunea interioară a momentului, contrabalansată de exaltarea lui *Icarus ignarus*, are însă picurată în ea senzația, propagată stăruitor, de iminență a nenorocirii. Prolepsa – *ignarus* –, element stilistic de efect, ne răpește răgazul de a fi părtași la această bucurie, neîngăduindu-ne să savurăm tabloul unui copil încântat de meșteșugul tatălui și de rostul urzelii sale.

Curiozitatea e pricina pieirii lui Icar. Obiectele, prin ele înseși, riscă în orice clipă să ne piardă.[2] Numai că altul este contextul suferinței dedalice. Creatoarea metodei ce implică învățarea prin atingere și mișcarea liberă într-un mediu favorabil, metodă ce îi poartă numele, Maria Montessori[3], utilizează conceptul de „educație de imensitate”, care să vizeze „mărirea lumii” în care

---

[1] Ovidius, *Metamorphoses*, 195-200.

[2] Într-un tablou prozopopeic, Emil Cioran redă spovedania lucrurilor, secvență textuală ce disimulează revolta împotriva individului sclav amăgitoarelor obiecte de care este înconjurat: „Fii duhovnicul nostru şi ascultă-ne ruga! Fără conținut este firea noastră şi sărmane sunt contururile noastre. Jocul nostru fugar îmbată oamenii, îi leagă de noi, îi copleşeşte şi îi distruge. Adorată este amăgirea noastră şi în cultul nostru scoboară oamenii treptele vieții lor. Iubirea lor nouă le este coborâş, credința în noi, pacoste; extazul, decepție. Aproape de noi, cenuşă devine focul lor; aparență, firea. Plini vor intra în dansul nostru şi goi vor ieşi. Umbre suntem, şi jocul nostru suprema amăgire este. Din timp purcedem; în el ne mişcăm şi lui ne închinăm. Dansul umbrelor este extazul timpului. Tot ce cade în timp este victima farmecului nostru. Slujim timpul atrăgând prin joc pe închinătorii ființei. Cerşesc ființa cei ce au răspuns chemării noastre. Și-n zadar striga-vor gloria altor lumi cei răpuşi de timp!” (*Cartea amăgirilor*, Bucureşti, Humanitas, [1996], p. 119-120).

[3] Maria Montessori, *La formation de l᾽homme* Thomas de Könick, *Noua ignoranță și problema culturii*. Traducere de Mihaela și Ion Zgărdău, Timișoara, Editura Amarcord, p. 44.

copilul se plictisește, „eliberarea lui din lanțurile ce-l împiedică să înainteze”. La rându-i, Jean-Jacques Wunemburger, marele cercetător al imaginarului, argumentează că jocul stimulează creativitatea; el nu reprezintă „atât o fugă din real, cât un mod de explorare a polimorfiei lucrurilor, permițând evadarea în afara condițiilor empirice, întotdeauna limitate, ale experienței individuale”[1]. Joaca lui Icar, ce trage când de o pană abia lipită de părintele său, când dă altă formă cerii, bucuros de... maleabilitatea ei, înălțarea prea aproape de tăriile cerului nu poate fi nicidecum amendată de iubitorul părinte; e libertatea ce trebuie acordată copilului, etalon suveran al dragostei filiale, cea care e, deopotrivă, imboldul iscusitei izvodiri eliberatoare. Într-un elan discursiv doldora de poeticitate și de intertextualitate, G. I. Tohăneanu reflectează, între altele, asupra dinamicii care impulsionează relația părinte-copil: „Cuvânt cu sunet limpede, luminos și pur, [...], *copil* este, într-un anume sens, o metaforă și a Viitorului. Către care, rămânând puternic legată de Trecut, se îndreaptă și se deschide ființa noastră întreagă. Căci: pentru cine semănăm? Pentru cine roade culegem? Pentru cine și-or dărui copacii, sădiți de noi, poamele pârguite și petecul de răcoare al umbrii lor rotate? Pentru numai voi, neștiuților încă, voi care veți spori seteea de soare și de istorie a acestui popor”[2]. Răzbate aici nu doar ecoul eclogei vergiliene, ci, deopotrivă, acela al cuvintelor adresate de către Macrobius fiului său, Eustachius, în prefața *Saturnaliilor*.[3]

---

[1] Jean-Jacques Wunemburger, *La „Bildung” ou l᾽ imagination dans l᾽ education*, apud Thomas de Könick, *Noua ignoranță și problema culturii*. Traducere de Mihaela și Ion Zgărdău, Timișoara, Editura Amarcord, p. 76.

[2] G. I. Tohăneanu, *Cuvinte românești*, ed. cit., p. 27-28.

[3] Macrobius, *Saturnalia*, I, 1: „În viața asta a noastră, fiul meu Eustachius, natura ne-a pus la îndemână multe și felurite lucruri; însă cea mai puternică legătură, cu care ea ne-a înlănțuit, este dragostea față de vlăstarele noastre. Voința naturii a fost ca educarea și instruirea lor să ceară din parte-ne multă grijă; de aceea, dacă dorința noastră se îndeplinește întocmai, noi, ca părinți, nu putem avea altă bucurie, pe măsura acesteia – iară de nu, nici o amărăciune nu se poate asemui cu a noastră.” (Ambrosius Macrobius Theodosius, *Saturnalia*. Traducere, introducere și note de Gh. Tohăneanu, Editura Academiei, [1961], p. 37). Vezi, de asemenea, observații percutante asupra fragmentului în *Introducerea* la

Firesc, dimensiunea prospectivă a faptelor părintești, învederată mai sus, aduce după sine un supliciu pe măsură atunci când destinul mașter îl răpește pe urmaș. Vocativul, utilizat anaforic, *Icare,* propagă dincolo de spațiu și de timp suferința dedalică. Dar să privim și din alt unghi povestea. O utopie, un vis absolutamente utopic – fiindcă, așa precum ne îndrumă istoricii civilizațiilor, trebuie să devenim contemporani cu lumea pe care o descifrăm pentru a o înțelege cum se cuvine – așadar un vis utopic, zborul omului, a devenit un fapt comun al zilelor noastre. Căutător fervent întreaga viață a unei *clavis universalis*, Ioan Petru Culianu observă faptul că „ceea ce oglindește mitul nu este altceva decât jocul însuși al minții”[1]. Or, ideea nici nu este în fond nouă: filozoful materialist Francis Bacon ne oferise cu trei secole în urmă o interpretare „practică” a miturilor în *Despre înțelepciunea anticilor*.

Pe paliere multiple funcționează, vedem, jocurile minții. Precum ne lasă a întrezări exemplele înșirate, textul literar se deschide treptat către o perspectivă umanistă asupra vieții, înlesnindu-ne înțelegerea de profunzime a instanțelor existențiale: „Dacă termenul «umanitate» înseamnă ceva, el înseamnă că, în ciuda tuturor diferențelor şi opozițiilor care există între diferitele lui forme, acestea toate acționează, totuşi, pentru un scop comun”[2], observă Ernst Cassirer.

Bibliografie

Surse literare:
Blaga, Lucian, *Opera poetică*. Prefață de George Gană. Ediție îngrijită de George Gană și Dorli Blaga, Humanitas, 2012.

---

versiunea românească a lucrării, pe care o realizează în cultura noastră G. I. Tohăneanu.

[1] Ioan Petru Culianu, *Jocurile minții. Istoria ideilor, teoria culturii, epistemologie*, Ediție îngrijită de Sorin Antohi și Mona Antohi. Studiu introductiv de Sorin Antohi, Polirom, 2002, p. 33.

[2] Ernst Cassirer, *Eseu despre om. O introducere în istoria filozofiei umane.* Traducere de Constantin Coşman, Bucureşti, Humanitas, 1994, p. 307.

Budai-Deleanu, I., *Țiganiada*. Studiu introductiv de G. I. Tohăneanu. Ediție critică de Florea Fugariu, Timişoara, Editura Amarcord, 1999, v. 3918-3924.
Horatius, Quintus Flaccus, *Opera omnia.* Volumele 1, 2. Ediție critică. Ediție îngrijită, studiu introductiv, note şi indici: Mihai Nichita. Stabilirea textului şi selecția traducerilor: Traian Costa, Bucureşti, Editura Univers, 1980.
Macrobius, Ambrosius Theodosius, *Opera. Vol. 1. Saturnalia*, edidit Iacobus Willis, Leipzig, BSB B. G. Teubner, 1970.
Macrobius, Ambrosius Theodosius, *Saturnalia*. Traducere, introducere și note de Gh. Tohăneanu, București, Editura Academiei Române, [1961].
Ovidius, Publius Naso, *Metamorphoseon libri*, Paris, Librairie Hachette, 1958.
Ovidius, Publius Naso, *Metamorfozele*, în româneşte de Maria Valeria Petrescu, [București], Editura de Stat pentru Literatură și Artă, [1957].
Tibullus, Albius*, Albius Tibullus și autorii Corpusului tibulian*. Ediție îngrijită, text stabilit, cuvânt înainte, traducere în metru original și note de Vasile Sav, București, Editura Univers, 1988.
Vergilius, Publius Maro, *Eneida*. Prefață şi traducere din limba latină: G. I. Tohăneanu. Note şi comentarii, glosar: Ioan Leric, Timişoara, Editura Antib, 1994.

Bibliografie critică

Bloch, Raymond, Cousin, Jean, *Roma şi destinul ei. I-II.* Traducere şi note de Barbu şi Dan Sluşanschi, Bucureşti, Editura Meridiane, 1985.
Boriaud, Jean-Yves, *Histoire de Rome*. Editions Perrin, 2001.
Cassirer, Ernst, *Eseu despre om. O introducere în filozofia culturii umane*. Traducere de Constantin Coşman, Bucureşti, Humanitas, 1994.
Culianu, Ioan Petru, *Jocurile minții. Istoria ideilor, teoria culturii, epistemologie*. Ediție îngrijită de Sorin Antohi și Mona Antohi. Studiu introductiv de Sorin Antohi, Polirom, 2002.
Curtius, Ernst Robert, *Literatura europeană şi Evul Mediu latin*. În româneşte de Adolf Armbruster, cu o introducere de Alexandru Duțu, Bucureşti, Editura Univers, 1970.
Cyrulnik, Boris, Morin, Edgar, *Dialogue sur la nature humaine*, Éditions de l'Aube, 2000.
Fink, Eugen, *Le jeu comme symbole du monde*. Traduit par H. Hildenbrand et A. Lindenberg, Paris, Les Editions de Minuit, 1966.
Foucault, Michel, *Ordinea discursului*. Traducere de Ciprian Tudor, București, Eurosong & Book, 1998.
Habinek, Thomas N., *The Politics of Latin Literature. Writing, Identity, and Empire in Ancient Rome*, Princeton-New Jersey, Princeton University Press, 1998.
Huizinga, Johan, *Homo ludens. Încercare de determinare a elementului ludic al culturii*. Traducere din olandeză de H. R. Radian. Prefață și notă biobibliografică de Gabriel Liiceanu, București, Humanitas, 2012.

Könick, Thomas de, *Noua ignoranță și problema culturii*. Traducere de Mihaela și Ion Zgărdău, Timișoara, Editura Amarcord, 2001.
Lowrie, Michèle, *Writing, Performance, and Authority in Augustan Rome*, Oxford University Press, 2009.
Tohăneanu, G. I., *Cuvinte românești*, Timișoara, Editura Facla, 1986.
Tohăneanu, G. I., *„Viața lumii" cuvintelor. Vechi şi nou din latină*, Timişoara, Editura „Augusta", 1998.
Vianu, Tudor, *Studii de filozofia culturii.* Ediție îngrijită de Gelu Ionescu şi George Gană. Studiu introductiv de George Gană, Bucureşti, Editura Eminescu, 1982.

AGES AND BOOKS
(Abstract)

Key-words: *Latin literature, Romanian literature, meaning, intertextuality*

Using examples from the Latin and Romanian literatures in a process of configuring its world of meaning, my work outlines the way in which the game is seen as an attribute of the child while wisdom an emblem of the elder are in a constant fight, in an endless dynamic: they represent on the one hand, curiosity and restlessness and on the other prudence and tolerance. In order to identify its elements of originality an in-depth approach to the layers of text significance is thus proposed which also has in view the various manifestations of intertextuality.

ATANASIE M. MARIENESCU DESPRE IMPORTANȚA STUDIERII NUMELOR DE LOCALITĂȚI[1]

DORINA CHIȘ-TOIA
Universitatea „Eftimie Murgu”, Reşiţa

Cuvinte-cheie: *limbă, etimologie, origini, continuitate, studiu*

Apărută în 1886, la Caransebeș, publicația „Foaia diecesană” a reprezentat, în ciuda aparentei orientări religioase, o adevărată oază de cultură pentru locuitorii eparhiei Caransebeșului, oferind informații din cele mai variate domenii. Referitor la limba română, preocupările sunt multiple și variate, articolele apărute[2] abordând marile probleme din epocă: limba literară, ortografia fonetică, neologismele introduse abuziv în limbă și, nu în ultimul rând, problema limbii române ca limbă oficială în Banat.

Gherasim Sîrbu scrie articolul *Unele ingerențe stricăcioase limbei*[3] cu intenția mărturisită „ca de aci să poată oricare om cu pătrundere să deducă cum va fi influințată limba noastră de străinisme în acele părți unde este zilnică atingere cu alte neamuri şi pentru ca cei cărora le zace la inimă curățenia şi dezvoltarea ei, şi au dragoste de neam, să vină cu o zi înainte să lucreze întru

[1] Exprimate în scrisoarea de răspuns adresată autorilor „Topografiei Măidanului”, Sofronie Liuba și Aurelie Iana, scrisoare publicată în „Foaia diecesană” nr. 21/1895.

[2] Vezi capitolul „Însemnări despre limba română în «Foaia diecesană»” la Dorina Chiș-Toia, *Limba literară din Banat. Contribuții. Aspecte ale limbii literare în publicația „Foaia diecesană” (1886-1918*), Timișoara, Editura Mirton, 2006, p. 44-50.

[3] „Foaia diecesană” nr. 38, 39 şi 40/1891.

împedecarea şi înlăturarea răului”[4]. „Rău” nu este faptul că se doreşte îmbogățirea lexicului limbii, ci „schimonosirea înțelesului şi schilodirea formei”[5] cuvintelor de origine latină, germană sau maghiară. Merită reținută ideea enunțată de autor că învățătorilor şi preoților le revine rolul „luminării” enoriaşilor în legătură cu problemele referitoare la corectitudinea folosirii limbii române.

Învățătorii au fost de altfel permanent implicați în cercetarea unor aspecte ce țin de specificul oricărui popor, limba sa. În acest sens, ne referim la articolul apărut de-a lungul anului 1895, *Topografia satului Măidan*, aparținând învățătorului Sofronie Liuba şi preotului Aureliu Iana.

Un prim aspect pe care îl au în vedere cei doi este argumentarea scrierii: „am fost îndemnați de acest Prea Stimat Domn (At. M. Marienescu[6] - n. n.) a face şi o descriere a statului (!) nostru în carea să înşirăm toate numirile locale din otarul nostru, precum: numele văilor, apelor, ogaşelor, dealurilor etc. aşa şi a datelor şi legendelor istorice ce să mai susțin în comună, ca aşa din acestea să se poată dovedi vechimea şi originea satului nostru şi a numirilor acestora.”[7]

Descrierea hotarului, a satului Măidan şi a părților singulare este titlul părții a doua a studiului, unde sunt oferite informații despre ceea ce Al. Graur numea „toponimie minoră”[8], adică denumirile din interiorul unei localități.

Interesantă, dar mai ales valoroasă prin calitatea materialului prezentat este partea a treia, *Material limbistic sau cuvinte poporale din satul Maidan*, pentru care autorii oferă următoarea argumentare : „Sciind că un popor numai după limbă să poate cunoasce şi dejudeca

---

4 „Foaia diecesană” nr. 40/1891, p. 2.
5 *Ibidem*
6 S-a afirmat în domeniul folclorului, al lingvisticii și al istoriei. Membru al Academiei Române (corespondent 1877, titular 1881). Atanasie Marian Marienescu (1830–1915) a urmat studii de drept la Pesta trei ani, cel terminal făcându-l la Viena (1853–1856), iar doctoratul și l-a susținut la Pesta în 1861, fiind unul din primii bănățeni cu acest titlu. (Radu Ardelean, *Viziunea lui Atanasie Marian Marienescu asupra istoriei vechi a românilor*, în „Analele Banatului, S.N., Arheologie – Istorie”, XVIII, 2010, p. 7-28)
7 „Foaia diecesană” nr. 1/1895, p. 2.
8 *Nume de locuri*, Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1972, p. 5.

mai bine şi văzând că literatura noastră până astăzi foarte puţină atenţiune au dat părţii acesteia – uneia dintre cele mai de căpetenie la alte popoare culte -, tot la îndemnul M.O. Domn Dr. Atanasie Marienescu am cules acest material limbistic care constă din descrierea edificiilor şi a lucrurilor cu toate părţile şi numirile tehnice ale acestora, pre care românul nostru zilnic le folosesce şi care fără îndoială nu fără oarecare însămnătate istorică le-au putut susţinea în graiu atâta timp."[9]

Aşadar, ideea că *limba* conferă identitate unui popor este aceea care stă la baza studiului celor doi autori. Trebuie reţinută, totodată, *lupta* bănăţenilor pentru *păstrarea, susţinerea* limbii moştenite din moşi-strămoşi, aspect pe care-l avea în vedere şi At. M. Marienescu atunci când îi îndemna pe cei doi să purceadă la întocmirea studiului : „...recunoascem preţul naţional şi *limbistic* (s.n.) al operatului şi vedem cu bucurie nu numai un început frumos pentru culegerea numelor locale şi din părţile noastre, dar şi diliginţa şi priceperea ce aţi arătat-o la culegerea numelor şi cuvintelor de toată ziua ; şi pentru aceasta operatul D-Voastre poate servi de o mustră bună pentru alte colecţiuni din alte părţi, iar D-Voastre de esemple mândre pentru preoţii şi învăţătorii diliginţi şi deştepţi. Oradia Mare 15 Decemvrie 1894. Dr. At. M. Marienescu"[10].

Îndemnul face parte din scrisoarea de răspuns adresată de Atanasie M. Marienescu autorilor Liuba şi Iana, care-l rugaseră să stabilească etimologia numelor de dealuri, ape şi localităţi prezente în studiul „Topografia satului Măidan". Astfel, At. Marienescu aduce în discuţie câteva aspecte care se constituie într-un material inedit, interesant şi valoros pentru ideea de începuturi a etimologiei la noi în ţară. În apusul Europei, în Anglia, Franţa şi Germania, unde „inteliginţii şi învăţaţii au început încă cu un secul mai nainte, ca să culeagă numele locale şi să studieze înţelesul lor s-a constatat că numele de localităţi de pe teritoriul, pe care locuesce un popor, din multe puncte de vedere sunt de mare însămnătate pentru noi."

---

[9] „Foaia diecesană" nr. 22/1895, p. 5.
[10] *Ibidem*, nr. 21/1895, p. 4.

Sunt dezbătute, apoi, alte două idei prezente, de altfel, pe întreg parcursul secolului al XIX-lea, aceea a *continuității poporului român* pe aceste locuri şi a *luptei înaintaşilor pentru existența şi limba lor*: „Strămoşii noştri, din seculi în seculi, din generațiuni în generațiuni, aci s-au luptat, aci şi-au vărsat sângele pentru bunul, esistința şi limba lor, pentru aceste teritoare, ca locurile nascerii, vieții şi patriei lor." Ei sunt cei care ne-au lăsat moştenire tradiții istorice, mituri păgâne, legende creştine, poveşti despre propria existență.

Denumirile locale reprezintă o sursă de informații despre limbile care s-au vorbit pe teritoriul patriei noastre înainte de colonizarea romană; trebuie să avem însă în vedere şi faptul că există denumiri din „limba de azi". Lor li se adaugă cele date de popoarele migratoare care au trecut peste teritoriul Daciei, deşi acestea nu s-au împământenit, ci au căutat zone de şes; prin urmare, numele din țara noastră aparțin popoarelor anterioare colonizării Daciei.

At. Marienescu face referire la felul în care s-a implicat, personal, în culegerea toponimelor, subliniind interesul manifestat, în acest sens, de „Societatea geografică" și de însuşi regele României, care le-au atribuit premii celor merituoşi. Sunt amintite lucrările: „Dicționariu topografic şi statistic", publicat în 1872 de către Dimitrie Frunzescu, la Bucureşti, şi 20 de dicționare cu nume de localități din 20 de județe din România. Rolul de a „scruta" şi explica materialul cules le revine „literaților şi învățaților".

În continuare sunt prezentate opinii ale unor învățați despre denumirile locale din țara noastră. Trauquott Tamm, de exemplu, în lucrarea *Über den Ursprung der Rumänen*, face o paralelă între afirmațiile scriitorilor străini şi ale celor români referitoare la originea noastră ca popor: cei dintâi sunt de părere că românii au venit pe acest teritoriu în secolele al XI-lea şi al XII-lea, în vreme ce ai noştri susțin continuitatea pe aceste meleaguri încă de la colonizare. Concluzia lui T. Tamm este că un răspuns corect se poate da abia după ce specialiştii vor fi cercetat materialul cules. Referitor la slavi, acesta recunoaşte că s-au aşezat în zona de şes, în sudul Dunării; românii, fiind în zona de deal, este exclusă varianta existenței denumirilor slave în toponimia românească.

Samuel Borovszky consideră denumirile din Ardeal şi Ungaria ca fiind de origine slavă, germană (provenite de la slavi, goți şi nemți), iar despre „valahi” afirmă că sunt „venituri” din secolele al XII-lea şi al XIII-lea.

Wilhelm Obermüller ajunge la concluzia că originea cuvintelor trebuie căutată în limba celților, preluată de slavi şi de germani. Şi At. Marienescu împărtăşeşte această idee, de aceea va publica, în paginile „Foii diecesane”, un *Studiu despre Celți şi numele de localități*.

Este amintit și B. P. Hasdeu, care în *Cuvente den bătrâni*, în *Istoria critică a românilor* şi în *Magnum Etimologicum* este de părere că denumirile româneşti de localități sunt de origine slavă. At. Marienescu îşi propune să arate legătura valahilor din Dacia cu celții şi cu limba lor, „ca în acest mod să se uşureze priceperea şi judecata asupra numelor esplicate”.

Am considerat importantă aducerea în actualitate a conținutului acestei scrisori pentru opiniile exprimate de omul de cultură Atanasie M. Marienescu în legătură cu însemnătatea pe care o are toponimia în contextul istoriei, al limbii și al culturii unui popor, în speță a celui român.

În altă ordine de idei, conținutul scrisorii reprezintă o parte a preocupărilor învățaților bănățeni pentru studierea diverselor compartimente ale limbii române, în cazul de față a toponimiei și etimologiei. Este însă în egală măsură valoroasă prezentarea în paralel realizată de Marienescu a părerilor exprimate de specialiști de-a lungul timpului în legătură cu latinitatea limbii, romanitatea și continuitatea românilor pe aceste meleaguri într-o perioadă în care afirmațiile defăimătoare la adresa poporului român și a limbii române nu conteneau să apară.

În sfârșit, scrisoarea scoate în evidență patriotismul autorului ei, capacitatea de analiză a acestuia, precum și intenția publicării unor studii ce vor avea menirea de a arăta legătura vlahilor din Dacia cu celții și cu limba lor.

Bibliografie

Ardelean, Radu, *Viziunea lui Atanasie Marian Marienescu asupra istoriei vechi a românilor*, în „Analele Banatului, S.N., Arheologie – Istorie”, XVIII, 2010.
Chiş-Toia, Dorina, *Limba literară în presa din Banat. Contribuţii,* Timişoara, Editura Mirton, 2006.
„Foaia diecesană” din 1895.
Graur, Alexandru, *Nume de locuri*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1972.

ATANASIE M. MARIENESCU SUR L'IMPORTANCE DE L'ETUDE DES NOMS DES LOCALITES
(Résumé)

Mots-clés : *langue, étymologie, origines, continuité, étude*.

Dans cet article nous nous proposons de mettre en évidence quelques-unes des idées formulées par Atanasie M. Marienescu dans la lettre-réponse adressée aux auteurs de l'ouvrage „Topographie de Măidan”, une série d'articles parus tout au long de l'année 1895 qui insistent sur la topographie du village de Măidan.

ATANASIE MARIENESCU ON THE IMPORTANCE OF THE STUDY OF NAMES OF TOWNS
(Abstract)

Key-words: *language, etymology, origins, continuity, study*.

In this article we propose to highlight some of the ideas put forward by Atanasie Marienescu in the response letter addressed to the authors of the paper "Topography Maidan", a series of articles during 1895 year, that emphasize the topography of the village of Maidan.

SEMANTISM GENERIC – SEMANTISM INTERSTIȚIAL ÎN *ENEIDA* LUI PUBLIUS VERGILIUS MARO. *CÂNTUL IV*

SIMONA CONSTANTINOVICI
Universitatea de Vest din Timişoara

Cuvinte-cheie: *epopee, semantism, stil, cuvinte, iubire*

Preambul

Discutând despre *Cântul IV*, al iubirii complicate, răvăşitoare şi, într-un anumit fel, actuale, dintre Dido(na), regina cartagineză, şi Enea, prințul troienilor, vom surprinde câteva aspecte dominante ale textului vergilian, manifestate mai cu seamă la nivel stilistic şi semantic. Avem certitudinea că unele dintre acestea furnizează cititorului modern date relevante despre întregul curs al *Eneidei*, despre modalitatea în care traducătorul a selectat cuvintele, structurile sintactice, topica, figurile de stil, astfel încât să nu deformeze flagrant semantismele inițiale ale textului epopeic vergilian.

Cântul IV este cel mai scurt dintre cele 12 cânturi ale *Eneidei*, cuprinde „doar” 705 versuri. Iată ce spune, în prefață, despre această parte a cărții, însuşi traducătorul, profesorul G.I. Tohăneanu: „Cartea a IV-a, poate cea mai apropiată de spiritul şi de sensibilitatea modernă, cuprinde tragicul roman de dragoste dintre Enea şi regina Dido, un fel de conflict „cornelian” (avant la lettre) între „pasiune” (Dido) şi „datorie” (Enea). Neliniştiți de tărăgănările eroului, care se rupe greu din mrejele iubirii, zeii favorabili troienilor grăbesc împlinirea destinului. În ciuda vrerii sale (*Italiam non sponte*

sequor), Enea se urnește. Dido îl blestemă, apoi, prevestind ivirea teribilă a „urmașului" său Hannibal, se sinucide."[1]

Câteva însemne culturale

Pentru cititorul comod al secolului în care trăim, nu este o misiune facilă parcurgerea integrală a *Eneidei* lui Vergilius. De obicei, pun piedică înțelegerii corecte și limpezi a textului numele proprii, foarte multe la număr, venite din zone diferite de semantism, de la numele unor zeități la coordonate geografice (toponime, oronime, hidronime etc.), de la numele unor conducători de stat la oameni importanți, deveniți repere ale unor vremuri mitologizate. Conectați, azi, la cu totul alte realități, vom întâmpina dificultăți în decriptarea adecvată a textului. Apoi, nu pot fi trecute cu vederea nici arhaismele lexicale, semantice, fonetice, vastul angrenaj de tălmăciri pertinente care fac din *Eneida*, în variantă românească, o adevărată capodoperă.

Aglomerarea însemnelor culturale, pe fiecare pagină a textului, denotă o capacitate ieșită din comun a autorului, dar și a traducătorului, ulterior, de a recrea lumi prin forța cuvintelor. Toate aceste aspecte stilistice concură la crearea unei rețele de densitate textuală, de, adesea, ininteligibilitate parțială sau totală. Doar cu creionul în mână și cu mintea atentă la detaliile textului, se ajunge la conștientizarea mesajului, de la un capăt la altul, integral.

Inventarierea numelor ne trasează o lume imemorială, mitică, de poveste, cu repere existențiale și de gândire totalmente diferite de cele actuale. Se poate observa că numele divinităților ies învingătoare din aceste liste de nume notate doar prin apel la cântul vizat. Prin extrapolare, ele traversează, însă, textul în lung și-n lat, în fiece cântare, asemenea corăbiilor troiene, în războaie sau pe timp de pace.

---

[1] Publius Vergilius Maro, *Eneida*, Prefață și traducere din limba latină: G.I. Tohăneanu, Note, comentarii, glosar: Ioan Leric, Timișoara, Editura ANTIB, 1994, p. 21-22.

Nume de zeități: *Zeus, Iunona, Mercur, Aurora, Venera, Ceres, Febus, Lieus, Iupiter sau Hamon, Venus sau Citerea, Apolo, Atlas, Bahus, Amor, Iris, Oreste, Clitemnestra, Agámemnon, Hecate* etc.

Nume de ținuturi reale sau ipotetice: *Libia, Tir, Africa, Cartagina, Erebul „Infernul”, Creta, Frigia, Roma, Troia, Licia, (insula) Delos, Ausonia, Hircania, Aulis, Teba* etc.

Nume de conducători şi copiii acestora: *Siheus*, soțul *Didonei* sau Elisei, *Ascaniu*, fiul, *Garamántis*, fiica lui *Garamas* (rege al unor triburi africane) etc.

Nume de popoare: *Agatîrşi, Barcei, Cretanii, Driopi, Getuli, Masili, Numizi, Puni, Troieni* etc.

Nume de fluvii: *Xantus*.

O seamă de curiozități, pentru amatorii de inedit, pot fi aflate din notele şi comentariile lui Ioan Leric. Fiecare nume poartă, în sine, cum bine se ştie, o lume *in nuce*. Fiecare nume activează o poveste prin contextualizare şi, tot astfel, într-un şir inepuizabil de aluzii culturale şi istorice care vor culmina cu textele literaturii moderne, recunoscută ca fiind o fină şi complexă recuperatoare, pe arii largi, a textelor antice.

Epopeea vergiliană şi stilul emfatic

Epopeea vergiliană are, precum *Odiseea* şi *Iliada* lui Homer, o structură complexă, barocă, dacă ne referim la abundența detaliilor, la modalitatea de etalare a indicilor tematici şi stilistici. Emfaza stilistică, cu tot ce comportă ea, devine prima marcă a acestui text arborescent. Cum bine se ştie, stilul emfatic sau retoric a fost cultivat încă din antichitate. El se opune stilului simplu, natural, neartificializat (cu tot felul de figuri de stil), nebombastic. E considerat unul puternic intelectualizat, aşadar incontestabil la nivelul coerenței şi al coeziunii textuale. Câteva fenomene sintactice, semantice şi stilistice apar frecvent în stilul emfatic. E vorba de *elipsă, structuri incidente, dislocare, scindare, izolare, intercalare, imbricare*[2], *repetiție,*

[2] Vezi *Imbricarea*, în ***, *Gramatica limbii române*, II, *Enunțul*, Bucureşti, Editura Academiei, 2005, p. 772-778.

contururi intonaționale afective, echivoc etc. Intercalarea susține şi calibrează, nu de puține ori, fraza poetică vergiliană: „Ce gemete scoteai, cînd din cetate,/ De sus, priveai cum clocoteşte țărmul/ Întreg şi cum, pînă departe, Marea/ Cutremură-se de atîta strigăt/ Sub ochii tăi? Nemilostive Ámor,”[3] În exemplul dat, avem intercalare multiplă de elemente sintactice circumstanțiale de loc (*de sus, pînă departe, sub ochii tăi*). Pe de altă parte, „Imbricarea are, adesea, ca efect „subiectivizarea” enunțului, atât prin deplasarea frontală a unui subiect *personal*, cât şi prin introducerea unor componente care permit exprimarea atitudinii, a opiniei, a intenției vorbitorului.”[4] Versurile următoare certifică acest fapt: „Nici mîna ce cîndva ți-am fost întins-o,/ Nici dragostea ce ne-a unit, nici gîndul/ Că Dido va pieri de-o moarte crudă,/ Nimic nu te înlănțuie aice?”[5] În exemplul dat, imbricarea este multiplă, urmând firul unei enumerări nominale (*nici mîna, nici dragostea, nici gîndul*) şi poate fi reperată la mai multe componente ale structurii sintactice vizate, cu focalizare pe persoana a II-a.

Apare adesea, în textul epopeic, efectul unei aparente discontinuități sintactice şi semantice, răsfrânte asupra inteligibilității construcției. Apar ambiguități minimale sau se creează zone de echivoc semantic. Efectul stilistic al izolării sintactice constă în evidențierea semantică a componentului izolat, reliefarea sa expresivă sau persuasivă, contribuind la transformarea unei devieri a uzului sintactic într-o figură de construcție sintactică sau ideatică. În versurile: „Năluca tulbure a lui Anhise,/ Al meu părinte, -n vis mi se arată,/ *Dojenitoare*, şi mă înspăimîntă.” elementul izolat este *dojenitoare*, determinantul adjectival al nominalului *năluca*.

Enumerarea e şi ea un indice al emfazei, într-un circuit deschis de semantisme interstițiale. Un exemplu ar fi: „Zvîrlite fie, rugului deasupra,/ Și *straiele* mişelului, rămase,/ Și *armele*-atîrnate în iatacu-mi,/ Și *patul* însuşi al nuntirii noastre.”[6], unde substantivele comune

---

[3] Publius Vergilius Maro, *Eneida,* p. 197.
[4] ***, *Gramatica limbii române*, p. 778.
[5] Publius Vergilius Maro, *Eneida,* p. 191.
[6] *Ibidem*, p. 201.

straiele, armele, patul se constituie în şir enumerativ, de tip nominal, introdus prin *şi* cu valoare modală de accentuare, de exacerbare a semantismului. Numim *semantism interstițial* acea zonă de înțelegere subsidiară, suplimentară, a unui vers sau a unui grupaj de versuri care, la o primă abordare, nu-i oferă cititorului suficiente piste interpretative. *Semantismul generic* este cel detectat în toate receptările, cu indiferent ce instrumente de analiză s-a operat şi se va opera. Totul concură, când vorbim de semantism generic, la obținerea unui deznodământ interpretativ tranşant, fără ambiguități, închis.

De obicei, aceste fenomene lingvistice, proprii stilului emfatic, puternic teatralizat, abătându-se de la norme, de la cea literară, în primul rând, pot fi catalogate drept accidente. Uneori, cum e şi cazul literaturii antice, în speță al *Eneidei* vergiliene, ele se instituie în adevărate mărci stilistice şi atunci vorbim de o constanță în utilizarea lor. Toate țin de discursul oral, prin excelență, deşi, adesea, le aflăm şi-n textul scris, beletristic sau de altă natură. Frecvent, în discursul oral, pentru a capta atenția auditoriului, cel care vorbeşte optează pentru o expunere emfatică, în care fiecare element contribuie, din punct de vedere stilistic, la atingerea scopului comunicării. Stilul emfatic apare, de asemenea, şi-n limbajul politicienilor, al avocaților (al celor care pledează pentru o cauză bine precizată), al jurnaliştilor, al scriitorilor şi al oamenilor de ştiință, deopotrivă. Iată că el defineşte, în mare măsură, şi discursul epopeelor, de la cele antice până la cele (post)moderne. Pentru acestea din urmă, în peisajul literaturii române, exemplul unic ar fi *Levantul*, epopeea cărtăresciană, în care se parodiază, cu mult umor, autorii români şi textele lor.

Emfaza este îngroşarea unor note, părți ale discursului, intruziunea unor termeni care se îndepărtează de limba comună, neologisme şi barbarisme, dar şi repetiția unor părți, accentuarea lor, înseamnă şi volute intonaționale, detaşări de context, reluări şi exagerări. Stilul emfatic este, prin urmare, aluvionar, discret sau accentuat infatuat, expansiv şi presupune un pathos al zicerii. Nu se mulțumeşte cu spații mici de manifestare, are nevoie de câmpuri întregi de manevră. Epopeea i le cedează cu asupra de măsură.

Sunt permise, în stilul emfatic, digresiunile erudite utile, răzlețirile puțin comune ale frazei poetice, cu reveniri la ceea ce a fost deja

spus, cu intercalări multiple (cum am văzut mai sus). Extrem de interesant, în acest sens, articolul *Digresiune* din cartea profesorului G.I. Tohăneanu, *Dicționar de imagini pierdute*[7]. Digresiunile devin caracteristici fățișe ale romanului de mari dimensiuni, practicat, în literatura română, de Cezar Petrescu, George Călinescu, Mihail Sadoveanu, Mircea Cărtărescu etc. Digresiune sau schimbare de planuri narative, construcții narative paralele, textualitate imbricată etc. Într-un anumit sens, este şi o caracteristică a literaturii diaristice. Jurnalele conjugă digresiunea cu linearitatea exprimării, cu notația frustă, neacompaniată de indici ai expresivității.

Intră în stilul emfatic, cum spuneam, uneori, şi abaterea de la norma sau cursivitatea literară. Intruziunile lexicale şi morfo-sintactice, care se subordonează registrului regional, popular sau arhaic, deconstruiesc permanent, în *Eneida*, unicul sens, înscriu textul pe orbita unui literar atipic, regresiv în apetența sa pronunțată pentru cultural şi psiho-social. Emfaticul e intelectual, prin excelență, dar asta nu-l scuteşte de pierderea, involuntară, bineînțeles, a coerenței şi a coeziunii discursului, a structurii sale, mai cu seamă atunci când semantismul privilegiat este unul negativ. Ne referim la registrul semantic impus de vocabula *nebunie*, cu toate deschiderile pe care le suferă aceasta, la nivel semantic, în cadrul cântului vizat în analiza de față.

Vorbirea convulsionară

Formele verbale inversate recuperează, şi azi, în limba română, un nivel lexical şi stilistic străvechi. Semn al unei anumite prețiozități în rostire, dar şi-n scris, acestea devin, prin repetare, extrem de expresive. În Cântul IV al *Eneidei*, formele verbale inversate pot fi reperate atunci când Didona i se adresează în ritm alert, furibund, nebunesc, lui Enea: „Mişelule; pe-o aspră stîncărie/ Din Caucaz *ivitu-te-ai* pe lume/ Și țîță *supt-ai* de la o tigroaică/ (…)/ Destul cu amăgirea! Ce jignire/ Mai crudă să aştept? *Scîncit-a* oare?/

[7] G.I. Tohăneanu, *Dicționar de imagini pierdute*, Timişoara, Editura „Amarcord”, 1995, p. 129-133.

La plînsul meu? *Plecatu-şi-a* el ochii?/ De jale doborît, *vărsat-a* lacrimi?/ *Milostivitu-s-a* de-a lui iubită?”[8]

Nebunia conduce la declanşarea unui delir verbal, la o aşa-zisă vorbire convulsionară, cu reperele normalității pierdute sau doar estompate temporar. Acest tip de *vorbire convulsionară*, cu o concentrare mare de verbe cu semantisme concatenate în interiorul unei dimensiuni textuale reduse, trădează gradul de răvăşire sufletească în care se află protagonista şi brăzdează textul de la un capăt la altul, putând fi considerată o amprentă stilistică a *Eneidei* din *Cântul IV*.

Personajul feminin se izolează în propria-i lume, iar finalul devine, astfel, de la un punct, previzibil. În fond, Didona prefigurează, prin manifestările ei exterioare şi prin previzibilele convulsii interioare, prin tragicul deznodământ, o axă a culturii universale care nu poate fi ignorată. Experiența polimorfă a nebuniei în lumea occidentală variază în funcție de epocă şi cunoaşte, de timpuriu, forme stranii de exprimare. „Va exista, în fine, toată literatura consacrată nebuniei: scenele de demență din teatrul elisabetan şi din teatrul francez preclasic fac parte din arhitectura dramatică, precum visele şi, puțin mai tîrziu, scenele de mărturisire: ele conduc drama de la iluzie la adevăr, de la soluția greşită la adevăratul deznodămînt.”[9] Nebunia traversează cursul istoriei şi atinge adesea mințile luminate, de la regi şi regine la scriitori şi pictori celebri, de la oameni politici la muzicieni sau psihiatri, într-o continuă, neobosită, ironie a destinului. Dido(na) e doar una din piesele acestei drame scrise şi rescrise neîncetat.

În alt pasaj, Dido foloseşte, când i se adresează Annei, „jălalnice cuvinte”[10], dar şi Enea pare prins în neantul, în avalanşa cuvintelor atunci când vrea să rupă, într-un mod paşnic, legătura de iubire cu regina. El ezită îndelung în a-şi găsi potrivitele cuvinte, în stare a nu-l răni pe celălalt: „Să facă – ce? Cu ce cuvinte blînde/ Să cúteze acum pe regină/ A-ndupleca-o-n oarba ei mînie?/ Iar vorbei, ce-

---

[8] Publius Vergilius Maro, *Eneida,* p. 194.
[9] Michel Foucault, *Boala mentală şi psihologia*, Timişoara, Editura Amarcord, 2000, p. 75.
[10] *Ibidem*, p. 198.

nceput să-i izvodească?/ Și cînd încoace, cînd încolo gîndul/ Cel sprinten şi-l împarte, îl goneşte/ La dreapta şi la stînga, răsucindu-l,/ Mai peste tot, doar va găsi ieşire."[11]

Buiac şi *bacantă*

Lexicul *Eneidei* este stratificat. Vom întâlni toate categoriile, de la regionalisme şi cuvinte arhaice şi populare la împrumuturi (mai vechi ori mai noi) sau formații lexicale inventate de traducător pentru a armoniza perfect secvențele, tablourile, replicile personajelor. Din seria regionalismelor, amintim ocurența lui *buiac*, utilizat ca descriptor al nominalului *căprioară*. Transcriem, din dicționare[12], funcționalitatea lui semantică în româna actuală: **BUIÁC, -Ă**, *buieci*, -*ce*, adj. (Reg.) **1.** Care trăieşte bine, răsfățat. **2.** Zburdalnic, nebunatic; nechibzuit. Din sl. *bujakŭ*.

Acest determinant adjectival apare în structura unei comparații. Eroina Dido este comparată cu o căprioară şi mult asemănătoare, în zbaterea ei, cu toate ființele atinse, la un moment dat, într-un fel sau altul, de aripa lui Cupidon: „Se mistuie nefericita Dido/ Cutreierînd – *nebună* – urbea toată,/ Întocmai *ca o biată căprioară*/ *Buiacă*; prin pădurile cretane/ Din depărtare azvîrlind săgeata,/ O a lovit păstorul, urmărind-o."[13] E starea generică, a femeii care iubeşte şi simte că nu este, în egală măsură, iubită. *Nefericită, nebună, buiacă* sunt cuvinte consangvine, care trimit la acelaşi semantism generic şi care, de-a lungul cântării la care ne referim, vor fi dublate de altele, sinonime poetice situate în sfera conținuturilor psihanalizabile. O tragedie se iscă din această raportare la celălalt, la sine şi la realitatea înconjurătoare cu, de fiecare dată, alt conținut şi alte personaje.

Nebunia Didonei, perceptibilă încă de la începutul cântului, se traduce la nivel minimal, în fiecare vers, adică, prin utilizarea unor anumite cuvinte, frazeologisme, structuri sintactice puțin confortabile

---

[11] *Ibidem*, p. 190.

[12] ***, *Dicționarul explicativ al limbii române*, Ediția a II-a, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 1996, p. 117.

[13] Publius Vergilius Maro, *Eneida,* p. 179.

pentru cititorul modern, obişnuit a zăbovi superficial asupra textelor. La aflarea veştii că Enea va pleca, Dido se dezlănţuie în tonalităţi puternice, de suflet sfâşiat: „În suflet pustiită, e cuprinsă/ De furie Didona. Prin cetatea/ Întreagă se dezlănţuie, *nebună*/ *Ca o bacantă* care, aţîţată,/ Cînd se urnesc a' zeului însemne/ Preasfinte,-aude strigătul lui Bahus/ Stîrnit tot la trei ani, la sărbătoarea/ În cinstea lui, în miez de noapte,”[14] Observăm că *nebună* revine, însoţit fiind, de fiecare dată, de o altă comparaţie sau lăsat, în unele cazuri, să funcţioneze independent, în vocativ (”Şi iar atîrnă toată – vai, *nebuna*! –/ De buza celui care povesteşte.”[15]).

Din seria împrumuturilor din franceză, a cuvintelor cu trimitere culturală, „mitice”, exotice, din perspectiva cititorului actual, îl vom aminti pe *bacantă*. Configuraţia lui lexicală, conform dicţionarelor, este: **BACÁNTĂ**, *bacante*, sf. (La romani) Preoteasă a zeului Bachus; menadă. * Fiecare dintre însoţitoarele zeului Bachus. * Fig. Femeie destrăbălată. Din fr. *bacchante*. Cuvântul *bacante* revine atunci când se face aluzie la „nebunul Pénteu”: „Aşa nebunul Pénteu vede ceata/ *Bacantelor* şi-n nebunia-i crede/ Doi sori pe cer că sînt; şi două Tebe/ Că i se arată. (…)”[16]

Femininul e, aşadar, predominant. Suita fără număr de zeităţi, regine, muze, nimfe, bacante etc. clădeşte, în textul vergilian, o atmosferă de basm, de ieşire din lumea realului. Didona, regina cartagineză, cucereşte, în *Cântul IV*, toate spaţiile semantice posibile, generice sau interstiţiale. Vergilius i-a dat forţă, a umanizat zeităţile[17] pentru a o proteja şi, într-un fel, glorifica, pentru a demonstra că învingător este cel care crede până la capăt, necondiţionat, în iubirea sa. Enea e, în această parte a *Eneidei*, la o privire comparativă, o figură ştearsă, funcţionează asemenea unei marionete, rolul său este acela de a propulsa personajul feminin în prima linie a textului, în linia de „sacrificiu”. Enea o transformă în victimă pe Dido.

---

[14] *Ibidem*, p. 191.
[15] *Ibidem*, p. 179.
[16] *Ibidem*, p. 200.
[17] Vezi Nicole Loraux, *Oameni, zei: aceleaşi mize*, în *Enciclopedia religiilor*, traducere de Nicolae Constantinescu, Bucureşti, Pro-Editura, 2005, p. 236-239.

Talentul de traducător al profesorului Tohăneanu se simte pregnant mai cu seamă în pasajele descriptive, în acele puncte ale epopeei în care nu trebuie să țeasă cât mai fidel povestea, în care detaşarea artistică e cu totul permisă. Pasajele descriptive îi permit evadări într-o mistică a cuvântului scris. Memorabil e pasajul vânătorii, cu intrarea personajelor în peşteră, cu „haita cînilor *aulmătoare*", cu „semețul bidiviu" care „Îşi *mursecă* zăbala înspumată."[18] Remarcăm prezența a două cuvinte vechi, unul format, probabil, de profesorul Tohăneanu, *aulmător* „care face zarvă" şi verbul popular *murseca* (lat. *morsicare*), cu sensul „a muşca rupând, sfâşiind". Vom transcrie un pasaj poetic, cu iz sadovenian, extrem de dens din punct de vedere semantic: „Venise noaptea. Pe întreg pămîntul,/ Cu trupuri istovite, firea toată/ Se înfrupta de-a somnului dulceață./ Și codrii, şi-nspumatele talazuri/ Se mulcomiseră acum, la ceasul/ Cînd stelele erau la miez de cale/ În lunecuşul lor, cînd amuțeşte/ Ogorul tot, şi împistrite paseri,/ Și turme, şi făpturile din lacuri/ Cu apă străvezie pîn' departe,/ Și cele de prin asprele hățişuri:/ Astîmpărate-n somn, sub pacea nopții,/ Uitau de griji, cu inime uşoare…"[19] Prin contrast, după punctele de suspensie, urmează o adâncire într-un negativism propriu trăirilor la limită: „…Nu însă şi nefericita Dido:/ Nicicînd ființa ei încrîncenată/ Nu se destramă-n somn; în ochi, pe sînu-i/ Nicicînd alinul nopții nu s-aşază./ Neliniştea-i sporeşte şi iubirea/ Din nou i se trezeşte şi-o cotroape,/ Și-o zguduie furtunile mîniei."[20] De fapt, întreg cântul e construit antinomic, cu exacerbarea stării interioare a Didonei. Personajul feminin central e situat sub semnul negației absolute, sub semnul inacceptabilului, al lui *nu*, culminând, în final, cu actul suicidar. Toate versurile acestei cântări anticipează momentul final, suicidul. E o aşezare a lor într-un crescendo semantic. De o parte, Enea, impulsionat de troienii năvalnici, cu marea care-l atrage magnetic, de cealaltă, Dido, cartagineza, sfâşiată de sentimente puternice,

---

[18] Publius Vergilius Maro, *Eneida*, p. 182.
[19] *Ibidem*, p. 203.
[20] *Ibidem*, p. 203.

neostoite, consumându-se iremediabil şi cerând ajutorul (nu întotdeauna direct) zeităților.

A mistuí – a amistuí

Gestul ei ultim e demn de cruzimea harachiri-ului asiatic. După ce-i va fi cerut surorii Anna să se pregătească de-un posibil sacrificiu şi după ce va fi aranjat altarul, după tipic, ea îşi străpunge violent pieptul cu sabia lui Enea, iar sângele se scurge din trupu-i până la moartea grea, pricinuind o „durere atât de lungă".[21] Tabloul final, în care Iunona, protectoarea căsniciei, se înduplecă să-i uşureze moartea Didonei prin trimiterea lui Iris, este construit, țesut, cu finețuri stilistice. Ultimul vers: „Și viața se amistuie în vânturi…"[22] pecetluieşte, într-o, parcă, linişte evanescentă, însemnele dramei. Particula *a*-, din structura verbului *amistuí*, prin comparație cu verbul congener, *mistuí*, estompează din notele semantismului inițial şi prelungeşte acea stare de lipsă a contururilor, de disipare a ființei, de pierdere a suflului vital. *A mistuí – a amistuí* este un dublet verbal parțial sinonimic, din care al doilea termen e construit cu prefixul de intensitate (intensiv), contextual chiar cu valoare superlativă, *a*-. Acelaşi comportament are, în română, *a asimți*[23] „a simți intens" față de *simți* sau, la nivel nominal, *aflux* față de *flux*.

În fapt, moartea Didonei trebuie privită tot ca o jertfă adusă zeului iubirii, asemănătoare cu jertfele mioarelor, de la începutul cântului, închinate pe altarele zeilor. Și, dacă vom căuta mai departe tâlcuri pertinente, putem spune că e vorba de o simetrie în construcția textului. *Sânge* devine conectorul, simbolul sacrificiului: „Sau pe ale zeilor altare,/ De sînge îngrăşate, se preîmblă,/ Cu jertfe rostul zilei începîndu-l."[24] şi „Aşa vorbind, pe treptele înalte/ Se şi suise; muribunda soră/ O-mbrățişa şi o ținea la pieptu-i/ Gemînd şi

---

[21] *Ibidem*, p. 212.
[22] *Ibidem*, p. 212.
[23] Vezi ***, *Enciclopedia limbii române*, coordonator Marius Sala, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 2001, p. 282-283.
[24] Publius Vergilius Maro, *Eneida,* p. 178.

străduindu-se, cu haina/ Șuvoiul negru-al sîngelui să-l curme."[25] Tot la început, în al patrulea vers al cântării, prezența verbului *mistui*: „(…) patima ascunsă/ O *mistuie*. (…)"[26] Definitoriu acest verb pentru întregul cânt, apare cu obstinație şi cu variații la nivelul diatezei. „(…) *se mistuie* Didona/ De-al dragostei pojar, iar nebunia/ S-a strecurat în trupu-i pîn' la oase."[27] sau, în rezonanță cu versul final al cântului: „Aşa zicînd, vorbirea zeu-şi curmă (Mercur – n.n.)/ Și ochi de muritor nu-l mai cuprinde,/ Căci *mistuitu-s-a* în depărtare,/ În aburelile de vînt subțire."[28]

O caracteristică a epopeelor este întrețeserea discursului ființelor umane cu discursul zeilor, contaminarea lor la nivel stilistic. Aproape că nu se mai simte diferența. Cuvântul zeităților este impregnat cu însemnele umanului, iar personajele principale, în jurul cărora şi prin care se construieşte textul, Dido, Enea, Anna, preiau emfaza discursului divin. Acțiunile lor sunt ghidate, subordonate, influențate de vocea instanțială a zeităților. Între viață şi moarte, orice pas, orice pasiune devine fir de sens şi tensiune în mâna poruncii divine.

Pentru elucidarea sensurilor, considerăm că notele, comentariile şi glosarul profesorului Leric sunt foarte utile. Acestea jalonează calea unei pertinente raportări la (sub)înțelesurile textului, a unei receptări adecvate, în stare a depăşi cu succes treptele endecasilabului iambic, reperabile, cum bine spune profesorul Tohăneanu, de la Dante şi Shakespeare încoace, în „versul tradițional al epicii înalte şi al dramei"[29].

Cei care au asistat, de-a lungul anilor, la cursurile magistrale ale profesorului cunosc o sumedenie de structuri şi forme lexicale marca Tohăneanu. Multe, probabil, rod al unor căutări asidue, prin pagini de literatură română şi străină, recognoscibile, întru delectare filologică, în chiar textul tradus al *Eneidei*.

---

[25] *Ibidem*, p. 211.
[26] *Ibidem*, p. 175.
[27] *Ibidem*, p. 180.
[28] *Ibidem*, p. 189.
[29] *Ibidem*, p. 29.

Bibliografie

Izvoare

Vergilius Maro, Publius, *Eneida*, Prefață şi traducere din limba latină: G.I. Tohăneanu, Note, comentarii, glosar: Ioan Leric, Timişoara, Editura ANTIB, 1994.

Cărți şi studii de specialitate

***, *Dicționarul explicativ al limbii române*, Ediția a II-a, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 1996.

***, *Enciclopedia limbii române*, coordonator Marius Sala, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 2001.

***, *Enciclopedia religiilor*, traducere de Nicolae Constantinescu, Bucureşti, Pro-Editura, 2005.

Foucault, Michel, *Boala mentală şi psihologia*, Timişoara, Editura Amarcord, 2000.

***, *Gramatica limbii române*, I, *Cuvântul*, Bucureşti, Editura Academiei, 2005.

***, *Gramatica limbii române*, II, *Enunțul*, Bucureşti, Editura Academiei, 2005.

Tohăneanu, G.I., *Dicționar de imagini pierdute*, Timişoara, Editura „Amarcord”, 1995.

GENERIC SEMANTICS - INTERSTITIAL SEMANTICS IN PUBLIUS VERGILIUS MARO'S *AENEID. CANTO IV*
(Abstract)

Key-words: *epic, semantics, style, words, love*

Our study tried to capture the myriad cultural references present in *Canto IV* of Vergilius epic. We have showed how numerous lexical layers intertwine, how generic semantics is permanently matched by an interstitial semantics. Additionally, we have also pursued, by studying the emphatic style and the convulsionary speech, the love relationship between Aeneas and Didona.

METAFORA ÎN PSALMUL 79 (80)

EUGEN DORCESCU
Uniunea Scriitorilor din România. Filiala Timişoara

Cuvinte-cheie: *Biblia*, *Vechiul Testament*, *Psalm*, *Păstor*, *Vie*, *Metaforă*.

Cu destulă vreme în urmă, am dedicat, cum, de altfel, se cunoaşte (ori se cunoştea) în mediile academice, multă energie şi pasiune cercetării metaforei. Rezultatul (dincolo de încheierea încheierilor: „havel havalim", „vanitas vanitatum" „todo es vanidad y dar caza al viento"): o teză de doctorat (*Structura lingvistică a metaforei în poezia română modernă*, Universitatea din Timişoara, 1975), un număr de lucrări (cărți sau studii în reviste specializate: *Metafora poetică*, Editura Cartea Românească, 1975; *Embleme ale realității*, Editura Cartea Românească, 1978, p. 84 – 89; *Simbolul artistic în „Cuvinte potrivite"*, „Limba română", 5, 1980 etc.) şi, în cele din urmă, elaborarea unui concept integrat al tropului, a unei perspective globale, expusă sintetic şi explicit (structură formală şi structură semantică), a unui „model", care s-a clarificat, s-a consolidat şi s-a rotunjit treptat, şi care poate fi găsit, într-o formă stabilă (ca să nu zicem definitivă) în capitolul I, intitulat *Metafora poetică*, din lucrarea noastră relativ recentă *Poetica non-imanenței*, Editura Palimpsest, Bucureşti, 2009, p. 11 – 55. Aşadar, dacă cineva este interesat, poate recurge la această carte, accesibilă şi pe Internet.

Reamintim, foarte pe scurt, componentele acestui *model metaforic*, configurația şi dinamica sa. După opinia noastră, *metafora este expresia lingvistică a unei identificări ontologice*. Structurile ei formale elementare, ***întotdeauna substantivale***, sunt fie *coalescente*, fie *implicate* (*structuri metaforice simple*). Deseori, însă, structurile

substantivale *contaminează* verbul şi adjectivul, construind (ca urmare a unei viziuni artistice coerente) o *structură metaforică complexă*. Aceasta reproduce „figura”, „forma” a ceea numim, curent, realitate, altfel spus, reproduce „alcătuirea”, „structura” imanenței: acord activ, neliniştit, viu între *substanță, acțiune, calitate*. Fenomenul contaminării verbului şi adjectivului de către substantiv (acord sintactico-stilistic) l-am numit *inducție*. Uneori, verbelor şi adjectivelor induse li se adaugă un substantiv *grefat*, ori mai multe (care, la rându-le, pot induce verbe şi adjective). Grefa e o *prelungire* (o *extensie*) a metaforizării inițiale, o *acumulare* semantică (nu o contaminare).

Aceasta ni se pare a fi schema ideală a metaforei, în ce priveşte structurile formale. Analiza relevă, fireşte, o seamă de abateri de la acest tipar, abateri care, până la un punct, pot fi, ele însele, ordonate: coalescențe difuze, serii sinonimice, constelații metaforice, metafore implicate cu termenul figurat eliptic.

Cât priveşte *structura semantică*, ne oprim la trei mari capitole: *personificarea* (nonuman – uman), *de-personificarea* (uman – nonuman) şi *transferul ontologic* (nonuman – nonuman). Toate trei derivă din releul tutelar *identitate – alteritate*, particularizându-l în diverse chipuri, aşa cum probează, în desfăşurările ei concrete, analiza componențială.

Avem de consemnat, în plus, *sinteza personificare – de-personificare*. În această sinteză vedem mecanismul profund al *simbolului* artistic. Altfel spus, în definirea noastră, *simbolul este expresia lingvistică a unei realități antropo-cosmice*, a unui *anthropos – ergon*. (*Hyperion*, spre exemplu, este – simultan, şi deopotrivă – individ uman şi astru).

Tabloul metaforic propus de noi, în întregul său, ni se pare logic, întemeiat conceptual, suficient de bine argumentat, disociativ (desparte inducția de grefă), precum şi conform cu alcătuirea şi devenirea lumii create, cu alcătuirea şi devenirea, în timp şi spațiu, a făpturii. De aceea, îndrăznim a-l crede mai operațional, mai eficient, în plan hermeneutic, decât cel derivat din viziunea lineară a

„metaforei filate”, în raport cu care este citat, mecanic, M. Riffaterre (*La métaphore filée dans la poésie surréaliste,* în „Langue Française”, 3, 1969). Să se vadă şi Paul Ricoeur, *La métaphore vive*, Ėditions du Seuil, Paris, 1975.

Modelul a fost dedus, extras, prin analiză, din creaţia unor mari autori români: Mihai Eminescu, Al. Macedonski, Tudor Arghezi, Lucian Blaga, George Bacovia, Al Philippide, B. Fundoianu, Mircea Ciobanu etc. Procesul fiind bidirecţional, reversibil, acelaşi model metaforic a fost, ulterior, verificat şi validat, în confruntarea lui cu opera altor şi altor poeţi, aparţinând fie literaturii române, fie altor literaturi, îndeosebi celei franceze şi celei spaniole.

În cele ce urmează, îi vom ilustra configuraţia şi mecanismul, apelând la poezia sublimă a *Psalmilor* biblici – a unuia dintre ei, cel cu numărul 79 (80).

Iată textul, după *Biblia sau Sfînta Scriptură*, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1994, într-o limbă românească perfectă, încărcată de cutremur metafizic şi de o indicibilă savoare:

Psalmul 79

1. Cel ce paşti pe Israel, ia aminte! Cel ce povăţuieşti ca pe o oaie pe Iosif,
2. Cel ce şezi pe heruvimi, arată-Te înaintea lui Efraim şi Veniamin şi Manase.
3. Deşteaptă puterea Ta şi vino să ne mîntuieşti pe noi.
4. Dumnezeule, întoarce-ne pe noi şi arată faţa Ta, şi ne vom mîntui!
5. Doamne, Dumnezeul puterilor, pînă cînd Te vei mînia pe ruga robilor Tăi?
6. Ne vei hrăni pe noi cu pîine de lacrimi şi ne vei adăpa cu lacrimi, peste măsură?
7. Pusu-ne-ai în ceartă cu vecinii noştri şi vrăjmaşii noştri ne-au batjocorit pe noi.

8. Doamne, Dumnezeul puterilor, întoarce-ne pe noi şi arată faţa Ta şi ne vom mîntui.
9. **Via** din Egipt *ai mutat-o*; izgonit-ai neamuri şi *ai răsădit-o* pe ea.
10. Cale ai făcut înaintea ei şi *ai răsădit* răDăcinile ei şi s-a umplut pămîntul.
11. Umbra ei şi mlădiţele ei *au acoperit* cedrii lui Dumnezeu.
12. *Întins-a* viţele ei pînă la mare şi pînă la rîu lăstarele ei.
13. Pentru ce *ai dărîmat* gardul ei şi o *culeg* pe ea toţi cei ce trec pe cale?
14. *A stricat*-o pe ea mistreţul din pădure şi porcul sălbatic *a păscut*-o pe ea.
15. Dumnezeul puterilor, întoarce-Te dar, caută din cer şi vezi şi *cercetează* **via** aceasta,
16. Şi o ***desăvîrşeşte*** pe ea, pe care *a sădit*-o dreapta Ta, şi pe **fiul omului** pe care l-ai întărit Ţie.
17. *Arsă* a fost în foc şi *smulsă*, dar de cercetarea feţei Tale ei vor pieri.
18. Să fie mîna Ta peste **bărbatul dreptei Tale** şi peste **fiul omului** pe care l-ai întărit Ţie.
19. Şi nu ne vom depărta de Tine; ne vei da viaţă şi numele Tău vom chema.
20. Doamne, Dumnezeul puterilor, Întoarce-ne pe noi şi arată faţa Ta şi ne vom mîntui.

Consemnăm un prim nucleu metaforic în primul verset:

Cel ce paşti pe **Israel**, ia aminte!
Cel ce povăţuieşti ca pe o *oaie* pe **Iosif**...

În unele ediţii, în locul secvenţei **Cel ce paşti** apare „Păstorul” (lui Israel) (Pasteur d’Israël, Berger d’Israël, Pastor de Israel, Shepherd of Israel). Termenul propriu, subînţeles, este, desigur, **Yahvé**. Iar „oaie” (în alte traduceri, „turmă”; troupeau, rebaño, flock), este o grefă (inclusă într-o comparaţie) pe metafora primă („Cel ce paşti” – Păstor). Cursivitatea sensului figurat e ambiguizată

de „povățuiești”, verb ce se acordă semantic cu termenul propriu corespunzător grefei: Iosif. Pe de altă parte, Israel este depersonalizat de verbul „a paşte”. Echivalența Yahvé – Păstor este frecventă în *Biblie*. Exemplificăm cu celebrul *Psalm al Păstorului* (22/23) (să se vadă şi Ieremia 23, 3; Iezechiel 34, 12; 1 Petru 2, 25 ş. a.).

Acest prim segment metaforic are, cum se vede, o puternică rotire semantică, o ezitare între personificare şi depersonificare ce ne fac a întrezări amplele orizonturi metafizice ale textului sacru.

Absolut clasică, însă, de manual, este suita metaforică ce se deschide o dată cu versetul 9. Termenul figurat **vie** („La vigne, allégorie familière aux prophètes, **Is 5, 1 +**, *La Bible de Jérusalem*, p. 1002, notă infrapaginală) are aparența unei metafore implicate (poate fi interpretată şi astfel), dar ea este, de fapt, o metaforă coalescentă cu termenul propriu subînțeles (prezent la distanță: fie înainte de termenul figurat – *Israel*; fie după acesta: *fiul omului*, *bărbatul dreptei tale*)**. Vie** dezvoltă o extinsă ramificație de inducții şi grefe, logic închegate, perfect îndreptățite din punctul de vedere al înțelesului, o arborescență pe care am marcat-o pe text astfel: metafora inițială – bold; la fel – termenul propriu, plasat, imediat, la final, sau, departe, la începutul psalmului; inducțiile (prime sau secunde, verbale sau adjectivale – italic: grefele – subliniere). Aspectul formal este susținut de mişcarea continuă a sensurilor, lansată, la debut, pe direcția semică *uman – vegetal*.

Secvența are următoarea înfățişare:

(**Israel**, **Iosif**, **Efraim**, **Veniamin, Manase**)

....

9. **Via** din Egipt *ai mutat-o*; izgonit-ai neamuri şi *ai răsădit-o* pe ea.
10. Cale ai făcut înaintea ei şi *ai răsădit* <u>rădăcinile</u> ei şi s-a umplut pămîntul.
11. <u>Umbra</u> ei şi <u>mlădițele</u> ei *au acoperit* cedrii lui Dumnezeu.

12. *Întins-a* viţele ei pînă la mare şi pînă la rîu lăstarele ei.
13. Pentru ce *ai dărîmat* gardul ei şi o *culeg* pe ea toţi cei ce trec pe cale?
14. *A stricat*-o pe ea mistreţul din pădure şi porcul sălbatic *a păscut*-o pe ea.
15. Dumnezeul puterilor, întoarce-Te dar, caută din cer şi vezi şi *cercetează* **via** aceasta,
16. Şi o ***desăvîrşeşte*** pe ea, pe care *a sădit*-o dreapta Ta, şi pe **fiul omului** pe care l-ai întărit Ţie.
17. *Arsă* a fost în foc şi *smulsă*, dar de cercetarea feţei Tale ei vor pieri.
18. Să fie mîna Ta peste **bărbatul dreptei Tale** şi peste **fiul omului** pe care l-ai întărit Ţie.

Momentul de vârf al evoluţiei semantice este generat de verbul „a desăvîrşi”, în forma (o) ***desăvîrşeşte*** (pe ea) („**Şi o săvîrşaşte pre ea...”**, în inegalabila tălmăcire din 1688 a *Sfintei Scripturi*). Acest verb (pe care l-am diferenţiat grafic de celelalte) nu se mai adresează strict **viei** (logica nu îngăduie, decât cu oarecare dificultate, o asemenea asociere), ci, deopotrivă, **viei – om** (şi **omului – vie**), adică uneşte, până la indistincţie, personificarea şi depersonificarea. Este o probă clară de geneză a simbolului, în accepţiunea dată de noi acestei noţiuni. De altfel, textele profetice însele, şi nu doar ele, îi conferă **viei** un atare rol (Isaia 5, 7; Ieremia 2, 21; Iezechiel 19, 10; Osea 10, 1; Matei 20, 1; Ioan 15, 1; Apocalipsa 14, 18 etc.). Nu ne-am propus să aprofundăm, însă, acum şi aici, acest vast domeniu. Ne-am limitat la a semnala contribuţia enunţurilor metaforice la edificarea şi la potenţarea mesajului vehiculat de psalm.

Pe de altă parte, toate cele spuse mai sus, în modestul nostru eseu, şi altele, multe, care, fără nici o îndoială, s-ar mai putea spune, şi, probabil, se vor mai spune, cândva, constituie încă o dovadă peremptorie, în cazul de faţă chiar strălucită, că metafora este doritoare şi capabilă de autoreproducere şi de autometamorfoză. În plus, scrutarea metaforelor şi aprofundarea simbolurilor biblice, cu mijloace profesioniste din unghi stilistic şi lingvistic, nu doar reactivează, ci dau tărie, consistenţă, unor întrebări fundamentale

privind relația dintre materie şi spirit, dintre spirit şi conştiință, privind, cu alte cuvinte, misterul insondabil ce-i leagă pe actanții marii drame cosmice: Lume – Dumnezeu – Ființă umană.

12 mai 2014

Confluențe Literare, 12 iunie 2014;
Banat, 5-6, 2014; Națiunea, 9 septembrie 2014; Tabor, 9, 2014

THE METAPHOR IN THE *PSALM 79 (80)*
(Abstract)

Key-words: *The Bible, The Old Testament, Psalm, Shepard, Vineyard, Metaphor*.

The author researches the linguistic structure of the metaphor in *Psalmul 79(80) / Psalm 79(80)*, according to a largely original analytical pattern, first proposed in a PhD thesis (1975) and refined in several papers in the following years, pattern comprising both the investigation of the formal structure, and the semantic dynamism of metaphorical terms and enouncements. In this case we are in the presence of two famous Biblical metaphors: *The Shepard* and *The Vineyard.*

DINAMICA VOCABULARULUI ROMÂNESC ACTUAL. DERIVAREA CU PREFIXE. CONCEPTE ȘI TERMINOLOGIE

SERGIU DRINCU
Universitatea „Tibiscus”, Timişoara

Cuvinte-cheie: *lexic, derivarea cu prefixe, neoconfixarea*

Dacă lăsăm la o parte *Observațiile de limba rumânească*, Buda, 1799, a lui Paul Iorgovici[1], putem spune că prima abordare ştiințifică a compunerii cuvintelor în limba română aparține lui Nicolae Drăganu în teza sa de doctorat, susținută la Universitatea din Budapesta, *A román szóösszetétel*, Bistrița, 1906, puțin cunoscută însă, în spațiul lingvistic românesc, datorită limbii în care a fost scrisă[2].

Înainte de a descrie clasificările propuse de lingvistul clujean, vom preciza că Nicolae Drăganu este primul lingvist român care face o distincție clară între formarea cuvintelor în limba populară şi cea din limba literară, el orientându-şi cercetarea, cu precădere, spre fenomenele din limba populară[3]. În acest sens, el distinge patru tipuri de formare a cuvintelor: *derivarea*, constând în adăugarea la cuvinte „deja cunoscute” a unor sufixe, iar uneori şi infixe; *contaminarea* sau *încrucişarea*, care presupune „formarea de cuvinte prin combinație [...]: din rom. *dumic* + *zdrobesc* s-a format *zdrumic* [...] etc.”; *derivarea regresivă*, ca în cazul lui *descurc,* din care s-a format, după modelul perechilor *închid – deschid, îmbrac – dezbrac* etc., *încurc*, în loc de **în-scurc*.; *compunerea*, care constă în unirea a două cuvinte „de sine stătătoare sau [a] două radicale, adică rădăcini, în aşa fel încât cuvântul astfel format să denumească o noțiune nouă”[4]. Dintre

aceste procedee de formare a cuvintelor, Nicolae Drăganu se opreşte doar la ultimul. Operele care au stat la baza concepţiei sale sunt, după propria-i mărturie, *Traité de la formation des mots composés dans la langue française comparée aux autres langues romanes et au latin* a lui A. Darmesteter (Paris, 1894), pe care o consideră însă prea formală, optând, în cele din urmă, pentru opera fundamentală a lui W. Wundt, *Völkerpsychologie. Eine Untersuchung der Entwicklungsgesetze von Sprache, Mythus und Sitte*, Leipzig, 1900, cu accent pe primele două volume, intitulate *Die Sprache*. Putem deduce de aici că principiul care va sta la baza clasificărilor operate de Nicolae Drăganu este unul psihologic.

„Din punct de vedere psihologic – spune el – formarea compusului este un proces cu dublu aspect: pe de o parte este analiză, în măsura în care elementele compusului se desprind din întregul propoziţiei, iar pe de altă parte este sinteză, în măsura în care părţile de propoziţie astfel desprinse se întrepătrund mai strâns şi formează, faţă de celelalte cuvinte ale propoziţiei, o unitate nouă, de sine stătătoare. Dacă însă studiem diferitele cazuri de compunere, – mai precizează el – ajungem la concluzia că procedeul analitic şi cel sintetic, în cele mai multe cazuri, nu se concretizează în aceeaşi proporţie”[5]. Pornind de la „relaţia procesului psihic care acţionează la formarea compusului”, Nicolae Drăganu distinge trei categorii de astfel de formaţii lexicale:

Compuse care s-au desprins „*direct din întregul propoziţiei*”. În aceste construcţii, „procesul analitic se găseşte în aşa măsură pe primul plan încât compusul pare rezultatul segmentării sintactice, iar procesul sintetic (acţiunea forţelor psihice de legare a membrilor) trece cu totul în planul al doilea[6]. Sunt aduse ca exemplu fr. *pourboire* şi rom. *demâncare*, elementele lor componente putând apărea în această ordine într-un enunţ propoziţional: *tener ça pour boire* sau *voici deux francs pour boire*, ori *îi duc de mâncare*[7].

Compuse ale căror părţi constitutive „*nu pot apărea în aceeaşi ordine ca în compus, unele lângă altele, şi în cadrul propoziţiei”*. Mai mult, ele au suferit şi transformări formale. „În acest caz, procesul sintetic a trecut în prim-plan faţă de cel analitic”[8]. Este cazul unor compuse ca *prunc-ucigaş*, *cuscru* etc. În situaţii de acest

fel, topica propozițională nu mai poate fi luată în considerare, deoarece, dacă succesiunile *ucigaş de prunci*, respectiv, *cu cineva socru* sunt posibile, cele care stau la baza compuselor amintite, adică *prunc ucigaş* şi *cu socru*, nu sunt reperate în sintaxa limbii române[9].

Compuse în care „una din părțile constitutive ale compusului nici nu a făcut parte inițial din acea unitate conceptuală (*Gesammtvorstellung*) din care a fost desprins celălalt element constitutiv al compusului”. Aici, conceptul de bază a atras din *„alte unități sintactice primul component ca rezultat al asocierii conceptuale*”. Procesul de formare a unor atare compuse „este aproape întru totul un proces sintetic; analiza se restrânge aproape numai la alegerea unui cuvânt”[10]. Este vorba de compuse precum *lemn-cânesc, ceapa-cioarei, floarea-soarelui, ochiul-boului, laba-ursului, gură-căscată* etc. „În cazul compuselor [...] *lemn-cânesc* şi *ceapa-cioarei* – explică Nicolae Drăganu – inițial doar conceptele [...] *lemn, ceapă* sunt date şi constituie şi conceptele de bază. Cuvintele [...] *câne, cioară*, care inițial au făcut parte din alte reprezentări complete, s-au unit doar ulterior cu conceptul de bază”[11]. Există şi procesul invers, când conceptul secundar poate deveni concept de bază. Aceasta se întâmplă în compuse ca *ochiul-boului*, în română, sau în *cerf-volant*, în franceză, *Hirschkäfer*, în germană, *szarvasbogár*, în maghiară. În asemenea situații, „formarea compusului este bazată pe *asociația conceptuală din memorie*”[12].

Nicolae Drăganu foloseşte astfel, fără însă a le impune, datorită, cum am spus, limbii în care a fost publicată lucrarea, noțiunile şi termenii *analitic* şi *sintetic*, precum şi *parasintetic*. Compusele analitice, unde este încadrată şi derivarea cu prefixe, este cea mai răspândită în limbile romanice, fiind deci specifică şi limbii române. Compusele sintetice se formează pe două căi: din două rădăcini „care nu cunosc flexiunea”, cărora li se adaugă o terminație „care conferă individualitate noului cuvânt”, respectiv, „din combinația a două cuvinte”. Primul procedeu este specific limbii latine în compuse precum *silvi-col-a, largi-flu-us, angui-man-us*. Regăsim această modalitate şi în unele compuse transmise limbii române: *luceafăr, osânză, săptămână, căprifoiu*. Totuşi, „Limbile romanice cunosc doar foarte puține cuvinte compuse din rădăcini”. Mai bine

reprezentat este al doilea procedeu: *pasăre-muscă, tren-fulger, valvârtej* etc.[13].

Cuvintele compuse din rădăcini trebuie diferenţiate de cele numite *parasintetice*. Dacă în cazul compuselor din rădăcini, – explică Nicolae Drăganu – adăugăm la rădăcinile alăturate doar o terminaţie, o desinenţă, în cazul celor din urmă adăugăm sufixe, deci acestea sunt compuse derivate, ceea ce şi explică cuvântul *parasintetic*, deoarece grecescul *para-* desemnează combinaţia paratetică a rădăcinilor, iar termenul *sintetic* desemnează contopirea a trei elemente diferite pe calea sintezei într-un singur cuvânt”[14].

Aşa cum am menţionat (v. nota 4), Nicolae Drăganu a rezervat un capitol şi *Compunerii savante*. Diferenţa dintre aceasta şi compunerea populară rezidă în faptul că aceasta din urmă „valorifică doar materialul oferit de limba maternă, pe când compunerea savantă introduce în limba maternă multe cuvinte din alte limbi”[15]. Elementele lexicale străine pot fi introduse pe două căi: prin asimilare şi prin traducerea *mots a mots*. Deosebirea esenţială constă în compunerea cuvintelor savante din rădăcini, procedeu specific limbilor latină şi greacă, de unde majoritatea au fost împrumutate. „Limba română – precizează Nicolae Drăganu – a preluat şi a creat compusele savante dintr-o necesitate, întrucât în urma dezvoltărilor pe plan cultural, industrial, economic, comercial etc., limba trebuie să dobândească expresiile şi termenii corespunzători”[16].

O noţiune nouă, aceea a „falselor ” afixe, alături de terminologia aferentă, este introdusă în lingvistica românească de Iorgu Iordan. Astfel, în cartea sa de referinţă, *Limba română actuală. O gramatică a „greşelilor”*, Bucureşti, ediţia I, 1943, ediţia a 2-a, 1947, ediţie din care vor fi reproduse şi citatele din studiul nostru, Iorgu Iordan vorbeşte despre *pseudoprefixe*, prin care înţelege acele elemente derivative „provenite din alte cuvinte decât prepoziţiile sau adverbele”[17]. El porneşte, după cum însuşi indică, de la distincţia *prefixe* vs *prefixoide*, operată de Bruno Migliorini în două ocazii, în „Archivio glottologico italiano”, XXVII, şi în *Lingua contemporanea*, Firenze, 1938. În opinia lingvistului român, denumirea mai adecvată ar fi cea de *pseudoprefix*. Din capul locului, Iorgu Iordan recunoaşte că o distincţie clară între prefixe (cu

precizarea că el încă încadra derivarea cu prefixe la compunere) şi pseudoprefixe este dificilă: „O delimitare precisă între unele şi altele nu-i posibilă decât cu totul aproximativ. Tot aşa nu putem deosebi compusele formate cu pseudoprefixe de compusele pure, căci lipsesc criterii sigure după care să ne conducem”[18]. Pot fi invocate, în acest sens, câteva criterii formale, precum capacitatea unora dintre ele de a fi plasate nu numai înaintea cuvântului de bază, ci şi după acesta, ceea ce ar apropia formațiile cu prefixoide de compunere: „**filogerman** şi **germanofil, fonogram** şi **gramofon, logomahie** şi **etnolog** (**filolog**) etc.”. Această „versatilitate” se datorează faptului că ele sunt „cuvinte propriu-zise, cu înțeles material, nu ca prefixele (şi prepozițiile, conjuncțiile), care sunt simple unelte gramaticale”. Dar, în legătură cu dubla poziționare a unor prefixoide, Iorgu Iordan face o observație căreia nu i s-a dat o prea mare atenție: „[...] pseudo-prefixele, când ocupă locul al doilea, îşi schimbă aspectul, deci şi **categoria morfologică** (subl. n.), dacă nu-i posibil altfel: **dinamo-**, alături de **-dinamic**, **etno-**, alături de **-etnic**, **psiho-**, alături de **-psihic**, **termo-**, alături de **-termic** etc.”[19].

Alte caracteristici vin în favoarea ideii de a încadra prefixoidele în clasa largă a prefixelor. În primul rând, ele „apar la un număr relativ mare de cuvinte şi prin aceasta formațiile respective diferă de **compunerile adevărate** (subl. n.) care sunt oarecum unice”[20]. Pe de altă parte, diferă modul de alăturare a elementelor componente, căci, în timp ce la compunere conexiunea se poate face şi cu ajutorul prepozițiilor (**fărădelege**, **untdelemn** ş.a.), acest procedeu nu se întâlneşte la formațiile cu pseudoprefixe, unde „mijlocul obişnuit, dacă nu excluziv, de compunere” este „alipirea celor două elemente lingvistice”, ca în greacă şi latină, de unde au fost împrumutate de limbile romanice (şi nu numai), raporturile dintre ele exprimându-se „prin dezinențe”[21]. Nici proveniența lor din cuvinte autosemantice, statut pe care-l aveau în greacă şi latină, nu pledează întru totul pentru considerarea lor ca elemente de compunere, pentru că, odată intrate în combinații cu alte cuvinte, „manifestă adesea o vizibilă şovăire în ce priveşte valoarea lor semantică”. Se constată, în acest sens, „nuanțe diferite, adesea curioase, care nu sunt identice cu noțiunea exprimată de ele, atunci cînd apar ca cuvinte de sine

stătătoare. Mai precis spus, sensul lor sufere modificări din cauza ambianței lingvistice în care apar"[22]. În sensul acestei constatări, Iorgu Iordan aduce în discuție comportamentul în limba română al lui **auto-**.

Mai mult decât atât, „există [...] destule pseudo-prefixe care se comportă ca prefixele înseşi, adică se pot combina cu cuvinte şi numeroase şi deosebite unele de altele (în snsul că nu au un izvor obiectiv comun): **arhi-, bi-, multi-, neo-, omni-, pluri-, poli-, semi-** etc. Ele ar trebui considerate ca pure prefixe, căci aşa le tratează limba [...]"[23], ignorând, ca atare, originea lor. „Din punct de vedere funcțional", spune în concluzie Iorgu Iordan, atât prefixele propriu-zise, cât şi pseudoprefixele sunt categorii „perfect identice, căci joacă acelaşi rol în vorbire. [...] Diferă numai condițiile de fapt în care îşi îndeplinesc misiunea lor lingvistică". Și dacă încă nu sunt considerate prefixe , aceasta se datorește lingvisticii tradiționale care „s-a deprins să le socotească [...] prefixe propriu zise" numai pe cele provenite din prepoziții[24]. Totuşi, el avertizează „să ne ferim de a pune pe acelaşi plan" situațiile formative ale prefixelor cu acele ale prefixoidelor, căci la primele „predomină elementul strict lingvistic", pe când la celelalte „rolul de frunte îl are factorul „lucru", adică<materia>"[25].

Aşadar, criteriul de bază care asociază pseudoprefixele prefixelor propriu-zise este cel *funcțional*. Constatarea, făcută deja de Iorgu Iordan, a fost preluată şi dezvoltată de I. Coteanu în secțiunea *Sistemul de formare a cuvintelor* din cartea publicată împreună cu Angela Bidu-Vrănceanu, *Limba română contemporană,*vol. II, *Vocabularul*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1975. I. Coteanu aduce precizarea foarte importantă că elementele formative sunt *morfeme lexicale auxiliare*, care se deosebesc atât de *morfemele gramaticale*, cât şi de *morfemele neauxiliare*. Considerând că denumirea *morfem* nu este adecvată realităților pe care le reflectă, el propune termenul *lexiform* care, finalmente, nu s-a impus. I. Coteanu defineşte *derivarea* drept „asocierea formativelor (lexiformelor) cu cuvintele-bază", iar *compunerea* ca „asocierea a două sau mai multe cuvinte-bază (cu sau fără intervenția lexiformelor)"[26]. El operează diferențierea dintre prefixe şi prefixoide pe baza criteriului

funcțional, respingând utilitatea criteriului etimologic, ce vizează proveniența prefixoidelor din cuvinte autosemantice împrumutate din greacă sau latină. În viziunea sa, „această distincție este lipsită de importanță pentru limba română, pe de o parte pentru că elementele prefixale la care ne referim nu au fost împrumutate decât în cazuri cu totul excepționale **direct** din grecește, pe de altă parte pentru că, din punctul de vedere al vorbitorilor, inclusiv al celor care știu originea lor, interesează numai sensul acestor pseudoprefixe”. Ca atare, susține I. Coteanu, „despărțirea prefixoidelor de prefixe se poate menține, cu observația [...] că, pentru limba română contemporană, ea nu are consecințe funcționale”[27]. Rezultă deci că I. Coteanu admitea faptul că prefixoidele realizează, funcțional, derivate, şi nu compuse.

O poziție oarecum „eclectică” are Angela Bidu-Vrănceanu care, într-un *Dicționar de terminologie lingvistică*, publicat în „Limbă şi Literatură”, 1996, vol. II, p. 47-50, defineşte *prefixoidul* ca „Element formativ, asemănător cu prefixele **recente** (subl. n.), care, aşezat înaintea morfemului independent sau a rădăcinii, dă naştere unor cuvinte noi prin schimbarea sensului lexical. Valorile lexicale ale prefixoidelor sunt mai concrete decât ale prefixelor [...]”, precizând, mai apoi, că „prin capacitatea de a alcătui serii, prefixoidele întăresc sentimentul prefixării, chiar dacă strict lingvistic nu se încadrează acestui procedeu”[28].

Problemele formării cuvintelor, atât teoretice cât şi aplicative, au fost abordate de Petru Zugun în diverse studii[29]. Ne vom referi aici la definiția dată compunerii şi prefixării în cartea *Lexicologia limbii române. Prelegeri*, Editura Tehnopress, Iaşi, 2000. Astfel, referindu-se, în general, la *afixe*, Petru Zugun le consideră „unități lexicale formative neindependente numite sufix, prefix, sufixoid şi prefixoid care formează **derivate** (subl. n.), prin încadrarea lor selectivă într-un model derivativ, împreună cu baza de derivare” (p. 106). Sau, în completare: „Cele mai multe prefixoide (ca şi sufixoide) nu există independent în limbă, de aceea, ca şi celelalte afixe (prefixele şi sufixele), ele formează **derivate** (subl. n.) [...]” (p. 130). În ce priveşte *compunerea*, el consideră că „Compusul reprezintă *alt* cuvânt şi *un singur cuvânt*, în raport cu termenii intrați în

compunere, fapt dovedit de: a) sinonimia între compuse şi cuvinte simple (necompuse) de tipul *floarea-soarelui* = *răsărită*; *vinars* = (un anumit fel) *rachiu* ş.a.; b) sensul principal specific compusului, diferit, mai mult sau mai puţin, de semnificaţiile unităţilor lexicale intrate în compunere; c) funcţia sintactică, unică, a compusului, ca şi a fiecărui termen autosemantic simplu utilizate independent" (p. 129).

Concepţia opusă o întâlnim în $FCLR_1$ şi în $FCLR_2$, precum şi în lucrări în care este acceptat acest punct de vedere. Astfel, în $FCLR_1$ se afirmă tranşant că se încadrează la compunere şi acele „compuse formate din elemente de compunere inexistente şi independent în limba română (*auto-, cvasi-, deca-, -fob, foto-, -vor* etc.), combinate fie între ele (*balneolog, bicefal, decapod* etc.), fie cu cuvinte existente şi independent (*colontitlu, termocentrală, centigrad, electrocauteriza*)" (p. 7). Mai mult, „Toate elementele fără existenţă independentă în limba română vor fi numite e l e m e n t e d e c o m p u n e r e" (p.20). Este adevărat că cele care ocupă primul loc în compus „se aseamănă întrucîtva cu prefixele şi de aceea au fost numite de unii lingvişti p s e u d o p r e f i x e sau p r e f i x o i d e" (*ibid.*). Dar între acestea şi prefixe „există o deosebire esenţială: elementele de compunere au sens lexical deplin, exprimă noţiuni (provenind din substantive, adjective, pronume, numerale, verbe), iar prefixele nu au sens lexical deplin, nu exprimă noţiuni (provenind de cele mai multe ori din prepoziţii") (p. 21). Pe de altă parte, unele pseudoprefixe pot sta şi la sfârşitul cuvântului, în timp ce prefixele nu posedă această mobilitate. În $FCLR_2$, în spectrul deosebirilor dintre prefixe şi elementele de compunere *tematică* (pseudoprefixe sau prefixoide) apare, mai accentuat, „criteriul etimologic al provenienţei din cuvinte autosemantice sau din instrumente gramaticale" (p. 13).

Delimitarea între derivare şi compunere rămâne însă o problemă derivând din „unele dificultăţi de natură obiectivă, date fiind unele asemănări între procedee diferite în anumite cazuri speciale sau în general"[30]. Este vorba de faptul că dintre cele trei criterii (semantic-noţional, etimologic şi formal), cel semantic-noţional „nu este totdeauna la fel de operant, din pricina situaţiilor în care unele

elemente de compunere provenite din cuvinte autosemantice îşi pierd conținutul noțional” (p. VIII). Este adevărat că Mioara Avram, autoarea *Cuvântului-înainte* din amintita lucrare, se referă aproape exclusiv la sufixoide, dinamismul de atunci al derivării cu prefixoide fiind cu totul neglijabil în raport cu ceea ce se întâmplă în momentul de față cu respectivele elemente prefixale. Este vorba, de exemplu, despre „adverbialul *-mente*, general admis drept sufix astăzi”. Intervin apoi cazurile de confuzie, cum ar fi cel între compusul *petrolifer* şi derivatul *petrolier*. Nu în ultimul rând trebuie avută în vedere situația în care unele afixe, mai cu seamă sufixe, dobândesc conținut noțional. Apar într-o asemenea situație unele sufixe „cu sensuri speciale în anumite terminologii, de exemplu *-ită, -oză, -om* în terminologia medicală, *-at, -ură, -an, -on* în terminologia chimică”. Dintre prefixe interesează comportamentul adjectival al lui *extra-* şi dubla origine a lui *para-*. Anumite complicații intervin şi în cazul acordării statutului de element de compunere unor segmente, „nesemnificative la origine”, rezultate din analiza greşită a cuvintelor, cum e cazul lui *-buz* şi *-tron*. Mai trebuie luată în considerare şi interpretarea unor prepoziții „lipsite de sens noțional puternic” precum *în, sub, a* sau a adverbului *prea*, în aceleaşi condiții semantice, drept prefixe, în special în formațiile delocutive. Concluzia la care ajunge Mioara Avram este că acest tip de compunere, „numită de obicei tematică – reprezintă un procedeu de tranziție între compunere şi derivare (progresivă) şi în acest sens trebuie interpretată şi denumirea de afixoide sau pseudoafixe dată elementelor de compunere tematică”[31]. De altfel, Mioara Avram va recurge la sintagma *elemente de compunere prefixoide*[32].

Prudența Mioarei Avram în a formula un set de criterii imuabile pentru diferențierea elementelor de compunere de afixoide s-a dovedit a fi justificată atât pentru perioada respectivă, cât şi, mai ales, pentru cea de după 1990. Astfel, într-un articol consacrat sufixoidului *-oid(ă)*, Finuța Hasan a scos în evidență relativismul unor „indicii diferențiatoare” precum *existența autonomă, posibilitățile combinatorii, construcțiile sintactice, productivitatea*, ajungând la concluzia că numai *criterul semantic* este eficient, cu condiția de a fi bine precizat. Ea urmăreşte evoluția semantică a

sufixoidului amintit, de la substantivul grecesc *ειδος* cu sensul „formă, aspect” până în limbile moderne, cu accent pe situația din română. El a ajuns să evolueze de la sensul „cu formă, cu aspect de...” la acela *mai vag* „având la bază..., generat de..., construit cu ajutorul...” sau „făcând parte din același grup..., fiind de același tip cu...”, prin care *-oid* trece din clasa sufixoidelor (elementelor de compunere) în cea a sufixelor propriu-zise[33]. Revenind asupra problemei, într-un alt studiu, Finuța Hasan consideră că e preferabil a considera formanți ca *amfi-, arier-, avan-, dico-* (*diho-*)*, palin-* (*palim-*)*, tele-* „departe, (de) la distanță” drept prefixe. Tot la prefixe este încadrat și *cvasi-,* „urmașul unei conjuncții, pe baza faptului că această parte de vorbire nu are sens deplin”[34].

În articolul *O problemă controversată: prefixe, prefixoide sau elemente de compunere*, publicat în „Limba română”, 1981, nr.1, p. 11-17, ne-am exprimat acordul cu punctul de vedere al Finuței Hasan, susținând, în plus, că criteriul semantic ar trebui completat cu cel funcțional, în formula *semantico-funcțional*, în care, adăugăm astăzi, cele două componente trebuie să acționeze cumulativ. Am mai sesizat faptul că „Există în româna actuală, de fapt în aproape toate limbile literare moderne, o puternică tendință de a schimba funcționalitatea așa-ziselor pseudoprefixe [...], în sensul transformării lor în prefixe propriu-zise”[35]. Constatarea, valabilă în sine, nu putea fi probată extins, la data respectivă, din cauza rigidității de mișcare a lexicului literar românesc. Vom aminti aici, între puținele cercetări în această direcție, din perioada respectivă, studiul Mariei Purdela-Sitaru, *Elementul* ***socio-*** *în limba română*, publicat în *Etudes romanes dédiées à Iorgu Iordan à l'occasion de son quatre-vingt-dixième anniversaire*, București, 1978, p. 407-414, element pe care autoarea îl consideră încadrabil la prefixe datorită sensului său mai general „referitor la societate, social”.

Deschiderile culturale și științifice de după 1989 au determinat schimbări majore în lexicul limbii române. Cele mai multe au fost explicate prin influența anglo-saxonă, căreia i-au fost consacrate numeroase studii. În bună măsură însă, fenomenul la care ne referim are la bază cauze care exced, deși nu o exclud, influența mai sus amintită. Este vorba de o tendință conjugată, de multă vreme activă

în lexicul limbilor occidentale, numită de unii, conform celor două finalităţi pe care le implică: *vulgarizare* sau *determinologizare*, adică „o deplasare extremă a sensului specializat în direcţia unui sens figurat, metaforic", şi *socializare*, ceea ce presupune „utilizarea termenilor specializaţi în texte adresate nespecialiştilor" [36]. Se produce, în realitate, o difuzare în exterior a cunoştinţelor din interiorul unei comunităţi lingvistice / ştiinţifice, sub impulsul a două acţiuni: una *spontană*, reflectată îndeosebi în mass-media, alta *deliberată*, conştientă, determinată, în primul rând, de presiunea învăţământului, dar şi de aceea pe care unii specialişti o numesc „democratizarea cunoaşterii". Această acţiune este realizată de (semi)specialişti şi se adresează, obligatoriu, nespecialiştilor, domeniile vizate fiind, în primul rând, cele de interes general: informatica, comunicaţiile, medicina, mediul, economia[37].

Determinologizarea a dus la estomparea sensurilor univoce ale mai multor elemente de compunere, facilitându-le combinaţii cu cuvinte din lexicul comun şi apropiindu-le, în felul acesta, de prefixe. Ilustrativ este cazul lui *mega-*, întâlnit în formaţii (ortografiate cu pauză, cu cratimă sau aglutinate la cuvântul de bază), precum: *megaanchetă, mega-cadou, mega-contract, mega dispreţ, mega-dosar, mega-miercuri* (la METRO), *megascandal,* (noul) *mega-USL* etc.[38].

Această mişcare din lexicul românesc ridică şi probleme ale propriei terminologii. Ne referim la perechile de termeni *prefixoid / pseudoprefix* şi *sufixoid / pseudosufix*, care conţin o reală contradicţie în termeni, *-oid* şi *pseudo-* anulând calitatea de *prefix* sau de *sufix* a morfemelor lexicale la care se referă, adică plasarea la începutul sau la sfârşitul unui cuvânt de bază cu care se aglutinează[39]. Fără a renunţa la termenii mai sus menţionaţi, Adriana Stoichiţoiu-Ichim, în studiul *Neoconfixarea în limba română actuală,* în vol. *Limba română – aspecte sincronice şi diacronice*. Actele celui de al 5-lea Colocviu al Catedrei de limba română (8-9 decembrie 2005), Editura Universităţii Bucureşti, 2006, p. 313-327, propune termenii *confix, confixare, neoconfixare*. Înainte de a se opri la situaţia din limba română, lingvista bucureşteană face o incursiune în lingvistica franceză spre a se edifica în legătură cu terminologia folosită acolo.

Astfel, la H. Mittérand, *Les mots français*, P.U.F., 1965, p. 58, apare termenul *récomposition*, în care *re-* arată caracterul „reconstruit" al formaţiilor. L. Guilbert, *La créativité lexicale*, Larousse, 1975, p. 224, recurge la *composition allogène*, iar A. Martinet, *Grammaire fonctionelle du français*, Crédif-Didïer, Paris, 1979, p. 243, se referă la *synthème confixé,* „constitué de deux monèmes non libérables, ou *confixes* (subl. n.). Par ex. *herbivore, polychrome, psichologue*". Primii termeni, *confix* şi *confixare*, se referă la ceea ce în lingvistica românească se numeşte *compunere tematică* sau *savantă* (*art. cit.*, p. 313-314). *Neoconfixarea* reprezintă procesul de alăturare/ aglutinare, după modelul „clasic" al *compunerii tematice*, a unui cuvânt *autonom* cu un „fals confix" („faux confix" la Martinet 1979: 262) sau cu un *neoconfix* la Gaudin, Guespin, *Initiation à la lexicologie française. De la néologie aux dictionnaires*, De Boeck, Bruxelles, 2002, p. 289 (În textul Adrianei Stoichiţoiu Ichim apare anul 2000). *Neoconfixele* sunt obţinute prin trunchierea unui lexem autohton, păstrându-se vocalele finale *-o* şi *-i*, după modelul grecesc, respectiv după cel latinesc: *socioprofessionnel, écoproduit, fibrociment, afro-asiatique; publirédactionnel, surdi-mutité*, citate de Adriana Stoichiţoiu Ichim (p. 314) după Mittérand (1965: 59, v. *supra*).

În lexicul românesc, Adriana Stoichiţoiu Ichim, *art. cit.*, distinge, în funcţie de *sursă*, două categorii de *neoconfixe*:

a) *Neoconfixe de sens*, provenite din formanţii clasici (greceşti şi latineşti), care „au dezvoltat semnificaţii „moderne" în cadrul unor compuse neologice". Aceşti formanţi provin din trunchierea unor cuvinte, mai exact, a unor termeni, şi prezintă „o valoare semantică mai mult sau mai puţin diferită faţă de cea etimologică". Mai mult, „În cazul neoconfixelor antepuse (de tipul prefixoidelor), *autonomia semantică* se poate asocia cu *autonomia sintactică* (prin care neoconfixul apare ca determinant adjectival şi, mai rar, ca substantiv)" (p. 315). Astfel de „neoconfixe" sunt formanţi clasici de tipul lui *auto, foto, hidro, hipo, meteo, micro, moto, porno, retro, stereo*, devenite şi adjective, sau *expo, micro, tele, tipo, vice*, devenite şi substantive. *Neoconfixele de sens* din limba română sunt, de fapt, *împrumuturi cu caracter internaţional*, preluate din franceză, majoritatea, sau prezentând etimologie multiplă. Se dă ca exemplu

tele-$_1$, care, ca formant „clasic”, are sensul din greacă „departe (de), la distanță” ca în *telecomandă, telemedicină, telecomunicație, teledetecție*. Acesta a devenit *neoconfix* prin următoarele sensuri: *tele-$_2$* „transport prin cablu”, preluat din *teleferic (< fr. téléphérique*): *telecabină, telescaun, teleschi, telegondolă*; *tele-$_3$* „referitor la / prin / specific televiziunii”, extras din *televiziune* (< fr. *télévision*): *telecronicar, teledialog, teledivertisment, teleenciclopedie, telesport* etc.; *tele-$_4$* „referitor la / prin telefon”, pornind dela *telefon(ie)* (< fr. *téléphone*): *telecentru, teleconferință* (p. 315).

b) *Neoconfixe de formă*, rezultate din trunchierea unui cuvânt simplu, de circulație curentă, împrumutat sau românesc, *dar nu element de compunere savantă*. Și aici, chiar mai mult decât în cazul formanților „clasici”, *autonomia semantică* se corelează cu *autonomia sintactică.* În plus, aceste *neoconfixe* se caracterizează şi prin *polisemie*. Un exemplu edificator îl reprezintă *EURO-$_1$*, cu sensul central „referitor la Europa”, la care se adaugă următoarele sensuri, derivând din:

- accepția *geografică*: *Eurometeo, Euromonitor, euro-atlantizare, Eurosport, Eurodicționar, Euro-Dispecer, Eurolider, zonă euroasiatică, euroturişti, „parteneriatul euromediteranean”* etc.
- accepția *politică*, juridică, administrativă: *eurosocialişti, eurpopulari, eurofuncționari, europarlament, europoliticieni, eurodeputat, euroobservatori, europartid, eurofamilie, Euroconstituția, eurobirocrați, eurocetățeni* etc.
- atitudinea față de extinderea UE/aderarea la UE: *eurosceptici*, *euroscepticism, „partide euro-ostile”, euroentuziasm, eurooptimişti, euroindiferenți* etc.
- conformitatea cu cerințele / standardele UE: *„Euro-apă”, europubele, Super Euro Diesel, EuroPremium*;
- „de valoare europeană”: *eurogol, Euromedia, Clinica Euroestet* etc. (p. 317).

EURO-$_2$ „referitor la moneda unică europeană”: *Euroland, euromilionari, europortofele* etc.

În articol se dă şi o listă de *neoconfixe* („prefixoide şi sufixoide”) reprezentative pentru dinamica actuală a procedeului de *neoconfixare*. Ne vom mărgini la lista *neoconfixelor „prefixoide”:*

AGRO-, AUTO-$_2$, BIO-$_2$, ECO-$_2$, FOTO-$_2$, MOTO-$_2$, RADIO-$_2$, TELE-$_3$, VIDEO-$_2$, CYBER-, METRO-, ROBO- (p. 319-323).

Aşadar, sub impulsul factorilor extralingvistici, dar şi a unora lingvistici (de tip analogic, funcţionând ca modele recursive), o seamă de formanţi „clasici”, de tip savant, numiţi *confixe*, şi-au pierdut statutul de formanţi monosemantici, dezvoltând sensuri multiple şi nuanţe de sens care le-au permis combinaţii cu cuvinte din fondul comun. În plus, faptul că posedau, prin natura lor originară, substantivală şi adjectivală, autonomie semantică şi sintactică a dus la constituirea unor adevărate serii „derivative”, în care se respectă structura, iarăşi „clasică”, determinant + determinat. Fenomenul a fost numit, după cum am văzut, *neoconfixare*, iar formanţii respectivi, prin schimbarea funcţionalităţii, *neoconfixe*, mai exact, *neoconfixe de sens*. Intervine aici însă o contradicţie cu definiţia *neoconfixului*, aşa cum o înţeleg lingviştii francezi amintiţi mai sus. Astfel, Martinet vorbeşte despre un cuvânt autonom şi un „pseudoformant” sau „fals confix” („faux confixe”), precum *brico-* din *bricolage* sau *-rama* din *panorama*, numite de Gaudin şi Guespin *neoconfixe*. Ca atare, este vorba de alte *confixe* decât cele „clasice”, acestea servind doar ca model pentru *noile confixe*, pe care Adriana Stoichiţoiu Ichim le-a numit *neoconfixe de formă*. Pentru *confixele „clasice”*, se propune, după cum am văzut, sintagma ***neo****confixe de sens*. Chiar dacă Domnia Sa subscrie la opinia lingviştilor francezi care consideră ca nerelevantă „viziunea *excesiv* (subl. n.) etimologizantă” pentru abordările *sincronice*, care sunt descriptive şi funcţionale, totuşi etimologia nu poate fi ignorată cu desăvârşire, mai ales atunci când se stabilesc caracteristici şi clasificări. În acest sens, *confixele* „clasice” au istoria lor, deci o abordare etimologică specifică, alta decât aceea a *neoconfixelor de formă*, ceea ce ne împiedică să le considerăm, pur şi simplu, ***neo****confixe.* Totuşi, „calificativul” ***neo-*** poate fi luat în considerare, dar numai în măsura în care *confixele* respective au suferit o mutaţie funcţională, intrând în sfera formanţilor derivativi. Pe de altă parte, cum întemeiat precizează I. Coteanu, „Despărţirea prefixoidelor (în cazul nostru a neoconfixelor) de prefixe se poate menţine, cu observaţia [...] că, pentru limba română contemporană, ea *nu are consecinţe funcţionale*

(subl. n.)”[40]. Există, aşadar, necesitatea de a deosebi, în cadrul *neoconfixării*, cele două clase de *neoconfixe* amintite de Adriana Stoichițoiu Ichim, dar nu pe criteriul semantic, deoarece orice derivare presupune, prin ea însăşi, ori o schimbare de sens, ori un aport de sens cu totul nou. În această ordine de idei, ni se pare util a se renunța la calificativul „de sens” pentru *neoconfixele* „clasice”. În ce ne priveşte, credem că denumirea *neoconfixe terminologice* ar acoperi atât *procesul inovativ* realizat prin „determinologizare”, cât şi exigențele etimologice ce decurg chiar din acest proces şi care nu mai trimit *direct* (decât în cazuri excepționale) la greacă sau latină[41].

În viziunea noastră, *derivarea lexicală*, în cazul de față, *prefixală*, se realizează prin *derivarea* cu *prefixe propriu-zise* şi prin *neoconfixare*, aceasta din urmă cuprinzând *neoconfixele terminologice* şi *neoconfixele propriu-zise* (în locul celor *de formă*), denumiri care pot fi, evident, înlocuite oricând cu altele mai adecvate.

Neoconfixarea este, deci, unul din componentele esențiale ale dinamicii lexicului românesc actual, iar teoretizarea şi punerea în evidență a acestui proces, cu toate implicațiile pe care le presupune, este, indiscutabil, meritul Adrianei Stoichițoiu Ichim.

Bibliografie selectivă

Avram, Mioara, *Compuse de tip tematic în presa actuală*, „Studia Universitatis Babeş-Bolyai”, XLII, 1997, nr. 4, p. 25-36.

Bidu Vrănceanu, Angela, *Aspecte ale determinologizării lexicului specializat în relația lui cu limba comună*, în vol. *Limba română – aspecte sincronice şi diacronice*. Actele celui de al 5-lea Colocviu al Catedrei de Limba Română (8–9 decembrie 2005). Coord. Gabriela Pană Dindelegan, Editura Universității din Bucureşti 2006, p. 234.

Ciobanu, Fulvia, Hasan, Finuța, *Compunerea cuvintelor în limba română*. Vol.I, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1970 (Academia Republicii Socialiste România. Institutul de Lingvistică, Bucureşti. $FCLR_1$).

Coteanu, I., Bidu-Vrănceanu, Angela, *Limba română contemporană*. Vol. II: *Vocabularul*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1975.

Drăganu, Nicolae, *Compunerea cuvintelor în limba română.* Traducere din limba maghiară de Maria Király şi Gabriela Ekes-Grünn. Ediție îngrijită de Sergiu

Drincu şi Maria Király. *Studiu introductiv* şi *Indice* de Sergiu Drincu, Editura Amphora, Timişoara, 1998.
Drincu, Sergiu, *Compunerea şi prefixarea. Repere teoretice în lingvistica românească*, Editura Amphora, Timişoara, 1999.
Graur, Al., Avram, Mioara (redactori responsabili), *Formarea cuvintelor în limba română*. Vol. al II-lea: *Prefixele*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1978 (Institutul de Lingvistică, Bucureşti. $FCLR_2$).
Hasan, Finuţa, *Formanţi cu statut dublu*, „Studii şi Cercetări Lingvistice”, 1973, nr. 5, p. 557-563.
Idem, *Cu privire la delimitarea de prefixe a elementelor de compunere*, „Limba Română”, 1974, nr. 3, p. 193-196.
Hristea, Theodor, *Trunchierea cuvintelor şi fenomenele înrudite*, „Limba şi literatura română”, 1997, nr. 1, p. 13-17.
Ivănescu, G. *Storia delle parlate popolari e storia delle lingue litterarie*, „Philologica”, II, 1972, p. 5-25.
Stoichiţoiu Ichim, Adriana, *Neoconfixarea în limba română actuală,* în vol. *Limba română – aspecte sincronice şi diacronice*. Actele celui de al 5-lea Colocviu al Catedrei de limba română (8-9 decembrie 2005), Editura Unuversităţii Bucureşti, 2006, p. 313-327.
Zugun, Petru, Minuţ, Ana-Maria, *Formarea cuvintelor. Teorie şi practică*, Editura Sedcom Libris, Iaşi, 2005.

Note

1.Cf. ediţia îngrijită de Doina Bogdan-Dascălu şi Crişu Dascălu, Editura Facla, 1979.

2. Traducerea în limba română, sub titlul, *Compunerea cuvintelor în limba română,* realizată de Maria Király şi Gabriela Ekes-Grünn, a apărut la Editura Amphora, în 1998. Ediţia a fost îngrijită de Sergiu Drincu şi Maria Király şi conţine un *Studiu introductiv* şi un *Indice* de Sergiu Drincu. Pentru reflectarea compunerii în diversele lucrări apărute până la cartea lui Nicolae Drăganu, a se vedea *Studiul introductiv* alcătuit de noi la traducerea românească a studiului lingvistului clujean.

3. O teorie coerentă privind raporturile dintre limba populară şi cea literară, inclusiv metodologia de cercetare, la G. Ivănescu, *Storia delle parlate popolari e storia delle lingue litterarie*, în „Philologica”, II, 1972, p.5-25.

4. *Op. cit.*, p.39-40. Paginile sunt cele din traducerea românească. Menţionăm totuşi că el consacră ultimul capitol *Compunerii savante*.

5. *Ibidem*, p.45.

6. *Ibidem.*

7. *Ibidem*, p.47.

8. *Ibidem,* p.45.
9. *Ibidem,* p.47.
10. *Ibidem*, p.45-46.
11. *Ibidem*, p.47-48.
12. *Ibidem*, p.48.
13. *Ibidem, p.52.*
14. *Ibidem,* p.53. Pentru termenul *parasintetic*, Nicolae Drăganu trimite la A. Darmesteter, *Cours de grammaire historique de la langue française*, vol. III, p.23.
15. *Ibidem*, p.112.
16. *Ibidem*, p.113.
17. *Op. cit.*, p.192.
18. *Ibidem*.
19. *Ibidem*, p.193.
20. *Ibidem*.
21. *Ibidem*, p. 225-226.
22. *Ibidem*, p.218.
23. *Ibidem*, p.216.
24. *Ibidem*.
25. *Ibidem*, p.218.
26. *Op. cit.*, p.137.
27. *Ibidem,* p. 203.
28. *Art. cit.*, p. 49.
29. *Definiția compunerii*, „Limba română”, 1985, nr. 3, p. 256-258; *Definiția derivării*, „Limba română”, 1988, nr. 5, p. 469-473; Petru Zugun, Ana-Maria Minuț, *Formarea cuvintelor. Teorie şi practică*, Editura Sedcom Libris, Iaşi, 2005.
30. $FCLR_1$, p. VIII.
31. *Ibidem*. În limba literară actuală exemplele de prefixe şi prefixoide folosite adjectival sau substantival sunt, evident, mult mai numeroase. În ce priveşte formațiile delocutive, cf., pentru o privire de ansamblu şi pentru exemplele edificatoare, studiul nostru *Derivarea delocutivă*, în Sergiu Drincu, *Compunerea şi prefixarea. Repere teoretice în lingvistica românească*, Editura Amphora, Timişoara, 1999, p. 122-130.
32. Cf. *Compuse de tip tematic în presa actuală*, în „Studia Universitatis Babeş-Bolyai”, XLII, 1997, nr. 4, p. 25-36, precum şi în *Un formant terminologic devenit expresiv în limbajul publicistic:* ***-zaur***, în „Limba română”, 1997, nr. 1-3, p. 21-27.
33. *Formanți cu statut dublu*, în „Studii şi cercetări lingvistice”, 1973, nr. 5, p. 557-563. Finuța Hasan ia în considerare şi prezența lui *-oid* în terminologia ştiințifică, din matematică şi chimie, în care sensurile amintite nu se mai regăsesc, el funcționând aici doar ca simplu formant terminologic.
34. *Cu privire la delimitarea de prefixe a elementelor de compunere*, în „Limba română”, 1974, nr. 3, p. 193-196.

35. *Art. cit.* a fost reprodus în volumul Sergiu Drincu, *Compunerea şi prefixarea*, de unde a fost preluat şi acest citat (p. 98).

36. Angela Bidu Vrănceanu, *Definiţii alternative în lexicul specializat*, „Analele Universităţii Bucureşti“, LLR, LIII-2004, p. 120..

37. Angela Bidu Vrănceanu, *Aspecte ale determinologizării lexicului specializat în relaţia lui cu limba comună*, în vol. *Limba română – aspecte sincronice şi diacronice*. Actele celui de al 5-lea Colocviu al Catedrei de Limba Română (8–9 decembrie 2005). Coord. Gabriela Pană Dindelegan, Editura Universităţii din Bucureşti 2006, p. 234.

38. Pentru detalii, cf. Adriana Stoichiţoiu Ichim, *Un prefixoid „la modă”: MEGA-,* în vol. *Perspective actuale în studiul limbii române.* Actele Colocviului Catedrei de Limba Română, 22-23 noembrie 2001, Editura Universităţii din Bucureşti, 2002.

39. Pentru diferitele tipuri de aglutinare, cf. Petru Zugun, Ana-Maria Minuţ, *op. cit.* De asemenea, Petru Zugun, *Lexicologia limbii române. Prelegeri*, Editura Tehnopress, Iaşi, 2000.

40. Cf. I. Coteanu, Angela Bidu-Vrănceanu, *op. cit*, p. 203.

41. Cf., în acest sens, I. Coteanu, *ibidem*.

DYNAMICS OF THE PRESENT ROMANIAN VOCABULARY. DERIVATION WITH PREFIXES. CONCEPTS AND TERMINOLOGY

(Abstract)

Key words: *vocabulary, derivation with prefixes, neo-confixation*

The author reviews the main theories in the Romanian linguistics related to derivation and composition in general, and the derivation with prefixes in particular. The article discusses the theses of the works published by Nicolae Drăganu, Iorgu Iordan, I. Coteanu, Finuţa Hasan, but also those expressed by Mioara Avram in two academic works dedicated to composition and prefixation (see *Bibliography*). The author also forwards his own considerations regarding the relation between composition and prefixation, the latter being achieved also through the so-called *prefixoids* or *pseudo-prefixes*, terminology not adopted by the author, as it contains a contradiction in terms.

A special stress is laid on the theory of *neo-confixation* and the discussion about the terms *confix* and *neoconfix*, the latter being preferred to *prefixoids* or *pseudo prefixes.* The issue of *neo-confixation* was discussed by Adriana Stoichiţoiu Ichim in her study *Neoconfixarea în româna actuală / Neo-confixation in present Romanian* (see *Bibliography*). It is about the process of „determinologisation”, which facilitates the extraction from the scientific terminology, mono-semantic by

definition, of the „classic” *confixes* (elements of composition) and their use in combination with words from the common language. They have become, by changes of meaning and functional shifts, *neo-confixes of meaning*, in the terminology of Adriana Stoichițoiu Ichim.

The true *neo-confixes* are the formants extracted from common. non-terminological words, placed by analogy with the „classic” (neo)confixes, in derivative series also constructed on the basis of common words. Adriana Stoichițoiu Ichim calls them *neo-confixes of form*.

By invoking etymologic and functional arguments, the author of the article considers that the entire process is subsumed to lexical derivation, which is realised in two ways: by *derivation* with proper prefixes, and by *neo-confixation,* which comprises the *terminological neo-confixes* (instead of those called *neo-confixes of meaning)*, on the one hand, and the *proper neo-confixes* (instead of the *neo-confixes of form*), on the other hand, in a word the true *neo-confixes*, such as: *Afro-, Agro-, Bio-, Cyber-, Euro-, Foto-, Metro-, Robo- etc.*

CU G. I. TOHĂNEANU DESPRE TUDOR VIANU

I. FUNERIU
Universitatea „Aurel Vlaicu”, Arad

Pe la mijlocul anilor ’90, am proiectat, împreună cu Ion Nicolae Anghel, directorul editurii AMARCORD, un volum de convorbiri cu profesorul Tohăneanu. Trebuie să spun că a fost destul de greu să-l convingem. Avea reţineri de tot felul. Am reuşit totuşi, ajutat uneori şi de prezenţa agreabilă a scriitoarei Dana Gheorghiu, să-i smulg unele „secrete” numai de d-sa ştiute. Proiectul nu a putut fi dus la bun sfârşit din mai multe motive, unul dintre acestea fiind încetarea activităţii editurii AMARCORD. Mă simt dator să adaug că manuscrisul său (cu creionul, pe foi A4) după care am executat dactilograma a rămas în posesia profesorului, iar unele fragmente de acolo le-a publicat ulterior în revista *Orizont.*

Textul de mai jos reprezintă discuţia despre relaţiile sale personale şi ştiinţifice cu Tudor Vianu.

Ministerul Învăţământului a emis în 1956 o decizie prin care aţi fost numit lector la Facultatea de Filologie a Universităţii din Timişoara (numele de atunci era Institutul Pedagogic de 5 ani). În „folclorul” universitar timişorean este acreditată ideea că – după ce, în 1952, aţi fost exilat, pe motiv de dosar politic, de la Universitatea bucureşteană – Tudor Vianu a fost unul dintre cei care v-au sprijinit să fiţi reîncadrat în învăţământul superior. E adevărat?

Pentru ca răspunsul să fie cât mai cuprinzător şi, totodată, mai persuasiv, mă văd obligat să comit un gest oarecum indiscret. Să îl „prefaţez”, adică, reproducând o scrisoare pe care am primit-o de la Tudor Vianu, în scurtul meu exil la o şcoală generală de cartier din Ploieşti. Comit acest gest – care, repet, mi se pare, într-o anumită măsură, indiscret – din două întemeiate, nădăjduiesc, pricini: ea, scrisoarea, are darul să dumirească pe cei interesaţi să cunoască,

exact, natura relațiilor, foarte apropiate, în care mă aflam cu Tudor Vianu şi cu familia sa, în special cu Ionel Vianu, medic psihiatru, fiul profesorului[1]. În al doilea rând, prin conotațiile, prin numeroasele ei „trimiteri”, epistola depăşeşte hotarul strâmt al relațiilor particulare dintre un mare profesor şi unul dintre învățăceii lui, dobândind o semnificație mult mai generală, întrucât ea relevă sau confirmă generozitatea şi gingăşia sufletească a ilustrului cărturar umanist. Iată, deci, textul ei:

București, 3. I. 1954

Iubite Domnule Tohăneanu,

Îți mulțumesc pentru rândurile de bune amintiri şi urări pe care ai avut amabila idee a mi le trimite, acum, în aceste zile de sărbători, când ne place să ne regăsim prietenii sau, cel puțin, să primim veşti de la ei. Aflasem despre noua d-tale aşezare la Ploieşti şi te evocam adeseori, împreună cu Ionel sau cu alți elevi sau colegi de-ai d-tale. Ştirile erau însă cu totul sumare şi vagi, încât am fost bucuros să le completez parcurgând scrisoarea d-tale. După ce am citit-o o dată şi a doua oară, mi-am spus: e bine că prietenul meu Tohăneanu se găseşte într-un loc care-i asigură deocamdată un cadru ceva mai statornic de activitate şi oarecare independență. Nu e cu

---

[1] Ionel Vianu (n. 1934) a învățat latineşte de la G. I. Tohăneanu, după cum mărturiseşte în cartea *Amor intellectualis,* POLIROM, 2010, p. 189 şi urm.: „Gheorghe Tohăneanu, asistent la Universitate, un tip care nu trecuse de treizeci de ani, slab, îmbrăcat mereu cu aceleaşi haine de oraş din cele mai ieftine (încă se mai dădeau costume pe cartelă), avea o inteligență vie, realistă. [...] Firesc, literatura pe care o practica cu pasiune era cea latină. Domnul Tohăneanu era un „grămătic”, cum spunea T. amuzându-se. Un diac, un om de carte. Literatura însă trebuie să înceapă cu gramatica. Fără analiza gramaticală, înțelegerea unui text rămâne aproximativă. Iar unde este aproximație nu poate exista decât simularea înțelegerii. [...] dacă vremurile erau altfel primejdioase, nu atât prin regulile de gramatică, eu mă băgam acum în gura lupului. [...] Mai existau şi ablativul absolut, şi acuzativul cu infinitiv, verbele deponente şi semideponente… navigam printre excepții, ca Ulise printre între Scylla şi Caribda. Tohăneanu era un cârmaci sigur, eu aveam să-mi câştig neatârnarea. După ce treceam prin deliciile aspre ale gramaticii, care singure îți garantau accesul la sens, domnul Tohăneanu îmi acorda un lung moment de trecere prin literatură. Poemul lui Lucretius *Despre natură, De natura rerum,* revenea mereu. [...] O poezie avântată ! Domnul Tohăneanu, care-mi dăduse cele câteva date asupra vieții poetului, se străduia să-mi trezească pasiunea pentru versurile lucrețiene”.

totul bine că activitatea aceasta nu este corespunzătoare pregătirii şi chemării sale. Nu e bine că el trăieşte în amărăciune. De aceea, iubite Domnule Tohăneanu, dă-mi voie să-ți vorbesc cu aceeaşi sinceritate şi căldură, care animă şi cuvintele d-tale. Nu încape nicio îndoială că îndepărtarea d-tale din locul pe care l-ai ilustrat, în scurtul timp cât ți-ai asumat răspunderea lui, a fost un act arbitrar şi păgubitor interesului obştesc. Toată lumea ştie şi recunoaşte acest lucru. De aceea eu nu pierd nicicum nădejdea, ba chiar sunt sigur că va veni ziua când nedreptatea se va repara, iar d-ta, întocmai ca umanistul Fra Luis de Leon, revenit la catedra de la Salamanca, după o întrerupere încă mai lungă şi după încercări incomparabil mai grele, vei spune studenților regăsiți: „Iubiți ascultători, vă arătam în ultima mea prelegere că Tacit în a unsprezecea carte a Analelor...” şi vei face o lecție magistrală despre marele istoric şi moralist. S-ar putea întâmpla un singur lucru pentru care această prezicere să nu se împlinească: resemnarea, oboseala sau amărăciunea descinsă în temperament şi deprinderi, situații pe care eu le socotesc însă improbabile gândindu-mă cât de departe eşti de vârsta bătrâneții. Cu toate acestea, iubite Domnule Tohăneanu, de ce ți-aş ascunde că în criza străbătută de d-ta singurul lucru care mă alarma uneori era constatarea că încrederea d-tale în reparațiile necesare şi posibile nu era întotdeauna destul de viguroasă. Îmi păreai uneori stăpânit de un amor fati, care nu este poate cea mai bună lecție lăsată de Antichitate. De aceea dă-mi voie să-ți transmit aici o maximă pe care am cules-o din lunga experiență a vieții: Nedreptatea osteneşte. Este slăbiciunea ei. Până atunci, socotesc însă că este cu totul necesar şi de cea mai mare însemnătate să nu părăseşti lucrul ştiințific. Dacă n-ai făcut-o încă, abordează neîntârziat o nouă temă lingvistică sau de literatură, înconjoară-te cu cărți, cercetează, cugetă şi construieşte. În toate încercările vieții mele m-a salvat mereu curiozitatea ştiințifică şi munca. În ceea ce te priveşte, gândeşte-te că toți oamenii care te cunosc şi te prețuiesc aşteaptă de la d-ta o operă, iar d-ta n-ai dreptul să-i dezamăgeşti. Îți doresc deci, iubite prietene, ca noul an să-ți aducă multă sănătate a trupului şi a sufletului manifestată prin încrederea voioasă în viitor şi prin rodnice hotărâri de lucru. Amicii d-tale printre care dă-mi voie să mă număr şi eu îți păstrează cea mai simpatică amintire şi îți rostesc numele în multe şi felurite ocazii. Când vii la Bucureşti, nu mă ocoli.

Cu devotată afecțiune,
T. Vianu

Am venit la Timişoara în 8 septembrie 1956, odată cu întemeierea noii Facultăţi de Filologie (cu durata studiilor de cinci ani). Numirea mea aici – în care eu, după atâtea experienţe dureroase, nu mai credeam – îmi fusese totuşi prorocită, cam cu un an înainte, de profesorul Tudor Vianu, în timp ce îl petreceam pe jos, cu mereu înnoită emoţie, de la Universitate spre locuinţa lui. Şedea, dacă bine îmi amintesc, pe strada Andrei Mureşanu, la numărul 33, într-o mică vilă construită şi mobilată cu un gust desăvârşit. Strada se desfăcea, cred, din Piaţa Confederaţiei Balcanice, iar ca să ajungi acolo tocmai din centru, pe Calea Dorobanţilor, îţi trebuia, mergând agale, cel puţin o oră. Când ascultam optimistele şi repetatele preziceri ale veneratului profesor, mă cuprindea, pe dată, o stare de tensiune nervoasă greu de reprimat, explicabilă în parte, dacă mă gândesc că la 30 de ani, câţi împlinisem în 1955, sentimentul nedreptăţii devine copleşitor, aproape intolerabil. Până la urmă, din respect pentru cel pe care îl însoţeam, reuşeam să mă destind într-un soi de zâmbet interior, de o crâncenă amărăciune.

După cum intuiesc – din parcurgerea scrierilor sale – personalitatea umană a lui Tudor Vianu, eu cred că acesta „lucra”, alături de alţi savanţi filologi ai vremii (Iordan, Graur, Rosetti?), la „reabilitarea” dumneavoastră, dar discreţia şi poate teama că nu va (vor) reuşi l-au împiedicat să vă pună la curent cu o asemenea iniţiativă. Printr-un reflex literar, un amănunt... toponimic din evocarea dumneavoastră mi-a stârnit curiozitatea. În itinerarul acesta bucureştean, treceaţi, dacă nu mă înşel, pe lângă ultima locuinţă a lui Macedonski din Calea Dorobanţilor. În tinereţe, Tudor Vianu a frecventat cenaclul poetului, iar mai târziu, la Editura Fundaţiilor Regale, i-a editat opera. V-a vorbit vreodată despre omul Macedonski, despre „sufletul princiar al poetului cu mustaţa agresivă şi cravata tripartită”, cum zice Călinescu în cunoscuta-i Istorie*, sau despre atmosfera din şedinţele cenaclului pe care Macedonski îl prezida de la înălţimea tronului său?*

Subiectul acesta îţi promit să-l dezvolt altădată... am câteva fotografii, trebuie să le caut... Acum mă mărginesc să-ţi spun doar că, odată, păşind prin faţa casei lui Macedonski, Tudor Vianu mi-a

reprodus şoptit versurile finale atât de atingătoare ale poeziei *Epigraf*:

> Dar când patru generații peste moartea mea vor trece,
> Când voi fi de-un veac aproape oase şi cenuşă rece,
> Va suna şi pentru mine al dreptății ceas deplin,
> Ș-al meu nume, printre veacuri, înălțându-se senin,
> Va-nfiera ca o stigmată neghiobia duşmănească,
> Cât vor fi în lume inimi şi o limbă românească.

Aş mai vrea să adaug că de fiecare dată, trecând pe acolo, se descoperea o clipă ridicându-şi pălăria elegantă, cu boruri largi; o făcea cu desăvârşită discreție şi în cel mai firesc mod cu putință, în semn de venerație şi devoțiune pentru marele şi atât de nedreptățitul poet.

...lucru greu de înțeles astăzi, când nici măcar pălării nu se mai poartă. Tinerilor de acum li se poate părea ostentativ sau extravagant gestul. Tocmai de aceea îmi face plăcere să-l explic din perspectivă oarecum personală. În anul 1969, la încheierea studiilor universitare, am fost repartizat profesor la Şcoala generală din Birchiş, județul Arad. Venit de la Timişoara, unde obiceiul de a-ți ridica pălăria în semn de respect ori salut dispăruse, am fost surprins să constat că în satul acesta fără gară gestul era unul curent: țăranii mai în vârstă mă salutau ridicându-şi pălăria sau căciula. Îmi spuneau „domnu-nvățător", retrogradându-mă „profesional" fără să-şi dea seama, dar acordându-mi, din perspectivă rustică, o neaşteptată deferență. Am constatat apoi că intelectualii satului, medicul uman şi veterinarul, inginerul agronom şi cei cinci-şase dascăli se bucurau de aceeaşi atitudine respectuoasă. Era un act de civilitate, încă viu, o formă de respect pentru cultură care, se vede treaba, era cândva comun unor categorii sociale atât de diferite. În urmă cu nu mult timp am revenit în comună şi am constatat că sătenii au mai... evoluat, îmi dădeau totuşi binețe, dar nimeni nu-şi mai ridica pălăria. Sic transit gloria mundi!

Dar m-am cam luat cu vorba. Aş fi curios să aflu cum explicați dumneavoastră faptul că, după studii şi lucrări notorii de filozofie şi

estetică, începând de prin 1940, preocupările lui Tudor Vianu s-au îndreptat tot mai insistent înspre stilistica literară? A fost o întâmplare sau o evoluție care ține de firea lucrurilor?

Într-adevăr, în ultimul pătrar al vieții şi al rodnicei sale activități, venind dinspre filozofie, estetică, istoria culturii şi a literaturii, Vianu se îndreaptă, cu paşi hotărâți, spre lingvistică, în general, şi spre cercetarea stilului, în special. Această nouă orientare a investigării sale ştiințifice umaniste nu a fost rodul unei revelații săvârşite în fulgerarea clipei, ci rezultatul fericit al unui proces lent, al unei chemări stăruitoare, resimțită tot mai desluşit de-a lungul vremii. Nu cred că greşesc prea tare asemuind experiența lui Tudor Vianu, îndreptându-se spre cercetarea stilului, cu cea a lui Ludwig van Beethoven, atunci când, în finalul *Simfoniei a IX-a,* desferecă, descătuşează şi, într-un anume sens „lămureşte" sunetul muzicii, eliberându-l în Cuvânt. Iată ce spune despre asta Vianu însuşi, în studiul său *Beethoven în istoria culturii:* „Prin *Simfonia a IX-a,* ultima creație a sa, Beethoven se leagă încă mai strâns cu marii filozofi şi poeți ai Germaniei în momentul cel mai înalt al culturii ei, cu Goethe şi Kant, Schiller şi Hegel. Găsim însă aici şi un alt înțeles. Izbucnirea vocii omeneşti, mai întâi a baritonului care intonează primele două strofe ale odei într-o melodie simplă, cu un caracter popular, apoi corurile de bărbați şi femei, alcătuiesc o împrejurare plină de semnificație. Bogatul cuprins de idei al muzicii beethoveniene cere expresia ei noțională şi cuvântătoare, pe care ascultătorul i-o acordă în reflecția lui pasionată. Când însă murmurul discret al reacției intime devine cuvânt vorbit şi cântat, ascultătorul trăieşte impresia eliberării de sub vraja care ținea cuvântul prizonier, ascensiunea într-o zonă a supremei elocvențe. Muzica susținută de o meditație atât de adâncă a lui Beethoven avea nevoie de această ultimă înălțare în regiunile de claritate ale rațiunii. Compozitorul a fost totdeauna un adânc gânditor moral. Până acum a cântat. Acum a vorbit"[2].

---

[2] *Sudii de literatură universală și comparată,* EA, 1963, p. 293.

Nu preget să afirm că atât de rodnica orientare spre stilistică a lui Tudor Vianu îşi are obârşia şi în contactul asiduu cu preocupările de estetică, de pe urma cărora s-a configurat însuşi valorosul său tratat *Estetica,* vol. I, 1932, vol. II, 1936, cu numeroase reeditări ulterioare. Din asemenea preocupări s-a întrupat şi una din cărțile nepieritoare ale veacului, *Arta prozatorilor români* (1941), care, dincolo de valoarea sa intrinsecă, poate fi privită şi interpretată şi ca un excelent „exercițiu" pentru autorul de mai târziu al atâtor studii fundamentale privind expresia artistică a marilor noştri scriitori, grupate succesiv şi mereu îmbogățite în volumele *Probleme de stil şi artă literară* (1955), *Problemele metaforei şi alte studii de stilistică* (1957) şi, în sfârşit, în masivul tom intitulat, simplu *Studii de stilistică,* apărut postum, în 1968, patru ani după moartea prematură a autorului. Precizez, dacă nevoie mai este, că toate aceste studii sunt nu numai necesare, dar şi indispensabile atât istoricilor literari, cât şi celor ai limbii române literare, precum şi cercetătorilor stilului beletristic. Una din trăsăturile cele mai prețioase ale tuturor acestor studii constă în deplina lor accesibilitate, în ciuda profunzimii ideilor şi a originalității, a subtilității observațiilor cuprinse în ele. Vianu şi-a cultivat deprinderea de a scrie simplu şi elegant, iar româneasca lui literară, lipsită de zorzoane şi de ostentație, rămâne firească şi pilduitoare.

Fără îndoială, ideea simplității superioare l-a preocupat pe Vianu, după pilda eminesciană a „scuturării podoabelor", metaforă pe care el însuşi a inventat-o vorbind despre esențializarea limbajului în opera de maturitate a poetului. Oricum, citindu-l pe Vianu, trăieşti sentimentul stenic al comunicării cu un spirit profund, lipsit de ostentație, cum spuneți. El nu te încurcă şi nu te derutează încâlcind fraza, nici nu te striveşte complicând savant terminologia, ci, printr-o stilistică sui generis, *a participării, te ia partener spiritual în aventura sa „pe tărâmul celălalt", al culturii. Să scrii elegant şi, totodată, simplu e o performanță la care nu mulți ajung. Fără să vreau îmi vine în minte acum Sextil Puşcariu, care, prin stilul lui eliberat de orice urmă de fatuitate, te face să te apropii cu*

plăcere de lingvistică, ştiinţă considerată de multă lume aridă şi dificilă, de nu chiar plicticoasă.

Pe Vianu este o încântare să-l citeşti: fraza sa, densă şi totdată suplă, gravă şi, deopotrivă, suavă, rămâne tot timpul deschisă şi transparentă oricărui cititor şcolit. Câte sugestii nu găseşte ucenicul în ale cercetării, în aceste rânduri, sobre, elegante şi limpezi cu care se încheie, în *Arta prozatorilor români,* paragraful închinat lui Mateiu I. Caragiale: „Riscul literar al acestei descrieri este compensat prin jocul alternanţelor, şi nici un alt scriitor nu l-ar mai putea încerca vreodată. Dacă, asemeni lui Mateiu Caragiale, n-ar dispune de puterea ascensiunii lui către înaltele trepte ale fervorii lirice şi de acea virtute a dispreţului care se lasă parcă hipnotizată de ceea ce o stârneşte şi o întărâtă mai aprig".

Prin urmare, Tudor Vianu, fiind profund, nu doreşte să şi... pară. Am apăsat în chip deliberat asupra acestui aspect, pentru că, în lunga mea carieră dăscălească şi scriitoricească, am întâlnit destui dascăli, mai ales universitari, dar nu exclusiv, ba chiar destui publicişti care în chip conştient îşi încifrează exprimarea – adică: şi-o încâlcesc, uneori sluţind-o, stâlcind-o – până la opacifierea ei totală, nădăjduind că vor izbuti astfel să ascundă sărăcia ideilor. Cititorul naiv gândeşte astfel: „mă depăşeşte, nu înţeleg ce spune, prin urmare e... profund". Trebuie să adaug imediat că mulţi „lingvişti", mai ales din generaţia tânără, dar nu exclusiv, atraşi de mirajul noilor direcţii de cercetare, de la structuralism încoace, spectaculoase mai ales prin terminologia savant sofisticată, le adoptă necritic, ajungând practicienii unei exprimări stereotipice, de o platitudine exasperantă, ininteligibilă specialiştilor „de rând", accesibilă, chipurile, unei minorităţi de iniţiaţi. Ce carieră rapidă a făcut, între atâtea altele, neologismul „conotaţie", de pildă. Cu câtă râvnă şi, mai ales, cu câtă emfază îl rostesc şi îl aştern pe hârtie unii cu gura sau cu condeiul îmbibate de „prestigiul" lui ştiinţific, de savoarea lui dulceag-savantă!

Într-adevăr, aşa este. Azi toată lumea vorbeşte de conotaţie*, termen căruia îi atribuie sensuri din ce în ce mai inadecvate. Şi eu le-am reproşat studenţilor mei apelul excesiv şi nejustificat la acest termen. Provocat de unul din ei să le explic ce-i cu adevărat*

conotația*, am recurs la un exemplu sugestiv şi convingător (livresc, pare-mi-se), pentru că, după aceea, cuvântul* conotație *a cam dispărut din vocabularul lor; le-am spus aşa: umbrela te apără de ploaie* (parapleu) *sau de soare* (parasol)*, aceasta ar fi* denotația *ei, dar, în împrejurări nedorite, cu o umbrelă te poți apăra şi de câini – aceasta este* conotația *ei.*

Binevenit acest *intermezzo* al tău. În lunga mea carieră dăscălească, am constatat şi eu că studenții sunt receptivi mai degrabă la concretizări de felul acesta; iar dacă au şi haz, ele devin memorabile, dovedindu-şi eficacitatea mai abitir decât explicațiile teoretice, savante.

Aşa e, dar mi se pare că v-am întrerupt...

...Aşadar, chiar dacă poziția mea, teoretică şi practică, este alta, nu am nimic cu noile orientări în cercetarea lingvistică şi filologică, dacă ele sunt preluate şi asimilate, prudent şi selectiv, cu puterea discernerii nete şi mature între modéle şi... mode, căci singurele modéle sunt interne, în schimb mòdele au slăbiciunea lor fatală: mor tinere. De aceea nu-i pot ierta pe cei care, îmbrățişând cu un fel de fanatism, de joasă factură intelectuală, aceste noi orientări, întorc cu seninătate spatele trecutului, uitând sau făcându-se că uită că ele nu reprezintă altceva decât un simplu „etaj”, deocamdată fragil, la o construcție cu temelii străvechi, înfipte adânc în trecut. Nu pot decât să-i compătimesc pe cei care, în subsolul conştiinței lor, sunt în stare să-şi închipuie că preluarea „din mers”, de obicei superficială, a noilor orientări şi a terminologiei lor, îi dispensează de istorie, în sensul cuprinzător al cuvântului.

[...]

În anul următor instalării mele la Timişoara, 1957, doi dintre iluştrii mei dascăli din Bucureşti, care puseseră zdravăn umărul ca să fiu încadrat la Facultatea de Filologie din Banat – profesorii Tudor Vianu şi Iorgu Iordan – au vizitat, la date nițel diferite, noua facultate. Nu-mi amintesc cine a provocat invitația, nici dacă nu cumva a fost o inițiativă personală a lor. Oricum, din atenția fățişă pe care mi-au acordat-o, din atitudinea extrem de binevoitoare cu care

m-au onorat, am intuit că, măcar în parte, venirea lor, atât de curândă, la Timişoara, avea ca scop nemărturisit, între atâtea altele evidente, şi consolidarea fragilei mele poziții în învățământ. Și unul, şi altul au dorit să se ştie că mă aflu sub aripa lor ocrotitoare. Mărturisesc această impresie – de fapt, e vorba de o certitudine – nu din orgoliu, ci din convingerea că oricine are ceva de învățat din împrejurarea narată. Anume că poți rămâne generos, chiar fiind foarte mare.

În anii aceia ne aflam în plin proletcultism. Autori importanți (Titu Maiorescu, Lucian Blaga) erau complet interzişi, Eminescu însuşi era brutal cenzurat; opere de importanță vitală pentru cultura românească erau puse sub lacăt, la „fondul secret” al bibliotecilor, multe din ele arse „în piața publică”. Tinerilor de astăzi le vine greu să înțeleagă asemenea lucruri. Tocmai de aceea vreau să evoc aici pe scurt, o întâmplare pe care am trăit-o eu însumi. În iarna anului 1952, înainte de a merge la şcoală, începusem să citesc pe litere. De dimineața până seara răsfoiam un manual de istorie bogat ilustrat după care învățase un unchi de-al meu la liceu cu vreo cinci-şase ani înainte, când România era monarhie. Admiram în acel manual portretele maiestuoase ale regilor noştri: Carol I, Ferdinand şi Mihai (Carol al II-lea lipsea). La un moment dat mama, văzând ce admir eu, mi-a luat îngrozită cartea din mână şi, spre disperarea mea, a vrut s-o arunce în sobă. A împiedicat-o tata, categoric. Atunci, biata mamă a luat peria de pantofi, a înmuiat-o în crema de ghete şi a şters cu ea peste portretele regilor. Mama era puternic marcată de arestarea vecinului nostru, Morar Isai, pentru că la nunta fiicei sale, spre dimineață, a cântat Trei culori cunosc pe lume. (*Peste câțiva ani, ca o culme a ironiei,* Trei culori *devenea imn național!*) *Paradoxal, în această atmosferă culturală, viciată de ideologie şi oarecum în ciuda terorii instaurate (exemplul meu e, cred, convingător), tradiția culturală a interbelicului se prelungea în chip firesc în conştiința oamenilor de carte; marii intelectualii se bucurau încă de un adânc respect, atâta doar că venerația nu se manifesta explicit, de frică. În Universitate se ştia, aşadar, că vă aflați „sub aripa ocrotitoare” a lui Tudor Vianu, al cărui prestigiu*

cultural era imens. Sunt curios să aflu cum au fost privite aceste prielnice auspicii (avis + specere*, cum ne-ați învățat*) *în mediul universitar. Au stârnit ele invidii, respect ori au fost privite cu indiferență?*

Dragul meu, nu pot să ştiu ce era în mintea fiecăruia dintre colegi. Indiferență în niciun caz. Pot însă bănui că studenții şi, mai târziu, tinerii asistenți precum Mişu Craşoveanu, Iosif Cheie sau Vasile Țâra erau întru totul de partea mea; alții este posibil să mă fi invidiat. Curios e că unii profesori cu funcții de răspundere în universitate nu pridideau după aceea să-şi exprime, în discuțiile cu mine, admirația pentru Tudor Vianu, cu gândul, poate, că, prin mine, vorbele lor vor ajunge la urechile savantului sau că ei înşişi vor dobândi prestigiu în fața mea şi a colegilor mei evocând – unii dintre ei – prietenia cu Vianu ori exhibând familiarisme imaginare.

Aveți, văd, tendința (par delicatesse?) de a nu pronunța nume...

N-am nimic de ascuns, colegii mei de atunci ştiu că profesorul Victor Iancu se mândrea (ca să nu zic: se lăuda) cu prietenia lui Tudor Vianu. E adevărat că destinele lor s-au întâlnit prin universitățile germane dintre cele două războaie pe care le-au frecventat, iar mai târziu preocupările de estetică ale amândurora i-au apropiat şi mai mult. Nu ştiu dacă se poate vorbi totuşi de o prietenie în adevăratul sens al cuvântului aşa cum lăsa să se înțeleagă, de câte ori avea prilejul, Victor Iancu. Un caz mai aparte a fost profesorul Nicolae Apostolescu, căruia vreau să-i creionez un portret succint pentru ca tinerii care eventual ne citesc să înțeleagă cum încercau unii dintre universitari să-şi fabrice o „aură magică" pentru a dobândi prestigiu cărturăresc prin delegație. Din postura de decan, apoi de rector al Institutului de 3 ani, N. Apostolescu a făcut în dreapta şi în stânga mult bine, dovedindu-se până la urmă, un slujitor devotat şi iscusit al învățământului nostru superior umanist, căruia i s-a dedicat, cu o anumită fervoare spectaculoasă, până în ultimul ceas al vieții sale. Avea, în anii aceia, numeroase uşi deschise „sus", iar relațiile sale „înalte" le folosea, din fericire, nu numai în interesul său, ci, foarte adesea, şi pentru propăşirea cauzei, care se confunda cu cea a

şcolii. Măreț, uneori despotic cu subalternii, afişând față de ei o superioară jovialitate, N. Apostolescu se manifesta totdeauna cel puțin obedient față de şefi, puternici ai zilei, la care avea (sau sugera că are) acces şi trecere. Cu mine s-a purtat exemplar şi aş fi ingrat dacă nu aş recunoaşte acest lucru. Suferea nu de orgoliu, ci de o debordantă vanitate, adică deşertăciune: spunea adesea neadevăruri pe care nu le mai resimțea ca atare. În desele noastre discuții, revenea următorul laitmotiv: „De curând, întâlnindu-mă cu Tudor Vianu şi venind vorba despre dumneata...” – ceea ce, din păcate, nu corespundea realității, dar, credea el, îi sporea prestigiul universitar, făcându-l intangibil şi în plan spiritual, nu numai în cel politic sau administrativ.

Aici dialogul nostru cu privire la Tudor Vianu s-a întrerupt, cu promisiunea de a fi reluat, ceea ce nu s-a mai petrecut.

UN MANUSCRIS INEDIT

ADELA CRISTIANA GORCEA
Liceul Teoretic Pâncota

Motto: „Mă socotesc asemenea unui copil care, jucându-se pe malul mării, a găsit câteva pietricele mai netede şi câteva scoici mai pestriţe decât alţii, în timp ce oceanul nesfârşit al adevărului se aşternea necercetat dinaintea ochilor mei”. (Isaac Newton)

Cuvinte-cheie: *literatura română, Ioan Slavici, manuscris*

1. În căutarea timpului trecut…

În faţa uriaşei bibliografii existente în legătură cu opera lui Slavici, am avut sentimentul că nimic nou nu s-ar mai putea aduce în legătură cu creaţia sa. Cu acest gând, căutările mele s-au îndreptat, în mod firesc, către satul natal al scriitorului. La Muzeul Memorial „Ioan Slavici din Şiria, cu sprijinul Laurei Mateş, muzeograf, am trecut la cercetarea documentelor expuse în muzeu, dar mai ales a celor din arhivă, adunate acolo de-a lungul timpului, mare parte dintre ele donate de urmaşii scriitorului. Între acestea, am descoperit un grup de foi pliate, subţiri, măcinate de vreme la margini şi pătate cu ceară, pe care, într-un colţ, cu un scris lizibil, am citit *Eminescu şi Alecsandri*. Era un manuscris al lui Slavici!

Am făcut investigaţiile necesare şi am ajuns la concluzia că este o scriere inedită. Cu o trăire aparte, asemănătoare cu cea a desigilării unei comori de mult timp uitate, am trecut la editarea documentului, în speranţa ca el să se adauge lungului şir de scrieri ale prozatorului ardelean, care au fost până acum în atenţia cititorilor. Valoarea

documentară a textului este dată de însuşi faptul că acesta nu a văzut încă lumina tiparului, aşadar devine public cu sprijinul revistei „Philologica banatica”.

Din raţiuni de sistematizare, am urmat patru etape în studiul documentului: a). prezentare generală, cu precizări legate de editare; b). redarea conţinutului manuscrisului, în editare proprie; c). analiza textului, cu observaţii asupra aspectului general şi a organizării textuale, fixare în timp, elemente de conţinut, observaţii legate de scriere, vocabular, topică, stilistică; d). concluzii cu privire la valoarea documentară a manuscrisului.

2. Un studiu inedit – *Eminescu şi Alecsandri*

2.1. Prezentare generală

Observând documentul, am constatat că au rămas de la Slavici treisprezece pagini, numerotate de la 2 la 14. Din păcate, prima pagină nu a fost de găsit. În procesul editării, am respectat întocmai conţinutul manuscrisului. Pe cât posibil, am păstrat doar cuvintele şi sintagmele care ţin de stilul scriitorului şi de vorbirea specifică epocii. Legat de ortografie, am renunţat la apostrof, înlocuindu-l cu cratimă, am modificat scrierea diftongilor, folosindu-i în forma actuală, iar ca punctuaţie, am înlăturat unele virgule şi am adăugat virgula înainte de *şi* adversativ, pe care Slavici nu o folosea. Am păstrat prenumele poeţilor aşa cum le-a scris el, *Mihail* – cu precizarea că o singură dată acesta apare cu scrierea *Mihaiu* –, şi *Vasilie*. Pentru numele *Alecsandri* am apelat la scrierea actuală, deşi doar în titlu autorul a scris *Alecsandri*, iar în text, peste tot, a recurs la forma *Alexandri*.

2.2. Textul

(...) pe care le produce în mintea noastră. Prin felul de a-şi da pe faţă stările sufleteşti, orişicare om îşi arată firea cea adevărată, ceea ce el în adevăr este: stilul e omul el însuşi.

III. S-ar putea zice că stilul e chestiune de formă, iar ceea ce e formă se poate învăța și câștiga prin experiență și prin deprindere rațională. Îndeosebi gramatica se învață, și prin silință stăruitoare poate orișicine să ajungă a-și câștiga destoinicie deplină în ceea ce privește alegerea, întrebuințarea și așezarea vorbelor. Tot astfel se pot învăța și regulele poeticei. Toate acestea ne fac să punem la îndoială adevărul emis de Buffon. Gramatica însă și poetica nu regulamentează stilul și tehnica scrierii, și scrierea cea mai corectă din punctul de vedere al tehnicei poate să fie defectuoasă în ceea ce privește stilul. Numai acela care e cuprins cu desăvârșire de un simțământ poate să găsească imaginile care reproduc și în alții acest simțământ, și numai cel pătruns de o convingere poate să găsească argumentele ori dovezile prin care se pătrund și alții de această convingere. În acest înțeles e adevărat că, văzând stilul, cunoaștem omul, că stil și om e același lucru. Fiind deci vorba de poeți, putem să exprimăm adevărul emis de Buffon și în forma: „Poesia este inima poetului". Cum e inima, așa e poesia izvorâtă dintr-însa, căci inima e felul de a fi al poetului și orișice se manifestă în felul în care e.

IV. Voind dar să facem o paralelă între operele poetice ale lui Vasilie Alecsandri și între ale lui Mihai Eminescu, trebuie, înainte de toate, să ne dăm seama despre inima, deci despre felul de a fi al fiecăruia dintre dânșii. Noi putem să cunoaștem acest fel de a fi din operele în care s-a manifestat, dar nu putem să-l și înțelegem. Înțelegerea ne-o dă numai cunoștința ce-o avem despre viața fiecăruia dintre dânșii. În felul de a fi al orișicărui om sunt două elemente: unul nestrămutat, ceea ce el este în virtutea nașterii lui, și altul variabil, ceea ce el devine prin pozițiunea socială, prin educațiune, prin instrucțiune și prin înrâurirea mediului social în care petrece viața. Nu mai încape nicio îndoială că adevărata ființă constă numai în ceea ce omul este el însuși prin sine, și că îndeosebi în poezie această ființă adevărată iese la iveală. Ceea ce voim dar să știm este: ce a fost Alecsandri și ce Eminescu – neatârnat de împrejurările în care și-a petrecut fiecare din ei viața. Aceasta însă nu putem să o știm decât scăzând din ființa fiecăruia ceea ce el a

devenit prin pozițiune socială, prin educațiune, prin instrucțiune şi prin mediul social. Şi nu mai încape nicio îndoială că acela e mai mult, în care elementul variabil e mai slab, care mai puțin e atârnat de împrejurări.

B. Fiecare îndeosebi

I. 1. a). Vasilie Alecsandri s-a născut dintr-o familie boierească, şi-a petrecut copilăria, tinerețele şi viața toată în împrejurări în care era scutit de lupte cu nevoile vieții. Această împregiurare nu explică însă îndeajuns veselia caracterului lui, care se dă pe față şi în poesiile lui. Vesel e orişicare om care se simte mulțumit, şi mulțumit se poate simți şi omul care se luptă cu nevoi grele, dacă e sănătos trupeşte şi ferit de mari mâhniri sufleteşti. Alecsandri era om care ținea să se bucure de viață, să-şi facă parte din toate mulțumirile omeneşti, şi ştia să găsească în toate lucrurile ceea ce-l încânta: de aceea era el mereu vesel şi doritor de a trăi. Avea chiar în el o bogăție nesecată, şi sărac dac-ar fi fost, el tot vesel ar fi rămas, tot un suflet plin de dulceață, a căruia cea mai mare mângâiere era să îndulcească viețele altora. Buna stare în care a crescut şi în care şi-a petrecut viața i-au modificat ființa numai deprinzându-l cu trebuințe mari şi făcându-l oarecum uşuratec, cum foarte uşor devin oameni cu mari destoinicii chiar şi fără ca să fie feriți de grijile vieții de toate zilele.

b). Educațiunea lui Vasilie Alecsandri a fost atât în casa părințească bine îngrijită, cât şi mai târziu condusă cu pricepere. Deşi poet, Alecsandri era om chibzuit şi cumpătat, care nu se lăsa să fie adimenit nici de marile lui trebuințe, nici de pornirile lui vii. Aceasta dovedeşte că el încă de mic a fost deprins a se stăpâni în toate împrejurările, şi că deprinderea aceasta n-a perdut-o nici în timpul când era purtat de valurile tinerețelor. Era om plin de căldură răpitoare, dar el însuşi nu se lăsa să fie răpit, şi nu se avânta decât atunci, când voia şi cum voia se avânta. Aceasta e adevărata educațiune, şi el a avut parte de ea.

c). Studii a făcut Vasilie Alecsandri multe, dar nu „de nevoie", şi astfel numai pe alese, şi numai pe cât îl trăgea inima. El iubeşte natura vie şi găseşte forma în cele mai mici amănunte ale ei; aceasta

însă nu pentru că a studiat ştiinţele naturale. El a făcut acest studiu tocmai fiindcă iubea natura, şi iubea natura fiindcă natură era şi el, şi viaţa îi era atât de dulce. Nu îi trebuia lui natură frumoasă, căci frumoasă şi-o făcea el, când zicea „Eu la foc îmi fac - visuri după plac,/ şi cu al meu oaspe, dulcea primăvară,/ râdem de furtuna care urlă afară". Tot astfel şi studiile lui literare erau studii de predilecţiune: din iubire numai a făcut el tot ceea ce a făcut, - şi poesiile lui toate.

d). Mediul social în care el şi-a petrecut viaţa a fost cel mai priincios pentru desfăşurarea lui firească. El şi-a petrecut viaţa toată în societatea celor mai de frunte dintre contemporanii săi, care l-au iubit şi l-au stimat. El a făcut apoi multe şi lungi călătorii atât prin ţările de la răsărit, cât şi prin cele de la apus, totdeauna în cele mai priincioase condiţiuni. Cea mai întăritoare înrâurire au avut-o însă asupra lui călătoriile făcute prin munţii Moldovii, în care el a văzut-o în o mai intimă atingere cu poporul, „şi-a cunoscut, a admirat şi a luat drept model literatura plină de farmec original a lui". Din ziua întoarcerii sale în ţară şi până la moartea sa, Vasilie Alecsandri a luat parte ca fruntaş între fruntaşi la toate mişcările naţionale, fie ele culturale, fie politice, ca deputat, ca ministru, ca reprezentant al ţărei sale în străinătate, dar mai ales ca sfetnic intim al purtătorilor de putere şi om de aproape al tronului.

2. a). Mihail Eminescu s-a născut din o familie de stare mijlocie, mai mult săracă decât bogată, şi şi-a petrecut viaţa toată în luptă cu nevoi zilnice.

b). Educaţiune n-a avut Mihail Eminescu, deşi tocmai el avea trebuinţă de educaţiune mai multă decât orişicine. Cei patru fraţi mai mari ai lui, toţi patru oameni cu destoinicii intelectuale, au căzut unul după altul jertfă unei boale urmate de-o insuficienţă în dezvoltarea organismului nervos. În virtutea aceleiaşi insuficienţe, Eminescu era şi el o fiinţă desechilibrată, om cu porniri violente şi excentrice, care le avea toate în dimensiuni mari.

Echilibrarea şi rotunjirea fiinţei lui nu s-ar fi putut face decât prin o educaţiune severă şi începută din cea mai fragedă copilărie, care ar fi dezvoltat în el încetul cu încetul destoinicia de a se stăpâni

însuşi pe sine. Lipsit de educaţiunea asta, el s-a desechilibrat din ce în ce mai mult în cursul dezvoltării lui accesive şi a ajuns foarte în curând în o stare sufletească în care nu mai era educabil, fiindcă nu se mai lăsa stăpânit şi îndrumat. Băiat de vreo unsprezece ani, pe când era dat la Cernăuţi în purtarea de grijă a pendantului Aron Pumnul, el a fugit de la părinţii lui şi, ani de zile de-a rândul, tocmai în timpul trecerii din copilărie spre vârsta de junie, el a trăit răsleţ, numai bunul Dumnezeu ştie cum, unde şi ce fel. Când s-a împăcat apoi iar cu părinţii, el era cu viaţa croită, fiinţă răsleaţă şi singură în felul ei.

c). Studii a făcut Mihail Eminescu multe, întinse şi temeinice, dar nu cu predilecţiune ca Alecsandri, ci cu pasiune. A studiat şi el numai ce se potrivea cu firea lui, dar el se perdea cu desăvârşire în studiile ce făcea şi se simţea totdeauna mai presus decât învăţătorii lui. Numai cei ce nu l-au cunoscut personal şi nu sunt în stare să înţeleagă operele lui au putut să presupună că durerosul fel de a vedea lucrurile din lume al lui Eminescu e o urmare a înrâuririi lui Schopenhauer, a budismului ori a oareunui poet german. Eminescu era om care vedea cu ochii lui, şi judeca cu mintea lui, şi nu primea în el decât ceea ce se potriveşte cu felul lui de a fi. El cunoştea ca nici unii din contemporanii lui din temeiu literatura universală şi alegea din întreaga comoară de gânduri a omenirii ceea ce-l încânta pe el îndeosebi.

d). Mediul în care Mihail Eminescu şi-a petrecut viaţa e cel mai variat. Excentrică ca fiinţa lui i-a fost şi viaţa. Mult a fost iubit şi stimat Alecsandri de fruntaşii contimporanilor săi, dar nu mai mult decât Mihail Eminescu, ba câteodată chiar mai puţin. Nu era cu putinţă ca om deschis la minte să nu întâmpine cu inima deschisă şi cu braţele deschise pe acel tânăr cu fruntea senină şi cu faţa mereu zâmbitoare, pe care şi-l închipuiesc atât de posomorât cei care nu pot să-l înţeleagă, şi nu i se poate face societăţii noastre mai mare nedreptate decât făcându-i-se mustrarea că nu a primit pe Mihaiu Eminescu în mijlocul ei. Pretutindeni unde oameni cu mintea mai luminată erau adunaţi la un loc, se bucurau cu toţii când Eminescu se ivea în mijlocul lor, şi la palatul regal el nu a fost primit cu mai puţină şi mai puţin sinceră afecţiune decât în cercurile literare şi în

cele politice ori în „taverna scundă", şi toți se bucurau când îl ştiau bine, toți se întristau când vedeau rău. Dar el şi-a petrecut viața în zbuciumări, în mizerie, adeseori în societatea celor mai decăzuți oameni, el n-a putut să-şi creeze o poziţiune, el şi-a încheiat zilele trist, foarte trist. Altfel vedea el lucrurile din lumea aceasta: ca în ştiință, el a ales şi în toiul vieții numai ceea ce îi pria lui. Citind fără pricepere unele din poesiile lui, mulți îşi închipuiesc un om posac şi îndârjit drept autor al lor, şi fac un fel de gogoriță din Eminescu cel de-a pururi voios şi senin, al cărui zâmbet nu se uită niciodată. Nici în bine, nici în rău, mediul n-a alterat ființa lui; între cei mai mărginiți oameni, pentru care avea o particulară slăbiciune, el era tot omul de superioritate covârşitoare, şi între cei mai decăzuți, pentru care de asemenea avea slăbiciune, el rămânea unul de o extraordinară puritate, puritate de simțăminte şi de moravuri, în cele mai mari mizerii, el rămânea tot el însuşi. Un singur om era în lumea aceasta pe care nu se simțea destoinic a-l stăpâni: el însuşi. Din conştiința acestei neputințe izvorăşte durerea cea covârşitoare, pe care o reproduce prin poesiile lui. Era chiar în ființa lui cea adevărată un conflict fatal, care nu se putea înlătura: îi lipsea omului ceea ce Platon numeşte armonie internă. Îi este uşoară viața omului cumpătat, care se împacă însuşi pe sine prin faptele sale, ori celui mărginit, care nu-şi dă seama despre ceea ce face, dar grea afară din cale îi este celui ce vede clar, se judecă în fiecare clipă şi se osândeşte fără de milă. Un canon de spăsire e asemenea viață ori o oarbă nedreptate: aceasta e ceea ce nu spune Eminescu – nu plângându-se că trăieşte, ci plângând pe cei osândiți a trăi. De aceea îl încântă Schopenhauer, şi de aceea priveşte el cu sfială spre Buda, care demult a zis ceea ce el simțea în fiecare zi, că suprema virtute consistă în a nu voi. – „Multe dureri sunt, - zice el, - şi puține plăceri", pentru că orişicare pornire a voinței pentru el era o durere, durere într-un fel, dacă-şi călca pe inimă, şi durere într-alt fel, dacă nu voia ori nu putea să-şi calce. Suntem cu toții munciți de aceste dureri, dacă nu ne-am deprins a ne stăpâni spre a ajunge în cele din urmă să ne facem datoriile cu mulțumire, dar în conştiința lui cea limpede ele luau dimensiuni mari. Ceea ce noi luăm drept pesimism nu e decât manifestarea curățeniei lui sufleteşti. Conştiința lui era

oglinda curată în care ochiul lui ager vedea cea mai mică pată. El, care nu era în stare să jignească pe alții, omul dulce, blând şi îngăduitor în practica vieții, era neîndurat față cu sine însuşi şi de o asprime excesivă în poesiile sale, unde nu se adresa la oameni, ci biciuia păcatele omului. Iar aceasta nu pentru că aşa era mediul în care trăia, ci pentru că în a lui conştiință se oglindeau oameni cu faptele lor.

II. 1. Alecsandri a scris mult şi multe, iar aceasta nu pentru că a trăit mult şi a avut o viață ferită de griji, ci pentru că a scris uşor. Stăpân pe sine, el era stăpân şi pe condeiul său. Ceea ce, înainte de toate, ceea ce ne uimeşte la V. Alecsandri e uşurătatea şi veselia întineritoare în care el îşi reproduce stările sufleteşti, fie ele chiar dureroase. Inima lui e mereu agitată, dar el nu e stăpânit de pornirile ei, ci-şi alege după plac şi forma, şi fondul, scrie ce, cum şi când vrea. Poet liric prin firea lui, el se încântă de poesia poporală şi nu se mărgineşte a o aduna, ci o şi imitează, ceea ce e hotărâtor pentru întreaga lui lucrare. Director al primului teatru național, el scrie comedii şi drame. Luând parte la mişcările naționale, el se însuflețeşte de un cald patriotism şi cântă plin de avânt, ca să deştepte şi-n compatrioții săi iubirea de neam şi spiritul de jertfă, răsfoieşte cronicile şi reîmprospătează tradițiunile naționale, pentru ca prin ele să le dee românilor exemple şi să-i îmbărbăteze. Cântă Alecsandri şi pentru ca să-şi reproducă cele mai intime stări sufleteşti, dar fondul operelor lui e în partea lui cea covârşitoare național: el e poetul românismului, care scrie pentru ca să ridice nivelul cultural al neamului său, şi poezia lui culminează în „Sentinela română”, în „Deşteptarea României” şi în „Cântecul gintei latine”.

Concepțiunile lui Vasilie Alecsandri sunt clare şi de o uimitoare perfecțiune. El simte văzând cu ochii tot ceea ce ne spune, şi operele lui ar fi cele mai rotunjite dacă reproducerea ar fi şi ea deopotrivă cu concepțiunea. Deşi însă maestru în puterea cuvântului, el trece foarte adeseori cu uşurătate înainte, când i se iveşte-n cale vreo

greutate „tehnică, rimă”[1] *comună, săracă ori nepotrivită, o abatere de la ritm ori o lipsă de eufonie nu-l opreşte pe el în loc: scapă de ea prin o licență poetică, prin o nepotrivită aşezare a vorbelor, prin o figură ad-hoc ori o lasă să fie, căci se pierde printre frumusețele poesiei. Se şi perd, şi Eminescu poate să-l numească pe Alecsandri în „Epigonii” - acel Rege-al poesiei. Numai în analiza făcută până în cele mai mici amănunte ies aceste defecte de formă la iveală, şi criticul literar e nevoit să recunoască că maestru e Alecsandri până chiar şi în ascunderea insuficiențelor tehnice.*

Ceea ce ne răpeşte-n scrierile lui V. Alecsandri e elocuțiunea, limba lui firească, curgătoare şi uşoară. Un cunoscător teoretic al limbii române nu e Alecsandri: el are însă ceea ce e mai mult decât studiile gramaticale, simțământul limbii româneşti, pe care l-a câştigat în desele lui atingeri cu poporul şi din poesia poporală atât de mult admirată de el. El e influențat, ca-n concepțiune, şi în tehnică, de literatura franceză, şi nu se fereşte de neologisme, dar neologismele lui nu sunt barbarisme. Niciunul dintre contemporanii lui nu a fost atât de discret ca dânsul în ceea ce priveşte întrebuințarea vorbelor streine şi atât de corect în ceea ce priveşte construirea frazei. Aceasta e ceea ce face limba lui atât de plăcută, naturală, uşoară şi limpede.

2. Mihail Eminescu a scris puțin şi puține, fiindcă viața i-a fost zbuciumată de îndoieli şi de mâhniri care nu-l lăsau să lucreze în toată tihna, şi fiindcă pornirile lui erau puternice şi-i era greu să găsească forma „...”[2] *pentru reproducerea lor. Partea cu desăvârşire mare a vieții şi-a petrecut-o citind ori discutând, pentru ca să se dumirească el însuşi în sine; altă parte a vieții şi-a petrecut-o muncind spre a-şi agonisi pânea de toate zilele: clipe de linişte sufletească pentru producțiune literară puține a avut. Pentru el însă*

---

[1] Cuvintele marcate între ghilimele aparțin editării mele, inclusiv virgula adăugată, deoarece Slavici scrisese, într-o grafie lizibilă, un singur cuvânt: „techrimă”, scriitorul contopind, din grabă probabil, cuvintele *tehnică* și *rimă*. Înlocuirea am realizat-o contextual.

[2] Cuvânt indescifrabil. Contextul cere „adecvată”, „potrivită”.

nu erau nici aceste clipe de linişte, ci de un alt fel de zbuciumare. De aceasta se plânge el când vorbeşte despre „porţile gândirii". În dezvoltarea lui sufletească sunt două faze, prima, în care el dospea, şi a doua, în care era ajuns la deplină formaţiune. În amândouă, fondul poesiilor lui e acelaşi, durerea de a fi cum e, dar în prima fază e stăpânit el de durerea aceasta, iar în a doua este el stăpânul durerii sale. De aceea, numai după poesiile din a doua fază avem să-l judecăm. Unul e poetul care a scris „Mortua est", „Venere şi Madonă", ori „Egipetul", şi altul care a scris „Glossă", „Pe lângă plopii fără soţ", „S-a stins viaţa falnicei Veneţii" ori „Luceafărul". Amândoi îşi cântă durerea, dar primul caută cu neastâmpăr forma în care să o reproducă, iar al doilea a găsit forma. Primul e muncit de mari îndoieli şi se avântă la paradoxe, iar al doilea e dumerit şi spune mari adevăruri. „Ce am să spun, - se întreabă el în fiecare clipă, - pentru ca să înţeleagă şi alţii durerea mea, şi cum am să-mi îmbrac spusa pentru ca s-o simtă şi alţii?" Numai în a doua fază găseşte el răspunsul. El caută dar în toate numai ceea ce e dureros, şi razele luminoase ale vieţii n-au pentru el farmec decât fiindcă-n faţa lor iese cu atât mai învederat mizeria lumii la iveală. Îşi iubeşte şi el neamul şi ţara, dar nu ca român, ci ca om, şi el scoate la iveală virtuţile străbunilor numai pentru ca să biciuiască păcatele contemporanilor săi.

Cele două faze de dezvoltare se disting încă mai clar în tehnica lui Eminescu. Scârbit pe pornirile lui năvalnice, el nu vede în prima fază clar şi concepţiunile lui sunt adeseori diforme, imaginile îi sunt neclare şi ideile neguroase. Ni-e parcă o furtună se ridică din depărtare, dar norii apropiindu-se, nu mai par ameninţători şi trec numai întunecând cerul. Ca orişice om stăpânit de pornirile lui, poetul nu găseşte forma potrivită spre a spune desluşit şi uşor ceea ce are de gând, şi insuficienţele tehnice ne izbesc la fiecare vers, la fiecare frază. În a doua fază, Eminescu e maestrul neîntrecut de nimeni: fiecare strofă a lui e o comoară de frumuseţi în ceea ce priveşte ritmul, rima, eufonia şi construcţiunea frazelor, fiecare poesie a lui un şir de imagini clar şi luminos reproduse.

Elocuţiunea lui Eminescu, greoaie în prima fază, nu devine uşoară nici în a doua, dar e limpede, energică şi răpitoare.

Cunoscător al graiului românesc nu numai prin deprindere şi din întinse lecţiuni, ci totodată şi în teorie, el ne surprinde la fiecare pas prin bogăţia lui de forme şi de vorbe şi prin destoinicia, cu care alege şi aşază vorbele. Pentru el, vorba e o unealtă în adevăratul înţeles, şi nimeni încă n-a vorbit româneşte în limba de bronz pe care o găsim în „Mamă”, în „Melancolie” ori în satirele lui Eminescu.

III. 1. a). Înrâurirea lui V. Alecsandri a fost hotărâtoare pentru desfăşurarea vieţii naţionale române. Din inima lui iubirea de ţară şi de neam s-a revărsat în roade vii asupra întregului popor român, şi nimeni nu a contribuit mai mult decât dânsul la redeşteptarea conştiinţei noastre naţionale. Poesiile lui au trecut din gură-n gură, fie citite, fie cântate, fie recitate, au devenit în curând un avut comun şi mulţi le ştiu inconştient, fără ca să-şi poată da seama cum au ajuns să le ştie şi că ale lui sunt.

b). Mai hotărâtoare încă a fost înrâurirea lui Alecsandri pentru direcţiunea dezvoltării noastre literare. El s-a ivit tocmai în timpul cel mai critic al dezvoltării noastre literare şi a zădărnicit prin lucrarea lui silinţele pedanţilor, care începuseră a ne falsifica firea prin siluirea formei, în care ne-o dăm pe faţă. Plin de simţăminte adevărate, el nu putea să primească forma falsă, ci a mers înainte pe calea cea firească, şi după el s-au luat toţi cei care aveau şi ei simţăminte adevărate.

2. a). Înrâurirea lui Mihai Eminescu nu s-a întins asupra întregei societăţi române, dar a fost zguduitoare asupra celei mai luminate părţi din ea. Puţini vor fi simţit ca el durerea ce-l zbuciumase în trecerea lui prin lume, puţini vor fi înţeles şi încă mai puţini vor fi primit ideile lui, dar toţi s-au înălţat cu gândul acolo unde numai el putea să-i ridice, şi mulţi au rămas cuprinşi de simţământul că viaţa e un lucru foarte serios, pe care din clipa naşterii şi până la moarte avem să-l păzim cu multă grijă. Şi tot din gură în gură, din om în om, din suflet în suflet are să treacă şi simţământul acesta: înrâurirea etică a lui Eminescu îşi face drumul,

căci „multe sunt durerile şi puţine sunt plăcerile”, şi în atât de desele clipe de durere fiecare dintre noi îşi aduce aminte de nenorocitul muritor, care cu atâta iubire ne-a spus că n-avem să ne jucăm cu viaţa, că înşine suferim dacă nu ne-o păzim, şi că sfânt are să ne fie tot ceea ce e bine omenesc.

b). În ceea ce priveşte forma, înrâurirea lui Eminescu e clasică: scrierile lui sunt şi mult timp au să şi rămâie modele în ceea ce priveşte limba şi tehnica. Apucând calea firească în care l-a găsit pe Alecsandri şi studiind operele celor mai mari scrietori ai omenirii, Mihaiu Eminescu a ajuns să dea producţiunii noastre poetice şi limbii noastre literare o formă, care mult timp are să rămâie neschimbată şi încetul cu încetul va deveni comună.

C. Comparaţiune
(Să fie executată de elevi pe baza celor de sub. A şi B. şi după poziţiunea ce urmează)

a) Fondul: Prin ce se deosebeşte fondul poesiilor lui Alecsandri de al poesiilor lui Eminescu? Ce e comun la amândoi? Care din amândoi are simţăminte mai superioare? Care produce efecte mai puternice? Prin ce se distinge unul şi prin ce altul?
b) Tehnica: Concepţiunile lui Alecsandri ce au în comun cu ale lui Eminescu şi prin ce se deosebesc de aceste? Rima, ritm, eufonie şi frază prin ce se deosebesc?
c) Elocuţiunea: Alegerea şi întrebuinţarea vorbelor? Construirea frazelor?
d) Înrâurirea: În ceea ce priveşte fondul? În ceea ce priveşte forma?

2.3. Analiza textului

Observaţii asupra aspectului general şi a organizării textuale

O simplă privire asupra primei pagini existente este de ajuns pentru a remarca o caligrafie ce aminteşte de cea a funcţionarilor din trecut, al căror scris mărunt şi ordonat l-am întâlnit în diferite documente observate în timpul cercetării. Ca „scrietor” pe lângă

notarul din Comlăuş, Slavici a fost obligat să redacteze numeroase documente, care impuneau multă grijă pentru aspect şi exprimare. De remarcat este şi aşezarea în pagină a textului, alinierea estetică, scriitorul recurgând la despărțirea în silabe pentru a obține rânduri aproximativ egale, deşi lățimea foii este mai mare. Se observă şi rigoarea în structurarea materialului: textul are trei părți, partea A, din care s-au păstrat secvențele III şi IV, referitoare la stil, partea B, cu titlul *Fiecare îndeosebi*, alcătuită din trei secvențe, notate cu I, II, III, şi partea C, numită *Comparațiune*, în care se formulează o sarcină de lucru destinată elevilor.

După cum scrisul este amprenta personalității, descoperim acum un Slavici meticulos, ordonat, cu preocupări de sistematizare a informației, care demonstrează indiscutabil logica raționamentului.

Fixarea în timp

Deoarece foile nu sunt datate, am încercat să stabilesc perioada în care a fost redactat textul, orientându-mă după ultima pagină, din care rezultă că Slavici a realizat un studiu cu privire la opera poetică a lui Alecsandri şi a lui Eminescu, destinat elevilor. Acesta se încheie cu o sarcină de lucru, elevii având de realizat o paralelă după repere date. Este evident că textul a fost scris în perioada când Slavici a fost profesor de limba şi literatura română, dar, deoarece activitatea sa didactică s-a desfăşurat de-a lungul mai multor ani şi în mai multe instituții şcolare, datarea nu poate fi făcută. Totuşi, studiile asupra biografiei lui Slavici menționează că, în 1910, la Școala Evanghelică Germană din Bucureşti şi la Școala Superioară de fete a întocmit sumare legate de materia predată, care dovedesc respectarea programei de învățământ[3]. Textul de față se poate încadra şi în această categorie de scrieri, aşadar, bazându-mă pe datele menționate, înclin să cred că manuscrisul ar putea să dateze din 1910.

Elemente de conținut

Cu privire la conținutul primei pagini – cea care lipseşte –, am fost pusă în situația să formulez presupuneri. Am ținut seama de claritatea organizării materialului, precum şi de enunțul cu care se

---

[3]Teofil Bugnariu, I. Domșa, D. Vatamaniuc, *Ioan Slavici, biobibliografie*, București, Editura Enciclopedică Română, 1973, p. LIII-LIV;

încheie secvența a II-a: „Stilul e omul el însuşi”. Este o maximă a naturalistului francez Georges-Louis Leclerc, baron de Buffon, a cărei preluare şi chiar receptare critică arată cultura lui Slavici şi preocuparea sa pentru problemele de estetică. Cunoscând firea metodică a scriitorului, care-l îndeamnă să plece de la general către particular, înclin să cred că în fragmentul care lipseşte el a făcut referire la elemente teoretice de stil şi a prezentat funcția poetică a limbajului. Când afirm aceasta, mă bazez pe ultimele cuvinte ale secțiunii: „pe care le produce în mintea noastră”.

Pornind de la realitatea că textul e realizat în scop didactic, o primă citire a secvenței notate cu III mi-a dat impresia că fragmentul cuprinde o posibilă dezbatere care se va organiza cu elevii, având ca punct de plecare afirmația lui Buffon: „Stilul e omul însuşi”. Slavici începe cu afirmația: „Toate acestea ne fac să punem la îndoială adevărul emis de Buffon”. Astfel, el pune sub semnul întrebării afirmația lui Buffon „Stilul e omul însuşi”, oferind răspunsul negativ, precum şi raționamentul logic la care a apelat, pe o posibilă direcție de interpretare. Scriitorul oferă şi a doua posibilitate de explicare, din care rezultă adevărul spuselor lui Buffon: „În acest înțeles e adevărat că, văzând stilul, cunoaştem omul, că stil şi om e acelaşi lucru”. De reținut este şi reformularea observației lui Buffon în contextul poeziei: „Poezia este inima poetului”.

Am crezut de cuviință să insist asupra acestei secvențe, în spatele căreia l-am descoperit pe Slavici în ipostaza de dascăl care, prin logică didactică, se dovedeşte preocupat de urmărirea unui demers analitic în definirea noțiunii de stil. Am constatat minuțiozitatea analizei, care demonstrează preocuparea dascălului pentru a facilita accesul elevilor la o noțiune atât de abstractă cum este stilul; pe de altă parte, rafinamentul discuției în sine din acest manuscris se constituie într-un document prețios care ne „vorbeşte” astăzi despre nivelul superior al cunoştințelor care se transmiteau elevilor pe vremea aceea. Nu mai puțin demnă de remarcat este sincronizarea spirituală a scriitorului cu ideile europene care circulau în epocă şi, mai ales, capacitatea lui intelectuală de a le trece prin filtrul propriu, neezitând să polemizeze cu ele, fără prejudecăți sau complexe de inferioritate.

Ultima secvență din partea A prezintă scopul studiului, efectuarea unei paralele între opera poetică a lui Alecsandri şi a lui Eminescu. Strâns legat de raționamentul anterior, Slavici arată că în primul rând trebuie identificat felul de a fi al fiecăruia dintre cei doi. El face referire, pe de o parte, la trăsături înnăscute şi, implicit, la ereditate, pe care o numeşte „elementul nestrămutat, ceea ce este el (omul – n. n.) în virtutea naşterii", iar pe de altă parte la mediu şi la educație, elementul „variabil", în limbajul lui Slavici. Părerea sa este că, în poezie, fiecare scriitor reflectă doar ceea ce este prin naştere, independent de mediul în care s-a format şi de educația primită. Peste câteva decenii, George Călinescu va susține primatul eredității în artă: „Dacă s-ar găsi norma capodoperei, atunci s-ar întâmpla un lucru înspăimântător, vrednic de laboratoarele vechilor alchimişti. S-ar produce o dezvoltare de apocalips, fiindcă arta însăşi ar dispărea. Când am şti cum se face o poezie genială, toți am deveni mari poeți şi arta s-ar preface în industrie[4]". În lumina celor susținute de Slavici şi a confirmării lui Călinescu peste timp, subscriu ideii că valoarea scriitorului provine tocmai din zestrea ereditară, aşadar, pentru poezie, omul se naşte, şi tocmai aceasta îi asigură unicitatea. Slavici caută să fie convingător şi reuşeşte, – timpul o confirmă –, deşi în epocă influența mediului nu era de neglijat. Fără îndoială că şi educația are rolul ei în direcționarea omului spre împlinirea trebuințelor spirituale, de ordin cultural, aşadar şi creația poetică se supune acestei realități, însă hotărâtoare rămâne, până la urmă, ereditatea. Dincolo de aceste comentarii, secvența explică rostul studierii fiecăruia dintre cei doi scriitori, ceea ce se realizează în partea B, *Fiecare îndeosebi*, cu sensul de „fiecare poet ca personalitate distinctă".

Partea B este structurată în trei secvențe, care se referă la: I – Viața lui Alecsandri şi a lui Eminescu; II – Opera poetică a celor doi; III – Influența poeților Eminescu şi Alecsandri asupra literaturii române.

---

[4] G. Călinescu, *Principii de estetică*, Craiova, Editura „Scrisul românesc", 1974, p. 11;

Cu privire la viața celor doi poeți, Slavici urmărește algoritmic și amănunțit: a). familia; b). educația; c) studiile; d) mediul social, demonstrând în continuare aceeași rigurozitate în analiză, precum și o cunoaștere nemijlocită a lui Alecsandri și a lui Eminescu. Legat de opera celor doi poeți, el prezintă pentru fiecare câteva caracteristici de stil, tematica operei – la care se referă folosind termenul *fond* –, și prozodie – pe care o numește *formă*. Partea a treia punctează în câte două fraze relativ scurte rolul fiecărui poet mai întâi la nivelul societății, apoi în literatură. Am selectat din studiul lui Slavici informațiile cu privire la Alecsandri și la Eminescu, realizând un portret al fiecăruia. Deoarece în această etapă a studiului fac o analiză de conținut, mă opresc doar asupra acelor aspecte mai puțin cunoscute sau dezbătute până în prezent, dar cu atât mai valoroase, cu cât sunt venite din partea omului care i-a cunoscut în mod direct pe cei doi poeți.

▪ **ALECSANDRI, OMUL. Vorbind** despre **familia** lui Alecsandri, Slavici accentuează două aspecte: rolul ei important, pe linie ereditară, în transmiterea caracterului vesel, și influența stării materiale bune, care l-a schimbat într-un om „oarecum ușuratec"; (francezii îi spuneau *Basile, le facile*). Legat de **educația** poetului, Slavici afirmă că aceasta începe în familie, unde învață autocontrolul, care îl conduce întreaga viață. **Studiile** lui Alecsandri s-au îndreptat, potrivit spuselor lui Slavici, către științele naturii, deoarece iubea natura, ceea ce a determinat și scrierea poeziilor pe această temă. **Mediul social** în care a trăit Alecsandri a fost select, de aceea el a fost iubit și respectat, formându-se în mod firesc ca personalitate echilibrată. Călătoriile, în special cele prin Moldova, i-au asigurat sursa de inspirație și originalitatea creației. A fost o personalitate culturală și politică și a fost om de încredere al tronului. Manuscrisul lui Slavici este, așadar, un document care aduce informații despre Alecsandri, din perspectiva omului care l-a cunoscut îndeaproape și l-a ascultat recitând la întâlnirile Junimii.

▪ **ALECSANDRI, POETUL.** Pentru a-l prezenta pe **poetul Alecsandri,** Slavici face referire la personalitatea sa puternică, voința, stăpânirea de sine, cărora li se datorează opera vastă.

Trăsătura de bază a liricii lui Alecsandri este, în opinia lui, uşurinţa cu care exprimă stările sufleteşti de orice fel. Deşi, în general, poetul este cunoscut ca „părintele pastelului în literatură”, Slavici accentuează că partea cea mai importantă a liricii sale este cea patriotică. O explicaţie surprinzătoare dă el metaforei „acel Rege-al poeziei”, pe care Eminescu i-o atribuie în *Epigonii*: Alecsandri este maestru al cuvântului, dar şi al mascării deficienţelor prozodice, pe care le depăşeşte prin licenţe poetice, prin modificări de topică sau chiar prin menţinerea lor, considerând că frumuseţea versurilor le va face de neobservat. Această parte a manuscrisului este un document şi prin faptul că defineşte stilul lui Alecsandri, care pune accent pe imaginea artistică şi nu pe rigoarea prozodică. Slavici elogiază la Alecsandri simţul limbii, care provine, mai mult decât din studii, din contactul cu poporul şi din poezia populară, precum şi folosirea neologismelor cu discreţie, alături de corectitudinea construirii frazelor. Putem ajunge la concluzia că Slavici apreciază limba corectă şi neologismul folosit cu măsură, acestea fiind, de altfel, preocupări ale junimiştilor, inclusiv ca teme în cadrul dezbaterilor de la Junimea.

- **„ÎNRÂURIREA”.** Importanţa lui Alecsandri este prezentată pe două direcţii: la nivel naţional, Slavici arată că patriotismul său a pătruns treptat în conştiinţa naţională, primind astfel noi dimensiuni. În literatură, a contribuit la traversarea momentelor critice ale perioadei de început, în care talentele nu se manifestaseră încă, iar forma caută adesea să se manifeste în absenţa fondului. În viziunea lui Slavici, Alecsandri a fost modelul pe care l-au urmat toţi cei care simţeau asemenea cu el.
- **EMINESCU, OMUL.** Citind rândurile dedicate poetului, am constatat bogăţia de informaţii şi de idei, care decurg una din cealaltă, încercând să compună complexa lui personalitate. Textul lui Slavici oferă informaţii asupra aspectului fizic al lui Eminescu, asupra afecţiunii psihice, asupra portretului moral şi asupra mediului social. De asemenea, m-am oprit asupra ideilor care subliniază atitudinea lui Eminescu faţă de sine şi faţă de lume, precum şi asupra afinităţilor sale filosofice.

Urmărind atent manuscrisul, constatăm că Slavici a fost preocupat de personalitatea lui Eminescu, pe care l-a observat şi l-a cunoscut îndeaproape. Atitudinea sa este în totalitate apreciativă, de la prezentarea portretului fizic, care dovedeşte deschiderea față de lume, la respectul şi dragostea de care se bucura în societate, apoi la puritatea morală păstrată în orice împrejurări. Slavici apreciază exigența personală a lui Eminescu, precum şi blândețea față de alții. El arată că poetul are meritul de a nu se fi lăsat influențat de mediul în care a trăit, nici în bine, nici în rău. Cu privire la dezechilibrul mental, Slavici îl afirmă explicit şi îi acordă îngăduință, deoarece are cauze ereditare. Rostul prezentării atâtor aspecte pozitive se descoperă în finalul prezentării lui Eminescu-omul, în care Slavici face referire la afinitățile filosofice ale poetului. El contrazice în mod clar ceea ce se ştie, respectiv că pesimismul eminescian este urmarea influenței lui Schopenhauer, accentuând că poetul a înclinat spre filosofia schopenhaueriană şi spre cea budistă deoarece se potriveau felului său de a fi.

- **EMINESCU, POETUL.** Inedită prezentare face Slavici şi pentru **Eminescu – poetul**, a cărui creație cunoaşte, în viziunea sa, două etape în dezvoltare, corespunzătoare celor două trepte ale dezvoltării spirituale, pe fondul lipsei de linişte sufletească, etape reprezentate schematic în figura 1.

Patriotismul lui Eminescu este explicat de Slavici prin iubirea de neam şi țară ca om, nu ca român. Pentru Eminescu, virtuțile strămoşilor sunt doar pretexte pentru a condamna defectele contemporanilor. El arată că poetul nu trebuie analizat decât după poeziile scrise în a doua etapă, când, stăpân al propriei dureri, el a găsit forma de exprimare a acesteia. Motivează că, în prima etapă, „insuficiențele tehnice” sunt numeroase, şi că Eminescu nu le-a înlăturat, fiind stăpânit de „pornirile lui”, care îi împiedicau claritatea creării imaginilor artistice.

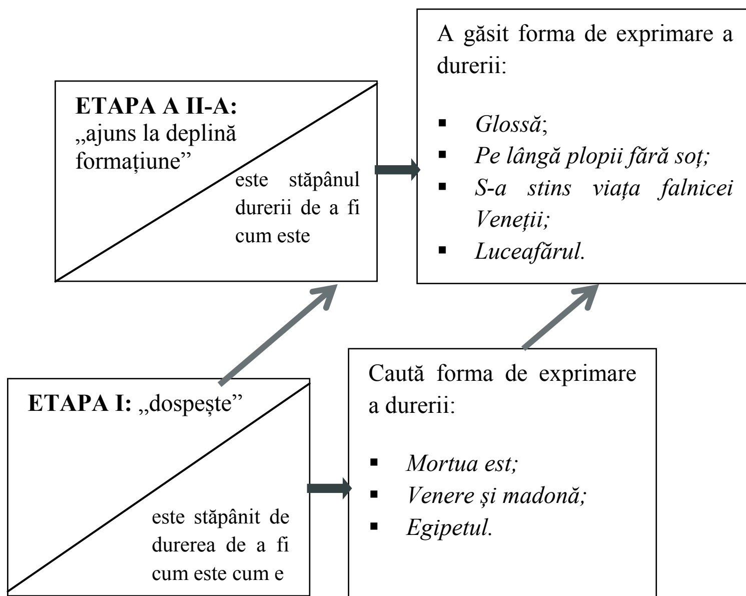

Figura 1

- **„ÎNRÂURIREA”.** Influenţa lui Eminescu s-a manifestat, în viziunea lui Slavici, în mod puternic asupra „celei mai luminate părţi din ea” (din societate – n. n.), adică asupra intelectualităţii, a cărturarilor. Este o influenţă la nivel filosofic şi etic, Eminescu reuşind să-i îndemne pe cei capabili a medita asupra existenţei şi a o preţui. În literatură, a fost un model de limbă şi stil, urmaş al lui Alecsandri, dar şi beneficiar al operelor „celor mai mari scrietori ai omenirii”. Cu alte cuvinte, Slavici accentuează, pe de o parte, talentul eminescian înnăscut, iar pe de altă parte, deschiderea spre sine, dar şi spre lume.

Partea C, numită *Comparaţiune*, cuprinde o temă de lucru destinată elevilor, care trebuie să utilizeze materialul oferit de Slavici pentru efectuarea unei paralele între opera lui Alecsandri şi cea a lui Eminescu. Sunt de remarcat cele patru puncte de respectat – fondul, tehnica, elocuţiunea, înrâurirea –, însoţite de obligatoriile, în didactică, întrebări de sprijin. Şi cu acest prilej se observă rigoarea,

claritatea ideilor, algoritmul impuse elevilor, pe care îndrăznesc să le pun pe seama ordinii şi rigorii austriece sub semnul cărora a crescut şi s-a format personalitatea scriitorului.

Scriere, vocabular, topică, stilistică

Având curiozitatea celui care are în faţă un text scris de mâna unui mare scriitor, am citit prima pagină şi, spre surprinderea mea, a fost destul de simplu, neoprindu-mă decât ca să observ ortografia, punctuaţia şi forma literelor. M-am familiarizat astfel cu apostroful, cu scrierea veche a diftongilor şi a unor vocale, în care *é* îl notează pe *ea* contemporan, *ó* este ortografierea lui *oa* de azi, *è* este simbolul pentru *ă*, iar *ê* marchează pronunţarea lui *â* actual, în timp ce consoana *z* este reprezentată prin *ḑ*, în cuvintele de origine latină, întrucât *z* provine din *d* + *i*: *dico* (zic), *dies* (zi). Alte observaţii care se desprind se referă la acelaşi fonem şi grafemele diferite pe care le foloseşte Slavici: pentru vocala *ă*, uneori recurge la *è*, iar în alte situaţii apelează la *ă*: *st**ă**ruitóre*, *simţ**è**mênt, nestr**ă**mutat*, *îns**è***. Fenomen asemănător se observă în cazul vocalei *â*, care este reprezentată prin *ê*, *i*, *â*: *simţèm**ê**nt, isvor**i**tă*, *c**â**ştiga,* cu scopul de a urma etimonul latin (*v**e**ntus, r**i**vus, c**a**ntare* etc.). Diftongul *oa* este reprezentat în general prin *ó*, dar interesant este că, atunci când Slavici scrie din greşeală *a* în loc de *ó*, corectează prin antepunerea lui *o*, rezultând scrierea actuală *oa*. Impresia de întoarcere din trecut este dată şi de arhaismele fonetice *cestiune*, *poesie*, *technica*, *isvorită*, *posiţiunea*, precum şi de cele morfologice şi sintactice: *regulele poeticei*. Unele substantive comune – *poet*, *român* – sunt scrise cu majuscule.

Referitor la utilizarea în text a numeroase cuvinte care conţin diftongi, putem lega acest fenomen de mărturisirea lui Slavici din *Amintiri* despre îndelungile discuţii pe care le avea cu Eminescu asupra limbii. El arată că poetul era preocupat de muzicalitatea limbii române, la care contribuiau diftongii. Eminescu susţinea folosirea unui vocabular din care să fie eliminate neologismele, caracterizat astfel de muzicalitate, fiindcă din neologisme lipsesc diftongii, aceştia aflându-se doar în fondul moştenit. Citind *Amintirile* şi corelând informaţiile cu modul în care Slavici a valorificat materialul lingvistic, constatăm că şi textul în manuscris este o dovadă a ecoului

pe care aceste discuții l-au avut în conştiința sa lingvistică. Astfel, el apelează în mai mare măsură la fondul principal lexical şi la arhaismele fonetice, în detrimentul neologismului.

Parcurgând întregul studiu, am selectat şi alte pasaje care definesc stilul lui Slavici: formele arhaice – la nivel fonetic, semantic, lexical şi gramatical, neologismele, elemente de topică, exprimări pleonastice sau cu erori de eufonie, pasaje cu valoare stilistică, pe care le-am cuprins în figura 2. Am recurs la această formă sintetică deoarece, aşa cum mi s-a întâmplat şi mie, prima citire a studiului lui Slavici are un impact puternic asupra cititorului, care se simte încântat de ineditul textului, bulversat de bogăția ideilor şi prea puțin surprins de varietatea lexicală pentru a fi atent la detalii. Am dorit ca, prin acest instrument, să realizez un inventar util al lexicului slavician, regăsit într-un text cu scop didactic.

Motivul pentru care am stăruit atât de mult asupra unei singure pagini este tocmai privilegiul pe care l-am avut, de a ține în mână hârtia pe care a scris Slavici, de a o atinge şi de a simți urmele de ceară, care se pot observa sub forma petelor din partea superioară a paginii. Am convingerea că, după aproximativ 140 de ani, litera, cuvântul, enunțul, dar şi textul în ansamblu oferă cititorului de azi o nesperată călătorie în trecutul scriitorului.

Categorii de cuvinte	Exemple din text	
arhaisme fonetice	*technica*, *poziţiune*, *educaţiune*, *instrucţiune*, *împregiurare*, *adimenit*, *a perdut*, *predilecţiune*, *se perdea*, *temeiu*, *contimporani*, *poziţiune*, *orişicare*, *uşurătate*, *imitează*, *tradiţiune*, *să dee*, *concepţiune*, *pânea*, *producţiune*, *construcţiune*, *lecţiuni*, *scrietorii*	
arhaisme semantice	*nu regulamentează stilul* *simţământ* *nestrămutat* *înrâurirea* *neatârnat/atârnat de* *destoinicii intelectuale* *insuficienţe tehnice* *atingeri cu poporul*	„nu reglementează” „sentiment”, „ereditar” „efectul”, „contribuţia” „independent/dependent de” „capacităţi” „imperfecţiuni prozodice” „contacte”

	cântă durerea *la deplină formaţiune*	„exprimă” „perfecţionare”
arhaisme lexicale	*priincioase* *pendant* *învederat*	„prielnice” „pereche” „evident”
arhaisme gramaticale	*ţărei, boale, oareunui, paradoxe*	
neologisme	*excentrice, accesive, pasiune, superioritate, fatal, se disting, elocuţiunea*	
elemente de topică	*în adevăr este, în o mai intimă atingere cu poporul, voind dar*	
exprimări pleonastice, deficienţe de eufonie	*stilul e omul el însuşi, excentrică ca fiinţa lui,*	
sintagme cu valoare stilistică	*ceea ce ne* ***răpeşte*** *în scrierile lui Alecsandri,* ***razele luminoase*** *ale vieţii* ***n-au pentru el farmec****, concepţiunile lui sunt adeseori* ***diforme****, (...), ideile* ***neguroase****,* ***să biciuiască*** *păcatele contemporanilor săi, şir de imagini* ***clar şi luminos reproduse****, iubirea de ţară şi de neam s-a revărsat în* ***roade vii*** *asupra întregului popor*	

Figura 2 : Lexicul lui Slavici, pe baza manuscrisului

Pornind tocmai de la aprecierea lui Buffon asupra stilului, pe care Slavici o susţine în partea introductivă a studiului, pot aprecia că şi stilul său oferă, dincolo de text, câteva detalii în legătură cu modul în care scriitorul se foloseşte de resursele limbii române. Se observă în figura 2 toate categoriile de arhaisme, prin care realizează pentru cititorul actual culoarea de epocă. În vremea respectivă însă, acestea erau elemente cuprinse în vocabularul fundamental, aşa încât nu pot fi interpretate ca fapte de stil.[5] Stephen Ulmann insistă asupra dificultăţilor legate de reconstituirea valorilor stilistice în studierea literaturii trecutului, prin „erorile de adaos”, având în vedere greşeala

[5] Vezi Stephen Ulmann, *Précis de sémantique française,* citat de Ştefan Munteanu în *Stil şi expresivitate poetică,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1972, p. 237-269.

de a proiecta în text reacțiile noastre moderne şi de a descoperi în cuprinsul acestuia efecte stilistice care nu existau încă în perioadele respective. Sunt integrate, în mod firesc, neologismele, mai puține decât formele arhaice. Cred că acest fenomen poate fi explicat prin faptul că textul este destinat elevilor şi se încheie cu o temă de muncă individuală, aşadar înțelegerea e esențială. Nu exclud totuşi ideea că Slavici a ținut seama de atitudinea restrictivă a lui Maiorescu în legătură cu neologismele, aşadar le-a utilizat cu rezervă. Se simte şi influența lui Eminescu, implicat în lupta pentru puritatea limbii. El spune că „limba e cu atât mai curată, cu cât mai puține sunt în ea neologismele" (S*,* p. 35).

În mod excepțional, mi-au atras atenția sintagmele cu valoare expresivă pe care Slavici le-a inserat în studiul său. La prima citire, acestea pot părea că nu se află la locul potrivit într-un text cu caracter mai degrabă ştiințific. Insist însă asupra lor, prin selectarea a două exemple, deoarece cred că scriitorul nu le-a utilizat întâmplător.

Verbul *a răpi*, utilizat de Slavici în legătură cu creația lui Alecsandri, demonstrează în mod cert admirația sa în fața operei poetului, despre care sugerează că are un efect seducător asupra cititorului. În contextul expus, nu cred că ne-am putea imagina în locul acestui cuvânt una dintre formele *a fermeca*, *a încânta*, *a vrăji*, *a captiva*, fiindcă *a răpi*, având şi conotațiile „a fura" – de exemplu, în *pasăre răpitoare –,* „a smulge", reuşeşte să transmită nu doar efectul funcției emotive şi poetice a limbajului asupra cititorului, ci şi o incontestabilă transpunere a acestuia în universul liric. Este vorba, cred, de un efect în profunzime, pe care îl percep în felul următor: când *marea farmecă* pe cineva, poate însemna că îl încântă cu frumusețea sa, dar când *marea răpeşte*, îl şi atrage între valurile sale. Astfel, Slavici reuşeşte cu finețe să exprime ideea că Alecsandri conferă operei capacitatea de transpunere totală a receptorului său în universul creat, acesta renunțând pentru o clipă, mai mult sau mai puțin conştient, la realitatea obiectivă. Conotația câştigă astfel în fața denotației, ceea ce este poezie.

Cuvântul *a biciui* defineşte, în viziunea lui Slavici, atitudinea lui Eminescu fată de „păcatele contemporanilor săi". Derivat verbal de la substantivul *bici*, el primeşte valori expresive nebănuite la prima

citire a textului, dacă se ține seama de sensul cuvântului de bază, pătruns în limbă încă din 1563: „obiect cu care se lovesc animalele pentru a le îndemna să meargă”[6]. Prin mijloace stilistice, Slavici susține ideea intransigenței lui Eminescu față de sine, în plan moral, pe care o transferă şi contemporanilor. Mai mult, sugerează şi condiția inferioară a omului care, pradă păcatelor, ajunge la degradare morală. Totodată, se desprinde şi rolul important al lui Eminescu în planul moralei sociale, pe care se preocupă să o corecteze.

2.4. Confirmări

2.4.1. În memorialistica lui Slavici. Odată cu analiza manuscrisului, am reluat şi studiul scrierilor memorialistice ale lui Slavici, pentru a verifica dacă şi în ce măsură perspectiva sa asupra lui Eminescu şi asupra lui Alecsandri se regăseşte aici.

Figura lui Eminescu se află în centrul multora dintre capitole, iar Alecsandri este evocat în *Serbarea de la Putna*, din *Amintiri*. Slavici cuprinde figurile celor doi poeți în paralel, în *Alecsandri şi Eminescu*. Întrucât *Amintirile* sunt accesibile publicului larg şi sunt de mult cunoscute, am urmărit doar ideile comune, evidențiind totodată conținutul inedit al manuscrisului.

Scrierea *Alecsandri şi Eminescu* nu este o paralelă în sensul strict al cuvântului. În prima parte, Slavici îl prezintă pe Alecsandri, pe care l-a cunoscut când poetul avea şaizeci de ani. El evocă aspectul fizic al acestuia, atitudinea, relațiile sociale şi politice, participarea lui la seratele Junimii, prețuirea pentru Eminescu şi a tuturor junimiştilor pentru el, împrejurările în care a scris imnul închinat lui Ștefan cel Mare, pentru serbarea de la Putna. O idee comună manuscrisului şi scrierii memorialistice este **cumpătarea lui Alecsandri** în tot ce înseamnă viața de zi cu zi. O altă parte dezvoltă probleme legate de **forma poeziei**, peste care Slavici trece într-o singură frază în manuscris, referindu-se la **nepotriviri**, care sunt însă

[6] Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, *Dicționar etimologic al limbii române*, volumul I, A-B, București, Editura Academiei Române, 2012, s.v.;

mascate de frumusețea conținutului. În *Amintiri*, el aprofundează problema imperfecțiunilor prozodice, recurgând la exemple ce demonstrează „neajunsurile formei” (S, p. 80).

În *Amintiri*, Slavici îl evocă pe Eminescu prin raportare la propria existență, în mai multe momente ale vieții, inserând referiri la existența familiei, a satului natal, amintind de drumurile sale prin lume, şi revenind mereu la mentorul şi în acelaşi timp prietenul său. Din această perspectivă, selectarea amintirilor despre Eminescu a presupus analiză atentă şi îndelungată, textul scriitorului neabătându-se de la stilul memorialistic, supus libertății pe care o conferă rememorarea. Întrucât Slavici are numeroase amintiri în legătură cu Eminescu, m-am limitat doar la a identifica idei comune manuscrisului său şi *Amintirilor*, precum şi deosebiri.

Duritatea cu care Eminescu îi judecă pe oameni, idee identificată în manuscrisul analizat, este evocată în *Eminescu – omul*. Slavici a luat contact cu atitudinea eminesciană față de lume, în rarele momente în care poetul îi citea din manuscrise. El mărturiseşte: „Îmi plăcea spusa lui, dar țineam la el şi mă atingea dureros asprimea cu care îi judeca pe oameni, încât aş fi voit ca altul să spună ceea ce spunea el” (S, p. 11). În studiul supus analizei, Eminescu „biciuia păcatele omului”, iar în amintiri, Slavici arată că această atitudine a avut ecouri dureroase în sufletul său. Din spusele lui rezultă că poetul nu condamna un om anume, ci păcatele omeneşti. Pentru oameni avea, dimpotrivă, nesfârşită înțelegere, pe care Slavici o subliniază cu multă admirație: „În întreaga lui scrisă nu este o singură notă de ură, şi noi, care-l ştim în toate amănuntele vieții lui, am rămas adeseori uimiți de firea lui îngăduitoare față cu cei ce se făceau vrednici a fi urâți” (S, p. 28).

O altă idee despre felul de a fi al lui Eminescu este cea a **superiorității poetului în lumea în care a trăit**, **unde mediul, adeseori unul decăzut, nu l-a transformat în niciun fel.** Ideea se regăseşte în *Amintiri*, unde Slavici precizează: „El n-avea slăbiciuni pentru nimic. Toate porneau la dânsul din convingere, şi ceea ce noi ceilalți facem din iubire, el făcea din hotărâre nestrămutată” (S, p. 16). Scriitorul apreciază astfel capacitatea lui Eminescu de a se ridica deasupra lumii obişnuite, care este condusă de sentimente.

În studiul analizat, **pesimismul poeziei lui Eminescu** este explicat prin „durerea de a fi cum este”, aşadar prin durerea de a nu putea stăpâni pornirile propriei ființe, nu prin influența lui Schopenhauer. În studiu, dar şi în *Amintiri*, Slavici afirmă că Eminescu „ştia multă carte şi judeca cu capul lui” (S, p. 12). Aşadar, apropierea de doctrina lui Schopenhauer porneşte de la faptul că poetul se regăseşte în aceasta. În *Amintiri*, Slavici adaugă: „nu admitea vederile marelui filosof german decât în ceea ce priveşte principiile generale” (S, p. 19). Prin aceasta, memorialistul întăreşte capacitatea lui Eminescu de a analiza lumea şi pe sine.

Slavici semnalează în studiul său în manuscris că **Eminescu a fost „o ființă desechilibrată, om cu porniri violente şi excentrice**, care le avea toate în dimensiuni mari”. În *Amintiri*, el afirmă: „Pornirile lui erau atât de vii, încât îi covârşeau puterea stăpânirii de sine” (S, p. 21). Tot aici, el atrage atenția în legătură cu „primul semn al bolii de nervi care-l cuprinsese” (S, p. 26), în timpul când locuiau sub acelaşi acoperiş. Semnele de boală mentală sunt explicate în manuscris prin elementul ereditar, iar în *Amintiri*, Slavici intervine cu exemple de situații cotidiene, la care a asistat, şi care confirmă existența acestei boli.

Am formulat observații asupra elementelor de fonetică şi vocabular din studiul lui Slavici pentru a arăta că prietenia între el şi Eminescu a fost, înainte de toate, **o prietenie bazată pe preocupări culturale şi lingvistice comune**. Studiul *Eminescu şi Alecsandri*, analizat de mine ca manuscris, este realizat într-un limbaj care demonstrează esența acestor preocupări.

2.4.2. În amintirile junimiştilor. Despre Alecsandri, Iacob Negruzzi afirmă: „acestui bărbat românii îi datoresc o mare recunoştință şi prin el se înalță întregul nostru neam”.[7] Legat de modul în care explică Slavici aprecierea de „rege-al poesiei” pentru Alecsandri, făcută de Eminescu, am identificat o explicație diferită, dată de George Panu: „Eu, care nu-l gustam întreg pe Alecsandri, după ce a citit, cum ştia el să citească (la Junimea – n. n.), *Dumbrava*

[7]Iacob Negruzzi, *Amintiri din Junimea*, București, Editura „Humanitas”, 2011, p. 108;

roşie, am rămas sub un sentiment de admirație, pe care numai timpul şi alte incidente l-au şters”[8]. Se identifică în aprecierile lui Negruzzi şi Panu acea „înrâurire” de care pomenea Slavici în studiul său, aşadar influența asupra poporului şi asupra literaturii române. Pe de o parte, se confirmă calitatea de poet-patriot a lui Alecsandri, iar pe de altă parte, suveranitatea sa în lirică: „Ca oricare suveran – căci şi poeții poartă coroană – Alecsandri se retrase înainte de sfârşitul şedinței”[9]. După cele afirmate de George Panu, se pare că Alecsandri ştia să se ridice deasupra operei sale prin valoarea citirii proprii. Posibil să fie şi aceasta una dintre modalitățile de a trece peste imperfecțiuni, de care amintea Slavici.

Despre Eminescu, am identificat o perspectivă asemănătoare cu cea a lui Slavici în amintirile lui George Panu, care, evocând momentele ulterioare citirii nuvelei *Sărmanul Dionis* la Junimea, arată: „Eminescu era şi el în momentele lui bune vorbăreț şi glumeț, deşi întotdeauna cu o umbră de melancolie, însă nu admitea glumă asupra credințelor şi convingerilor sale. (…) Eminescu trata cu mare asprime pe mulți din Junimea, iar cuvântul de *proşti şi ignoranți* era la fiecare pas pe buzele sale. Toată lumea însă îl menaja. Nu ştiu, dar parcă era o presimțire în noi toți, că o mare nenorocire era să i se întâmple”[10]. Se regăseşte astfel confirmarea firii vesele a lui Eminescu, dar şi a intransigenței sale legate de convingerile personale, despre care amintea şi Slavici în studiul supus analizei. De asemenea, şi George Panu observă ceea ce Slavici numea „pornirile” nestăpânite ale lui Eminescu.

Am dorit să menționez perspectiva lui Iacob Negruzzi şi a lui George Panu asupra celor doi poeți, Eminescu şi Alecsandri, deoarece cred că nicio confirmare nu este mai valoroasă decât a contemporanilor. Faptul că alți doi junimişti şi Slavici au amintiri comune despre Eminescu şi Alecsandri demonstrează chiar valoarea documentară a manuscrisului.

---

[8]George Panu, *Amintiri de la Junimea din Iași*, Iași, Editura „Polirom”, 2013, p. 91;
[9]*ibidem*, p. 92;
[10]*ibidem*, p.99-100;

Revenind la textul acestuia, putem afirma că, în ansamblu, Slavici a realizat o paralelă riguroasă, după repere bine stabilite. Spre deosebire de textul memorialistic, în care se regăsesc accentele subiective dictate, inevitabil, de implicarea emoțională, Slavici înlătură orice urmă de emoție în studiul dedicat elevilor. Cu toate acestea, urmărind, probabil, să trezească respectul lor pentru poeții prezentați, el realizează un text ştiințific, apelând elegant la formularea eufemistică, atunci când textul o impune. Este reflexul natural în planul expresiei al respectului scriitorului față de Eminescu şi de Alecsandri.

2.5. Concluzii privind valoarea documentară a manuscrisului

Pe baza analizei efectuate, susțin valoarea documentară a studiului pe care l-am descoperit şi l-am editat, pe mai multe direcții.

- Textul oferă informații cu privire la stilul lui Slavici, ale cărui elemente definitorii sunt rigoarea, ordinea, claritatea ideilor, toate fiind calități necesare în profesia de dascăl. În plus, el introduce raționamentul logic în textul cu caracter didactic.
- Prin studiul său, Slavici oferă un răspuns inedit şi elegant eternei dileme a receptorilor de literatură, aceea a legăturii dintre om şi creator. Aşadar, cei care nu recunosc valoarea operei unui scriitor, raportând-o la elemente problematice din biografia lui, află că această biografie, incluzând ereditatea, determină o anumită structură sufletească, oglindită în mod clar în opera sa. Într-o oarecare măsură, viața scriitorului este elementul generator al operei. Există o relație indelebilă între biografie şi creație, cu precizarea că o biografie impecabilă nu conferă valoare estetică unei opere precare, după cum nici o capodoperă nu poate salva o biografie discutabilă în ordine morală. Este aceasta o idee prezentă – mai degrabă implicit decât explicit – în manuscris.
- Analiza făcută de Slavici, deşi îl menționează şi pe Alecsandri, este concentrată mai ales asupra vieții lui Eminescu, oferind cel puțin două idei noi asupra celui care i-a fost mentor. Nu ne îndoim de autenticitatea lor, deoarece vine din partea omului care l-a cunoscut direct. În primul rând, Slavici subliniază puritatea

sufletească şi morală a lui Eminescu, păstrată în pofida mediului precar în care a fost nevoit să trăiască, şi care nu l-a schimbat nici în bine, dar nici în rău. Subscriu ideii că poetul se ridică deasupra sa, depăşind „păcatele şi vina", despre care Eminescu însuşi amintea în *Scrisoarea I*. În al doilea rând, Slavici insistă asupra pesimismului eminescian, pe care susține cu tărie că poetul nu l-a preluat de la Schopenhauer, ci din durerea de a nu-şi putea stăpâni pornirile proprii. Astfel, filosofia schopenhaueriană şi concepția budistă sunt, în opinia lui Slavici, doar ideile în care Eminescu, având o concepție formată, se regăsea pe deplin.

Fără pretenția de a fi întocmit un studiu exhaustiv asupra acestei inedite scrieri a lui Slavici, care a rămas până acum în umbra timpului, îmi exprim speranța că, deschizând încă o dată uşa trecutului, am mai adus în prezent o fărâmă din ceea ce a fost, ca om şi ca dascăl, Ioan Slavici.

Siglare:

S: Slavici, Ioan, *Opere*, vol. VI – *Amintiri. Închisorile mele. Lumea prin care am trecut,* Bucureşti, Editura Național, 2001.

Bibliografie:

Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti", *Dicționar etimologic al limbii române*, volumul I, A-B, Bucureşti, Editura „Academiei Române", 2012;

Bugnariu, Teofil; Domşa, I.; D. Vatamaniuc, *Ioan Slavici, biobibliografie*, Bucureşti, Editura Enciclopedică Română, 1973;

Călinescu, G., *Principii de estetică*, Craiova, Editura „Scrisul românesc", 1974;

Munteanu, Ştefan, *Stil şi expresivitate poetică,* Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1972;

Negruzzi, Iacob, *Amintiri din Junimea*, Bucureşti, Editura „Humanitas", 2011;

Panu, George, *Amintiri de la Junimea din Iaşi*, Iaşi, Editura „Polirom", 2013.

AN INEDITED MANUSCRIPT

(Summary)

Key-words: *Romanian literature, Ioan Slavici, manuscript*

Along my doctoral research I discovered at „IoanSlavici" Memorial Museum in Şiria a manuscript entitled *Eminescu and Alecsandri*. My investigations revealed some interesting data. Within the present paper I reproduced the content of the

manuscript, in self editing, current orthography, keeping words and expressions specific to the author and his époque.

The manuscript has thirteen pages, amongst one is missing. The text is systemized and logically written. It has no date, but surely is a didactical text, as it ends with a task addressing students. Consequently, we can presume that it was written during the period when Slavici taught Romanian: 1875, 1880, 1882 or 1910.

Regarding the content, in the first half, Slavici develops a theory about style. It introduces the presentation of Alecsandri and Eminescu, and offers the necessary information so as students can analyze comparatively the two poets. The writer analyses their lives, their masterpieces and their influences on the Romanian literature.

In the paper I presented some aspects related to phonetics, topic, style, that I considered relevant for Slavici style. I identified common, but also different ideas as compared to the memorialistic texts of Slavici and the memories of other two Junimists Iacob Negruzzi and George Panu.

The conclusions of the study reveal: Slavici qualities as a teacher – the order and the clarity of the expression; the idea of Slavici that the author`s life inspires his work; the pessimism of Eminescu related to his recovering in the philosophy of Schopenhauer, not to the influence of German philosophy.

Though the study is not exhaustive, it aims to bring to present a glimpse of what Slavici was as a teacher, as well as a human being.

Key words: manuscript, style, education, poet, philosophical affinities.

„DEDUBLAREA” COMPLEMENTULUI DIRECT

LIZICA MIHUȚ
Universitatea „Aurel Vlaicu”, Arad

Cuvinte-cheie: *sintaxă, dublă tranzitivitate, complement direct, complement secundar*

În cele ce urmează, nu avem în vedere ceea ce în gramaticile tradiționale se numește „reluarea sau anticiparea” complementului direct sau „dubla dependență unilaterală”[1], ci realizarea propriu-zis dublă a acestui complement, prin constrângerile selecționale ale unui grup restrâns de verbe tranzitive: *a anunța, a asculta, a convinge, a dăscăli, a examina* „a supune unei verificări cunoștințele cuiva”, *a informa, a învăța, a ruga, a sfătui, a vesti, a traversa, a trece*[2]. Problema, până la un anumit moment, a fost tratată oarecum marginal, soluția „complement direct al persoanei vs complement direct al lucrului sau al acțiunii” părând a fi cu totul satisfăcătoare. O trecere în revistă, chiar succintă, poate fi ilustrativă în acest sens.

Asfel, Iorgu Iordan se referă la acele verbe care se construiesc cu două obiecte directe, unul numit „personal”, celălalt, „material”, incluzând însă și situațiile cu ambele obiecte directe „personale”: *a numi pe cineva profesor*, sau amândouă „materiale”: *a face ochii roată*[3]. În GA II, se precizează că verbe ca cele amintite mai sus solicită două complemente directe, unul al ființei, altul al lucrului sau al acțiunii. Se mai remarcă faptul că după verbul *a trece* apar construcții în care ambele complemente directe sunt nume de lucruri: *[Mărfurile]* ***le*** *trece* ***Dunărea***[4].

Iorgu Iordan și Vladimir Robu scot în evidență faptul că există un număr restrâns de „verbe ilocutive tranzitive”, care prezintă compatibilitatea cu două complemente directe: unul nume de persoană și unul prezentând trăsătura semantică [-Animat].

Construcția se realizează „în montajul *cineva* + Vt +*pe cineva* + *ceva*”, în poziția Vt apărând verbele specifice amintite mai sus[5].

C. Dimitriu încadrează dublarea complementului în *raportul sintactic de dublare*, care se diferențiază, prin anumite particularități, de celelalte raporturi sintactice identificate de el: *de inerență, de coordonare, de subordonare, mixt, explicativ* şi *de incidență*. În cazul raportului *de dublare*, apar întotdeauna *trei termeni*, doi de o importanță mai mică, anume *de subordonare* sau *secundari*, alături de unul de importanță mai mare, *regent* sau *principal*. În ce priveşte complementul direct (C. Dimitriu nu agreează denumirea *obiect* direct ori indirect), el distinge un complement direct *unic* şi un complement direct *dublu*. Complementul direct *unic* poate fi *dublat*, dar el „*consumă o singură valență obligatorie* a regentului de tip verbal”. Spre deosebire de acesta, complementul direct *dublu* vizează două *entități* şi, ca atare, „consumă *două* valențe obligatorii ale *verbului* regent, *cu două insuficiențe completive*”. El precizează că acest tip de complement este rar în română, fiind restrâns doar la verbele „de informare”: *tatăl îl întreabă* CEVA *pe băiat*, de exemplu. El mai subliniază că „consumatorii celor două valențe obligatorii sunt *nume* de persoană sau *nume* non-persoană” şi respinge soluția propusă de anumiți specialişti, după care aici ar fi vorba, de fapt, de două complemente şi nu de unul singur[6].

Dumitru Irimia leagă acest tip de complement direct de tranzitivitatea verbului regent. Astfel, verbele cu *dublă tranzitivitate* impun, pentru „întregirea câmpului lor semantic”, două complemente directe, conform unei formule de tipul

Profesorul a ascultat ***pe toți*** [+ uman]
declinarea [-uman]

Verbele care regizează cele două complemente directe sunt, parte, *ilocutive* (*a anunța, a întreba, a ruga, a sfătui*), parte, *didactice* (*a asculta, a examina,a învăța*). Aceste verbe, trecute la diateza reflexivă, reciprocă sau pasivă vor atrage numai complementul direct al conținutului ilocuțional: *Mă uit în cer, mă uit în pământ, /* ***M****-am întrebat* ***cine sunt*** (T. Arghezi): Este relevată şi situația lui *a trece* „a traversa” care prezintă o realizare cu două complemente directe: ***L***-

am trecut ***strada***. De fapt, într-o asemenea situație, *a trece* are valoare cauzativ-factitivă[7].

Mioara Avram discută această problemă în contextul folosirii „a două complemente directe diferite – necoordonate – pe lângă acelaşi verb”. Anumite verbe pot avea un complement direct nume de ființă şi un altul, nume de lucru sau de acțiune, rar două nume de lucruri. Lista acestor verbe este mai bogată decât cea din GALR (v. *supra*). Verbele în plus sunt: *a avertiza, a înştiința, a pofti, a costa* şi *a plăti*. Mioara Avram face precizarea că „Dintre cele două complemente directe numai unul (cel „al ființei”, dar şi unul dintre cele două complemente „ale lucrului” în exemple ca *Bagajele le-am trecut strada*) poate fi exprimat printr-un pronume personal, reluat sau anticipat printr-o formă neaccentuată a acestuia [...]”. Pe de altă parte, „Celuilalt complement (exclusiv „al lucrului” şi exprimat printr-un substantiv, printr-un pronume demonstrativ, interogativ, relativ, nehotărât sau negativ, printr-un numeral şi printr-un verb la infinitiv), numit uneori (obiect) *secundar, i se contestă însăşi calitatea de complement direct* (subl. n.)”[8].

Valeria Guțu Romalo propune o altă soluție pentru problema verbelor tranzitive cu două complemente directe. Ea porneşte de la posibilitățile de substituție şi de reluare a celor două complemente directe prin formele pronumelui personal. Constatarea care se impune este că numai complementul direct „al ființei” admite substituirea prin acuzativul pronumelui personal şi dubla exprimare. Faptul poate fi probat prin exemple ca următoarele:

*(**Îi**) învață* ***pe copii*** *p o e z i a.*

Îi învață p o e z i a.

Pe copii *îi învață p o e z i a.*

Dimpotrivă, complementul direct „al lucrului” nu admite operațiile de substituire şi de dublare:

**Poezia o învață pe copii.*

**O învață pe copii.*

**Îi o învață.*

Contextele în cauză arată că „nu este clar dacă avem a face cu acuzativul, iar acest caz fiind definitoriu pentru poziția sintactică a complementului direct, e greu de susținut că avem a face cu un

complement direct". Aceste enunţuri admit recunoaşterea în structura lor „a unei a doua poziţii sintactice, diferite de cea de complement direct, care va trebui indicată printr-un termen special, *complement secundar*, de exemplu"[9].

O schimbare propriu-zisă de paradigmă în ce priveşte poziţia sintactică de complement o aduce Gabriela Pană Dindelegan prin lucrarea sa *Sintaxa limbii române.* Partea I: *Sintaxa grupului verbal*, Editura Universităţii Bucureşti, 1976. Este vorba de o viziune funcţională, funcţiile fiind „purtătoare de informaţie s u p l i m e n - t a r ă" în raport cu cea „categorială" din sintaxa chomskyană[10]. Precizând că îşi plasează descrierea la nivelul structurii de adâncime, Gabriela Pană Dindelegan consideră că în structura grupului verbal pot fi identificate următoarele funcţii sau constituenţi: predicat, subiect, obiect direct, obiect secundar, obiect indirect, obiect prepoziţional, atributivul, circumstanţialul, cantitativul[11]. Fiecare funcţie este definită prin relaţiile de *dominare* şi de *vecinătate*, căci relaţiile sintactice la care pot participa constituenţii sunt: a) de *d o m i n a r e* şi b) de *c o n c a t e n a r e*, adică de vecinătate. „Fiecare constituent – precizează autoarea – intră în mai multe relaţii de vecinătate şi în două relaţii de dominare: ca termen care «domină» şi ca termen «dominat»"[12]. Cele două *relaţii de dominare* sunt următoarele:

a) Obdir > Gpred, raport care arată că Obiectul direct este dominat de Grupul predicativ;

b) Obdir < GN∩pe... Ac sau Obdir < GN∩Ac, relaţie ce indică faptul că Obiectul Direct domină succesiunea GN∩pe... Ac sau succesiunea GN∩Ac.

Relaţiile de vecinătate sunt *obligatorii* şi *facultative*. Dintre relaţiile *obligatorii* o vom reţine doar pe cea de vecinătate cu *Predicatul* şi cu *Subiectul*. Relaţiile Obdir cu cele două entităţi sunt obligatorii întrucât orice apariţie a unui Obdir „cere", în mod necesar, ocurenţa în aceeaşi structură de bază a constituentului Predicat. În mod asemănător, apariţia unui Obdir implică coocurenţa, în aceeaşi structură de bază, a constituentului Subiect[13].

Din perspectiva acestor consideraţii, Gabriela Pană Dindelegan se referă şi la *obiectul secundar*. Acesta corespunde celui de al doilea

complement direct, adică obiectului nonpersonal din construcțiile numite în gramaticile tradiționale cu „dublu complement direct” de pe lângă verbe „dublu tranzitive”, precum în exemple ca: *El mă anunță **ora** plecării. El îmi examinează **lecția**. El mă întreabă **lecția**. El mă învață **poezia**.* Complementul secundar se caracterizează prin următoarele relații:

- *relații de dominare*, implicând: a) Obsec > Gpred, semnificând dominarea Obiectului secundar de către Grupul predicativ, şi b) Obsec < GN∩AC, în sensul că Obiectul secundar domină succesiunea GN∩ac;
- *relații de vecinătate*: [Predicat —— Obdir].

Pe baza acestei caracterizări relaționale, Gabriela Pană Dindelegan extrage următoarele caracteristici care disting Obsec de Obdir:

a) Obsec nu admite realizarea GN⌒pe... Ac, ci numai GN∩Ac, adică numai o realizare nonprepozițională;

b) Obsec este indiferent la transformarea pasivă, căci, în timp ce prin pasivizare Obdir devine subiect, Obsec îşi păstrează neschimbată poziția sintactică: *Ion mă anunță **ora** plecării* vs *Eu sunt anunțată de Ion **ora** plecării*;

c) Obsec intră în relație obligatorie cu Obdir, fiindcă Obsec nu poate apărea în absența Obdir în aceeaşi structură de bază. Devine astfel obligatorie relația ternară Predicat∩Obdir∩Obsec.

Alte deosebiri, care să justifice diferențierea acestei poziții sintactice, sunt:

a) neacceptarea de către Obsec a transformării de pronominalizare, aşa cum apare ea la Obdir; construcții ca **El m-a anunțat-o. *El m-a învățat-o* nu sunt reperate în gramatica românească;

b) neacceptarea coordonării Obsec cu Obdir, fapt ce indică neocuparea aceleaşi poziții sintactice în propoziție; enunțuri ca **El a învățat pe Ion şi poezia. *El m-a anunțat pe mine şi ceva* nu sunt reperate în sintaxa limbii române.

„Singur faptul – precizează în concluzie Gabriela Pană Dindelegan – că obiectul secundar şi obiectul direct au ca realizare

comună un nominal neprepozițional nu este suficient pentru a le contopi"[14].

Adăugând la aceste caracteristici definitorii şi „principiul unicității", prin care se stipulează „imposibilitatea aceluiaşi regent de a atribui aceeaşi funcție sintactică şi acelaşi rol tematic la doi subordonați diferiți"[15], putem concede că ne aflăm în fața unui set omogen de argumente ce ne îndrituiesc să considerăm ca rezonabilă stabilirea funcției sintactice de *complement secundar*. Deşi acest complement prezintă numeroase trăsături comune cu complementul direct, există totuşi câteva care-l diferențiază de acesta, şi anume, într-o formulare mai apropiată de exigențele didacticii curente:

- nu admite coordonarea cu un complement direct;
- nu se poate exprima prin clitic personal sau reflexiv;
- nu participă la fenomenul dublării;
- nu se realizează la diateza pasivă[15].

Dacă în ce priveşte identificarea funcției „complement secundar" argumentele aduse sunt, fără îndoială, greu de combătut, când vine vorba de denumirea ei, lucrurile se complică, întrucât sintagma *complement secundar* nu trimite explicit nici la o formă specifică, nici la „conținutul" funcției. Pe de altă parte, calificativul *secundar* induce ideea unei subordonări (deci a unei ierarhizări) față de complementul / obiectul *direct*. De altfel, chiar „dependența" de acest complement a stat la baza denumirii respective, căci, cum precizează Valeria Guțu Romalo, „Termenul poate fi justificat prin faptul că realizarea în enunț a acestei poziții sintactice este condiționată de ocurența unui complement direct caracterizat semantic ca «animat»"[17]. Există însă şi alte situații de poziții sintactice aflate în coocurență obligatorie, fără ca interdependența lor să ducă la vreun fel de „subordonare". Rămâne deci ca un deziderat găsirea unei denumiri care să-i dea acestui complement „secundar" o identitate clară[18].

Note

1. Cf. Iorgu Iordan, Vladimir Robu, *Limba română contemporană*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti,1978, p. 557.

2. Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, Valeria Guțu Romalo, coordonator, *Gramatica limbii române. II Enunțul*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2005, p. 393.

3. Iorgu Iordan, *Limba română contemporană*, Editura Ministerului Învăţământului, Bucureşti, 1956, p. 631.

4. Academia Republicii Populare Române, *Gramatica limbii române*. Vol. al II-lea. Ediția a II-a revăzută şi adăugită, Editura Academiei, Bucureşti, 1963, p. 157.

5. *Op. cit.,* p. 649.

6. Cf. C. Dimitriu, *Tratat de gramatică a Limbii Române. 2. Sintaxa,* Editura Institutul European, Iaşi, 2002, p. 1383-1384.

7. *Gramatica limbii române*. Ediția a III-a revăzută, Editura Polirom, Iaşi, 2008, p. 470.

8, *Gramatica pentru toți*. Ediția a II-a revăzută şi adăugită, Editura Humanitas, Bucureşti, 1997, p. 372-373.

9. *Sintaxa limbii române. Probleme şi interpretări*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1973, p. 170-171.

10. *Op. cit.*, p. 37.

11. *Ibidem*, p. 39.

12. *Ibidem*, p. 22.

13. *Ibidem*, p. 85-87.

14. *Ibidem*, p. 93 şi 91-93.

15. GBLR, p. 448.

16 *Ibidem,* p. 449.

17. *Op. cit.*, p. 171.

18. În ce privește distingerea complementului / obiectului secundar de cel direct, cf. Laura Vasiliu, *Some Aspects of the Grammar of the Verb Phrase with Special Reference to Prepositional Constructions*, în „Revue Roumaine de Linguistique”, 1967, nr. 4; Gabriela Pană Dindelegan, *Sintaxa transformațională a grupului verbal în limba română*, Editura Academiei, Bucureşti, 1974, p. 19-21; *idem, Sintaxa limbii române.* Partea I. *Sintaxa grupului verbal,* Editura Universității Bucureşti, 1976, p. 91-93; GALR; GBLR.

Bibliografie

Academia Republicii Populare Române, *Gramatica limbii române*. Vol. al II-lea. Ediția a II-a revăzută şi adăugită, Editura Academiei, Bucureşti, 1963 (GA II).

Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, Valeria Guțu Romalo, coordonator, *Gramatica limbii române. II Enunțul*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2005 (GALR II).

Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, Gabriela Pană Dindelegan coordonator, *Gramatica de bază a limbii române*, Editura Univers Enciclopedic Gold, Bucureşti, 2010 (GBLR).

Avram, Mioara, *Gramatica pentru toți*. Ediția a II-a revăzută şi adăugită, Editura Humanitas, Bucureşti, 1997.
Dimitriu, C. *Tratat de gramatică a Limbii Române. 2. Sintaxa,* Editura Institutul European, Iaşi, 2002.
Guțu Romalo, Valeria, *Sintaxa limbii române. Probleme şi interpretări*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1973 (o nouă ediție, după 1990).
Iordan, Iorgu, *Limba română contemporană*, Editura Ministerului Învățământului, Bucureşti, 1956.
Iordan, Iorgu, Robu, Vladimir, *Limba română contemporană*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1978.
Irimia, Dumitru, *Gramatica limbii române*. Ediția a III-a revăzută, Editura Polirom, Iaşi, 2008.
Pană Dindelegan, Gabriela, *Sintaxa limbii române.* Partea I: *Sintaxa grupului verbal*, Editura Universității Bucureşti, 1976 (o nouă ediție după 1990, în Editura Aula).

THE „REDOUBLING / DUPLICATION” OF THE DIRECT OBJECT
(Summary)

Key-words: *syntax, doubly transitive verbs, direct object, secondary object*

The paper discusses the synthetic status of certain doubly transitive verbs such as *a anunța (to announce), a învăța (to teach), a asculta (to listen to), a examina (to examine), a ruga (to ask), a sfătui (to advise)* etc. In Romanian, like in other Romance languages, they may receive two *direct objects*: one „of the being”, the other „of the thing” or „of the action” (*I-am învățat* ***pe elevi regula*** *bunei cuviințe / I taught* ***the pupils the rule*** *of politeness*), as these objects are called in traditional Romanian grammars. However, the functional perspective accepted in the paper modifies this perception, because, according to the „principle of uniqueness”, it is not admitted that the same regent might assign the same syntactic function and the same thematic role to two distinct subordinates. It is necessary thus to take into consideration two distinct syntactic functions: one of the *direct object* (= „of the being”), another of the *secondary object* (= „of the thing” or „of the action”). The author questions the pertinence of the denomination *secondary object*, as it does not refer explicitly to a certain form and does not suggest either the „content” of the function. Furthermore, it induces the idea of the subordination of this object to the direct one. Thus, the change of the denomination of the „secondary” object remains an open issue in the Romanian language grammar.

ŞI DACĂ. REVERIE POETICĂ ŞI RECUPERAREA ABSENȚEI

ILEANA OANCEA
Universitatea de Vest din Timişoara

Cuvinte-cheie: *critică stilistică, erosul apropierii interioare, vizionarism poetic, imagine atropocosmică, „scuturarea podoabelor”*

„Erotica nu deține numai însemnătatea dialectică de agent hotărâtor în traiectoria ciclului eminescian de coborâre şi revenire în zona depărtării. Pe lângă această funcțiune larg vehiculată, ea mai constituie, la diferite momente, şi un prilej de oprire intensivă, de adâncire a poetului în el însuşi. În asemenea momente se află atinsă ceea ce am numi apropierea interioară, dimensiune pe care şi-o descoperă Eminescu, după ce, asemenea lui Novalis, nu se găsise decât din depărtare”[1]. Relația *aproape-departe* (ca plasare a actului poetizării pe mari dimensiuni) stă la baza unei exegeze deosebit de subtile, din care am extras acest fragment.

Poezia *Și dacă* se poate integra pe coordonatele *apropierii*, la care se pot adăuga şi alte aspecte semnificative ținând de planul formal al acestei creații, de o evidentă complexitate, lipsită însă de orice ostentație. *Și dacă* relevă efortul recuperator al poetului, înlăuntrul său, al unei absențe în ordinea realului existențial, ce devine prezență esențializată pe dimensiunea la fel de importantă a memoriei afective, activate proustian prin erotismul unei naturi în

[1] Edgar Papu, *Poezia lui Eminescu*. Ediția a II-a revăzută şi adăugită, Iaşi, Junimea, 1979, p. 94.

mişcare a cărei viață trezeşte şi întreține fiorul erotic al unei amintiri cu aură de destin. Excesul absenței devine, oximoronic, spațiul unui anumit tip de plenitudine interioară.

Redăm textul:

Şi dacă ramuri bat în geam
Şi se cutremur plopii,
E ca în minte să te am
Şi-ncet să te apropii.

Şi dacă stele bat în lac
Adâncu-i luminându-l,
E ca durerea mea s-o-mpac
Înseninându-mi gândul.

Şi dacă norii deşi se duc
De iese-n luciu luna,
E ca aminte să-mi aduc
De tine-ntotdeauna.

Memoria afectivă, locul unde se desfăşoară scenariul erotic, este provocată de mişcarea elementelor naturii tipic eminesciene într-un univers al visării în care ramurile *bat* în geam (pragul accederii la interioritate), stelele *bat* în lac, iar luna *iese* în luciu, când norii deşi *se duc*; astrul nopții eminesciene, luna, profund erotizată, luminează lacul, şi el cu o puternică încărcătură erotică, proiectând peisajul în imaginarul caracteristic poeziei de dragoste eminesciene. Luna, reflectată în oglinda acestuia, însoțeşte o iubire pierdută în ordinea realului, dar intens prezentă în actul structurării interioare a eului, o iubire care a încetat să mai doară (*durerea mea s-o-mpac/înseninându-mi gândul*).

Lacul eminescian reflectant pune o surdină realului, pregătind spațiul înseninării prin ruptura de lume a dorinței umane, mult prea umane, lume interior luminată prin transgresarea durerii. Un salt şi o

rupere de nivel ontologic, o împăcare de sine, prin punerea în scenă a lumii lăuntrice esenţializate într-un imaginar în care supravieţuieşte eul său poetic, un *catharsis*, ca posesie de sine, aflate dincolo de eul empiric şi pe care opera sa îl impune iarăşi şi iarăşi.

O concentrare intensivă în interiorul său, o coborâre în sine, *o apropiere interioară*, acolo de unde-şi trage substanţa un sentiment ce există în afara obiectului sau mai degrabă ce-şi construieşte în absenţă o dăinuire specială a sentimentului erotic, ce se întâmplă în revărsarea ritmurilor unei naturi cuprinse de taina nopţii, mereu ocrotitoare, a erosului la Eminescu, iată drumul construcţiei textuale ce ne întâmpină în acest poem.

Dincolo de rama textului, căci *şi dacă* din titlu sugerează, prin conjuncţia coordonatoare contextuală *şi*, continuarea a ceva deja spus, iubirea pierdută a poetului care se instalează tot mai adânc ca o irealitate plină de sens, altfel spus ca amintire nepieritoare, este o prezenţă intensă a unei absenţe care şi-a estompat aura de durere, decantându-se într-o seninătate a gândului purtător al unui eros sublimat, care îl luminează lăuntric, fiindcă stelele înseşi luminează adâncul lacului, un loc profund erotizat în creaţia eminesciană.

Adâncirea poetului în el însuşi, pe dimensiunea apropierii interioare, înseamnă intrarea în sine, în esenţa unui eros sublimat, adânc legat de textura vieţii interioare.

Primele două versuri redau spectacolul naturii selenare animate mereu de o viaţă secretă, în strânsă relaţie cu mişcarea sufletească, stare de reverie recuperatoare a unei absenţe, înfiripându-se ca prezenţă, în pregnanta ei irealitate, trăire complexă în imaginar. Un eros special care constituie substanţa preţioasă a acestei creaţii care asumă prin memoria afectivă, ritmurile duale ale simbiozei dintre o natură erotizată şi un peisaj sufletesc, ţintind spre o infuzie de sine, o sporire de existenţă pe dimensiunea unei durate lăuntrice, epurate de zgura concretului. Instauratoare a unui alt timp sufletesc, această creaţie de o transparenţă de cristal ne oferă întreaga încărcătură de nobleţe şi de taină a iubirii eminesciene, scrutare a propriei fiinţe pe dimensiunea devenirii interioare în ceea ce are ea adânc, inefabil şi esenţial.

„Oglindirea acvatică[2], derealizare a naturii prin oglindire şi *adâncul* care se deschide cheamă adâncul trăirii spre înseninare şi pace. Imensa oglindă a lumii în care stelele şi luna sunt elemente de susținere a *imaginii vizionare* propuse în text este asumată ca subiect al acțiunii cosmice omniprezente. Ea este menită să eternizeze, prin sublimare, o trăire erotică al cărei fundal de suferință se luminează odată cu luminarea lacului de către aştrii nopții. Nu întâmplător strofa mediană acumulează secvențele *â+n* (vocală închisă + nazală), caracteristice unui regim poetic disforic, ca în fragmentele: *adâncul*, *luminându-l*, *înseninându-mi*, *gândul*. În punctul central al textului apar aglomerări de secvențe muzicale tipic eminesciene, sporind regimul elegiac al poeziei.

Eul risipit printre elementele naturii îşi regăseşte, în luminişul amintirii, ca o împăcare, armonia originară. Ea este posibilă ca o stare de purificare în absolutul întemeietor al sinelui: memoria afectică, teoretizată de filosofia şi literatura modernă a secolului XX (la Bergson şi Marcel Proust, de exemplu). Această poezie ilustrează, în plan mai general, însăşi starea de reverie poetică, stare a eului profund. Ea trimite, din interiorul liricii româneşti la acest nou concept poetic al secolului XX, fundamentat de G. Bachelard. Mişcarea naturii pune o surdină patimii erotice, înălțând-o dincolo de timp, în timpul fără de timp al naturii.

În faza de maturitate a operei, dominată de o viziune tragică asupra vieții, Eminescu înlocuieşte figurile de stil, libere să se ataşeze de orice substantiv ca suport al lumii evocate în text, cu figurile complexe de natură gramaticală, deosebit de constrângătoare şi care orientează procesul semiotic înspre text, nu în afara lui.

Verbele redau acțiuni venind dinspre natură, dar şi dinspre eul liric. Având o dublă proveniență, acțiunile se intercondiționează în planul de adâncime a ideii poetice, ceea ce subliniază dialogul întemeietor al Ființei, bazat pe fuziunea dintre Anthropos şi Cosmos. Trăirea în imaginarul amintirii, ca posesie de sine, trimite la ritmurile

---

[2] Analiza care urmează trimite la Ileana Oancea, *Posesia lumii prin limbaj la Mihai Eminescu*, în *Ion Coteanu. In memoriam*, Craiova, Editura Universitaria, 2000, p. 280-286.

naturii selenare, care se întâmplă aici pentru ca reveria cu substrat ontologic să aibă loc.

Cele două brațe ale strofei (versurile 1-2 şi versurile 3-4) sunt susținute de verbul *a fi*, centrul unei propoziții care permite oglindirea antropocosmică. Contrăgând textul, fenomenul este evident. Astfel rescris, obținem: bătaia în geam a ramurilor şi cutremurarea plopilor se întâmplă pentru ca să te am în minte şi-ncet să te apropii. Avem deci două subiective, o regentă insuficientă şi două subordonate finale care valorizează în plan poetic asumarea în amintire a unui eveniment existențial cu aură de destin, din moment ce întreaga natură îl întemeiază.

Mai mult chiar decât o simbioză, tot ce animă natura țintește spre regăsirea sinelui profund prin trăirea erotică. Erotizarea naturii dă finalitate mişcărilor acesteia care se fac întru percepția intensificată a erosului, promovat ca principiu universal al mişcării. Bătaia ramurilor în geam, cutremurul plopilor creează şi întrețin actul de recuperare imaginară a iubitei. Nuanța iterativă introdusă de construcția *şi dacă* (promovată şi ca titlu al poemului) face ca fluxul dionisiac ale rememorării să se întâmple ori de câte ori natura îşi etalează viața ei adâncă, tradusă în ritmurile care o circumscriu.

«Scuturarea podoabelor», altfel spus renunțarea la convenționalul figurilor semantice devitalizate din poezia paşoptistă, se asociază, desigur, esențializării lirice, cum remarcase Tudor Vianu, dar ea este însoțită de o profundă schimbare a sensului poetizării, astfel încât forma de neatins a poemului devine chiar sensul său, un sens creat de text şi dependent de acesta. Fără luarea în considerare a acestui fenomen, înțelegerea «revoluției» poetice eminesciene rămâne incompletă.

Revenind la text, simetria gramaticală este construită pe repetarea tiparului sintactic de-a lungul întregului poem. Verbul *e* (al existenței, al ființării) este locul unei transubstanțieri care se întâmplă dinspre cosmos spre anthropos. Figurile de gramatică deschid astfel un traseu al asumării lumii prin limbaj cu mult mai subtil decât în poezia tradițională. Ele susțin caracterul vizionar al imaginii anthropocosmice create de text.

Dialogul de totdeauna dinspre natură şi ființa umană, propriu poeziei, nu mai este susținut de privirea, fie şi extatică, a poetului, într-un limbaj al seducției, printr-o retorică stereotipă şi repetitivă, atât de caracteristică liricii epocii, ci el îşi afirmă un fundament ontologic. Poetizarea lasă locul unei arhitecturi a sensului înscrise în formele canonice ale poemului, şi nu în desfăşurarea, uneori facilă, a figurilor semantice"[3].

Absența ca prezență pe dimensiunea apropierii interioare contribuie la o conturare mai complexă a eroticii eminesciene iar critica stilistică este cea care poate conduce exegeza spre surprinderea a ceea ce Leo Spitzer numea „etimonul spiritual" al creației.

Bibliografie

Oancea, Ileana, *Semiostilistica. Unele repere*, Timişoara, Excelsior, 1998.

Oancea, Ileana, *Posesia lumii prin limbaj la Mihai Eminescu*, în *Ion Coteanu. In memoriam*, Craiova, Editura Universitaria, 2000, p. 280-286.

Papu, Edgar, *Poezia lui Eminescu*. Ediția a II-a revăzută şi adăugită, Iaşi, Junimea, 1979.

Vianu, Tudor, *Despre stil şi artă literară*. Cuvânt omagial de acad. Al. Philippide. Ediție îngrijită şi prefață de Marin Bucur, Bucureşti, Editura Tineretului, 1965.

ŞI DACĂ. POETIC REVERY AND THE RECOVERY OF THE ABSENCE
(Abstract)

Keywords: *stylistic criticism, the eros as an interior approach, poetic visionarism, anthropocosmic image, the removing of the adornments*

The stylistic analyses of the poem *Şi dacă* exhibits a particular hypostasis of love, the absence as a presence, through the means of interior approach, highlighting the complexity of Eminescu's poetry.

[3] Vezi Ileana Oancea, *op. cit.*, p. 281-282, *passim*.

CATEGORIA *ASPECTULUI* ÎN DIACRONIE

CĂLINA PALICIUC
Universitatea „Aurel Vlaicu", Arad

Cuvinte-cheie: *Aspekt, Aktionsart, diacronie*

Articolul de față se înscrie într-o lucrare mai amplă, ce se alătură altor contribuții dedicate „recuperării" categoriei gramaticale a aspectului, mai ales în limbile în care existența acestei categorii a fost contestată. Ne referim la limbile romanice, în general, dar, mai cu seamă, la limba română, pe care o punem în comparație cu o limbă indo-europeană modernă, în care categoria aspectului s-a păstrat, anume limba engleză. Fiind vorba de o entitate lingvistică de sorginte indo-europeană, „una din cele mai vechi categorii ale verbului"[1], ni se pare firesc să aruncăm o privire retrospectivă asupra acestui fenomen lingvistic.

Vechimea acestei categorii este probată de faptul că exprimarea ei este cuprinsă în însăşi rădăcina verbală, prin care se redă desfăşurarea acțiunii verbale sub forma ei „obiectivă, exterioară, faptică [...], indiferent de poziția vorbitorului în legătură cu împlinirea acesteia (reflectată de ***mod***)"[2]. Această realitate i-a determinat pe unii specialişti să considere că temele verbale nu exprimau, la origine, timpul, ci numai aspectul. Concepția a fost contestată, pornindu-se de la situația din limbile sanscrită şi hitită, care nu posedau aspectul verbal. Respingerea acestei poziții a fost totuşi nuanțată, în măsura în care, cel puțin în hitită, cele două forme temporale existente, prezentul şi preteritul, exprimau şi aspecte verbale, anume imperfectivul şi perfectivul[3]. Aşadar, este cât se poate de plauzibil faptul că „indoeuropeana primitivă a avut, chiar în faza ei cea mai veche, şi timpuri, şi aspecte"[4].

Lăsând la o parte complexitatea acestui fenomen, la timpuri urmând să ne referim cu alt prilej, vom reda imaginea devenită „clasică” a modalităților de exprimare a aspectului în indoeuropeana comună. Ele sunt, în principal, trei: tema verbală, prin care se indică unul din aspectele *durativ* vs *perfectiv* / *finit*; compunerea cu *prepoziție* (*preverb*), pentru a se reda aspectul *perfectiv* / *finit*; aoristul, exprimând tot *perfectivul* / *finitul*, la care se adaugă o anumită formă de prezent ce poate reda fie *durativul*, fie *perfectivul* / *finitul*.

Ne vom referi, în primul rând, la corelațiile aspectuale. Principalele două repere sunt *non-finitul* şi *finitul*. În cadrul *non-finitului* au fost identificate două percepții: a *durativului* sau a *imperfectivului*, care prezintă acțiunea în desfăşurare, exprimarea realizându-se prin prezent, imperfect şi, mai rar, prin viitor, fiind, totodată, „aspectul de bază al majorității radicalelor verbale IE”[5] (v. şi *infra*): lat. *(g)nosco* „iau cunoştință, aflu” şi a *momentanului*, care exprimă „un moment esențial şi trecut al acțiunii verbului”[6]: gr. *ἔγνων* „eu aflai”, lat. *fu-i* „am fost”. La Simenschi/Ivănescu acest aspect este văzut ca indicând *acțiunea perfectivă*, „adică isprăvită [în momentul la care se referă acțiunea]: se are în vedere nu durata, ci începutul sau terminarea acțiunii (ex. gr. *ἐνόσησε* „s-a îmbolnăvit”; *ἐποίησε* „a făcut”). Pentru exprimarea acestui aspect verbal a servit în indoeuropeană în primul rând *aoristul* (subl. n.), ca în greceşte. Adesea aspectul verbal perfectiv arată o acțiune momentană, acest aspect verbal fiind cel mai evident. [...] În cazul cînd acțiunea nu-i momentană, putem avea în vedere începutul sau sfârşitul acțiunii. În cazul întâi, acțiunea e *ingresivă*, în al doilea *terminativă*; cf. în germ. *erblühen* „a înflori” şi *verblühen* „a se ofili”. În greacă, ambele înțelesuri sunt exprimate uneori prin aceeaşi formă; astfel aor. *ἔβαλον* poate însemna: „eu aruncai” (ingresiv) şi „eu lovii” (terminativ)”[7]. Am dat acest citat mai amplu pentru motivul că se prefigurează o anumită incongruență între viziunea acestor autori şi cea a lui Wald/Sluşanschi. Neconcordanța se datoreşte atât definirii uşor confuze a *momentanului* de către Wald/Sluşanschi, chiar dacă se indică exprimarea lui prin aorist, cât mai ales introducerii de către aceştia, în ecuația aspectualității, a *finitului* „o creație aparte şi mai

recentă” şi care este ambivalentă sub raport temporal: „acţiunea sa ***încheiată*** poate fi proiectată în trecut, deci văzută ca un preterit (în opoziţie cu imperfectul şi cu aoristul), ca în skr. *babhūva* (**be-bhū(w)-a* „am fost (odinioară)”, dar ea poate fi văzută şi ca rezultat actual al încheierii trecute, ca în lat. *fui* (**bhū(ww)-ai)* „am fost” = „am încheiat cu viaţa”[8]. În realitate, acest *finit* nu este altceva decât *terminativul*, din terminologia „clasică”, sau, mai exact, *terminativul rezultativ* [9].

În condiţiile în care reperele de bază sunt *non-finitul* şi *finitul*, includerea *momentanului* (perfectiv) în zona *non-finitului* (durativ) nu prezintă nicio contradicţie. Noi vom opera însă, în continuare, cu reperele de bază „clasice”, *imperfectiv* vs *perfectiv*, care implică gradul de realizare a acţiunii verbale (uneori şi a stării), cuprinse, în literatura de specialitate, sub denumirea generică *Aktion*, al căror mod de realizare, numit, îndeobşte, *Aktionsart,* se diferenţiază ca *durativ* şi *iterativ* (repetitiv), mai rar *gnomic (*es-ti* „el este”, cf. gr. *ἐστί*, skr. *asti*)[10], în cazul *imperfectivului,* şi *momentan*, în variantele *incoativ* (*inceptiv, ingresiv*) şi *terminativ*, eventual şi *terminativ rezultativ*[11].

Originar, fiecare aspect verbal era exprimat printr-o temă verbală care, uneori, coincidea cu radicalul verbului respectiv. Situaţia aceasta o regăsim şi în limbile moderne. Limba română, de exemplu, prezintă verbe *durative*, precum: *a fi, a călători, a fâlfâi,* dar şi verbe *perfective*, ca: *a aduce, a găsi, a veni, a da, a deveni*, toate exprimate prin teme diferite. În limba greacă, verbele *durative* (*imperfective*) se definesc prin aceea că nu pot forma un *aorist*, adică un verb perfectiv. În sens opus, *perfectivele* sunt, de regulă, *aoristele* care nu pot avea un prezent, care indică durativitatea. În latină, sunt durative verbele care formează numai imperfectul, nu şi perfectul: aşa sunt *esse* „a fi” şi *fero* „port”, în timp ce *tuli* este perfectiv. Situaţia se complică prin faptul că mai toate limbile posedă ambele valori: perfectiv şi imperfectiv[12].

Pe de altă parte, aşa cum probează sistemul verbal din sanscrită şi greacă, indo-europeana a dezvoltat trei teme specifice: a prezentului, a aoristului şi a perfectului. În sanscrită, ele exprimau numai timpul, pe când în greacă sunt specializate a reda, în primul

rând, aspectul. Astfel, tema prezentului indica aspectul *durativ*, adică *actio imperfecta*, în terminologia de specialitate, tema perfectului era specializată în a reda acţiunea încheiată, desăvârşită, adică *actio perfecta,* indiferent dacă era vorba de trecut, prezent sau viitor, tema *aoristului* exprima tot aspectul perfectiv, dar în contrast cu tema imperfectivă a prezentului: *θνήσκειν* „a fi pe moarte”, faţă de *ἀπέθανε* „el a murit” (deci prin teme diferite), *δακρύειν* „a plânge”, faţă de *ἐδάκρυσα* „am început a plânge” (cu tema lărgită prin preverbul *ἐ*).

În concepţia lui G. Ivănescu, aceste două procedee se încadrează, în cea mai mare măsură, în *aspectul verbal gramatical*, adică *morfologic*. Lui i se opune *aspectul verbal lexical*, caracteristic limbilor slave, sesizabil însă şi în greaca veche la aoristul format cu sufixe. Aşadar, *aspectul verbal lexical* „îşi găseşte expresia sau în sufixe derivative, sau în diversele forme vocalice ale rădăcinii, sau în prefixe”[13].

Lăsând la o parte situaţia din limbile slave, de care ne-am ocupat într-un articol aparte[14], vom releva o „relicvă” aspectuală din limba germană. Astfel, în gotică, *ga-* avea înţelesul prepoziţiei latineşti *cum, con*, adică „împreună”. În multe cazuri însă *ga-* şi-a pierdut sensul concret ajungând să indice doar perfectivarea, ca în *gelingen* „a reuşi, a izbuti” ori în *gewinnen* „a câştiga, a căpăta”, din germana actuală, unde, cu timpul, el a fost înlouit de *er-*, înrudit cu goticul *us-* şi cu sanscritul *ud-* „în sus”. Dacă în gotică *us-* era încă imperfectiv, cf. *ussteigen* „a se sui”, perechea lui actuală, *er-*, a ajuns să indice perfectivarea: *ersteigen* „a termina de suit”. Ca atare, compunerea temei verbale cu o prepoziţie poate da verbului german un înţeles perfectiv.

Şi în greacă, şi în latină compunerea cu prepoziţii (preverbe) a putut duce la indicarea perfectivării, redată în latină prin perfect: *tacere* „a tăcea” : *conticuit*; *facere : confecit*; *urere* „a arde” : *comburere* „a arde desăvârşit”[15].

Acesta este, în linii mari, fundamentul pe care s-a clădit aspectul verbal, în diferitele sale variante, în limbile indoeuropene moderne.

Note

1. Cf. Lucia Wald, Dan Sluşanschi, *Introducere în studiul limbii şi culturii indo-europene*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1987, p. 250.
2. *Ibidem*, p. 251.
3. Cf. Th. Simenschy, Gh. Ivănescu, *Gramatica comparată a limbilor indoeuropene*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1981, p. 410, 413.
4. *Ibidem*, p. 413.
5. Wald/Sluşanschi, p. 251.
6. *Ibidem*, p. 251-252.
7. *Op. cit.*, 411.
8. Op. cit.*, p. 252.*
9. Simenschy/Ivănescu, p.328-332 *passim*. G. Ivănescu, *Le temps, l'aspect et la durée de l'action dans les langues indo-européennes*, în *Mélanges linguistiques*, publiés à l'occasion du VIIIe Congrès International des Linguistes à Oslo, du 5 au 9 août 1957, p. 57. Cf. şi Sergiu Drincu, *Aspectul verbal în concepţia lui G. Ivănescu*, în „Analele Universităţii din Timişoara. Lingvistică”, 2012, p. 92.
10. Wald/Sluşanschi, p. 251.
11. G. Ivănescu plasează *iterativul* la nivelul reperelor de bază *imperfectiv* şi *perfectiv*. Preferăm să urmăm schema clasică, cu *iterativul* ca mod de realizare a *imperfectivului* sau chiar a *durativului* (Wald/Sluşanschi, p. 251). Este de acceptat totuşi opoziţia *unic-iterativ*, propusă de G. Ivănescu, pornind de la situaţia din limba rusă „unde, de pildă, termenul *odnokratnyi* „unique” indică reducerea unei acţiuni iterative, desemnată prin natura lexicală a verbului, la un singur act. Astfel, acţiunea iterativă a unui verb ca *stučat'* „frapper à la porte” se poate reduce doar la ”frapper une seul fois à la porte” prin forma *stuknut'* ”, cf. Sergiu Drincu, *Aspectul verbal în concepţia lui G. Ivănescu. Problema terminologiei,* „Philologica Banatica”, 2012, nr. 2, p. 18.
12. Pentru toate aceste situaţii, cf. Simenschy/Ivănescu, p. 411.
13. *Ibidem*, p. 329.
14. Cf. articolul nostru *Aspectul verbal. Repere procedurale în arealul slav,* „Philologica Banatica”, 2014, nr. 2, p. 60-68.
15. Simenschi/Ivănescu, p. 412.

Bibliografie

Drincu, Sergiu, *Aspectul verbal în concepţia lui G. Ivănescu. Problema terminologiei,* „Philologica Banatica”, 2012, nr. 2, p. 14-18.

Drincu, Sergiu, *Aspectul verbal în concepţia lui G. Ivănescu*, în „Analele Universităţii din Timişoara. Lingvistică”, 2012, p. 87-92.

Ivănescu, G., *Le temps, l'aspect et la durée de l'action dans les langues indo-européennes*, în *Mélanges linguistiques*, publiés à l'occasion du VIIIe

Congrès International des Linguistes à Oslo, du 5 au 9 août 1957, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1957, p. 23-61.
Meillet, Antoine, *Introduction à l'étude comparative des langues indo-européennes*. Quatrième édition, Paris, 1924.
Simenschy, Th., Ivănescu, Gh., *Gramatica comparată a limbilor indoeuropene*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1981.
Wald, Lucia, Sluşanschi, Dan, în colaborare cu Francisca Băltăceanu, *Introducere în studiul limbii şi culturii indo-europene*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1987.

GRAMMATICAL CATEGORY OF *ASPEKT* IN HISTORICAL PERSPECTIVE
(Abstract)

Key-words: *Aspekt, Aktionsart, historical perspective*

The paper discusses the basic structures of the verbal aspect in common Indo-European, structures underlying this grammatical category in modern Indo-European languages. The author compares the diagrams of these structures, as they were organized in the literature: *non-finite vs. finite*, on the one hand, *imperfective vs. perfective*, on the other hand. The author opts for the second variant, considered "classic", admitting that within it, in the area of the imperfective one may also include the opposition *single-iterative*, proposed by G. Ivănescu. She also takes into consideration the differentiation, forwarded by the same linguist, between the aspect *expressed grammatically* i.e. *morphologic*, and the *aspect expressed lexically*, by suffixes, prefixes and changes of the root or theme vocalism. The paper also details the concrete modality of expressing these types of accord or agreement.

ANA BLANDIANA – O POETICĂ A INTERIORITĂȚII
- între cuvânt Și tăcere -

ALINA-IULIANA POPESCU
Liceul Pedagogic „Carmen Sylva”, Timişoara

Cuvinte cheie: *poetică*, *neomodernism*, *generație*, *poezie, cuvânt*

Ana Blandiana, pe numele să adevărat Otilia Valeria Coman, se naşte la Timişoara, la 25 martie 1942, ca fiică a preotului ortodox, Gheorghe Coman[1], şi a soției acestuia, Otilia Coman, în urma căsătoriei cu scriitorul Romulus Rusan, devenind Otilia Valeria Rusan, cei apropiați spunându-i Doina. Pseudonimul literar, sub care este cunoscută, este preluat de poetă de la numele satului Blandiana, din județul Alba, în care s-a născut mama ei, „desprinzând din aceeaşi denumire şi un prenume”[2]. Ana Blandiana devine, astfel, „un simbol al purității şi intransingenței morale”[3].

Deşi harta neomodernismului românesc este de o extrem de mare diversitate, fiind constituită dintr-o pluralitate de voci lirice,

[1]Tatăl poetei este originar din Murani, Timiş. După retrocedarea Ardealului de Nord, în 1944, familia Coman s-a mutat la Oradea, unde tatăl poetei a slujit ca preot la Biserica cu Lună, catedrala ortodoxă din Oradea. După instaurarea regimului comunist în România, preotul Coman a fost arestat ca „duşman al poporului". Ca fiică a unui deținut politic, a trebuit să aştepte patru ani, până când autoritățile comuniste i-au permis înscrierea la Facultatea de Filologie din Cluj. Tatăl poetei a murit într-un accident de maşină, în anul 1964, la scurt timp după eliberarea din detenția politică. (Informații preluate din sursa: *http://ro.wikipedia.org/wiki/ Ana_Blandiana/*accesat iunie 2015).

[2]Alex Ştefănescu, *Istoria literaturii române,* p. 396.

[3]*Ibidem,* p. 396.

Ana Blandiana devine o figură distinctă a acesteia. Traiectoria extrem de interesantă a liricii sale are ca premisă biografia[4], care a fost supusă unei tulburate istorii. Debutul său literar este cenzurat de vitregiile ideologiei politice a momentului, urmând ca anii care continuă să stea sub acelaşi stigmat. O cunoaştere şi o cercetare îndeaproape a biografiei autoarei relevă modul în care nu doar întreaga experienţă culturală acumulată influenţează poetica acesteia, ci şi experienţele civice sau cele cotidiene, intime sieşi.

În afara activităților literare, numele Anei Blandiana și al soțului său, Romulus Rusan, sunt strâns legate de fondarea *Memorialului Victimelor Comunismului şi al Rezistenţei,* cunoscut şi ca *Memorialul de la Sighet,* format din *Muzeul de la Sighet* şi din *Centrul Internațional de Studii asupra Comunismului,* cu sediul în Bucureşti.

Pendulând, între coerenţă şi fragmentarism, între raţiune şi emoţie, părând să-i acorde o atenţie particulară acesteia din urmă, poezia Anei Blandiana constituie un amestec, între un neomodernism autentic, de la care preia numeroase episoade, recognoscibile în întreaga sa creaţie, şi voce personală, izvorâtă din laturile cele mai intime ale fiinţei sale, fiind o formă a proiecţiei interioare, univers al căutării şi al regăsirii de sine.

Reprezentantă distinctă a Generaţiei ’60, Ana Blandiana rescrie ideea de romantism cald şi diafan, pe care îl învesteşte cu sensurile unei purităţi severe sau cu sentimentul tainei, prin intermediul unei „poezii, care restabileşte tăcerea”[5], autoarea deschizând porţile interiorității și comunicând cu lumea, din prisma sufletului: „Am început, prin a încerca să mă exprim şi am sfârşit, prin a mă lăsa, de mine însămi, exprimată. Ați văzut, vreodată, ochii unui copil bolnav? Gravitatea, tristeţea, nemărginita uimire, în faţa durerii, care se

---

[4]„Biografia şi opera poetei, prozatoarei şi eseistei Ana Blandiana (n. 25 martie 1942) comportă o cercetare amplă şi profundă spre a identifica universul liric şi epic al uneia dintre cele mai talentate scriitoare din literatura română". Cf. Nicolae Scurtu, *Întregiri la biografia poetei Ana Blandiana* în „România Literară", nr. 11 (2012), p. 33.

[5]Sursa*: http://www.anablandiana.com/* accesat iunie 2015.

citeşte acolo? Asta este ceea ce am vrut, întotdeauna, să exprim în poezie”[6].

Cultivată cu precădere de Ana Blandiana, această formă de percepție a exteriorului, printr-o *filtrare interioară*, presupune, totodată un *model de construcție a unei noi realități (interioare)*, printr-o reconsiderare prealabilă a *realității exterioare.* Tonalitatea aparte, în care poeta rescrie noi realități, implică, dincolo de geometrie neomodernistă a formei, un ritual al ei: „Am hotărât/ Să ies din glasul meu,/ Ca dintr-o biserică părăsită,/ De Dumnezeu mai înainte,/ O celebră biserică,/ Devenită muzeu,/ Cu altar din silabe,/ Şi bolți din cuvinte,/ Sub care, amenințători/ De atâta iubire,/ Credincioşii se-nghesuie,/În pronaosuri sfinte.// Am hotărât/ Să fug din glasul meu,/ Ca dintr-o închisoare pe care/ Singură mi-am închinat-o,/ Pentru nenumăratele mele crime,/ O închisoare celebră,/ Devenită muzeu,/ Cu versuri zăvoare/ Şi gratii de rime-/ Publicul o vizitează/ Şi, înfiorat de torturi,/ Nu se miră/ Că nu zace, în ea, nime//" (*Pasul*)[7].

Natura paradoxală a unui stil, care pendulează, inegal în expresie, între intelect şi emoție, în favoarea celei din urmă, se răsfrânge asupra conținutului, deconstruind parțial canonul Generației ‘60, prin instaurarea unui nou ceremonial.

Vindecarea prin poezie sau *poezia ca terapie* devine formă de recuperare a unui timp pierdut, a unui spațiu originar, aproape paradiziac, regăsibil şi înțeles doar cu ochii sufletului. Iar, dacă paradisul este un *illo tempore,* atunci calea cea mai simplă către el este poezia, adică *zborul*. „De boala de care sufăr/ Nu se moare,/ Ci se trăieşte -/ Substanța ei este chiar eternitatea,/ Un fel de cancer al timpului/ Înmulțindu-se din sine fără oprire./ E o boală impecabilă,/ O suferință perpetuă ca o vocală de sticlă/ Laminată în văzduhul asurzitor,/ O cădere/ Căreia, numai pentru că e fără sfârşit,/ I se spune zbor. (*Zbor*)"[8].

---

[6]*Ibidem.*

[7]Ana Blandiana, *La Cules de îngeri,* Bucureşti, Editura Cartea Românească, p. 1970, p. 23.

[8]Ana Blandiana, *La Cules de îngeri,* Bucureşti, Editura Cartea Românească, p. 1970, p. 35.

Zborul stănescian, transpus în literă de femeie. Țipătul neputinței omului de a cuprinde infinitul, de a descompune materialul, pentru a scoate la iveală spiritualul, de a dizolva prezentul, pentru a reinstaura trecutul primordial al lumii. Zborul devine, astfel, o cale exterioară de căutare a Luminii, aşa cum *Tăcerea* devine o cale interioară. Iar „acest tip de idealism vitalist şi nu raționalist este unul dintre elementele identitare ale poetei”[9].

Cuvintele par să se interiorizeze şi ele, devenind *limbaj al tăcerii*, interesând, de fapt, ceea ce nu poate fi exprimat, adică sufletul, iar, în calea disperată a exprimării absolute a sufletului, cuvintele devin piedică sau chiar blestem: „Tragic mi-e darul, asemenea pedepselor vechi/ Ce strămoş mi-a greşit ca să-i port - lauri-vina?/ tot ce-ating se preface-n cuvinte/ Ca-n legenda regelui Midas”[10]. Uneori, neîncrederea în cuvânt se preschimbă în căutarea *cuvântului prim*, al *cuvântului* creator de lumi (motiv subordonat temei *condiției poetului*), traseul poeziei capătând două direcții: de a recompune realități şi de a ordona realitățile existente deja.

Viața prin artă presupune alegere şi renunțare în acelaşi timp, legile firii fiind astfel încălcate, iar în *poetă* răzbate glasul de *întoarcere la datul firesc*, mergând până la renunțare. *Întoarcerea spre firesc* poate fi şi o întoarcere către spațiul edenic, primordial, prin identificarea sinelui cu elementele originare ale existenței: „Din tot ce e fluid în jur. Eu caut/ Şi-s obosit de moarte şi de mers,/ Silit să port rigid în mine punctul/ de sprijin pentru univers”. (*Întoarcere*)[11].

Expresionismul blagian şi oboseala existențială îmbracă o formă originală la Ana Blandiana, fluiditatea construind un loc nesigur, într-un mers invers dinspre moarte spre viață, timpul confundându-se cu spațiul, realizând aceeaşi dedublare cu care autoarea obişnuieşte. Privit în oglindă, cu totul inversată, forța explozivă a poemelor blagiene, încărcată de un optimism puternic, se atenuează, căpătând o notă rezervată, aproape pesimistă.

---

[9]Vezi, Joaquín María Aguirre Romero, *art. cit.*, **p. 17.**

[10]Ana Blandiana, *La Cules de îngeri*, Bucureşti, Editura Cartea Românească, p. 1970, p. 72.

[11]*Ibidem*, p. 57.

Dar cum iubirea, ca „zenit al subiectivității”[12] „luminează poate cea mai semnificativă situare a omului în lume, devenind, în ultimă instanță, terenul unor relații decisive asupra condiției umane”[13], resuscitând mediul diafan eminescian, Ana Blandiana alege această cale de *rezolvare a crizei identitare*, prin adevărate *ode* închinate purității primare, scrise într-un limbaj postromantic:: „Din apă, ieşeau trupuri albe de plopi/ Cu forme somnoroase şi suave./ Adolescenți frumoşi sau doar femei./ Dulce confuze, pletele jilave/ Nu îndrăzneau dorința s-o ascundă./ Apa era fără sfârşit rotundă,/ Luna turna pe luciul ei/ Ulei.// Păşeam desculți şi limpezi/ Îmi simțeam degetele adormite în mâna ta,/ Era atâta dragoste pe ape,/ că nu ne puteam scufunda,/ Era atâta linişte, că timpul/ Nu îndrăznea să spună vreo secundă,/ Cerul nu rostea niciun nor./ Apa nu-ngăima nicio undă,/ Doar tălpile goale,/ Călcând în lumina de lună,/ Scoteau un sunet uşor.” (*Din apă ieşeau trupuri albe de plopi*).

Reîntoarcerea în trecut sau poate *în intimitatea ființei*, cu ajutorul *apei*, care funcționează precum o oglindă, reflectând, deci, reconstruind realități în sens invers sau retroproiectiv, se realizează într-o manieră originală a poetei de a reconstrui trecutul – privit ca formă individuală a tradiției universale – din prisma prezentului. În fond, criza identitară îşi are originile în copilărie, când poeta nu se regăseşte pe ea însăşi în propriul trup, parcă prea firav şi prea mic pentru imensul suflet pe care îl poartă[14]: „Din oglindă mă privea un trup firav/ Cu claviatura oaselor distinctă,/ Inima-apăsa pe clape grav/ Şi-ncerca să-apară în oglindă// N-am văzut-o, niciodată, dar ştiam/ Ca-ntr-un joc de-a baba-oarba că-i ascunsă/ (Precum inima salcâmului din geam/ Coşul pieptului de crengi o face frunză)”. (*Copilărie*).

Sub aparența unui joc în oglindă, poeta se proiectează în două medii totalmente diferite: *oglinda* (inanimatul) şi *salcâmul*

---

[12]Julia Kristeva, *Histoires d'amour,* Editions Denoël, 1983, *apud.* Ileana Oancea, *Poezie şi semioză,* p. 36.
[13]Ileana Oancea, *Poezie şi semioză,* p. 36.
[14]Aluzie la strigătul expresionist blagian din *Dați-mi un trup, voi munților.*

(animatul). Se proiectează şi, de fapt, se reconstruieşte pornind de la organul vital al trupului (şi, deopotriva, al poeziei), *inima*. Suprapunerea între cadrul interior – văzut ca realitate esențială şi reprezentat prin oglindă şi cadrul exterior, reprezentat de universul înconjurător, transpus metonimic prin copac devine posibilă doar cu ajutorul acestui organ vital care este inima. Oglinda sau geamul, poate constitui, în mod indirect, o poartă către copilărie. Iar copilăria poate fi deschisă în două moduri diferite: indirect, prin intermediul memoriei, ea însăşi imperfectă prin neputința de a fi întru totul fidelă în procesul de reconstrucție şi direct, prin trăirea vârstei maturității ca pe o veritabilă vârstă a copilăriei.

Elementele cu forme non-rectilinii ale universului copilăriei, *strâmbe*, devin însă plăcute ochiului matur de mai târziu. De altfel, distorsionarea imaginii pe care ochiul de copil o percepe, transpusă într-un plăcut limbaj ludic, este distorsionarea imaginii din memorie, într-o încercare forțată de readucere a trecutului în prezent, printr-o nevoie de raportare a lui la vârsta actuală.

Dispusă între segmentele timpului ireversibil, biografia autoarei, ea însăşi o permanentă căutare de sine, redevine, astfel, prelungirea operei, iar opera, prelungirea biografiei. Ambele, însă, deşi la fel de reale şi la fel de complexe, precum ea însăşi, curg, totuşi, în paralel, într-o sisifică încercare poetică de a le suprapune cumva.

Învelişurile aparent clasice ale poeticii Anei Blandiana transpun, în fapt, numeroase pliuri sufleteşti, dintr-o riguroasă ierarhie a vârstelor. Când trecutul nu mai poate fi nici măcar reconstruit imagistic sau simbolic, bucățile de timp ale universului copilăriei devenind inaccesibile sufletului prea obosit al autoarei, intervine *poezia*, ca *taină,* în sensul de ritual sacru, adică *împărtăşanie*, *comuniune.* Superioară înțelegerii comune, ea va permite stăpânirea şi descrierea unei lumi, în care ființa umană îşi caută, în permanență, rostul, iar viața îi devine sinonimă cu o cunoaştere parțială. De aceea, întreaga sa operă presupune existența numeroaselor *fețe* ascunse, care se vor descifrate precum sfinții din picturile de pe pèreții de mănăstire medievală, abia întrezăriți din peisaje.

În final, *poezia* devine tot aceea care îi mijloceşte poetei *împăcarea cu sine*, când jertfa răstignirii sufleteşti se transformă şi ea, din țipăt, în tăcere, adevărul constând în armonizarea exteriorului cu interiorul, prin acceptarea propriei condiții umane. „În cele din urmă, acest adevăr presupune linişte, beatitudine, o stare de armonie între exterior şi interior, între om şi lume, o stare de repaus, în care cuvîntul nu mai este necesar, pentru că poezia nu mai are nimic de spus, nu mai trebuie să exprime nicio diferență. «Adevărul» poeziei se găseşte în tăcere, în singurătate, în recluziune, atunci cînd toate conflictele au încetat să existe. O astfel de tăcere este resimțită, atunci cînd inefabilul exterior se întrepătrunde cu ceea ce omul întîlneşte, în interiorul propriei sale ființe: asumarea acestei condiții presupune situația în care omul «priveşte», fără prejudecăți, un adevăr ce nu începe odată cu conştiința, dar care este resimțit în pântece şi care îl face să se cutremure – adevărul întregii ființe, adevărul întreg care cuprinde toate dimensiunile şi care se arată sub forma unei epifanii."[15].

Bibliografie

Aguirre Romero, Joaquín María, *Ana Blandiana – o poetică a umilinței,* în „Observator cultural", 487, 2009.

Blandiana, Ana, *La Cules de îngeri*, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1970.

Oancea, Ileana, *Poezie şi semioză*, Timişoara, Editura Marineasa, 1999.

Scurtu, Nicolae, *Întregiri la biografia poetei Ana Blandiana* în „România Literară", nr. 11 (2012).

Ştefănescu, Alex, *Istoria literaturii române contemporane,* Bucureşti, Editura Maşina de Scris, 2005.

Sursa*: http://www.anablandiana.com/* accesat iunie 2015.

Sursa: *http://ro.wikipedia.org/wiki/Ana_Blandiana/*accesat iunie 2015.

[15]Vezi, Joaquin Maria Aguirre Romero, *Ana Blandiana – O poetică a umilinței,* în „Ob**servator cultural**", nr. 486, augu**st 2009, p. 17.**

ANA BLANDIANA – THE POETICS OF INTERIORITY (BETWEEN WORD AND SILENCE)

(Abstract)

Key-words: *poetry, neomodernism, generation, word*

Cultivating a lyricism that swings between consistency and fragmentarism, between reason and emotion, seeming to pay particular attention to the latter, Ana Blandiana's poetry is a mixture between a genuine neomodernism from that she takes numerous episodes throughout his recognizable creative and personal voice, springing from the most intimate sides of his being as a form of inner projection, search and retrieval of the universe itself.

NOUR - VIRTUȚI EXPRESIVE ÎN TRADUCERE

GABRIELA RADU
Universitatea de Vest din Timişoara

Cuvinte cheie: *traducere, lexical, stilistic*

Schimbările de accent, lungirea sunetelor, procedeele morfologice şi derivative, sintactice, lexicale, împrumuturile externe şi interne constituie mijloace care generează expresivitate în limba română; acestea sunt decelate de tălmăcitorul epopeii vergiliene, profesorul G. I. Tohăneanu, adeverind aserțiunea că "dacă poezia a fost definită ca artă a cuvântului, atunci traducerea unei poezii "este în sine şi prin sine poezie, sau nu este nimic".[1]

Printre cuvintele cele mai bine reprezentate în traducerea Tohăneanu se găseşte substantivul *nour*; apare de aproape treizeci de ori, deşi nu constituie tălmăcirea aceluiaşi termen nominal prezent în originalul latinesc. Predilecția traducătorului pentru varianta poetică a termenului nominal "nour" se întemeiază pe relația dintre conținut şi materialul sonor. Acesta, contribuind la alcătuirea imaginii acustice (*nour/nor*) dobândeşte virtuți expresive.

Cel mai adesea, *nour* reprezintă traducerea substantivului *nubes,-is*[2], prin urmare, idiomul originalului îşi află expresia cu ajutorul termenului românesc corespunzător. O ilustrare a acestei opțiuni de tâlcuire se găseşte chiar în primul cânt al epopeii: "Rămân deci ocrotiți de al lor *nour*" (c.I, v. 942), versul reprezentând traducerea în română a fragmentului vergilian "et *nube* cava speculantur amicti" (c.I, v. 516). O privire fugară asupra tălmăcirii

---

[1] Lucian Blaga, *Isvoade*. Eseuri, conferințe, articole. Ediție îngrijită de Dorli Blaga şi Petre Nicolau. Prefață: George Gană, Editura Minerva, Bucureşti, 1972, p. 171.

[2] Lat. nūbĭlus (Puşcariu 1189; Candrea-Dens., 1240; REW 5975), cf. it. nuvolo, prov. nivol, cat. nuvol, sp. (nube), astur. Nublo, DER.

dezvăluie faptul că versiunea românească este echivalentă originalului, la nivel sintactic: termenul *nube*, aflat în ablativ singular, cu rol sintactic de complement de agent își păstrează poziția intactă şi în româneşte, [ocrotiți] *de nour*. Surpinde însă în traducere, un element lexical, "al lor", atribut pronominal antepus formei nominale *nour*. În latină, nu se identifică un astfel de termen, însă există altul care nu se găseşte tălmăcit în limba română: *cava* ("scobit", "scorburos", "adânc", "fără consistență"). În concluzie, traducătorul a renunțat la un termen descriptiv din original în favoarea altuia, însă de data aceasta, în detrimentul "fidelității".

În acelaşi cânt, autorul traduce următorul crâmpei epic "Achates et pater Aeneas iamdudum erumpere *nubem* ardebant" (c.I, v. 579-80) prin "De mult râvneau Enea şi viteazul / Ahate-afar' din *nour* să țâşnească" (c.I, v. 1063-4); elementele de interes se grupează astfel: *ardebant – râvneau* şi *erumpere – să țâşnească*. La nivel lexical şi sintactic, traducătorul a echivalat complet situațiile; ceea ce nu a putut fi recuperat în tălmăcire însă, este expresivitatea sonoră a versului original (prezența masivă a consoanei nazale sonore "m", - deslușită şi în termenul nominal în acuzativ *nubem*, - şi a aliterației *Achates…Aeneas…ardebant*).

Prezentă o singură dată în cântul al II-lea, forma nominală *nubes* este tălmăcită în limba română cu elementul regional menționat, aşa cum reiese din traducerea versului latin "*nubem* eripiam" (c.II, v. 606): "întregul nour negru/… Eu destrăma-ți-l-voi;" (c.II, v. 1099-1104). Traducătorul respectă în traducere cazul acuzativ şi regimul sintactic al numelui (obiect direct) în raport cu verbul, şi păstrează aliterația în nazală existentă în textul latin.

Echivalarea semantică a termenului nominal latin *nubes* cu elementul poetic *nour* constituie o soluție statornică pentru traducător, aşa cum se vede în tălmăcirea textului vergilian - caecique in *nubibus* ignes terrificant animos" (c. IV, v. 210) - astfel: "…poate că din *nouri* / Doar oarbe flăcări groază ne strecoară / în suflete" (c. IV, v. 384). La nivelul foneticii expresive, se remarcă în versiunea tradusă o dominantă diftongală în cuvintele de rezonanță : *nouri*, *oarbe*, *groază*, *strecoară*, care sugerează o stare de angoasă şi dramatism.

Arcus, formă nominală regăsită în textul “ceu *nubibus* arcus mille iacit varios adverso sole colores” (c.V, v. 88-9) este tâlcuit în româneşte printr-o metaforă, “Brâul-Cosânzenii”; astfel, autorul traducerii recurge la registrul folcloric pentru a meţine tonul autohtonizant al traducerii. În textul “tot aşa, în *nouri*, / În mii de feţe Brâul-Cosânzenii / Luceşte-n ale soarelui răsfrângeri.” (c.V, v. 160-2), traducătorul asociază doi termeni aparţinând celor două registre interferente, cel regional/poetic şi cel folcloric: *nour* – traducerea lui *nubes* - are un efect stilistic deosebit datorită structurii fonetice apropiate de etimonul original şi *Brâul-Cosânzenii* ,– traducerea lui *arcus*, alegere remarcabilă prin mobilizarea resurselor expresive ale limbii române.

Tot în cântul al V-lea, *nour*, (traducerea numelui latin *nubes*) se alătură în textul tălmăcit, formelor regionale sau populare *aripe*, *nalţă*[3], *hulubiţa*[4] şi *nimere*, aşa cum reiese din versul “Din aripe bătând…/Se nalţă hulubiţa…Şi…sub un negru nour, / O nimere [Eurytion].” (c.V, v. 911-3) De remarcat, urmărind fragmentul vegilian, “et alis plaudentem nigra figit sub nube columbam” (c.V, v. 515-6), aliteraţia în consoana nazală sonoră “n” pe care traducătorul a transferat-o în textul tălmăcit.

Mai îndepărtată de regimul sintactic al textului latin “tunc ego…Aenean *nube* cava rapui” (c.V, v. 810), folosind repetiţia din raţiuni prozodice, traducerea următoarelor versuri, deşi poate fi acuzată de o eroare de traducere, adaosul[5] - nu se abate însă de la specificul popular al tălmăcirii, asumat de autor de la început: “Eu l-am scăpat, c-un *nour* astrucându-l, / C-un *nour* gol;” (c.V, v. 1444-5). O traducere literală l-ar considera pe *nube cava* un ablativ locativ (atunci eu l-am prins pe Enea într-un nor gol), dar autorul traducerii îl foloseşte pentru a exprima un ablativ modal instrumental.

Fidelă textului original, “ipse…ostendit ab aethere nubem” (c.VII, v. 143), traducerea românească se constituie din două paliere

---

[3] Var.: (reg.) nălţá vb. I] – Lat. inaltiare (< altus). Sursa: DEX '98.

[4] HULUBÍŢĂ, hulubiţe, s.f. Diminutiv al lui hulub. 1. (Reg.) Porumbiţă Sursa: DEX '98.

[5] *Cf.* G. Lungu-Badea, *Mic dicţionar de termeni utilizaţi în teoria, practica şi didactica traducerii,* EUV, Timişoara, 2008, p. 18.

lexicale: pe primul se disting două elemente de obârşie slavă (*ivi*, *văzduh*), pe cel de-al doilea, două elemente de origine latină, ambele în variantă populară (*nalt*, *nour)*: "Ivi dinspre văzduhul nalt un *nour*" (c.VII, v. 249)

În versul "Urmând cu ochii colburiul nour" (c.VIII, v. 1023), două lexeme aparținând registrului popular, dintre care o formă adjectivală derivată din numele *colb*, celălalt – *nour*, menționat mai sus, sunt juxtapuse pentru a tâlcui crâmpeiul vergilian "oculisque sequuntur / pulveream *nubem*" (c.VIII, v. 593). Cei doi termeni amintiți aparțin unor registre noționale diferite, primul (*colburiu*), derivat dintr-un element terestru (*colb*), cel de-al doilea (*nour*) aparținând lumii astrale. Alăturarea acestor două elemente primordiale relevă o tonalitate gravă, solemnă, specifică textului arhaic, care este însă "îmblânzită" prin întrebuințarea timbrului popular, familiar.

Zeița Iris este prezentă din nou în frântura tradusă, "scriind sub *nouri* / Un mare curcubeu în a ei fugă." (c.IX, v. 25), cuvântul *nour* constituind şi aici, tălmăcirea latinescului *nubes* din versul "ingentemque fuga secuit sub nubibus arcum" (c.IX, v. 15). Traducătorul a echivalat textul original, nu doar din punct de vedere lexical, ci şi sintactic: *sub nouri* – acuzativ de loc cu prepoziție/*sub nubibus* – ablativ locativ cu prepoziție.

Nubibus din versul latin "ubi hic Iuno demissave nubibus Iris" (c.X, v.73) este şi aici un locativ (ca în cele mai multe cazuri enunțate) tradus prin *nouri*, formă preferată de traducător: "unde-i Iuno / Sau Iris, cea din nouri coborâtă?" (c.X, v. 136-7).

Nour negru din versurile "[arătarea] se risipeşte / Amestecându-se c-un *nour* negru" (v. 1193) reprezintă tălmăcirea expresiei latineşti *nubes ater* din textul "sed sublime volans nubi se immiscuit atrae" (c.X, v. 664). *Ater* este un epitet cromatic convențional pentru substantivul *nubes* (cf. IV, 248), însă în traducerea românească, aliterația şi forma poetică a numelui întrebuințat fac ca exprimarea să piardă din banalitate.

Aluzia la un episod homeric în care Afrodita îl salvează pe Enea de furia lui Diomede, ascunzându-l într-un nor este prezentă în ultimul cânt al epopeii, în versul "quae *nube* fugacem feminea tegat"

(c.XII, v. 52-3) tradus astfel în româneşte: “un *nour*, plăsmuire / Neghioabă, vrednică de o femeie;” (c.XII, v. 94-5).

Versul vergilian “nec tu me aeria solam nunc sede videres” (c.XII, v. 810) dobândeşte în traducere un spor de expresivitate datorită întrebuințării formei adjectivale prefixate *însingurată* pentru redarea atributului adjectival *solam* şi datorită tălmăcirii formei adjectivale *aeria* (aerius) prin metafora “cuib de nouri” – expresie care conține forma nominală poetică *nouri* - aşa cum reiese din textul tradus: “Altfel, nu m-ai vedea şezând aicea, / Însingurată, într-un cuib de *nouri*” (c.XII, v. 1437-8)

Traducerea românească a următorului vers “interea excedit caelo *nubem*que relinquit” (c. XII, v. 842) oferă un interesant exemplu de inversare a sensului verbelor prezente în text căci *excedere* înseamnă a pleca, a dispărea, iar *relinquere* are înțelesul de “a părăsi”; în acest caz, *nubem* nu îşi păstrează valoarea de obiect direct al verbului *relinquit* ca în latină, ci devine un acuzativ al punctului de plecare aşa cum rezultă din traducerea românească: “Iuno…părăseşte / Văzduhul, desprinzându-se din *nour*.”(c. XII, v. 1491-3),

Un ultim caz în care termenul *nour* constituie traducerea latinescului *nubes*, se află în ultimul cânt al poemului: “non secus ac nervo per *nubem* impulsa sagitta” (c. XII, v. 856); în textul original, traseul săgeții (de fapt, traseul Furiei trimise de Jupiter) este enunțat în amănunțime, precizându-se punctul de plecare – *nervo* – (un ablativ al punctului de plecare) şi traiectoria săgeții – *per nubem* – (un acuzativ spațial), dar în româneşte traducătorul omite să îl traducă pe *nervo* (nervus,- arc): “Ca o săgeată …zvârlită printre nouri” (c. XII, v. 1516). Omisiunea menționată pare să fie determinată de constrângerea prozodică, însă ea nu alterează sensul general.

Având o frecvență mai redusă în textul original, substantivul latin *nimbus,-i* este redat în româneşte cu acelaşi cuvânt încărcat de valențe poetice, *nour*. Acest fapt se observă chiar din primul cânt al epopeii, când Eol, stăpânul vânturilor i se adresează Iunonei: “*nimborum*que facis tempestatumque potentem.” (c. I, v. 80), traducerea literală fiind “tu mă faci stăpân al norilor şi al furtunilor”, dar tălmăcit de autor în româneşte astfel: “Şi tot prin tine / Eu cârmuiesc şi vijelii, şi *nouri*” (c. I, v. 149-150), alegerea lui

dovedindu-se oportună întrucât termenul *cârmuiesc* (verb care redă senul expresiei *facis potentem*) face parte din lexicul marinăresc şi, alături de termenii climatici *nouri* şi *vijelii* constituie apanajul zeului Eol.

În versurile următoare, traducătorul optează pentru o traducere literară, păstrând aliterația existentă în textul original, formele regionale sau populare: “Zăresc ei înşişi, / Privind napoi, un *nour* de cenuşă / Plutind întunecat pe cer.” (c. V, v. 1183-5) Obiectul direct al verbului *respiciunt* (privesc) din textul “respiciunt atram in nimbo volitare favillam” (c. V, v. 666) este, în latină, *atram favillam* (cenuşă neagră), însă traducătorul alege ca obiect al verbului menționat substantivul *nour* căruia îi adaugă un genitiv al materiei, *de cenuşă*. De precizat că, în latină, *in nimbo* este un complement de mod cu prepoziție, nu un complement direct.

În crâmpeiul “insequitur *nimbus* peditum (urmează un nor de tălpaşi)” (c. VII, v. 793), Vergiliu prezintă catalogul trupelor auxiliare, evocând cu măiestrie înfățişarea şi armele luptătorilor. Traducătorul face apel la un adaos, renunțând la metafora vergiliană în favoarea unei comparații însoțită de atributul *lung* – absent în textul original: “Ca nour lung se-nşiră-apoi tălpaşii” (c. VII, v. 1406).

Versul latin “et caput inter nubila condit” (c. IV, v. 177, c.X, v.767) a ajuns un proverb notoriu care s-ar traduce astfel: “[Faima] îşi ascunde capul în nori”. În limba română, autorul îl traduce cu precizie, folosind termeni regionali şi populari ca *nour*, (acesta fiind tâlcuirea latinescului *nubilum,-i), a tupila* sau *creştet*: “Dar printre nouri tupilă-al său creştet” (c. IV, v. 327)

În cea de-a doua situație prezentă în cântul al X-lea al epopeii, autorul tălmăceşte proverbul alegând o variantă poetică – căci de data asta, subiectul este Orion - în locul celei folclorice, potrivite pentru subiectul Faima: “Iar fruntea [Orion] şi-o ascunde printre nouri”(c. X, v. 1378).

O singură dată mai traduce autorul substantivul latinesc *nubilum* cu termenul propus analizei: “Iar pasărea în lumea vânturilor / Ş-a nourilor negri îşi ia zborul…” (c.V, v. 905-6) “atque atra volans in nubila fugit” (c. V, v. 512), reuşind o echivalare la nivel fonetic prin aliterația prezentă în sintagma *nour negru*.

Trei forme regionale sunt întrebuințate de autor în tâlcuirea unui singur vers vergilian: “at Venus obscuro gradientis aere saepsit” (c. I, v. 411); acestea sunt cei doi termeni de proveniență latină, *nour* care traduce de astă dată substantivul latin *aer, aeris* şi *înveşte* care redă întocmai idiomul originalului (lat. *investire*). Textul românesc se prezintă astfel: “Iară Venus / În nour negru pe drumaşi i-nveşte” (c.I, v. 751-2).

Textul “stat ferrea turris ad auras” (c.VI, v. 554) este tălmăcit în româneşte prin ”Un turn semeț de fier se suie-n *nouri*” (v.996). Autorul respectă textul şi intenția poetului latin, căci echivalează termenul poetic *aura,* al cărui sens figurat este prezent în textul vergilian, cu unul din acelaşi registru semantic.

Traducerea românească prezintă în cântul al VII-lea două ființe mitologice, centaurii, şi originea lor: “…doi centauri zămisliți de *nouri*” (v. 1198). Traducătorul redă compusul latin *nubigena,-arum* (“născut din nori”) din textul original “ceu duo nubigenae” (c.VII, v. 674) prin sintagma “zămisliți de nouri”; alăturarea a două forme regionale, *zămisliți* (ZĂMISLÍ, zămislesc, vb. IV. înv. și reg. Din sl. zamysliti. Sursa: DEX '98) şi *nouri* constituie un adaos de expresivitate şi, în acelaşi timp, de pertinentă echivalare a radicalului [*gen*-] din compusul latin menționat, prin participiul *zămisliți* care are acelaşi înțeles dar şi însuşiri evocatoare în plus, datorită sonorităților arhaice. O situație identică cu cea prezentată mai sus se găseşte în cântul al VIII-lea al epopeii, unde fragmentul “tu nubigenas” (c.VIII, v. 293) este tradus în româneşte cu “Centaurii, din *nouri* zămisliții” (v. 506).

Semn de egalitate se poate pune între forma nominală latinească *nubes, -is* şi cea românească *nour*, aşa cum o face traducătorul în situațiile următoare: “tantus se nubibus imber ruperat” (c.XI, v. 548) este redat prin “Aşa potop din *nouri* se rupsese” (v. 954) şi în cântul următor, versul original “quae nube fugacem feminea tegat” (c.XII, v. 52-3) este tălmăcit prin “Şi n-o putea să-şi ocrotească fiul/ Fugarnic, cu un *nour*…” (v. 94). În ambele situații, traducătorul respectă întocmai sensul termenului discutat, dar şi registrul cazual al acestuia.

Observarea unui crâmpei din traducerea profesorului G. I. Tohăneanu e o dovadă ca aceasta ia ființă într-o zonă de interferență între structurile stilistice ale eperei vergiliene, *Eneida*, şi structurile stilistice proprii traducătorului.

Bibliografie selectivă

Cartford, John C., *A Linguistic Theory of Translation: An Essay on Applied Linguistics*: Oxford University Press, London, 1965.

Kohn, Ioan, *Virtuțile compensatorii ale limbii române în traducere*, Bucureşti, Editura Facla, Timişoara, 1983.

Lungu Badea, Georgiana, *Mic dicționar de termeni utilizați în teoria şi didactica traducerii*, Editura Universității de Vest, Timişoara, 2008.

Schleiermacher, F., D., E., *Hermeneutica*, Traducere, note şi studiu introductiv de Nicolae Râmbu, Iaşi, Polirom, 2001.

Tohăneanu, G. I., *Antologie vergiliană cu comentarii*, Timişoara, Tipografia Universității din Timişoara, 1986.

Idem, *Cuvinte româneşti*, Timişoara, Editura Facla, 1986

Idem, *"Viața lumii" cuvintelor / vechi şi nou din latină*, Timişoara, Editura Augusta, 1998.

Vergilius Maro, Publius, *Eneida*, prefață şi traducere de G.I. Tohăneanu, note şi comentarii de Ioan Leric, Timişoara, Editura Antib, 1994.

Virgil, *Eclogues, Georgics, Aeneid 1-6*, Translated by H. R. Fairclough Revised by G. P. Goold, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London, England, 1999.

Wilss, Wolfram, *Knowledge and skills in Translator Behavior*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia, 1996.

NOUR - EXPRESSIVE VIRTUES IN TRANSLATION
(Abstract)

Keywords: *translation,lexical analysis, style*

Change accent, lengthening of sounds, morphological and derivative, syntactic, lexical processes, foreign and domestic loans are means generating expressivity in Romanian; they are revealed by Professor G. I. Tohăneanu, who testifies assertion that "if poetry has been defined as the art of the word, the translation of poetry is in and of itself poetry, or it is nothing."

CUVINTE ROMÂNEȘTI*

VASILE SARI

Într-o lucrare anterioară (elaborată împreună cu Teodor Bulza), căreia, dinadins, i s-a fixat ca titlu *O seamă de cuvinte româneşti*, profesorul G. I. Tohăneanu „încătuşa” încîntat *cuvîntul* în următoarea definiție: „Omul înfloreşte şi se împodobeşte în şi prin cuvînt. El – cuvîntul – desferecă puterile gîndului şi ale simțirii. El mijloceşte alcătuirile acelui liman al sufletului care se cheamă *Poezie*. Ființa umană se bucură de alaiul *cuvintelor*, înconjurîndu-le, cu o neistovită uimire şi simțind – în ele – unul din cele mai nobile privilegii ale sale” (p. 44).

Autorul mărturisea în prefața lucrării menționate mai înainte că „eroii acestei cărți sînt cuvintele; ele duc, de fapt la «întîmpinare», la «armonie», la «înțelegere» între oamenii aceluiaşi veac şi între veacurile istoriei”. Despre eroi se povestesc, întotdeauna, lucruri nemaiîntîlnite, fiind necesară „întrunirea” mai multor personaje, ceea ce ne îndreptățeşte să subliniem că „acest termen poartă încă de la naşterea lui – aşa cum afirmă Grigore Brîncuş – pecetea naturii sociale a limbii, considerată ca mijloc de comunicare între oameni”. („Tribuna României”, an XV, 1.02.1986).

Într-aevăr, *cuvînt*, cu înțeles abstract astăzi, îşi are obîrşia în latinescul *conventus* ce însemna „adunare, întrunire” (de la cuvîntul *convenio*, „a se aduna”, „a se întruni”, „a se înțelege”, un derivat de la *venio*, „a veni”).

În limba veche, îndeosebi la cronicari, termenul *cuvînt* apare cu sensul de „întîmplare, faptă, eveniment, istorioară”. De altfel, cronica lui Neculce este precedată de: „O samă de cuvinte ce sînt auzite din om în om, de oameni vechi şi bătrîni şi în letopisățu nu sînt scrise”.

În proza literară, termenul *cuvînt* apare în numeroase expresii şi locuțiuni. În *Dicționarul de expresii şi locuțiuni ale limbii române*, editat în 1985, l-am întîlnit în nu mai puțin de 24 de îmbinări. La Sadoveanu există formulări deosebit de sugestive, ce conferă prospețime şi inedit expresiei lingvistice. Am selectat cîteva asemenea alcătuiri din, poate cel mai cunoscut roman istoric al scriitorului, *Frații Jderi*: / – Nu te teme de nimic, îi *strecură* el *cuvînt* (F. J., I, 210); – *Lepădați* grabnic *cuvînt* la oameni că avem primejdie (F. J., I, 213); Mărite stăpîne, *începu* el din nou *cuvînt* (F. J., II, 153); Mai ales Samoilă şi Onofrei îşi țineau fălcile încleştate avînd ştiut că-i primejdie mare să *slobozi cuvînt* la miezul nopții (F. J., III, 77); Gazda şi oaspetele au stat aşteptînd fără a mai *rosti* un *cuvînt* (F. J., III, 374) (M. Sadoveanu, *Frații Jderi*, Biblioteca pentru toți, Bucureşti, 1963).

Se observă că Sadoveanu, în preocuparea sa de a da bogăție şi strălucire expresiei, foloseşte aici, un succes, procedeul înlocuirii sinonimice. Marele prozator substituie primul termen al îmbinării, verbul, iar substantivul apare nearticulat, ceea ce dă o mai mare putere de generalizare exprimării, creînd acea atmosferă arhaică necesară scrierilor istorice.

În poezie, termenul *cuvînt* apare în rime „fericite” cu *avînt, crezămînt, rînd, pămînt* ş. a. Informații prețioase, îndeosebi pentru poeți, se găsesc în *Dicționarul istoric de rime*, 1983, alcătuit de Olimpia Berca.

În ce priveşte cartea pe care o prezentăm, G. I. Tohăneanu ne aduce la cunoştință în „Cuvînt înainte” că tratează „şi de data aceasta, vocabularul românesc de pe o poziție nu exclusivist lingvistică, ci *integratoare*, apelînd la luminile *istoriei* şi, poposind, de cîte ori e posibil, în luminişurile culturii.

Scriind o carte de lexicologie – iar aceasta din urmă, ca «ştiință a cuvintelor», legîndu-se mai strîns decît celelalte ramuri ale lingvisticii, de literatură – nu puteam să uit că ea, literatura, este în esență, «arta cuvîntului»” (p. 5).

Cele afirmate mai înainte învederează concepția lingvistică a profesorului G. I. Tohăneanu, iar cartea, altfel spus, se doreşte a fi „o

pledoarie..., pentru alianța indelebilă dintre știința limbii și realitatea lingvistică, pe de o parte, iar, pe de alta, știința literaturii și creația literară”.

Concepția autorului se apropie întrucîtva de cea a lingvistului clujean George Giuglea, care susține că „istoria multor cuvinte se creează prin metafore; astfel că *etimologia* trebuie să recurgă cît mai des la acest instrument pentru a lămuri semantismul unui cuvînt. În acest efort, cele mai mici nuanțe de sens pot produce *scîntei* care să *lumineze* legăturile devenite obscure între diversele fapte ale evoluției de sens a cuvintelor”, amănunte ce nu trebuie ocolite, deoarece ele „constituie fire ale complicatei *urzeli* a limbii”[1].

Această concepție, cel puțin așa cum se conturează ea în cîteva din scrierile sale, ni-l prezintă pe G. I. Tohăneanu ca pe un atent și fin analist al mijloacelor de expresie artistică, ce abordează textul din perspectivă lingvistică și evidențiază funcțiile artistice ale limbajului, pornind de la resorturile sale primordial lexicale și descriptive.

G. I. Tohăneanu, scriind despre cuvinte, se dovedește a fi „un neobosit căutător de frumuseți” (Nicolae Manolescu) selectate cu migală din cultura și literatura noastră populară sau cultă, iar multe – adăugăm noi – sînt „iscate” de autor; ele ni se înfățișează, la fel de frumos, și încorporează deosebite „prețuri noi”.

Lucrarea este structurată în felul următor: După *Cuvînt înainte* semnat de G. I. Tohăneanu sînt trecute siglele și abrevierile, textele și edițiile folosite. Capitolele cărții au fost intitulate astfel: I. Cuvinte vechi, primare, II. Derivate și compuse; III. Neologisme; IV. Dublete; V. Nume proprii. În încheiere, autorul a rezumat conținutul cărții în limbile franceză și rusă.

Nu ne putem încumeta ca într-o prezentare să arătăm, în detaliu, substanța acestei valoroase cărți, un lucru imposibil de realizat. Vom proceda, cum ne este mai la îndemînă, adică, așa cum sîntem convinși că o va face și cititorul. Va alege sau îi vor rămîne mai ușor întipărite doar unele „istorii” ale cuvintelor discutate în cuprinsul lucrării.

În capitolul I este abordat regionalismul *bunget*, cuvînt apreciat ca purtător al „străvechimii noastre preromane” și definit în D.E.X.:

„Pădure sau porțiune deasă şi întunecoasă; desiş” (p. 23), termen atestat în secolul al XVI-lea.

Se arată că toți cei care „s-au ocupat de elementul autohton al limbii române sînt, în general, de acord că există o legătură între rom. *bunget* şi albanezul *bunk* „stejar”, iar *gorun* „varietate de stejar”, este, probabil, de origine autohtonă. Cuvîntul *bunget* este folosit de Blaga (*Gorunule din margine de codru...*), Ștefan Augustin Doinaş (*Mistrețul cu colți de argint*) şi foarte des de Sadoveanu. Exemplu: „S-au văzut din locul vînătorilor, prin *luminişuri depărtate*, săgetînd o clipă şi mistuindu-se în *bungeturi*, pîlcuri mici de căprioare cu țapii lor” (M. Sadoveanu, *Opere*, I–XXII, XVIII, p. 92). Istoria cuvîntului este încheiată astfel: „Adăpost al sălbăticiunilor şi al haiducilor, *bunget trimite către noi ecouri ale unei îndepărtate şi frămîntate istorii”, justificînd o condensată concluzie a lui George Giuglea: „Limba este istoria expresivă a unui popor*” (*Op. cit.*, p. 292).

În capitolul al doilea m-a frapat modul în care sînt analizați, utilizîndu-se o mare bogăție de fapte de limbă, cîțiva termeni formați cu ajutorul prefixului *ne-*. Cuvintele cu pricina sînt: *neunde, nepereche, nevăzător*.

Se face dreptate arătîndu-se că „Blaga,... nu Nichia Stănescu – plăsmuieşte derivatul *necuvînt* care este şi... nu este sinonim cu «tăcere»” (p. 130). Termenul în discuție „pare să însemne... nu negarea «cuvîntului» îndeobşte, ci a cuvîntului *exprimat*, sugerînd, în acelaşi timp, convertirea lui în rostire intensivă, abia şoptită...” (p. 130). / Dar pe liman ce bine-i / Să stăm în *necuvînt* /, şi fără de-amintire / şi ca de subt *pămînt* /, s-auzi în ce tăcere / cu zumzete de roi / frumusețea şi cu moartea / lucrează pentru noi /” (Lucian Blaga, *Poezii*, E.P.L., 1966, p. 333).

Folosind acest prefix, în atelierul său poetic (*neiertătorul* meu blestem – *Psalmul de taină*, *Versuri*, ESPLA, 1959, p. 90, *neînchipuit* mai tare ca brațul şi spinarea – *Cel ce gîndeşte singur, Op. cit.*, p. 402), Arghezi „întruchipează un cuvînt nou, bogat în nuanțe: *neunde* (din *ne* + adverbul *unde*), conferindu-i şi valoare substantivală, ceea ce îl aduce în raport de sinonimie cu „abis,

genune, neant”. / Armăsari-n lumea largă / Călcau Dunărea s-o spargă / . Cu cirezile năuci /. Speriate de năluci /, Năvălind să se afunde / Aiurite în *neunde* / (*Op. cit.*, p. 595).

Cuvîntul *nepereche*, adjectiv invariabil, este „o creație semantică”, nu lexicală (p. 134). Căpătăm informația potrivit căreia, foarte probabil, G. Călinescu, la un curs universitar, „a lansat derivatul *nepereche* ca epitet individual, cu sens abstarct, ...sinonim pentru «incomparabil, neasemuit»..., termen folosit pentru a-l denumi pe Eminescu, *poetul-nepereche*”.

Autorul mai aminteşte alte cîteva derivate existente în opere literare: *neloc, neviu, neviață*, unele chiar „surprinzătoare”. Ex.: *necuc*. „glas de ne-cuc”.

Discutîndu-se cel de al treilea cuvînt, *nevăzător*, se arată că acesta se înfățişează ca un „exemplu caracteristic, în care eufemismul devine expresie a ceea ce ne place să numim omenie...”, iar antonimele formate cu ajutorul prefixului *ne-* sporesc seriile de sinonime (p. 135).

Într-un recent număr din revista „Orizont” (30.V.1986), G. I. Tohăneanu ne prezintă „istoria” unui alt cuvînt, *nealtul*, în forma *ca nealții*. Termenul însemnează „ca nimeni altul”, iar autorul l-a găsit în postumele lui Eminescu şi în articolele sale politice. / Dar e un înger palid cu lungi aripi şi negre / ..., Frumosu-i ca *nealții* / (*Povestea magului călător în stele*).

Din capitolul al III-lea am reținut „povestea” cuvîntului *salutare*, ce are ca etimon latinescul *saluto-salutare*, păstrat în italiană (*salutare*) şi în franceză (*saluer*). În latină, *salutare* este un derivat al substantivului *salus, salutis*, însemnînd „stare bună a sănătății, păstrare”. Îl găsim atestat într-o cunoscută formulă a dreptului roman: *alus reipublicae suprema lex esto* (Păstrarea (în bune condiții) a republicii să (ne) fie legea supremă). În timp, *salus* îşi abstractizează sensul „pe care l-am putea reda prin «mîntuire», infinitivul lung, substantivizat, al lui *mîntui*, împrumutat din maghiară” (p. 210).

G. I. Tohăneanu este de părere că „atît *saluto, salutare*, cît şi substantivul *salus, salutis* sînt mlădițe ale adjectivului *salvus* „întreg,

neatins”, de unde latina şi-a făurit derivatul verbal *salvare* (fr. *sauver*), pe care îl avem şi noi ca neologism”.

Se mai consemnează faptul că „verbul *salvare*, al cărui imperativ – *salve!* – era, la strămoşii noştri, una, numai, din multele lor formule ale «salutării». Pe româneşte: fii sănătos!, meargă-ți bine”.

În legătură cu această formulă de adresare, interesante concluzii sînt desprinse de către Maria Pietreanu în lucrarea *Salutul în limba română*, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1984. Ne îngăduim să prezentăm doar una dintre acestea: „Cercetarea unor elemente specifice *salutului* din limba română populară «binețea, mulțămita», a unor termeni ca «sănătate, sănătos, bine, bun» ş. a. a pus în lumină ideea că majoritatea formelor de salut româneşti sînt, în fond, *urări*, îndeosebi cele care amintesc, într-un fel sau altul, omenia, ospitalitatea şi bunăcuviința poporului nostru, care reflectă un comportament socio-cultural propriu românilor” (p. 202).

În capitolul al IV-lea sînt discutați, la p. 238, termenii *sfoară* şi *sfară*, cuvinte care din pricina paronimiei sînt adesea confundate. Menționăm că primul provine din neogreacă, iar al doilea, cu sens de „miros greu (şi fum) rezultat din arderea grăsimilor”, din slavă. Făcînd parte din fondul principal de cuvinte, termenul *sfoară* „a dezvoltat o bogată frazeologie, cum se vede din expresiile şi locuțiunile *a trage pe sfoară* („a înşela”), *a trage sforile* („a unelti, a se ține de intrigi”), *a da sfoară* (!) în țară („a răspîndi o veste, un zvon”).

Foarte interesantă ni s-a părut istoria locuțiunii verbale *a da sfoară în țară*. Obiceiul tătarilor de a veni în „ceambuluri” şi de a prăda tot ce le ieşea în cale a impus oamenilor acelor vremuri să găsească semne care să vestească apropierea vrăjmaşilor. Semnele se făceau cu ajutorul morilor de vînt. „Acesta era semnul morilor de vînt de pe culmile din preajma Nistrului care-şi opreau aripile cînd şi cînd şi iar porneau” (F. J., I, 253) şi a focurilor; la apariția prădalnicilor „se aprindeau focuri pe dealuri din răsărit, de către Nistru” (F. J., I, 241), iar fumul ce se ridica pe cer era ca o *şfară*”.

Din acele timpuri datează şi locuţiunea *a da şfară în ţară*, adică a vesti vremuri de restrişte pentru locuitori. Moş Irimie, morarul, povesteşte Jderilor despre năvălirea tătarilor: „Cînd s-*a dat şfară în ţară* şi am cunoscut fumul de primejdie în fundul zării, de pe dealul de la Orlat – tătarii au şi fost la cîşle, spîrcuind ca lupii” (F. J., III, p. 197).

Expresia idiomatică *dau tătarii* s-a format, credem, tot pe vremea năvălirilor tătare. / – Vai de mine ! cum se poate! Soseşte măria-sa şi noi nu sîntem acolo? Tresări jupîneasa Candachia scuturîndu-şi în dreapta şi în stînga inelele de la urechiuşe. Cristea! Cristea! – Ce este! Întrebă un glas gros şi tărăgănat dinlăuntru. *Dau tătarii?* – Nu toţi. Numai unul. Cel de la Timiş. / (F. J., I. 93).

În ultimul capitol, G.I. Tohăneanu închină Oltului rînduri pline de sensibilitate, realizînd asocieri inimitabile.

M-a izbit noutatea (pentru mine) în legătură cu sensul cuvîntului *oltean* „nu numai acela de locuitor al Olteniei..., ci şi pe celălalt, la fel de vechi, de locuitor al văii superioare a Oltului, în Transilvania, aproape de obîrşia lui, şi în preajma ei”.

Autorul nu ne mai aminteşte, ca de obicei, etimologia cuvîntului Olt, românesc dintotdeauna, „care scaldă trupul ţării” şi care „ în geografia şi istoria României mai mult decît Siretul şi decît Mureşul, mai mult chiar decît drumul fără pulbere al Dunării, a devenit un simbol” (p. 250, 251). Ni se reamintesc, însă, operele în care Oltul a fost, cu adîncă veneraţie şi aleasă măiestrie, cîntat în versuri şi în proză (Andrei Mureşanu, Grigore Alexandrescu, Octavian Goga, Geo Bogza).

Cartea pe care am încercat s-o prezentăm se rînduie *nepereche, ca nealta*, în şirul acelora ce tratează probleme legate de „viaţa” cuvintelor şi este izvodită din neostenira rîvnă a profesorului de a împrăştia „seminţe” de cultură pentru oameni, în statornica sa dorinţă ca acestea să prindă întotdeauna rod. Iau în sprijin şi versul lui Vergilius din *Bucolice: Insere, Daphi, piros, carpent sua poma nepotes.* Adică „Sădeşte pomi, Daphnis; roadele le vor culege nepoţii”.

/ M-am urcat pe-un deal şi-am chemat *cuvintele* – / Miroseau a lut ars şi-a guri *nenumărate* / Prin care trecuseră ele, *preasfintele*, / Cu înțelesuri *întregi* sau *numai* pe jumătate /[2].

Note

*G. I. Tohăneanu, *Cuvinte* româneşti, Editura Facla, Timişoara, 1986, 267 pag. Textul de față reproduce, cu minore modificări formale, articolul publicat în revista „Forum”, 1986, nr. 9, p.84-89, dedicat acestei cărți.

1. George Giuglea, *Cuvinte româneşti şi romanice*, Editura Științifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1983, p. 237.
2. Dim. Rachici, *Scrierea cu safire*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1986, p. 11; poezia *Iubiri scrise cu safire*.

G.I. TOHĂNEANU, COMENTATOR AL OPEREI LUI MIHAIL SADOVEANU

DUMITRU VLĂDUȚ
Universitatea „Tibiscus”, Timişoara

Cuvinte-cheie: *cercetare, perspectivă stilistică, sadoveniană, predilecție, lexicologie, arhaisme, sinonime, locuri eminesciene, arta culinară*

Mihail Sadoveanu este unul din scriitorii predilecți ai analizelor stilistice inimitabile ale lui G.I. Tohăneanu. Începutul acestora referitoare la autorul *Fraților Jderi* are loc îndată după stabilirea stilisticianului în toamna anului 1956 la Timişoara. Colaborările statornice ale profesorului la revista scriitorilor de aici, „Scrisul bănățean”, devenită apoi „Orizont”, se deschid chiar printr-un studiu de stilistică publicat în trei numere ale acesteia, consacrat lui Mihail Sadoveanu. În numărul 4 din 1957 apărea prima parte a studiului cu titlul *Probleme de stil în romanul* ***Nicoară Potcoavă***. I. *Situarea în timp*, iar în numerele 5 şi 6 era vorba de stilistica frazei în acest roman. Până în 1980 G.I. Tohăneanu va mai publica şi alte studii de stilistică sadoveniană, precum: *Onomatopeele în proza lui Mihail Sadoveanu* („Scrisul bănățean”, 1962, nr.12, p.68-74), *Clauzula în proza lui Sadoveanu* („Limba română”, 1965, nr.1, p.143-158), *Ritm şi adecvare în proza lui Sadoveanu* („Viața românească”, 1971, nr.2, p.117-119), *Locuri eminesciene la Sadoveanu* („Limba română”, 1975, nr.5, p.511-514), *Expresia sadoveniană în* ***Povestiri de război*** (în vol. *Studii de limbă, literatură şi folclor*, IV, Reşița, 1978, p.73-90), *Sinonimia fonetică la Sadoveanu* (în vol. *Studii de stilistică, poetică, semiotică*, Cluj-Napoca, 1980, p.42-49) ş.a. În acei ani a avut săptămânal chiar o rubrică de stilistică în revista „Orizont”, numită *Sadoveniana*.

În 1979 îi apărea la Editura Facla din Timişoara cartea cu titlul *Arta evocării la Sadoveanu* care includea şi unele din studiile amintite, bunăoară *Expresia sadoveniană în* ***Povestiri de război***, care era chiar primul ei capitol. Această carte se aşeza în seria apariţiilor care făceau din Sadoveanu scriitorul cel mai studiat între 1970 şi 1980, nu numai cantitativ. În aceşti ani apăreau peste 10 cărţi de interpretări originale despre autorul *Baltagului*: Eugen Luca, *Sadoveanu sau Elogiul raţiunii* (1972), Nicolae Manolescu, *Sadoveanu sau Utopia cărţii* (1976), Pompiliu Marcea, *Lumea operei lui Sadoveanu* (1976), Zaharia Sângeorzan, *Mihail Sadoveanu. Teme fundamentale* (1976), Fănuş Băileşteanu, *Introducere în opera lui Mihail Sadoveanu* (1977), Pompiliu Marcea, *Umanitatea sadoveniană de la A la Z* (1977), Constantin Mitru, *Sadoveanu despre Sadoveanu* (1977), Virginia Muşat, *Mihail Sadoveanu, povestitor şi corespondent de război* (1978), Alexandru Paleologu, *Treptele lumii sau Calea către sine a lui Mihail Sadoveanu* (1978), Mircea Tomuş, *Universul artistic şi concepţia fundamentală a operei* (1980), Rodica Şuiu, *Mihail Sadoveanu şi toposul dacic* (1980), Doina Iliasă-Frigură, *Stilistica sinonimelor în opera lui Mihail Sadoveanu* (1980). Şi între anul 1980 şi 1990 Sadoveanu continua să fie un scriitor foarte studiat, numai în 1981 apărând două cărţi despre el: Const. Ciopraga, *Mihail Sadoveanu. Fascinaţia tiparelor originare* şi Ion Vlad, *Cărţile lui Mihail Sadoveanu*[1].

Aproape singulară era perspectiva abordării operei sadoveniene de către G.I. Tohăneanu, căci, în afară de cartea amintită semnată de Doina Iliasă-Frigură, niciuna nu era efectuată cu metodele stilisticii. Chiar şi studiile de mai mică întindere şi rezistente în timp apărute până atunci erau puţine, fiind semnate îndeosebi de: Tudor Vianu, Ion Coteanu, Iorgu Iordan şi Gavril Istrate.

Cartea lui G.I. Tohăneanu scrisă în 1979 era şi prima din unghi stilistic, lămurind multe lucruri legate de arta scriitorului. Sadoveanu apărea ca un scriitor exemplar „prin desăvârşirea şi strălucirea

---

[1] Cf. în legătură cu bogata exegeză sadoveniană din anii '70 şi '80 ai secolului trecut şi Ion Simuţ, *Vămile posterităţii. Secvenţe de istorie literară*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2012, p. 24-25.

expresiei” (A.E.S., 6), el reprezentând, cum se putea afla din *Cuvântul înainte*, „însăşi conştiinţa de sine a poporului român în ceea ce priveşte puterile creatoare la nivelul artei cuvântului” (p.6). Tot în *Cuvânt înainte* se puteau afla şi câteva repere teoretice privind noţiunea de *evocare*. Termenul ar avea, cum eram preveniţi, „un sens mult mai cuprinzător şi mai apropiat de etimologie decât acela care i se atribuie în mod obişnuit” (A.E.S., 5), înţelegând prin aceasta „stârnirea la viaţă artistică a realităţii, în toate sectoarele ei, verticale şi orizontale” (A.E.S., 5). Obiectul de studiu îl constituiau nu numai romanele şi povestirile istorice, se mai preciza aici, cu toate că ele au furnizat cea mai mare parte a materialului demonstrativ.

Într-o primă secţiune, *Expresia sadoveniană în* ***Povestiri de război***, erau identificate la nivelul semnificantului cuvinte recurente, fonetisme şi ziceri populare, elemente argotice, interjecţii, onomatopee, elemente fono-stilistice, precum şi figuri semantice, şi anume comparaţii şi metafore. Sadoveanu s-ar dovedi un scriitor oral, de un realism impregnat de o intensă poezie provenit din recurgerea la comparaţii, metafore şi clauzule. Elementele stilistice examinate nu apăreau ca un inventar arid de fapte pentru că autorul căuta justificarea expresivă a acestora. O cercetare stilistică serioasă se justifică de altfel, la nivel general vorbind, în măsura în care depăşeşte simpla catalogare de cazuri patologice formal şi explică funcţia estetică a abaterilor lingvistice. Legătura strânsă semnificat-semnificant era relevată în permanenţă de autor.

Cu următoarele trei capitole ale cărţii autorul intra în studiul stilisticii lexicale sadoveniene, pentru lexicologia stilistică în general G.I. Tohăneanu dovedind o adevărată voluptate şi întreaga măsură a talentului său.

Un capitol ce urmează examinării stilistice din ciclul *Povestiri de război* se numeşte *Cuvinte ale vechimii* şi are rostul de a argumenta asupra modului în care limba artistică din cărţi ce evocă întâmplări şi chipuri ale vechimii, din basme şi poveşti, din vremuri apuse ori din opere ce redau îndeletniciri străvechi ori impresia marilor depărtări în spaţiu şi în timp „este supusă şi mlădiată potrivit necesităţilor obiective şi intenţiilor «subiective» ale «evocării»” (AES, 38-39).

Există, evident, în romanele istorice propriu-zise întâi de toate o seamă de „arhaisme absolute” care nu îşi au corespondente sinonimice în româna modernă pentru motivul că realitățile denumite au dispărut. Aşa este, de exemplu, terminologia dregătorilor curții domneşti, a portului domnesc şi boieresc ce redă fastul bizantin, a ceremonialului de curte şi vieții militare şi administrative care este inevitabilă „atunci când se evocă oameni, întâmplări şi aspecte caracteristice veacurilor trecute” (AES, 39).

Există pe de altă parte, „sinonime arhaice”, deloc numeroase însă, observă stilisticianul, pentru situarea în timp a narațiunii. O remarcă se impunea, ținea să sublinieze el, şi anume că „dintre «arhaismele lexicale», Sadoveanu le alege, de preferință, pe acelea care s-au păstrat în graiuri sau în limba populară ori pe acelea al căror sens se desluşeşte în context” (AES, 40).

Dintre numeroasele cuvinte ale vechimii cu ajutorul cărora Sadoveanu reconstituie atmosfera de epocă G.I. Tohăneanu alegea spre analiză pe *lamură, libov, maşcat, naramză* şi *strămurare*. Odată stabilite, astfel de cuvinte erau străbătute în multiple direcții. O comentatoare a volumului, Mihaela Mancaş, observa în legătură cu acest aspect: „principalul interes al unora dintre studiile menționate stă, desigur, în comentariul de natură lexicală, în cea mai largă accepție a termenului. Analiza comparativă a sensurilor, etimologia cuvântului, includerea sa în contexte specifice şi inedite, paralelismul cu celelalte limbi romanice sau cu situația din limba veche sunt procedee de analiză care se completează reciproc, încheind în cele din urmă o viziune personală a autorului asupra operei analizate”[2].

Un alt comentator, Const. Ciopraga, releva pentru altitudinea şi elevația interpretării analiza cuvântului *lamură* care, „găsit la Coresi şi Budai-Deleanu, la Eminescu şi Creangă, la George Murnu, la Sadoveanu în *Frații Jderi*, în *Creanga de aur* şi alte opere, este studiat etimologic şi urmărit semantic în contexte revelatoare”[3].

---

[2] Mihaela Mancaş, *G.I. Tohăneanu.* ***Arta evocării la Sadoveanu,*** în „Limbă şi literatură”, 1980, nr. 1, p. 143.

[3] Const. Ciopraga. *Arta evocării la Sadoveanu*, în „Convorbiri literare”, 1980, nr. 12, p. 1.

Plecând de la realitatea textului, străbătând cuvântul în atâtea direcții, G.I. Tohăneanu caută reflexele stilistice şi expresive ale cuvântului comentat, privit nu o dată în contextele sale. „Comparația cu *lamura* – argumentează stilisticianul -, întețeşte, la Sadoveanu, ideea de «candoare», de «puritate» devenind un fel de indice stilistic al gradului superlativ, pe lângă adjective cum sunt *curat*, *limpede* etc.” (AES, 46). Auscultarea expresivității unor secvențe nu ocoleşte nici resursele versificației. Scriind, de pildă despre cuvântul *maşcat*, G.I. Tohăneanu găseşte că „secvența *şi scrise cu slove maşcate*, adică tocmai aceea în care se răsfață imaginea, este ritmată, alcătuind o tripodie amfibrahică:

v_/vv_/vv_/v” (AES, 59).

O plăcere nedisimulată dovedeşte aici ca şi în alte capitole G.I. Tohăneanu în căutarea circulației cuvântului analizat la diferiți scriitori prin care stabileşte printr-un comparatism intern lărgit punți fireşti între Sadoveanu şi precursori ori urmaşi. Se vedea aici ca şi în alte studii ale profesorului cunoaşterea în adâncime a istoriei vocabularului pe toată întinderea sa.

Cu următoarele cinci secțiuni G. I. Tohăneanu intra în studiul unui aspect important al vocabularului sadovenian, şi anume sinonimia. Era avută mai întâi în vedere sinonimia parțială, deci arhaismele semantice sadoveniene, prin care autorul înțelegea actualizarea sensurilor vechi pierdute în timp ale unor cuvinte rămase în circulație. Este cazul cuvântului *limbă* care a avut două sensuri foarte vechi, şi anume popor, neam şi prizonier folosit ca informator, spion, sensuri ce revin în evocările istorice sadoveniene. Este un procedeu predilect al scriitorului, observabil şi în cazul altor cuvinte precum *mişel, județ, mănunchi, viclean*, analizate cu finețea cunoscută pentru astfel de situații. Se impunea însă observația esențială că „Arhaizarea cu orice preț – izvorâtă, la alții, din intenția, nemărturisită, de a-şi etala «erudiția», mai ales pseudo-erudiția lingvistică – îi repugnă lui Sadoveanu. Arhaismele propriu-zise sunt întrebuințate cu măsură, iar selecția lor este riguroasă şi bine întemeiată (…). De aceea «situarea în epocă» - necesară şi firească în orice operă literară inspirată din întâmplări ale trecutului – se realizează la Sadoveanu, de câte ori este posibil, mai ales cu mijloace

adecvate la obiect, ale limbii moderne. Unul din aceste procedee îl constituie solicitarea arhaismelor semantice, adică stârnirea la viață a unor sensuri vechi, pe care cuvintele polisemantice de mare circulație încă, le-au pierdut, prin veacuri, din încărcătura lor semantică inițială” (AES, 75).

Un comentariu relevant privind stilistica sinonimelor sadoveniene ne oferă G.I. Tohăneanu în capitolul *Alternanța sinonimelor*. Autorul *Fraților Jderi* nu recurgea la procedeul alternării sinonimelor din rațiuni calofile, ci din motivele ce decurg din chiar funcțiile acestora: evitarea repetiției, care este cea mai importantă la Sadoveanu, insistență asupra unei idei, repetată astfel cu mijloace lexicale sau frazeologice diferite şi, în fine, valoare eufemistică prin care aspecte considerate dezagreabile ale realității din cauza convenienţelor sociale sunt înfăţişate discret, învăluit, căci scriitorul e cunoscut prin evitarea trivialității lingvistice. Ni se oferă nenumărate situații prin analize pe text de ilustrare a amintitelor funcții prin care Sadoveanu realizează procedeul amintit care constituie la el „una dintre cele mai remarcabile izbânzi ale artei cuvântului, încununând râvna scriitorului către primenirea şi înfrăgezirea expresiei” (A.E.S., 103).

Alt mijloc al echivalenței corespunzând sinonimiei lexicale este ceea ce G.I. Tohăneanu numeşte *Sinonimia frazeologică* prin care înțelege „coincidența semantică dintre o sintagmă şi un cuvânt” (p.104), reprezentată „în special prin locuțiuni, mai cu seamă verbale, dar şi prin alte îmbinări perifrastice” (AES, 104). Studiul sinonimiei frazeologice era o valorificare a unei importante idei expuse în capitolul *Sinonimia dincolo de cuvânt* din volumul *Dincolo de cuvânt* publicat în 1976: „(…) sinonimia – spunea aici încă de la început autorul -, nu caracterizează numai vocabularul, ci se întâlneşte în toate compartimentele limbii. O analiză atentă a faptelor învederează că fonetica, lexicul, morfologia, sintaxa dispun de posibilități multiple de exprimare a aceleiaşi idei, a aceluiaşi conținut logic, a aceluiaşi raport gramatical, altfel spus, de sinonime” (DC, p.11). Este unul din mijloacele agreate în realizarea evocării, argumenta stilisticianul, folosit mai ales în romanele şi povestirile istorice, conferind „frazei sadoveniene acea aură uşor vetustă, acel

ritm domol, uneori tărăgănat, atât de potrivite cu atmosfera îndepărtatelor vremi, chemate, artistic, la o nouă viaţă” (AES, 104). Locuţiunile sinonimice sadoveniene, în număr foarte mare, ar avea câteva virtuţi ce nu pot fi ignorate: evitare a trivialităţii şi urâtului prin sinonime perifrastice, impregnarea de poezie prin tendinţa de concretizare a abstractelor în crearea de imagini, eludarea noţiunilor brutale despre moarte şi omor ca şi a verbelor prea deranjante de tip dicendi[4].

Sinonimie ar exista şi la nivel fonetic, căci „La nivelul *sunetelor*, bunăoară, fonetismele neliterare (populare, regionale, arhaice) creează, prin simplă raportare la formele literare corespunzătoare, cupluri de sinonime. În această situaţie se află *sară* faţă de *seară*, *plăcè* faţă de *plăcea, rumpe* faţă de *rupe* etc., etc.” (AES, 129).

Câteva observaţii cu privire la sinonimia fonetică a lui Sadoveanu sunt semnificative pentru arta literară a scriitorului. Prima constatare e aceea că fonetismele strict dialectale şi strict arhaice sunt foarte rare. Cele acceptate sunt folosite numai sau aproape numai în stratul dialogat al operei, ca mijloace de „autocaracterizare” şi „autosituare” a personajelor, fiind rarisime în stratul narativ al operei. A doua constatare importantă este aceea că pentru situarea istorică şi geografică a personajelor scriitorul moldovean recurge la acele trăsături fonetice neliterare care nu sunt specifice doar subdialectului moldovenesc, ci se regăsesc şi în afara Moldovei, mai ales în unele părţi din Ardeal.

Evidente pentru acuitatea autorului de a identifica valori expresive ale sinonimiei, de a simţi pulsaţiile ascunse ale textului şi a legitima sinonimia „dincolo de cuvânt” sunt analizele din capitolul despre sinonimia morfologică. Un exemplu tipic de acest gen de sinonimie la care se opreşte autorul este timpul viitor redat la persoana I singular prin forme precum: *voi citi, oi citi, am să citesc, o să citesc*. „Ideea de viitor – observă stilisticianul -, este prezentă în toate, dar nuanţa stilistică însoţitoare este, de fiecare dată, alta” (AES, 248). Există şi forme inverse numai pentru viitorul literar, care

---

[4] Cf. şi Mihaela Mancaş, *stud. cit.*, p. 108

însă „În comparație cu celelalte (…) comportă, de obicei, un ton mai solemn, o rostire mai gravă”(AES, 172).

Studiul sinonimiei morfologice era ilustrat prin analizele privind viitorul popular, răsturnarea formelor verbale şi mai mult ca perfectul arhaic.

În ceea ce priveşte formele populare ale viitorului de tipul *oi citi, oi merge*, identificate mai mult în dialog, ele s-ar explica prin mulțimea eroilor țărani şi mai ales prin virtuțile evocatoare ale acestui timp verbal, care, în plus, are şi o discretă nuanță modală prezumtivă. Formele literare, pe care prozatorul le-ar folosi în alternanță cu cele populare, sunt o expresie a reverenței, a politeței şi certitudinii.

Formele verbale compuse cu auxiliarele morfologice inversate, folosite de cele mai multe ori la începutul unor propoziții interogative, nu apar la Sadoveanu din motive de ritm, ci estetice, căci „Lumea lui Nicoară – reînviată cu mijloacele artei cuvântului – trebuie să poarte, cu discreție, insignele lingvistice ale vechimii” (AES, 184).

Mai mult ca perfectul arhaic de tip analitic (*au fost făcut, au fost luat*), întâlnit mai cu seamă în romanele istorice, „ca procedeu predilect de «evocare», de stârnire la viață, cu ajutorul artei a unor vremuri de mult apuse” (AES, 188), îşi face apariția aproape în exclusivitate în stratul dialogat, ca mijloc de autocaracterizare a personajului.

Examinând arhaismele din punctul de vedere al evoluției operei sadoveniene, stilisticianul constată la finele acestui capitol că în intervalul 1935-1952 prozatorul trece la o adevărată „scuturare a podoabelor”, fapt valabil şi pentru mai mult ca perfectul arhaic de tip analitic. Explicația s-ar afla în aceea că Sadoveanu ar dori să se adreseze contemporanilor săi cu mijloacele limbii moderne, bogată în resurse evocatoare.

Diferit întrucâtva este capitolul *„Îndeletnicirea cu bucatele şi paharele”*, căruia i se subsumează secțiunile *„Aiul” din „chebab*” şi *Borşul de peşte*. *Crapul şi icrele*. *Potrocul* unde se întreprind analize stilistice de mare rafinament la pagini culinare sadoveniene. G.I. Tohăneanu parcurge literatura culinară a altor scriitori înaintaşi sau

contemporani ai lui Sadoveanu, deloc săracă la moldoveni, nu fără a omite prețuirea bucătăriei turcești, cu atâtea reflexe în cea românească, inclusiv în terminologie. Sadoveanu apare ca un scriitor trăind sub îndemnul horațian „carpe diem” la care „Întocmai ca focul, care bucură de veacuri pe drumeț, mâncarea și băutura sunt, pentru rapsodul Moldovei, acte ritualice, iar săvârșirea lor este eliberată din strâmtorile fiziologicului (…). Foamea și setea sunt numai ale trupului? Nu. El constituie o bucurie a clipei care poate fi convertită întru frumusețe. Pe lângă marile și durabilele satisfacții ale vieții – pare a spune Sadoveanu – nu disprețui dulceața bucuriilor mărunte, care te îmbie la tot pasul” (AES, 210).

Stilisticianul observă caracterul ritualic al mâncatului și băutului, ca și descrierea ceremonialului pregătirii mâncării, Sadoveanu dovedind în toate acestea o tehnică literară bine studiată. Se vede clar prețuirea terminologiei culinare, plăcerea cuvintelor de acest fel: „De data aceasta, - spune autorul în secțiunea *Borșul de pește. Crapul și icrele. Potrocul* -, cu o voluptate nedisimulată, Sadoveanu cutreieră hățișurile terminologiei pescărești, tăifăsuind pe un ton scăzut cu cititorul, mustrându-l parcă, pentru nepriceperea lui, dar salvându-l de la ignoranță și punându-i la îndemână, ca un «inițiat» ce se află, toate lămuririle «tehnice» de rigoare. Se vede cât de acolo că scriitorul petrece în marginea cuvintelor, însoțindu-le cu alintări și răsfățuri, ca pe niște ființe cu prietenos-capricioase chipuri” (AES, 207).

Un loc aparte îl ocupă în arhitectura cărții ultimul capitol, *„Locuri” eminesciene la Sadoveanu*, unde, printr-un comparatism stilistic, sunt detectate numeroase reminiscențe eminesciene: imagini, forme identice, îmbinări și construcții foarte asemănătoare. „Locurile” eminesciene sunt explicate prin afinitatea spirituală și afectivă a prozatorului cu poetul nostru național, prin comunitatea mediului geografic și lingvistic, prin viziunea comună asupra istoriei și naturii, în sfârșit, prin cunoașterea textelor vechi și a graiurilor populare.

Așa cum s-a desprins din menționarea capitolelor și secțiunilor cărții, nu e vorba de o monografie stilistică despre Sadoveanu în sensul cunoscut al termenului. Aflăm totuși o seamă de aspecte

definitorii pentru expresivitatea operei sadoveniene. Autorul cărții mergea pe linia durabilă trasată de Vianu dovedind o mefiență față de metodele agresiv moderne de atunci, cu o terminologie rebarbativă uneori. G.I. Tohăneanu aducea un mod inefabil de cercetare, un timbru personal în comunicarea observațiilor. Cartea era scrisă cu o intensă implicare interioară, cu iubire sui-generis față de cuvânt, vădind o lectură vie, activă. Prin aceasta, asemenea unui personaj sadovenian din *Împărăția apelor*, profesorul G.I. Tohăneanu își „cântă… filologia ca paserea viersul".

Abrevieri

D.C. = G.I. Tohăneanu, *Dincolo de cuvânt. Studii de stilistică și versificație*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1976.
AES = G.I. Tohăneanu, *Arta evocării la Sadoveanu*, Timișoara, Editura Facla, 1979.

Bibliografie

Ciopraga, Const., *Arta evocării la Sadoveanu*, în „Convorbiri literare", 1980, nr.12, p.1.
Mancaș, Mihaela, *G.I. Tohăneanu*, ***Arta evocării la Sadoveanu***, în „Limbă și literatură", 1981, nr. 1, p. 143-144
Simuț, Ion, *Vămile posterității. Secvențe de istorie literară*, București, Editura Academiei Române, 2012.
Vlăduț, Dumitru, *G.I. Tohăneanu,* ***Arta evocării la Sadoveanu***, în „Cercetări de lingvistică", 1980, nr. 2, p. 247-248.

G. I. TOHĂNEANU, COMMENTATOR OF MIHAIL SADOVEANU'S WORK
(Abstract)

Keywords: *research, stylistic perspective, Sadoveanu, predilection, lexicology, archaisms, synonyms, Eminescu's places, culinary arts*

The author of the study examines the contributions of G. I. Tohăneanu in the research of Mihail Sadoveanu's works, mainly those in the book *Arta evocării la Sadoveanu (The art of evoking in Sadoveanu)*, published in 1979 at Facla publisher in Timisoara. G. I. Tohăneanu's concerns for the stylistics of Sadoveanu are early, dating back to the first collaborations with the writers' magazine (1957), "Scrisul

bănățean", immediately after his establishment in this city. Sadoveanu was one of the constant writers of his research. The study is mainly an analysis of high lexical stylistic refinement, the author having a particular penchant for this field. This is especially noticeable in the second chapter where some typical archaisms of Sadoveanu are analysed, as well as in the third chapter where stylistic synonyms are highlighted. The expanding of the synonymy concept to several levels (phonetic, morphological, syntactic) is also emphasizes. The stylistic analyses regarding the culinary pages of Sadoveanu focusing on a particular lexicon, as well as those regarding Eminescu's places in Sadoveanu, complement G. I. Tohăneanu's book, which is one of the few resistant contributions regarding the stylistics of the author of *Frații Jderi.* The author of the study emphasizes the personal stylistic research method of G. I. Tohăneanu.